

STILISTIKA

Luka Zima

Figure u našem
narodnom pjesničtvu
s njihovom teorijom

STILISTIKA

Luka Zima:

Figure u našem narodnom pjesničtvu s njihovom teorijom

Izvornik

Luka Zima. 1880. Figure u našem narodnom pjesničtvu s njihovom teorijom.
Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Nakladnik

Stilistika.org
Hrvatsko filološko društvo
Ul. Ivana Lučića 3, Zagreb

Za nakladnika

Davor Dukić

Urednik

Krešimir Bagić

Prijepis

Vlatka Venos

Korektura dijelova teksta na grčkom

Ninoslav Zubović

Recenzenti

Gabrijela Kišiček
Ružica Pšihistal

Oblikovanje

KaramanDesign

© Stilistika.org.

Sva prava pridržana.

Godina i mjesec objavljivanja: 2025, studeni

ISBN 978-953-296-214-7 (HTML)

ISBN 978-953-296-216-1 (PDF)

ISBN 978-953-296-215-4 (EPUB)

Luka Zima

**Figure u našem
narodnom pjesničtvu
s njihovom teorijom**

Zagreb 2025.

U Zagrebu je u izdanju Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 1880. godine tiskana knjiga *Figure u našem narodnom pjesničtvu s njihovom teorijom* Luke Zime (1830–1906). Bila je to prva i zadugo jedina obuhvatna sistematizacija tropa i figura, koja je s vremenom postala jedan od hrvatskih filoloških klasika. Kada je 1988. knjiga pretisnuta u nakladničkoj kući Globus, njezin urednik Ante Stamać ustvrdio je da je Luka Zima „jedna od najzanimljivijih a prešućivanih književnoznanstvenih osobnosti hrvatske kulture“ s kraja 19. st. a njegove *Figure* da su „mala enciklopedija autentičnih navoda iz učenih pisaca“.

Uvjereni da je Zimina knjiga nezaobilazan prinos domaćoj retorici i stilistici te pouzdan oslonac sadašnjim i budućim istraživačima koji će se baviti figurama, iznova promišljati i konceptualizirati retoričko naslijeđe, objavljujemo njezin prijepis u tri e-izdanja kako bismo ju učinili lako dostupnom i obogatili našu stilističku biblioteku.

Sadržaj

Predgovor	11
---------------------	----

Uvod. O pojmu tropâ i figurâ, o njihovoj razredbi i načinu postanka.

1. Što je trop?	15
2. Što je figura?	17
3. Što se sve k tropom broji?	18
4. Neki pisci ne diele tropâ od figurâ	20
5. Kako se razredjuju figure?	21
6. Kako postaju figure?	25
7. Još jedan pokušaj razredbe figurâ.	28

Prvi dio. Figure, koje se osnivaju na zamjeni značenja rieči (tropi).

A. Zamjena značenja biva kod rieči s neke strane u značenju srodnih.	31
1. Metafora (μεταφορά)	31
2. Alegorija (ἀλληγορία).	37
Zagonetka (αἵνιγμα).	40
3. Katahresa (κατάχρησις, abusio)	41
4. Sinekdoha (συνεκδοχή).	43
Antonomasija (ἀντονομασία).	46
5. Metonimija (μετωνυμία)	48
6. Perifrasa (περίφρασις)	57
B. Zamjena značenja kod rieči protivnoga značenja.. . . .	61
1. Ironija (εἰρωνεία)	61
2. Mimesa (μίμησις).	65
3. Sarkasam (σαρκασμός).	67
4. Harientisam (χαριεντισμός).	69
Asteisam (ἀστεϊσμός).	70
Diasiram (διασυρμός).	70
Akisam (ἀκκισμός).	70
C. Zamjena značenja biva kod rieči, koje se medju sobom razlikuju po sili značenja.	71
1. Eufemisam (εὐφημισμός).	71
2. Litota (λιτότης)	72
3. Iperbola (ὑπερβολή, pretjerivanje)	74
4. Emfasa (ἐμφασις).	77
5. Amfibolija (ἀμφιβολία, dvoličenje).	81

Drugi dio. Figure i drugi načini govora, koji postaju širenjem i suživanjem misli.

A. Jedna misao raširuje se dodavanjem druge misli, koja je s prvom u nečem srodna.	83
1. Prispodoba	83
2. Primjer (exemplum, παράδειγμα).	107
3. Alusija (allusio)	110
4. Distribucija (distributio, μερισμός)	111
5. Definicija (definitio, όρισμός)	113
6. Ipotiposa (ύποτύπωσις)	114
a) Obična ipotiposa	116
b) Effictio	118
c) Etopeja (ήθοποιία)	121
d) Patopeja (παθοποιία)	122
e) Topografija (τοπογραφία)	122
7. Gomilanje (congeries)	123
B. Jedna misao raširuje se dodavanjem druge misli, koja je prvoj po značenju suprotna ili od nje različna.	125
1. Antitesa (άντίθεσις άντίθετον)	125
2. Oximoron (όξύμωρον)	129
3. Paradoxon (παράδοξον).	131
4. Poredjenje (comparatio)	134
5. Povišivanje (incrementum, έπαύξησις)	136
Perversa έπαύξησις	139
C. Misao se sužuje oduzimanjem njezinih dielova.	140
1. Reticencija (reticentia, άποσιώπησις).	140
2. Pretericija (praeteritio, παράλειψις)	141
3. Epirohasam (έπιτροχασμός, percursio)	142
4. Lakonisam (λακωνισμός).	144

Treći dio. Figure, koje se osnivaju na zamjeni običnoga oblika u kazivanju misli.

A. Figure premještanja u prisutnost i život.	145
1. Personifikacija ili prosopopeja (προσωποποιία)	145
2. Apostrofa (άποστροφή)	148
3. Visija (visio, φαντασία).	151
4. Representacija (repraesentatio, ένάργεια)	152
B. Figure koje postaju zamjenom objektivnoga načina govora subjektivnim.	154
1. Uzклик (exclamatio, ένκφήνησις)	154

Druge vrste uzklika:	
a. Zaklinjanje (obtestatio, obsecratio).	156
b. Proklinjanje (exsecratio, ἀρά)	157
c. Blagosiljanje (benedictio)	158
d. Želja (optatio)	159
2. Pitanje (interrogatio, ἐρώτημα)	160
3. Dialogizam (διαλογισμός)	162
a) Schema per suggestionem	163
b) Soliloquium	164
c) Irofora (ὕποφορά)	164
d) Komunikacija (communicatio, ἀνακοίνωσις)	166
e) Sumnja (dubitatio, διαπόρησις, ἀπορία)	168
f) Korekcija (correctio, ἐπιδιόρθωσις)	169
4. Sentencija (sententia, γνώμη)	170
a) Entimema (ἐνθύμημα)	171
b) Epifonema (ἐπιφώνημα)	172

Četvrti dio. Figure, koje se osnivaju na dodavanju, oduzimanju i namještanju rieči.

A. Figure koje postaju dodavanjem rieči za smisao nepotrebnih.	175
1. Pleonasam (πλεονασμός)	175
2. Parapleroma (παραπλήρωμα)	181
3. Epanalepsa (ἐπανάληψις)	185
4. Polisindeton (πολυσύνδετον)	188
5. Epitet (ἐπίθετον)	189
6. Epexegesa (ἐπεξήγησις)	192
7. Sinonimija (συνωνυμία)	194
8. Tautologija (ταυτολογία)	196
9. Figura poricanja i tvrdjenja (σχῆμα κατ' ἄρσιν καὶ θέσιν).	198
B. Figure koje postaju oduzimanjem rieči za smisao ne izlišnih (βραχυλογία).	200
1. Elipsa (ἔλλειψις)	201
2. Asindeton (ἀσύνδετον)	206
3. Pregnancija (Prägnanz, constructio praegnans).	208
4. Silepsa (σύλληψις)	209
5. Zeugma (ζεῦγμα)	210
C. Figure, koje postaju namještanjem rieči u izreci.	212
1. Iperbaton (ὕπερβατόν)	212
2. Druženje jednakih i protivnih rieči	217
3. Paralelisam i isokolon (παραλληλισμός, ἰσόκωλον)	218

4. Hiasam (χιασμός)	221
5. Isterologija (ύστερολογία, ύστερον πρότερον)	223
6. Parentesa (παρένθεσις, umetak)	223

Peti dio. Etimologične figure.

1. Protesa (πρόσθεσις)	227
2. Epentesa (ἐπένθεσις)	228
3. Paragoga (παραγωγή)	228
4. Aferesa (ἀφαίρεσις)	228
5. Sinkopa (συγκοπή)	229
6. Apokopa (ἀποκοπή)	229
7. Sinizesa (συνίζησις)	230
8. Elisija (elisio, συναλοιφή)	231
9. Sineresa (συναίρεσις)	232
10. Dieresa (διαίρεσις)	232
11. Metatesa (μετάθεσις)	233

Šesti dio. Sintaktične figure (έναλλαγή).

1. Antimerija (άντιμέρεια)	236
2. Enalaga ili zamjena spola (έτερογενές)	239
3. Enalaga ili zamjena broja (έτεράριθμον)	241
4. Antiptosa (άντίπτωσις)	242
5. Enalaga u osobah (έτεροπρόσωπον)	261
6. Enalaga u vremenih (έτερόχρονον)	264
7. Enalaga načina (έτεροσχημάτιστον)	269
8. Enalaga u rodu glagolskom	275
9. Enalaga u konstrukciji izrekâ	278
10. Endiadis (hendiadys, έν δια δυοίν)	286
11. Ipalaga (ύπαλλαγή)	288
12. Ifen (ύφέν)	289
13. Prolepsa (πρόληψις)	290
14. Anakolutija (άνακολουθία, άνακόλουθον)	293

Sedmi dio. Fonetične figure.

A. Podudaranje glasova sa prikazanimi stvarmi (όνοματοποιία)	297
1. Interjekcija (interjectio)	297
2. Onomatoreja (όνοματοποιία) u užem smislu	299
B. Podudaranje jednakih slova	302
1. Aliteracija (alliteratio)	302
2. Asonancija (assonantia)	304
C. Podudaranje slovaka (πάρισον)	306

1. Omeoarkton (ὁμοιόαρκτον, slik na početku rieči)	306
2. Omeoteleuton (ὁμοιοτέλευτον)	307
3. Slik (rima, Reim)	310
D. Podudaranje jednakih i sličnih rieči, a ujedno različnih koje u značenju koje u obliku (παρήχησις).	315
1. Antanaklasa (ἀντανάκλασις)	316
2. Poliptoton (πολύπτωτον)	318
3. Paregmenon (παρηγμένον)	319
4. Etimologisiranje	322
5. Paronomasija (παρονομασία, annominatio)	323
6. Anagram (ἀνάγραμμα)	325
E. Podudaranje jednakih rieči i izreka različnim načinom namještenih.	325
1. Anafora (ἀναφορά)	325
2. Epifora (ἐπιφορά)	328
3. Simploka (σμπλοκή).	331
4. Epizeuxa (ἐπίζευξις)	334
5. Anadiplosa (ἀναδίπλωσις)	336
6. Gradacija (gradatio, κλίμαξ)	338
7. Okruživanje (κύκλος).	340
8. Antimetabola (ἀντιμεταβολή, permutatio)	343
9. Regresija (regressio, ἐπάνοδος).	346
10. Strofa (στροφή, kitica).	351

Predgovor.

Prva namjera ovoga spisa bijaše, da se pokaže, kakvih figura ima u našem narodnom pjesničtvu, te da se tim pokaže s te strane karakteristika toga pjesništva. Na tu svrhu bio sam ja najprije sastavio primjere figurâ dodavši im definicije i tako tu stvar predao sl. jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti. Ali mi se rukopis vrati među drugim s ovom primjetbom, da bi bilo od koristi, da se u mojem djelu nadje kritičnih, makar posve kratkih, opazaka o sličnih dosadanih radnjah (n. p. o Jagićevih i Jurkovićevih itd.), te da se razbere odnošaj ovoga djela prema tim starijim radnjam; da se razloži makar kratka ali precizna teorija o figurah i tropih obzirući se kritički na neke strane temeljne pisce te struke.

Istu potrebu sam pri sastavljanju svoje radnje ja i sam osjećao, ali mi sredstva za tu svrhu bijahu odveć oskudna, te se nisam odvažio na takav posao. I sada nisu moja sredstva mnogo veća, ali kad sam sa svojim poslom već na po puta, a ja ću učiniti, koliko mogu. Ja sâm dobro osjećam, da u mojoj radnji ima mana (kod obilnijih književnih sredstava bilo bi ih manje), ali si ipak laskam, da sam u ovom dosad kod nas malo obradjivanom predmetu, ako stvari i ne na čisto doveo, a ono barem drugim put prokrčio i gradju sakupio. S teoretične strane nastojao sam oko toga, da teoriju starih pisaca sa novijom u sklad dovedem, t. j. da jednu drugom izpravim i da jednu drugom dopunim. U koliko mi je to za rukom pošlo, neka sude vještaci. Pri tom poslu sam se najviše oslanjao na djelo u toj struci dosad (koliko ja znam) najpodpunije: *Die Sprache als Kunst v. Gustav Gerber. Bromberg 1871–1874*. Čitalac će se brzo uvjeriti, da mi pri tom nije bila namjera „jurare in verba magistri“, premda sam mnoge nazore svoje podkriepio citati iz njegovoga djela, često i mješte svoga mnijenja njegove a i drugih pisaca rieči navadjao. Gdje nisam imao sam texta (osobito starih pisaca) pri ruci, bio sam prinudjen citate iz Gerberovog djela uzimati.

Kod nas se je o tom predmetu do sada dosta malo pisalo. Meni su od naših pisaca ove knjige, u kojih se gdje više gdje manje o tom predmetu govori, pri ruci bile:

Наука о сръбскомъ стихотворенію одъ Јована Субботића 1845.
Система целокупне философіе, књ. VI. Естетика, Списао Мих.
Х. Ристићъ 1860.

Pabirci po cvieću našega narodnoga pjesništva. Napisao V. Jagić (u programu kr. gimnazije u Zagrebu šk. god. 1861).

V. Jagić, u članku „Jihoslované“ u českom naučnom rječniku, knj. IV. 1865.

J. Jurković. O narodnom Komusu (u Radu jugosl. akademije, knj. IX. 1869).

A. Veber. O pridavniku (u Radu jugosl. akademije, knj. XIV. 1871).

A. Pechan. Poetika, 1874.

J. Jurković O metafori našega jezika (u Radu jugosl. akademije, knj. XXXI. 1875).

J. Tomić. Hrvatska stilistika. 1875.

Aug. Šenoa, u uvodu k antologiji pjesništva hrv. i srb. 1876.

Iv. Filipović. Hrvatska stilistika, 1876.

Kratkoće radi navest ću iz navedenih knjiga samo ona mjesta, kojima mogu svoje nazore podkriepiti, i ona, gdje ja sa svoga gledišta uz nazore spomenutih pisaca pristati ne mogu. Među navedenimi spisi po mome sudu prvo mjesto zauzima ono, što je napisao J. Jurković i V. Jagić. Ipak ja iz razprave J. Jurkovića: „o narodnom komusu“ ne navadjam ništa, i to s toga uzroka, što se u toj razpravi ne govori o teoriji figurâ, nego se tu znanje te teorije kod čitaoca već pretpostavlja. Na drugu razpravu istoga pisca: „o metafori našega jezika“ upućujem svakoga čitaoca, koji je rad što više znati, nego što će u mom spisu naći, o porabi te prostrane figure u našem nar. jeziku. Citate iz nestrukovnjačkih spisa, kao što su od Ristića, Pechana, Tomića i Filipovića, ne navadjam za to, da njimi kakve dvojbene svoje nazore podkrepljujem, nego za to, da iztačnem ono, što u toj struci uslied moga iztraživanja odobriti ne mogu. Takodje otud po gdjejkoji prievod umjetnih naziva samo radi ogledanja navadjam.

Od stranih citata u mom spisu navedenih samo sam neke važnije, ponajviše grčke, raztumačio. Da sam to sa svimi citati činio, moj bi spis bez potrebe postao veći; bez potrebe velim, jer izobražen čitalac moći će one citate i onako razumjeti, a manje izobražen, kojemu je stalo samo do toga, da se upozna s figurami, lako će naći razumljivu definiciju svake figure, a citate, njemu nepotrebne, moći će mimoići.

Što se moje razredbe figurâ tiče, ja sebi nimalo ne laskam, da je ona savršena. Meni je pri tom razredjivanju figurâ stalo najviše do toga, da veliki broj njihov bude pregledniji.

Primjeri figurâ većinom su vadjeni iz narodnih, samo gdje koji iz umjetnih pjesama. Da je još više primjera iz umjetnih pjesama u taj spis primljeno, on bi postao preko mjere velik; a k tomu je bila odmah iz početka, a i sad je glavna moja namjera pokazati, kako se naše narodno pjesništvo figurami odlikuje.

Knjige, iz kojih su primjeri figurâ vadjeni, ove su:

V. = Српске народне пјесме. Издао В. Ст. Караџић, I-V. књ. 1841, 1845, 1846, 1862, 1865.

H. = Српске народне пјесме из Херцеговине. Приредио В. Ст. Караџић 1866.

Posl. = Српске нар пословице Издао нх В. Ст. Караџић. 1849.

V. rj. = Српски рјечник. Издао В. Ст. Караџић. 1852

K = Ковчежић за историју, језик и обичаје Срба. Издао В. Ст. Караџић. 1849.

Ob. = Живот и обичаји народа српскога. Приуговорио В. Ст. Караџић. 1867.

M. = Beiträge zur Kenntniss der slav. Volkspoesie. I. Die Volksepik der Kroaten. V. Dr. Fr. V. Miklosich. 1870.

M. Č. = Smrt Smail-age Čengića. Pjesma Ivana Mažuranića. U Zagrebu. 1857.

Jačk. = Jačke ili narodne pësme puka hrvatskoga po župah šoprunskoj, mošonjskoj i železnoj. Skupio Fr. Kurelac. 1871.

Valj. = Narodne pripoviedke. Skupio Mat Kračmanov Valjavec. U Varaždinu. 1856.

O. = Огледало српско. У Београду. 1846.

B = Bosanski prijatelj. Izdao F. Jukić u Zagrebu. 1850 i 1851.

Juk. = Narodne pjesme bosanske i hercegovačke. Skupio F. Jukić. 1858.

Pl. = Hrvatske nar. pjesmi, sv. III. Sakupio F. Plohl-Herdvigov. 1876.

Druge u tom spisu citirane knjige naznačene su, koliko je jasnosti radi nužno, na dotičnih pojedinih mjestih.

Smatram za svoju dužnost ovdje sa iskrenom zahvalnošću izjaviti, da moj spis u sadašnjem svom obliku pred sviet izlazi povodom i upućenjem g. dra. Fr. Markovića, sveučilišnoga profesora, kome je moj spis u prvom svom obliku od sl. akademije na prosudbu predan bio.

U Varaždinu dne 20. studenoga 1878.

L. Z.

Uvod.

O pojmu tropâ i figurâ, o njihovoj razredbi i načinu postanka.

Quintilian (instit. or. VIII., 3, 1) govoreći o nakitu govora veli: Tko čisto i jasno govori, slabo će mu se izplatiti, rekao bi, on je više bez manâ, nego da bi do kakve velike vrline došao. – Nego nakitom i sam sebe preporučuje onaj koji govori, i čim on glede drugih strana svoga govora na sud vještakâ čeka, u ovom ga i neuki hvale. Quintilianove rieči jesu: Venio nunc ad ornatum, in quo sine dubio plus quam in ceteris dicendi partibus sibi indulget orator. Nam emendate quidem ac lucide dicentium tenue praemium est, magisque vitiis carere, quam ut aliquam magnam virtutem adeptus esse videaris. – Cultu vero atque ornatu se quoque commendat ipse, qui dicit, et in ceteris iudicium doctorum, in hoc vero popularem laudem petit. Nakit govora pako sastoji se osobito u tropih i figurah.

1. Budući i stari i novi pisci većinom trope od figurâ diele i razlikuju, pita se najprije, *što je trop*. – Da vidimo, što pod tim nazivom razumiju i stari i novi pisci. Što se samoga naziva tiče to se kod Grkâ najprije pod metaforom razumie ono po prilici, što kašnje trop znači. Ernesti (lexic. techn. Graec. p. 217) kaže, da u vrijeme Aristotelovo još se nisu pojedini tropi svaki svojim imenom nazivali; a Hermogenes (περὶ εὐρ. Spengel vol. II., p. 254) veli, da kod gramatikâ još metafora ono znači, što retori zovu trop (τρόπος), Hermogenes upotrebljava naziv τροπή I Aristotel pod metaforom razumie ono, što kašnje neki pod naziv τρόπος računaju. Izprva nalazi se kod njih (kao kod Cicerona) za taj pojam naziv *translatio*, *immutatio*, kašnje i *motus*, *mores* (Quintil. VIII., 5, 36), *modi* (kao što Beda, rhet. Lat. ed. Halm. p. 611 navadja).

Aristoteles (Poët. 21) o tropu pod imenom μεταφορά ovako govori: Metafora je uvadjanje neobičnoga imena: bilo od roda na vrstu, ili od vrste na rod, ili od vrste na vrstu, ili po analogiji. Njegove rieči glase: μεταφορά δέ ἐστὶν ὀνόματος ἀλλοτρίου ἐπιφορά ἢ ἀπὸ τοῦ γένους ἐπὶ εἶδος, ἢ ἀπὸ τοῦ εἶδους

ἐπὶ τὸ γένος, ἢ ἀπὸ τοῦ εἶδους ἐπὶ εἶδος, ἢ κατὰ τὸ ἀνάλογον. G. Gerber (Die Sprache als Kunst Bd. II., 1, p. 28) veli, da je prva i druga točka u navedenom Aristotelovom citatu ono, što se sada pod sinekdohom razumie, treća tačka odgovara sadašnjoj metonimiji, četvrta metafori. Cicero (Brut. 17, 69) veli: ornari orationem Graeci putant, si verborum immutationibus utantur, quas appellant τρόπους. – Quintilian definira ovako (VIII, 6, 1): Tropus est verbi vel sermonis a propria significatione in aliam cum virtute mutatio. Na drugom mjestu (IX., 1, 4) veli: Est igitur tropus sermo a naturali et principali significatione translatus ad aliam ornandae orationis gratia, vel (ut plerique grammatici finiunt) dictio ab eo loco, in quo propria est, translata in eum, in quo propria non est. – Tryphon (περὶ τρόπ. ed. Spengel v III., p. 191) veli, da ima dva načina izraza, pravi i nepravi (ili okrenuti, τρόπος). Pravim izrazom se stvari označuju po prvom značenju rieči, a trop je izraz od pravoga značenja svraćen radi ukrasa ili potrebe. Njegove rieči glase: τῆς δὲ φράσεως εἶδη εἰσὶ δύο, κυριολογία τε καὶ τρόπος. κυριολογία μὲν οὖν ἐστὶν ἡ διὰ τῆς πρώτης θέσεως τῶν ὀνομάτων τὰ πράγματα σημαίνουσα – τρόπος δὲ ἐστὶ λόγος κατὰ παρατροπὴν τοῦ κυρίου λεγόμενος κατὰ τινὰ δήλωσιν κοσμιωτέραν ἢ κατὰ τὸ ἀναγκαῖον (Cf. Gregor. Cor. Sp. III., 215.)

Volkman (Rhetorik der Griechen u. Röm. p. 391) definira: Der Tropus ist ein zum Schmuck der Rede von seiner ursprünglichen, natürlichen Bedeutung auf eine andere übertragener Ausdruck, oder, wie die Grammatiker meist definieren, eine von der Stelle, wo sie eigentlich ist, auf eine andre, wo sie uneigentlich ist, übertragene Redeweise. So werden denn bei Tropen Wörter statt anderer Wörter gesetzt. Volkman je podpuno Quintilianovu definiciju usvojio. – Gerber (I., p. 333) veli: Alle Wörter sind Lautbilder und sind in Bezug auf ihre Bedeutung an sich und von Anfang an Tropen. A na drugom mjestu (II., 1, 21) veli obzirom na navedene rieči: Im Leben der Sprache giebt der usus den Bedeutungen einen gewissen Halt, und diese erhalten dadurch ein Anrecht, als die eigentlichen (κύρια καὶ κοινὰ ὀνόματα) zu gelten, wogegen, wenn die dem Lautbilde eigene Natur des τρόπος in einer Umwandlung der Bedeutung wieder hervortritt, dieses Neue als das Uneigentliche (ἄκυρον) erscheint. A na strani 24 (l. c.) veli: Die Tropen und Bildfiguren setzen für ein Wort, welches im Zusammenhange der Rede einen bestimmten Sinn vertritt, ein anderes von anderer Bedeutung. – U tom smislu definiraju i drugi stariji i noviji pisci.

Dakle trop postaje tim, da se mješte jedne rieči uzima druga tako, da se ona upotrebljava u značenju, koje joj obično ne pripada; ona dakle svoje značenje mienja, te se tropi osnivaju na zamjeni značenja rieči i to takvih rieči, koje se tim u nekom odnošaju jedna prema drugoj motre, jer bi se drugčije pravi smisao govora gubio.

2. Pita se dalje, *što je figura*. – Grci imaju za taj pojam naziv σχῆμα, kod rimskih retora ima poslie Cicerona naziv *figura*. Ciceron kaže čas *figura* (kao na pr. de opt. gen. or. 14), čas *forma* (kao Brut. 17, 69.) i *lumina* (kao orat. 25, 83). – Quintilian definira ovako: Figura (sicut nomine ipso patet) est conformatio quaedam orationis, remota a communi et primum se offerente ratione. – Alexander (Sp. III., 11) veli, da se figura sastoji u promjeni govora na bolje bilo u pogledu na same rieči ili na misli ali bez tropa (t. j. nemijenajući riečim značenja). Njegove su rieči: σχῆμα δέ ἐστὶν ἐξάλλαξις λόγου ἐπὶ τὸ κρεῖττον κατὰ λέξιν ἢ κατὰ διάνοιαν ἄνευ τρόπου. Da promjena govora treba na bolje da bude, kazano je za to, što može biti i na gore, čim onda soloikisam postaje – πρόσκειται δὲ ἐπὶ τὸ κρεῖττον ὅτι καὶ ὁ σολοικισμὸς ἐξάλλαξις ἐστὶ λόγου, ἀλλ’ ἐπὶ τὸ χεῖρον. – Tiberius (Sp. III., 59) veli, da figura postaje tim, da se misao ne izjavljuje prirodnim i upravnim načinom nego se predstavom svraća i mienja bilo radi ukrasa ili potrebe – ἔστι σχῆμα τὸ μὴ κατὰ φύσιν τὸν νοῦν ἐκφέρειν μηδὲ ἐπ’ εὐθείας, ἀλλ’ ἐκτρέπειν καὶ ἐξαλλάσσειν τὴν διάνοιαν κόσμου τινὸς τῇ πλάσει ἢ χρειᾷς ἔνεκα.

Volkman (Rhet. der Gr. u. R. p. 391): Figur ist also eine kunstmässig geänderte Form des Ausdrucks, eine bestimmte und von der gewöhnlichen und zuerst sich anbietenden Art entfernte Gestaltung der Rede. – Gerber (1., 391) veli: Es besteht in Wahrheit so wenig ein Unterschied zwischen der regelrechten Rede und deren sogenannten Figuren, wie zwischen den eigentlichen Wörtern und den Tropen. Dass eigentlich Alles Figuration sei, was man gewöhnliche Rede nenne, wie sie die Grammatik lehre, dass diese also eine Kunsttechnik sei, sahen auch die Alten schon vielfach. – Bei Dionysius Halic. (τέχνη c. IX., p. 51) heisst es: ἡμεῖς δέ φαμεν, ὅτι τοσοῦτον ἀπέχει ὁρθῶς λέγειν ὁ λέγων μὴ εἶναι ἐσχηματισμένους λόγους, ὥστε τοῦναντίον οὐδεὶς λόγος ἀσχημάτιστος, οὐδὲ ἀπλοῦς λόγος οὐδεὶς (ne ima pravo, tko veli, da ne ima figuriranih izražaja, na suprot nijedan izražaj nije bez figure, niti je ikoji izražaj prost). Cf. Quintil. IX., 1, 10. Na strani 393 (l. c.) veli Gerber dalje:

Gerade die Grammatik ist est, welche uns die Sprache in dem Zustande zeigt, wie sie Gemeingut geworden ist und daher *gilt*, d. h. wie sie in den Diensten der praktischen und theoretischen Entwicklung eines Volkes jeweilig zu einem festen Niederschlag gekommen ist, während sie doch ursprünglich auch in ihrer Technik nur aus den Kunstregungen und künstlerischen Leistungen der Einzelnen hervorging. – A niže veli: Als *Figuren* erscheinen dann nur noch diejenigen Bildungen, welche als Einzelgut erkennbar sind, d. h. als Ausnahmen von der Korrektheit, welche also ein Individuelles geltend zu machen suchen; *Fehler* aber heissen solche Formirungen, wenn sie es nicht dahinbringen, zum *usus* zu werden *auch in der Schrift*, denn in den Zeiten der Cultur entscheidet der Gebildete, nicht das Volk.

Figura se dakle po navedenih definicijah sastoji u tom, da se rieči doduše u običnom značenju ali neobičnim i umjetnim načinom upotrebljavaju.

3. Pita se dalje: *što se sve k tropom broji*. – U tom su i stari i novi pisci nesložni. Gerber (II., 1, 13) veli: Die Alten schwankten, was sie Tropus, was sie Figur nennen sollten. Quintilian (IX., 1, 2) govoreći, u čem se tropi i figure dodiruju, veli: plerique has (figuras) tropos esse existimaverunt. Iz takve neodlučnosti sliedi, da neki pisci poviše pojavâ k tropom broje, koje drugi kod figura navadjaju.

Već se je spried vidilo, kako se kod Aristotela pod nazivom metafore nalaze tri tropa: sinekdoha, metonimija, metafora. Kod kašnjih retora miešaju se tropi i figure. Tryphon (περὶ τρόπ. Sp. III., 191) razlikuje: τρόποι ποιητικοί i τρόποι τῆς φράσεως.

K prvim broje se:

1. Μεταφορά,
2. κατάχρησις,
3. ἀλληγορία,
4. αἵνιγμα,
5. μετάληψις,
6. μετωνυμία,
7. συνεκδοχή,
8. ὀνοματοποιία,
9. περίφρασις,
10. ἀναστροφή,
11. ὑπέρβατον,
12. πλεονασμός,
13. ἔλλειψις,
14. παραπλήρωμα.

K drugim se broje:

15. Ὑπερβολή,	29. προαναφώνησις,
16. ἔμφασις,	30. παρέκβασις,
17. ἐνέργεια,	31. ἀμφιβολία,
18. παρασιώπησις,	32. ἀντίφρασις,
19. ὁμοίωσις,	33. μετατύπωσις,
20. εἰκὼν,	34. ἀντονομασία,
21. παράδειγμα,	35. εἰρωνεία,
22. παραβολή,	36. σαρκασμός,
23. χαρακτηρισμός,	37. ἀστεϊσμός,
24. εἰκασμός,	38. μυκτηρισμός,
25. συντομία,	39. χαριεντισμός,
26. βραχύτης,	40. ἐπικερτόμησις,
27. σύλληψις,	41. παροιμία.
28. ἐπανάληψις,	

Anonymus (περὶ ποιητ. τρόπ. Sp. III., 207 sq.) od navedenih tropa ima brojeve: 3, 1, 2, 5, 6, 4, 7, 8, 27, 14, 15, 13, 12, 32, 22, 21, 34, 35, k tomu dodaje se: ἐξοχή, προσωποποιία, ἀνταπόδοσις, χλευασμός. – Gregorius Corinth. (περὶ τρόπ. Sp. III., 215 sq.) ima ove Tryphonove brojeve: 3, 1, 2, 5, 11, 10, 7, 8, 6, 9, 12, 14, 13, 15, 16, 35, 36, 37, 32, 34, 31, 27, 4; tim su dodani: ἐπαύξησις, ὑστερολογία, σχῆμα; pod sarkasam uvršćuje se χλευασμός, pod antifrasi εὐφημισμός i ἐναντίωσις. – Anonymus (περὶ τρόπ. Sp. III., 227 sq.) ima ove Tryphonove brojeve: 1, 2, 7, 6, 3, 15, 35, 4, 11, 34, 32, 5, 8, 27, tim dodaje – πεποιημένον – Cocondrius (περὶ τρόπ. Sp. III., 230 sq.) ima ove brojeve: 8, 2, 1, 5, 32, 6, 34, za tim πεποιημένον. 33; 3, 7, 15, 9, 27, 3, 35, 4; 11, 10; 19, 22, 20, 23, 21, 13, 12, 28, 31 i εἰκονογραφία, εἰδολοποιία, ἀνταπόδοσις; εἰρωνεία i αἵνιγμα smatraju se kao vrste alegorije, a pod ironiju uvršćuju se:

br. 37, ἀντιμετάθεσις, χλευασμός, 38, 39, 40, διασυρμός, ἐναντίωσις. – Georgius Choerobosci (περὶ τρόπ. ποιητ. Sp. III., 244) ima ove brojeve: 3, 1, 2, 5, 11, 10, 7, 27, 8, 34, 6, 32: 9, 13, 12, 28, 15, 4, 22, 21, 35 i ἐπεξήγησις, ἀπὸ κοινοῦ, ἑτερογενές, ἑτεροπρόσωπον.

Quintilian (VIII., 6, 4 sq.) navadja ove kao najobičnije trope: Tryphonov broj 1, 7, 6, 34, 8, 2, 5, ἐπίθετον, 3, 4, 35, 9, 11, 15. – Donatus (ars gram. III., 6) ima ove Tryphonove brojeve: 1, 2, 5, 6, 34, 7, 8, 9, 11, 15, 3, 19, i ἐπίθετον. Pod alegoriju uvršćuje ove brojeve: 35, 32, 4, 39, 41, 36, 37; pod ὁμοίωσις: 20, 22, 21; pod ὑπέρβατον: ὑστερολογία, br. 10, παρένθεσις, τμησις, σύγχυσις. Tako i Diomedes (art. gr. p. 452), Charisius (inst. gr. IV., 4). Isidorus (origg. I., 36), Beda (de schem. et. trop. rhet. lat. ed. Halm p. 611).

Od novijih pisaca Vossius (Instit. orat. II., p. 163) navadja kao trope sinekdohu, metonimiju, metaforu i ironiju. Te iste trope navadja Adelung (Ueber den deutschen Styl, Bd., I., p. 383), ali za ironiju veli: Zuvörderst wird die Ironie aus der Zahl der Tropen auszustreichen sein – Ein Trope druckt einen Begriff durch einen verwandten anschaulicheren aus: allein die Ironie druckt ihn durch das Gegentheil aus, ohne um den höheren Grad der Anschaulichkeit besorgt zu sein. Die Absicht des Tropen ist, einen Begriff zu versinnlichen, und folglich zu verschönern; der Ironie, entweder zu witzeln, oder zu spotten. Be de sind also wesentlich verschieden, daher ich die Ironie lieber zu den Figuren des Spottes rechne, als zu den Tropen. – Tako i Gerber (II., 1, 25) samo sinekdohu, metonimiju i metaforu kao trope smatra.

Neki noviji pisci opet više tropa broje, kao na pr. Nissl (Anleitung z. denkrechten u. redn. Ausdr. des Gedankens p. 7 sq.) navadja uz gornje tri još ironiju, metalepsu, alegoriju, katahresu, iperbolu, emfasu; α λιτότης i εὐφημισμός uvršćuju se pod ironiju. – Volkmann (Rhet. oer gr u. R. p. 391) veli: So werden denn bei den Tropen Wörter statt anderer Wörter gesetzt, wie bei der Metapher, Metonymie, Antonomasie, Metalepsis, Synekdoche, Katachrese, Allegorie, meist auch bei der Hyperbel. Auch die onomatopoeie gehört dahin – und die Periphrasis. Eben so kann das Epitheton als eine Art Antonomasie zum Tropus gerechnet werden, selbst das Hyperbaton, insofern es ein Wort von seinem Ort an einen fremden überträgt, sicherlich die Hysterologie. Von einer Uebertragung findet sich aber bei den Figuren gar nichts, es sei denn zufällig, dass eine tropische Ausdrucksweise noch besonders figurirt würde, tam enim translatis verbis quam propriis figuratur oratio, Quint. §. 9. – Pod alegorijom Volkmann razumie i ironiju. Na str. 367 kaže: Die Allegorie, inversio, verbirgt hinter dem wörtlichen Sinn entweder einen andern, tieferen, oder auch geradezu den entgegengesetzten, aut aliud verbis, sensu ostendit, aut etiam interim contrarium (Quintil. VIII., 6, 44, cf. Charis. p. 275). Danach hat man zwei Arten zu unterscheiden. Die letztere giebt den besonderen

Tropus der Ironie mit ihren Unterarten, die erstere die eigentliche Allegorie. –

Tu imamo dodati, da je medju alegorijom i ironijom ova bitna razlika, da se alegorija na sličnosti osniva i nije ništa drugo nego produžena metafora, a ironija (osnivana na protivnosti pojmova) ne tiče se ništa metafore. Ironija i alegorija ne imaju na svijetu ništa drugo zajedničko, već što se u objema rieči u neobičnom i nepravom smislu uzimaju, a to biva kod svih tropa. Dalje valja reći, da se u iperbatu i isterologiji samo običan red rieči mienja a nipošto značenje njihovo, za to ono nisu tropi nego figure. Za onomatopeju Volkmann (na str. 363) sam kaže, da ona nije trop, govoreći; So wenig wie die Onomatopoeie gehört eigentlich auch die Katachrese unter die Tropen. – A za katahresu opet na istom mjestu niže s pravom veli: Als Tropus kann die Katachrese nur in den Fällen betrachtet werden, wo zu ihrer Anwendung keine Nöthigung vorhanden war. – Ni epitetu nije pravo mjesto medju tropi; kada on može (po riečih samoga Volkmana) tropom biti, navest ćemo na onom mjestu, gdje će o njem kao figuri govor biti.

Od naših pisaca Pechan (Poet. str. 11) i Filipović (Stilistika, str. 14) samo metaforu, metonimiju i sinekdohu kao trope smatraju. A. Šenoa (Antologija, str. XI sq.) od figurâ, dieli „slike“ i pod tim nazivom navadja: prispodobu (comparatio), metaforu, personifikaciju (prosopopeju), hiperbolu, metonimiju i kao njenu „podvrst“ sinekdohu.

Dakle niti stari niti novi pisci ne slažu se u tom, što treba k tropom brojiti, što li k figuram.

4. *Neki pisci ne diele tropâ pod tim posebnim imenom od figurâ, nego navadjaju sve pod jednim imenom.* Tako već u staro vrieme Cornificius (IV, 31) trope i figure navadja pod nazivom exornationes, od kojih deset odjeljuje govoreći: Restant etiam decem exornationes verborum, quas idcirco non vage dispersimus, sed a superioribus separavimus, quod omnes in uno genere sunt positae; nam earum omnium hoc proprium est, ut ab usitata verborum potestate recedatur atque in aliam rationem cum quadam venustate oratio conferatur (t. j. u tih se figurah od običnoga značenja rieči odstupa, te se govor s nekim uljepšavanjem na drugi odnošaj prenosi). Amo se računaju kod Kornificija: 1) nominatio (ὀνοματοποιία), 2. pronominatio (ἀντονομασία), 3) denominatio (μετωνυμία), 4) circuitio (περίφρασις), 5) transgressio (ὑπερβατον), 6) superlatio (ὑπερβολή), 7) intellectio (συνεκδοχή), 8) abusio (κατάχρησις), 9) translatio (μεταφορά), 10) permutatio (παραβολή); permutatio ima tri vrste, a te su: similitudo (ἀλληγορία), argumentum (ἀντονομασία) i contrarium (εἰρωνεία). To isto dakle Quintilian kao trope navadja dodajući još metalepsu i epitet.

Volkmann (Rhet. d. Gr. u. R. p. 354) veli: Selbst Fronto lässt noch höchst auffallender Weise die Tropen und Figuren zusammenfallen, oder genauer

gesagt, er rechnet die Tropen zu den Wortfiguren. Denn er schreibt p. 181: duplex antem genus est figurarum: aut enim verborum figurae sunt aut sententiarum. In figuris verborum est tropus metaphora. – Quintilian (IX, 1, 2) veli: Nec desunt, qui tropis figurarum nomen imponant, quorum est C. Artorius Proculus. Quin adeo similitudo manifesta est, ut eam discernere non sit in promptu.

Falkmann (Stilistik, 4. Aufl. p. 183) veli: Wir bemerken, dass zwar unter dem Namen *Tropen* (Vertauschungen) eine Hauptabtheilung von den übrigen Figuren getrennt, ja von Einigen ganz von denselben unterschieden zu werden pflegt; dass aber im Folgenden der Trope ganz wie eine gewöhnliche Figur betrachtet werden wird, da er in der That nichts Anderes ist. – Gerber, kako već spomenusmo, samo metaforu, sinekdohu i metonimiju kao trope smatra, a pri tom veli (II, 1, 13): Um mit den auf bewusster Kunst beruhenden Tropen (*Bildfiguren*) auch Gestaltungen, wie Paradigma, Gleichniss, Parabel unter gemeinsamen Namen stellen zu können, haben wir den Terminus: *Aesthetische Figuren* eingeführt. – Gerber dakle izrazom „Bildfiguren“ i „ästhetische Figuren“ pokazuje, da i on kao i Falkmann Trope smatra kao figure i to kao neku vrstu figurâ. I mi ćemo ih kao figure smatrati i kao takve u posebnu vrstu smjestiti. Po značenju rieči τρόπος (cf. τρέπω okretati etc.) spada u tu vrstu svaka figura, gdje se značenje rieči mienja, a druga nijedna. Gregor. Corinth. (Sp. III, 215) veli, da je τρόπος izraz rieči, koji je u svojoj sobstvenosti promijenjen, te se za to i zove τρόπος (τρόπος ἐστὶ λέξεως φράσις ἐκ τῆς καθ' ἑαυτὴν ὁπωσοῦν ιδιότητος μετατροπὴν εἰληφυῖα, διὸ καὶ τρόπος καλεῖται).

5. *Kako se razredjuju figure?* – I u tom su i stari i novi pisci nesložni. Gerber (II, 1, 14) veli: Keine Eintheilung der Sprachkunst – der Werke im Dienste der Rede – ist im Stande die ganze Menge der Figuren, welche von den Alten aufgestellt wurden, in ihren Rubriken unterzubringen. Quintilian (IX, 1, 123): dicendum est, nequaquam figuras esse tam multas, quam sint a quibusdam constitutae. Mi ćemo u ovom spisu samo važnije figure navesti i neke pojave, koji nisu figure, a ipak se često kao takve navadjaju.

Najviše predstavâ krivo je medju figure primljeno tim povodom, što figure živo u dušu diraju, pa se je mislilo, da je obratno i svaka predstava življega pobudjivanja već za to figura (Gerber l. c.). I Quintilian (l. c.) veli: ante omnia illi, qui totidem figuras putant quot affectus, repudiandi, non quia affectus non sit quaedam qualitas mentis, sed quia figura, quam non communiter, sed proprie nominamus, non sit simplex rei cujuscunque enuntiatio. Quapropter in dicendo irasci, dolere, misereri, timere, confidere, contemnere non sunt figurae, non magis quam suadere, minari, rogare, excusare. Sed fallit parum diligenter intuentes, quod inveniunt in omnibus iis locis figuras et earum exempla ex orationibus excerpunt; neque enim pars ulla dicendi est, quae non

recipere eas possit, sed aliud est admittere figuram, aliud figuram esse.

Ali ne samo predstave afekta kao takve krivo se računahu među figure, nego u obće sve predstave, u kojih se kakav sadržaj shodnijim i življim načinom izražava, makar ono bio obći i običan način izražaja (cf. Gerber l. c. p. 15). Usljed takvoga krivoga shvaćanja i neki noviji pisci figure razredjuju po duševnih osjećajih, kojimi su one kako se čini postale.

Adelung (D. Styl, I, 280) veli: Figuren sind Hilfsmittel, auf die unteren Kräfte der Seele, zu wirken. – Die unteren Kräfte der Seele, welche hier in Betracht kommen können, sind die Aufmerksamkeit, die Einbildungskraft, die Gemüthsbewegungen, der Witz und der Scharfsinn, und diese geben eben so viele Klassen von Figuren. – Dalje navadja Gerber (l. c. p. 16): Blair theilt ein nach der Wirkung 1) auf die Phantasie, 2) auf die Leidenschaften. Eschenburg klassifiziert in Figuren 1) des Witzes, 2) der Einbildungskraft, 3) der leidenschaftlichen Gemüthsbewegungen. Richter (Lehrb. der Rhet. p. 102) sonderet „demonstrative und pathetische“ Figuren.

Drugi način, kako su već mnogi stari pisci figure dielili, a i danas mnogi još diele, jest ovaj: τρόποι (verborum immutationes), σχήματα διανοίας (figurae sententiarum), σχήματα λέξεως (figurae verborum).

Tako već Ciceron razlikuje (de or. III, c. 37): est quidam ornatus orationis, qui ex singulis verbis est; alius, qui ex continuatis conjunctisque constat. Ergo utemur verbis aut iis, quae propria sunt et certa quasi vocabula rerum, paene una nata cum rebus ipsis; aut iis, quae transferuntur et quasi alieno in loco collocantur. (cf. Cic. Brut. 17, 69.) – Quintilian (IX, 1, 17) veli: Inter plurimos, quod sciam, consensus est, duas ejus (i. e. schematis) esse partes, διανοίας, id est mentis vel sensus vel sententiarum: nam his omnibus modis dictum est; et λέξεως, id est verborum vel dictionis vel elocutionis vel sermonis vel orationis: nam et variatur et nihil refert. – Na drugom mjestu (IX, 3, 2) veli Quintilian: schemata λέξεως duorum sunt generum – quorum tametsi utrumque convenit orationi, tamen possis illud grammaticum, hoc rhetoricum magis dicere, – Od novijih pisaca na pr. Niessl (Anleitg. p. 33) osim tropa razlikuje: „Wortfiguren – Satzfiguren“, prve su σχ. λέξεως, druge διανοίας.

Falkmann (Stil. p. 184 sq.) razredjuje figure ovako: Figure stvari, figure rieči. Figure stvari diele se na objektivne i subjektivne.

U objektivne figure stvari idu:

- a) Figure koje na predstavu sadržaja kakvoga pojma smjeraju, kao: deskripcija, epitet, perifrasa, metonimija;
- b) Figure, koje se na objam kakvoga pojma odnose, kao: primjer, distribucija, sinekdoha;
- c) Figure, koje se osnivaju na prisposobljanju pojmova;
- d) Figure sličnosti: komparacija, simile, metafora, alegorija;

e) Figure različnosti: antitesa, kontrast, ironija itd.

Subjektivne figure stvari:

- a) Premještanje u sadašnjost i život, kao: praesens histor. et propheticum, apostrofa, sermocinacija, personifikacija, visija;
- b) Forme svakdašnjega govora, kao: pitanje, sumnja, komunikacija, korekcija, reticencija, pretericija, uzklik.

Figure rieči diele se na retorične, gramatične i fonetične. Retorične figure rieči jesu:

- a) koje se na stepen jačine kakvoga izraza odnose, kao: emfasa, iperbola, eufemisam, litota;
- b) Figure, koje se na običnost kakvoga izraza odnose, kao: arhaisam, neologizam, provincijalisam itd.
- c) Figure, koje se odnose na množinu upotrebljivanih rieči, kao: pleonasam, repeticija, polisindeton, elipsa, asindeton itd.
- d) Figure, koje se odnose na namještanje upotrebljivanih rieči, kao: inverzija, klimax, isterologija, endiadis, ipalaga, sinesa itd.

Gramatične figure, kao: protesta, aferesa, epentesa itd.

Fonetične (glasbene) figure, kao: asonancija, aliteracija, anominacija, onomatopeja, paronomasija itd.

Volkman (Rhet. p. 353 sq.) dieli, kako smo vidili, trope od figurâ. Iza tropâ navadja (p. 377): Weitere Steigerung der Deutlichkeit und Angemessenheit des Ausdrucks. Amplification und Sentenzen. U taj dio uvršćuje se osim drugoga: ἐνάργεια (i ἡρθολογία), prispodoba, ἔμφασις amplificatio (incrementum, comparatio, ratiocinatio, congeries), γνώμη (ἐνθύμημα, ἐπιφώνημα).

Za tim sliede figure, koje se diele na figure rieči (Wortfiguren) i figure misli (Sinnfiguren).

Figure rieči dieli Volkman na tri reda. Prvi red retoričnih figura rieči postaje dodavanjem rieči (durch adjectio, Hinzufügung, Wiederholung).

Drugi red retoričnih figura rieči postaje izostavljanjem rieči (durch Weglassung, detractio, ἔνδεια).

Treći red figurâ rieči postaje umjetnim namještanjem jednakih, sličnih, protivnih rieči (durch eine kunstvolle Gegenüberstellung theils gleicher, theils ähnlicher, theils auch entgegengesetzter Wörter).

Za figure misli veli, da se mogu dieliti na patetične i etične, govoreći (p. 395): Pathetisch wären die Figuren, die zur Amplification oder Verkleinerung dienen, ethisch diejenigen, durch deren Anwendung wir in der Meinung der Zuhörer gewinnen, oder unsere Rede einfach und unstudirt erscheint. A na str. 416 veli: Indess lässt sich diese Eintheilung nicht streng genug durchführen, weil manche Figuren beiden Zwecken dienen können, und dies weniger im Wesen der betreffenden Figur, als im Belieben des von ihr Gebrauch

machenden Schriftstellers liegt.

Gerber dieli najprije trope i figure jezika od figurâ umjetnosti jezika. On medju jednimi i drugimi ovako razlikuje (II, 1, 5): Der Unterschied beruht darauf, dass die Figuren der Sprache sich als individuelle Bildungen von dem Gemeingut der Sprache des Bedürfnisses, der Mittheilung absondern, während die der Sprachkunst sich abheben von der literarischen Sprache, der Sprache der Gebildeten; dass jene hervorgehen aus blossem Sprachgefühl, gestaltet werden nach unbewusstem Kunsttrieb, sich daher auch leicht wieder verlieren in die Sprache Aller, welche desselben Ursprungs ist, während diese in bewusster Eigenbehandlung einer als giltig anerkannten Sprache innerhalb eines bestimmten Redeganzes geschaffen werden und sich damit als derartige Abweichungen von dem gewöhnlichen Ausdruck darstellen, welche man als solche immer empfindet, und die sich desshalb dem allgemeinen Gebrauche entziehen.

Na str. 2 (l. c.) veli: Es verhält sich die „Sprache als Kunst“ etwa so zur „Sprachkunst“, wie im Gebiete der Poesie die sogenannte Volksdichtung zur Kunstdichtung. Gerber tu razumije pod izrazom „Sprache als Kunst“ ono što se stvara nesvjestnim nagonom umjetničkim (nach unbewusstem Kunsttrieb).

Za razliku tropâ u jednom i drugom pravcu navadja Gerber (I, 359) Reisig-ove rieči: Die Nothwendigkeit einer doppelten Behandlung deutete Reisig an. Er sagt (Lat. Sprachwissensch. p. 287): Es sind gewisse Ideenassoziationen unter den menschlichen Vorstellungen vorzüglich gebräuchlich, welche mit gewissen Ausdrücken bezeichnet die Rhetorik sich angeeignet hat, welche aber in gewisser Hinsicht auch in die Bedeutungslehre (Semasiologie) gehören, nämlich die Synekdoche, die Metonymie und die Metapher. So weit diese sogenannten Figuren auf das aesthetische hinzielen, gehören sie allerdings der Rhetorik an, auch so fern sich Einzelne ihrer bedienen; wofern aber in einer besonderen Sprache nach diesen Redefiguren sich ein Redegebrauch gebildet hat, der dem Volke eigen ist, so gehören diese Figuren hierher.

Dakle u figure jezika računa Gerber spomenute trope, kad se u gore navedenom smislu potrebe radi govore. Za tim računa amo gramatične figure dieleći ih na fonetično-gramatične ili etimologične (I., p. 442–460) i na sintaktično-gramatične (I., p. 460 sq.). U ove zadnje računa: A. Pleonasam u širem smislu (I., 468 sq.), B. Elipsu u širem smislu (I., 489 sq.), C. Enalagu (I., 509 sq.).

U figure umjetnosti jezika računa: 1) estetične figure (koje smo već pod 4 spomenuli), 2) fonetične, 3) noetične (t. j. figure misli).

Fonetične figure dieli: 1) na onomatopeju (II., 1, 121 sq.), 2) na f. saglasja i eufonije (Fig. des Gleichklangs u. der Euphonie, II., 1, 138), 3) retorične figure rieči (II., 1, 183). Ove zadnje dieli na:

A. Figure ponavljanja rieči (I., 1, 185), B. Fig. izostavljanja rieči (retorična elipsa, II., 1, 213), C. Fig. mienjanja u namještanju i značenju rieči (kao ἀντιμεταβολή, ἀντανάκλασις, μίμησις, ἔμφασις, ἀμφιβολία, II., 1, 221).

Noetične figure (fig. misli) dieli Gerber na troje: A. Figure, koje djeluju a) gomilanjem ili b) uzvišivanjem izražaja. (Pod a) računa retoričan pleonasam, pod b) incrementum, ὑπερβολή, γνώμη); B. Noetične figure, koje djeluju a) ograničenjem i prekidanjem ili b) slabljenjem izražaja. (Pod a) ide παράλειψις, ἀποσιώπησις, pod b) ἐναντίωσις, λιτότης.); C) Figure, koje se osnivaju a) na vanjskoj ili b) na nutrjnjoj promjeni izražaja. (Pod a) računa se uzклик, pitanje, apostrofa i tima srodne figure, pod b) παράδοξον, ὀξύμωρον, εὐφημισμός, εἰρωνεία.).

6. *Kako postaju figure?* – Quintilian (IX., 3. 27) kaže za gramatične figure ovo: haec schemata et his similia, quae erunt per *mutationem*, *adjectionem*, *detractationem*, *ordinem* (t. j. zamjenjivanjem, dodavanjem, oduzimanjem, namještanjem). Dalje navadja on i retorične figure, koje postaju *dodavanjem*, govoreći: e quibus primum (genus) sit, quod fit per *adjectionem*. Dalje navadja retorične figure, quae per *detractationem* fiunt; za tim navadja: tertium est genus figurarum, quae aut similitudine aliqua vocum, aut paribus aut contrariis vertunt in se aures, i navadja u taj red figure kao ἀντανάκλασις, πάρισον, ὁμοιοτέλευτον, ἰσόκωλον, ἀντίθετον ἀντιμεταβολή. – Za te figure može se reći, da bar većinom postaju namještanjem (per ordinem).

I Phoebammon (Sp. III., 45) navadja četiri načina, kojima figure postaju; ta četiri načina on zove: ἔνδεια, πλεονασμός, μετάθεσις, ἐναλλαγή. Po tih načinih on razredjuje figure διανοίας i λέξεως. Volkmann je za retorične figure rieči primio onaj način, kako ih je Quintilian razredio, t. j. per *adjectionem*, *detractationem*, *ordinem*.

Tu dakle vidimo četiri načina, kojima neke figure postaju. Samo se tu još pita, što se sve *dodavati*, *oduzimati*, *zamjenjivati* i *namještat* može; drugo je još pitanje, da li sve figure na jedan ili drugi od tih načina postaju.

Gerber (I., 450) veli: Unter den phonetisch-grammatischen Figuren sind der Sprachtechnik angehörige Varianten von Formen zu verstehen, welche vom Standpunkt einer bestimmten Schriftsprache aus als Vermehrung, Verminderung oder Umstellung der *Laute* erscheinen. – Dakle *glasovi*, t. j. *slova*, to je kod tih figura ono, na čem se spomenute promjene pojavljivati mogu, da tim postaju neke figure.

Dalje veli Gerber (I., 461 sq.): Wir bestimmen den Begriff der syntaktisch-grammatischen Figuren entsprechend dem der phonetisch-grammatischen, dass wir sie als Varianten von Satzformationen fassen, welche der Sprachtechnik eines bestimmten usus angehören, und welche ohne einen wesentlichen Unterschied in der Bedeutung nach ihrer Form theils als

Vermehrung, theils als *Verminderung* theils als *Umänderung* derjenigen Ausdrucksmittel erscheinen, welche die Grammatik als der Regel dieses usus entsprechend aufstellt. – A što imamo razumjeti pod „Ausdrucksmittel von Satzformationem“? Svakako *rieči* i njihove *oblike*, kojimi se odnošaji medju dielovi izrekâ izražavaju. Dakle *rieči* i *oblici rieči* to je tu ono, na čem se spomenute promjene pojavljivati mogu, da postaju neke figure.

Gerber (II., 1, 183 sq.) veli: Wiederholung derselben Worte steigert die Wirkung des Ausdrucks. – Ebenso wird die Wirkung gesteigert, wenn das erwartete Wort fehlt, denn nun hat der Hörer selbst es zu bringen. – Ausser durch Wiederholung und Weglassung von Worten sind rhetorische Wirkungen zu erreichen dadurch, dass die Wörter in umgekehrter Stellung wiederkehren, oder so, dass sie nur scheinbar – ihrem Laute nach – dieselben bleiben, in der That aber einen anderen, verwandten Sinn zu denken veranlassen. Wir theilen danach die Wortfiguren ein in Figuren der *Wiederholung*, der *Weglassung*, des *Wechsels* in der *Stellung* und *Bedeutung*. – Tu imamo dakle *dodavanje*, *oduzimanje* i *namještanje rieči* a i *zamjenjivanje značenja rieči*. Što se oduzimanja rieči tiče, to Gerber ovamo računa retoričnu elipsu s pregnancijom i asindetom. Po obliku svome te figure nisu različne od onih, koje Gerber kao na oduzimanju rieči osnovane u napried spomenute sintaktično-gramatične figure računa, za to ih mi ne ćemo od onih dieliti. Što se pako ponavljanja rieči tiče, to se ovaj slučaj razlikuje od dodavanja rieči kod sintaktično-gramatičnih figura u tom, što se tu dodavanje sastoji u ponavljanju istih t. j. jednakih rieči, a to tamo nije obično, pak kod toga ponavljanja istih rieči nije stalo toliko do samih rieči, koliko do *podudaranja jednakih glasova* njihovih. Tu je dakle *glas*, koji se iz rieči čuje, ono na čem se dodavanje a i namještanje pojavljuje. Isto tako je stalo više do glasa, kad se iste rieči obratnim redom namještaju, ili kad se rieči istoga glasa jedna prema drugoj stavljaju (kao što su ἀντιμεταβολή i ἀντανάκλασις). Drugo je kod mimeze, emfase i amfibolije, koje Gerber (II, 1, 236 sq.) takodje amo računa; tu nije stalo do glasa toliko, koliko do značenja rieči, za to mi te figure računamo u onaj dio, u kojem su figure, što se osnivaju na *zamjeni značenja rieči*. Ali u onih figurah, koje Gerber pod naslovom „Onomatopöie“ (II., 1. 121 sq.) i „Figuren des Gleichklangs und der Euphonie“ (II., 1, 138 sq.) navadja, opet su *glasovi* ono, što se namješta, te se one figure osnivaju na *podudaranju glasova*.

Dalje veli Gerber (II., 2, 2): Die Eintheilung der Sinnfiguren ist keine andere, als die der übrigen Figuren. Wir unterscheiden solche welche in Verwendung der Sprachmittel, verglichen mit dem gewöhnlichen Ausdruck, 1) ein Mehr zeigen, 2) ein Minder, 3) eine Aenderung. Jede dieser Abtheilungen zeigt ferner eine Figuration von mehr äusserlicher oder von innerlicher Art, d. h. entweder eine Häufung oder Steigerung; ein Beschränken und Abbrechen

des Ausdrucks, oder dessen Abschwächung; eine besondere Veränderung des Satzbaues, oder eine Vertauschung des Satzsinnnes.

Za figure zadnje vrste Gerber odmah sam dodaje ovo: Sinnfiguren unserer letzten Art, welche in ihrer Figuration durch Vertauschung des Sinnes die *Bedeutung der Worte* selbst ergreifen, können leicht mit blossen Tropen verwechselt werden, wie denn Hyperbel und Ironie diesen meist zugerechnet worden sind. – Kod tih figurah je dakle *značenje rieči* ono, što se *zamjenjuje*; mi ćemo ih dakle računati k onim figuram, koje postaju *zamjenom značenja* rieči.

Da i ostale vrste toga diela figurâ u Gerbera redom pregledamo. On (II., 2, 3) navadja: Häufung der Ausdrucksmittel. U tu vrstu računa retoričan pleonasam sa sinonimijom i tomu sličnimi pojavi; dalje (str. 17) uzima u tu vrstu epexegesu i epitet. Ti pojavi po obliku svome nisu različni od istoimenih pojava, koji su gore navedeni medju sintaktično-gramatičnim figurami, jer se njimi misao ne mienja, niti se druga misao dodaje; za to mi tih figura nećemo dva puta (jedan put kao gramatične, drugi put kao retorične figure) navadjati, kao što to Gerber čini.

Dalje veli Gerber (II., 2, 11): Wenn der Sinn nicht eines einzelnen Begriffs, sondern eines Gedankens durch den rhetor. Pleonasmus hervorgehoben werden soll, so wiederholen denselben statt der Satzglieder entweder in einem Parallelismus synonyme Sätze, oder es bestätigen und heben ihn Sätze entgegengesetzten Inhalts in einer Antithesis. – U prvom slučaju ne dodaje se nova nego ista misao ali s drugimi riečmi, u antitesi pako dodaje se druga misao, taj pojav osniva se dakle na *dodavanju misli*. U istu vrst broji Gerber i perifrasu (II., 2, 20), a mi ćemo je računati k onim figuram, koje se osnivaju na *zamjeni značenja* rieči.

Na strani 22 (l. c.) navadja Gerber: Steigerung der Ausdrücke. Amo broji incrementum i iperbolu. Prva figura osniva se na *dodavanju misli*, druga na *zamjeni značenja* rieči. Za iperbolu i Gerber veli (str. 24), da se je većinom medju trope brojila. Dalje Gerber (str. 33) u tu vrstu broji sentenciju; mi je računamo k onim figuram, koje se osnivaju na zamjeni objektivnoga načina govora subjektivnim.

Na strani 39 (l. c.) navadja se vrsta figurâ pod naslovom: Beschränkung und Unterbrechung des Ausdrucks. U tu vrstu računa se παράλειψις i ἀποσιώπησις. Aposiopesa sastoji se u prekidanju misli, a paralipsa u prividnom izostavljanju; obie dakle osnivaju se na *oduzimanju misli*.

Dalje (l. c. str. 44) navadja se vrsta: Abschwächung des Ausdrucks. Amo se računa λιτότης; mi je brojimo k onim figuram, koje postaju *zamjenom značenja* rieči.

Na strani 48 (l. c) veli: Die Sinnfiguren, welche durch Umgestaltung des Ausdrucks entstehen, wirken entweder, durch *Veränderung der äusseren*

Form ihrer Aussage, oder dadurch, dass sie dem Sinn eine Darstellung geben, welche zu diesem in einem *inneren Gegensatz* steht, demnach zur Lösung des Widerspruchs einen *Wandel ihrer Bedeutung* voraussetzt. – U prvoj vrsti: „Veränderung der äusseren Form,“ dakle je *vanjski oblik izjave* ono, na čem se *zamjena* pojavljuje, jer se tu *običan oblik izjave zamjenjuje* manje običnim.

Pod vrstu: „Innerer Wandel“ (l. c. p. 71) računa Gerber figure: paradoxon, oxymoron, euphemismus, ironia. Prve dvie mi računamo u onu vrstu figurâ, koje postaju *dodavanjem misli*; a za druge dvie već je kazano, da su tropi, da dakle postaju *zamjenom značenja* rieči.

Gerberove estetične figure (II., 1, 21 sq.) računamo jedne (t. j. trope) k onim figuram, koje postaju *zamjenom značenja* rieči, a druge k onim, koje postaju *dodavanjem misli*.

Dakle ono, što se *dodavati, oduzimati, zamjenjivati, namještati* može, jesu: 1) *slova* (ona se mogu riečim bez promjene značenja dodavati, oduzimati, zamjenjivati, namještati); 2) *oblici rieči* (oni se mogu zamjenjivati); 3) *rieči* (one se mogu dodavati, oduzimati, namještati); 4) *glasovi u riečih* (oni se mogu dodavati i namještati tim da se rieči dodaju i namještaju); 5) *oblik izjave* (on se može zamjenjivati); 6) *misli* (one se mogu dodavati i oduzimati); 7) *značenje rieči* (ono se može zamjenjivati).

Pošto smo vidjeli, na čem se ona četiri načina promjene (kao dodavanje, oduzimanje, zamjenjivanje i namještanje) pojavljivati mogu, odgovaramo sada i na drugo gornje pitanje, naime, da *sve figure postaju na ta četiri načina*. Ali ne postaju figure svakoga od navedenih sedam dielova na sva četiri rečena načina, za to se ne mogu po onih načinih svi oni dielovi na manje vrste dieliti.

7. *Još jedan pokušaj razredbe figurâ*. – Ono sedam napried navedenih stvari, koje se dodavati, oduzimati, zamjenjivati i namještati mogu, daje nam isto toliko različnih dielova za razredbu figurâ. Pri tom ova naša razredba ne-ima u sebi ništa novo, već se oslanja na razredbe spried navedene.

Mi (gornji red okrenuvši) u *prvi dio* uzimamo figure, koje postaju *zamjenom značenja* rieči. To su one figure, koje Quintilian medju trope broji (izuzimajući epitet, iperbaton i onomatopeju), tako i neki drugi pisci više manje iste figure računaju u trope (vidi spried pod 3). Kako smo prije (pod 6.) vidjeli, tako zvani tropi postaju takodje kao i ostale figure jednim od ona četiri načina (i to zamjenjivanjem), za to su i oni jedna vrsta figurâ i ništa drugo. Figure prvoga diela razdielismo lašnjega priegleda radi na tri vrste. U prvu vrstu (pod A.) brojimo s malom iznimkom one figure, koje Gerber kao trope navadja.

U *drugi dio* brojimo one figure i neke druge načine govora, što postaju *širenjem i suživanjem misli* (t. j. dodavanjem i oduzimanjem). Taj naš dio odgovara u glavnom onomu, što Volkmann (Rhet. p. 377, 546) iza tropa navadja pod naslovom: *Weitere Steigerung der Deutlichkeit und Angemessenheit des*

Ausdrucks. Ali kako mi tomu dielu drugi naslov dadosmo, tako i neki pojavi, koje Volkmann u taj dio računa, izostaše, a drugi udjoše. Volkmann pojave te vrste ne zove figurami, a ima većinom pravo; ni mi ne smatramo sve kao figure, kod nekih smo to na dotičnih mjestih izriekom naznačili. Ali ih ipak s primjeri navedosmo, jer se obično navadjaju medju figurami, i premda to nisu, ipak se u njih pojavljuje onaki način govora, kojega govornik s namjerom bira i udešava, I Gerber neke od pojava te vrste iz figura isključuje. Taj dio podielismo na tri vrste, od kojih se prva i druga (A. i B.) osniva na dodavanju, a treća (pod C.) na oduzimanju, dakle bi strogo uzevši tu imale biti samo dvie vrste; ali mi lašnjega pregleda radi ono, što postaje dodavanjem, razvrgosmo na dvoje.

U *treći dio* računamo one figure, koje se osnivaju na *zamjeni običnoga oblika u kazivanju misli*. To su većinom one tako zvane figure misli, koje Gerber (II., 2, 49) pod naslovom: „Veränderung der äusseren Form“ navadja i k tomu veli: Die Modalitäten der Aussage, ob der Inhalt angegeben wird als der Wirklichkeit, dem Thatsächlichen angehörig, oder ob er in Frage gestellt wird, als Wunsch ergriffen, ob als Aufforderung ausgesprochen oder als ein Sollen hingestellt, prägen sich in den Formen der Sätze aus. Durch Vertauschung und rhetorische Verwendung dieser Formen entstehen die meisten der hieher gehörigen Figuren; einige auch durch Vertauschung der Person – oder Zeitbezeichnung. – To su one figure, koje Falkmann (Stil. p. 181) kao subjektivne figure stvari navadja dieleći ih na dvie vrste: a) Premještanje u sadašnjost i život, b) forme svakdašnjega govora. Prema tomu i mi te figure razdielismo na dvie vrste; A) figure premještanja u prisutnost i život, B) figure, koje postaju zamjenom objektivnoga načina govora subjektivnim.

U *četvrti dio* uzimamo figure, koje postaju *dodavanjem, oduzimanjem i namještanjem rieči*. To su one figure, koje Falkmann kao retorične figure rieči navadja, koje se odnose na množinu i na namještanje upotrebljavanih rieči (vidi spried pod 5 njegovu razredbu). Taj dio razdielismo na tri vrste. Figure, koje mi u prvu vrstu (pod A) računamo, one Gerber jedan put pod obćim nazivom „*pleonasam u širem smislu*“ kod sintaktično-gramatičnih figura (I., 468 sq), a neke od njih još jedan put pod obćim nazivom „*retoričan pleonasam*“ (II., 2, 3) navadja. Figure, koje mi u drugoj vrsti (pod B.) navadjamo, ima Gerber medju sintaktično-gramatičnimi figurami pod obćim nazivom „*elipsa u širem smislu*“ (I., 489 sq.) i pod obćim nazivom „*retorična elipsa*“ (II., 1, 213). Figure, koje mi u trećoj vrsti (pod C.) navadjamo, ima Gerber pod naslovom. „*Enallage in der Wortstellung*“ (I., 583) računajuć ih k sintakt.-gram. figuram pod obćim nazivom „*enallage*“.

U *peti dio* uzimamo *etimologične figure*, t. j. one, koje postaju *dodavanjem, oduzimanjem, zamjenjivanjem i namještanjem slova*. Te figure navadja

Gerber pod nazivom: fonetično-gramatične ili etimologične figure (I., 442 sq.), a Falkmann pod nazivom: gramatične figure. Te figure mogosmo na četiri vrste podieliti, ali to propustismo za to, što te figure i onako malo prostora zauzimaju, te priegled njihov nije težak.

U *šesti dio* brojimo *sintaktične figure*, t. j. one, koje postaju *zamjenom oblikâ rieči* protiveći se običnim sintaktičnim pravilom. Te figure navadja Gerber kod sintakt.-gramat. figura pod obćim nazivom „enalaga“ (I., 509 sq.).

U *sedmi dio* računamo *fonetične (glasbene) figure*, t. j. one, koje postaju dodavanjem i namještanjem glasova u riečih tako, da se oni glasovi podudaraju sa predstavljanimi stvarmi, ili se glasovi podudaraju medju sobom u pojedinih slovih, slovkah, riečih i izrekah. Po onome, što se podudara, mogu se te figure na vrste dieliti. To su s nekimi iznimkami one figure, koje Gerber navadja pod naslovom „fonetične figure“ (II., 1, 120–245). Nekoje od tih figura navadja i Falkmann pod tim naslovom.

Prvi dio.

Figure, koje se osnivaju na zamjeni značenja riječi (tropi).

A. Zamjena značenja biva kod rieči s neke strane u značenju srodnih.

1. Metafora (μεταφορά).

Već je sprieda kazano, kako Aristoteles (Poët, 21) pod nazivom metafore shvaća ono, što se kasnije zove sinekdoha, metonimija i metafora. Što se sada razumije pod metaforom, ono je kod njega četvrti način metafore, gdje veli: μεταφορὰ δέ ἐστι – κατὰ τὸ ἀνάλογον. Pod analogijom razumie Aristoteles, kad se drugo odnosi prema prvomu kako četvrto prema trećemu; pa se može mješte drugoga četvrto i mješte četvrtoga drugo kazati (τὸ δὲ ἀνάλογον λέγω, ὅταν ὁμοίως ἔχη τὸ δεύτερον πρὸς τὸ πρῶτον, καὶ τὸ τέταρτον πρὸς τὸ τρίτον· ἐρεῖ γὰρ ἀντὶ τοῦ δευτέρου τὸ τέταρτον ἢ ἀντὶ τοῦ τετάρτου τὸ δεύτερον). Za tim navadja za analogiju ove primjere: ὁμοίως ἔχει φιάλη πρὸς Διόνυσον καὶ ἀσπίς πρὸς Ἄρην· ἐρεῖ τοίνυν τὴν φιάλην ἀσπίδα Διονύσου καὶ τὴν ἀσπίδα φιάλην Ἄρεως; ἢ ὁ γῆρας πρὸς βίον, καὶ ἐσπέρα πρὸς ἡμέραν· ἐρεῖ τοίνυν τὴν ἐσπέραν γῆρας ἡμέρας καὶ τὸ γῆρας ἐσπέραν βίου (čša se odnosi prema Dionisu kao štit prema Aresu; može se dakle čša štit Dionisov i štit Aresova čša zvati; ili, što je starost prema životu, to je veče prema danu; može se dakle veče zvati starost dana i starost veče života). Dalje veli, da kadkad nedostaje koje rieči u analogiji, a može se ništa manje slično govoriti, kao što je na pr. sījati to, što žito bacati, a za svjetlost od sunca ne ima takve rieči (kao što je kod žita sījanie τὸ σπείρειν), ali se ipak to odnosi prema suncu kao sījanie prema žitu (ἐνίοις δ' οὐκ ἔστιν ὄνομα κείμενον τῶν ἀνά λόγον, ἀλλ' οὐδὲν ἥττον ὁμοίως λεχθήσεται, οἷον τὸ τὸν καρπὸν μὲν ἀφιέναι σπείρειν, τὸ δὲ τὴν

φλόγα ἀπὸ τοῦ ἡλίου ἀνώνυμον· ἀλλ' ὁμοίως ἔχει τοῦτο πρὸς τὸν ἥλιον καὶ τὸ σπεῖρειν πρὸς τὸν καρπὸν, διὸ εἴρηται „σπεῖρων θεοκτίσταν φλόγα.“

Gerber (II, 1, 29) veli: Sehr gut erkennt Aristoteles in seiner vierten Art, der eigentlichen μεταφορά, d. i. in dem Hinübertragen aus einem durch seine Beziehung bestimmten Ort in einer Sphäre an den entsprechenden Ort innerhalb einer andern, die zu Grunde liegende Proportion. Es bedeutet ihm nämlich das κατὰ ἀνάλογον die Proportion. Na strani 79 (l. c.) veli Gerber: Man hat vielfach sich begnügt, die Metapher als ein abgekürztes, gleichsam in Eins zusammengezogenes Gleichniss zu definiren. Quintilian VIII, 6, 8) veli: „in totum autem metaphora brevior est similitudo (prispodoba) eoque distat, quod illa comparatur rei, quam volumus exprimere, haec pro ipsa re dicitur.“ – I Aristoteles o tom ovako veli (Rhet. III, 4): ἔστι δὲ καὶ ἡ εἰκὼν μεταφορά· διαφέρει γὰρ μικρόν· ὅταν μὲν γὰρ εἴπῃ τὸν Ἀχιλλέα „ὥς δὲ λέων ἐπόρουσεν“, εἰκὼν ἐστίν, ὅταν δὲ „λέων ἐπόρουσε“ μεταφορά· διὰ γὰρ τὸ ἄμφω ἀνδρείους εἶναι, προσηγόρευσε μετενέγκας λέοντα τὸν Ἀχιλλέα. Gerber (l. c. p. 80) tomu dodaje: Aber damit wird zwar ein charakteristisches Kennzeichen der Metapher angegeben, nicht jedoch ihr Wesen. Denn eben darauf kommt es an, dass Metapher und Gleichniss aus einer Proportion hervorgehen, deren Verhältnisse *verschiedenen* Sphären angehören, so dass also nicht etwa die vertauschten Begriffe selbst die Gleichung bilden, sondern die Verhältnisse, innerhalb derer sie an den einander entsprechenden Stellen erblickt werden. Aristoteles hält darum auch immer an der Proportion fest, wie z. B. wenn er (Rhet. III, 11) das Wort ἀναιδής als Attribut zu λαῶς (in dem Verse Od. XI, 598) erklären will, er sie aufstellt: ταῦτα δὲ προσῆψε διὰ τῆς κατ' ἀναλογίαν μεταφοῆς· ὥς γὰρ ὁ λίθος πρὸς τὸν Σίσυφον, ὁ ἀναισχυντῶν πρὸς τὸν ἀναισχυντούμενον. Wir finden nun, dass nur bei dem Ps. Plutarch (de vit. et poës. Hom. 19) die Definition des Aristoteles bewahrt ist: ἔστιν ἀπὸ τοῦ κυρίως δηλουμένου πράγματος ἐφ' ἕτερον μετενηνεγμένη κατὰ τὴν ἀμφοῖν ἀνάλογον ὁμοιότητα, so dass κορυφὴ ὄρεος (Od. 9, 481) von, ihm erklärt wird: ὃν γὰρ λόγον ἔχει κορυφὴ πρὸς ἄνθρωπον, τοῦτον καὶ ἡ ἀκρόωρεα πρὸς τὸ ὄρος und: Νῆσον τὴν περὶ πόντος ἀπείριτος ἐστεφάνωται (Od. 10, 195): ὃν ὁ στέφανος πρὸς τοῦτον ᾧ περίκειται, τὸν αὐτὸν θάλασσα πρὸς νῆσον. Sonst begnügt man sich damit, ganz allgemein zu definiren, wie Tryphon (Sp. III, 191): μεταφορὰ ἐστὶ λέξις μεταφερομένη ἀπὸ τοῦ κυρίου ἐπὶ τὸ μὴ κύριον ἐμφάσεως ἢ ὁμοιώσεως ἕνεκα (metafora je izraz prenesen od pravoga u nepravo značenje radi živoga prikazivanja ili prispodabljanja). Cornificius (IV, 34) definira: *Translatio* est, quum verbum in quandam rem transfertur ex alia re, quod propter similitudinem recte videbitur posse transferri.

Sa gledišta logičkoga umovanja ne može se zabaviti Aristotelovoj definiciji metafore; drugo je dakako pitanje, da li pjevači u metaforah i prispodobah

proporciju osjećaju. Ali premda se teoretik ne mora na to osvrnati, kako pjevač to ili ono shvaća, ipak, kako su već stari pisci napustili Aristotelovu definiciju, tako je i mnogi današnji ne primaju.

Adelung (Dtsch. Styl. I, 395) definira: Die Metapher setzt anstatt eines minder anschaulichen Begriffes einen ähnlichen anschaulicheren. Das Verhältniss zwischen dem bezeichneten und bezeichnenden Begriffe beruhet bei ihr auf der Aehnlichkeit, – welche deren einziges Band ist. – Gebauer (Listy filologické a paedag. Ročník I. V Praze 1874 str. 98) definira ovako: Pod metaforom razumiemo polaganje *imena A za ime B*, kad se medju *predmeti A i B* nekakva *sličnost m* (tertium comparationis) nalazi; tako na pr. *tvrdo srce* (B) imali bismo nazvati pravim imenom (B), ali ga nazivamo *kamenom* (A, na pr. lakomac ima u prsih *kamen*) sbog sličnosti, koju nalazimo medju njim i kamenom (A). – J. Jurković (O metafori našega jez. u Radu jugosl. akad. knj. XXXI, str. 117) veli: „Max Müller opisuje metaforu ovako: Metafora je u obće prienos imena od stvari, kojoj je ono svojstveno, na druge stvari, koje nam se duha dojmaju tako, kano da u svojstvenosti one prve stvari i one nekim dielom učestvuju.“ –

Kako valja metaforu na vrste dieliti, u tom su nazori i starih i novih pisaca različni. Mi ćemo ovdje, što je u tom najvažnije, navesti. Gerber (II, 1, 84) kaže, da se je najviše odobravao i još se odobrava način od Aristotela naznačen. On zahtieva od metaforičnoga izraza, da se njim označeni predmet živo pred oči stavlja (εἰ πρὸ ὁμμάτων ποιεῖ Rhet. III, 10), a to, veli, postizava se tim, da se što tako predstavlja, kao da živo djeluje (λέγω δὴ πρὸ ὁμμάτων ταῦτα ποιεῖν ὅσα ἐνεργοῦντα σημαίνει ib. cap. 11). Ako tko krepka čovjeka zove τετράγωνον (quadratum, cf. Plat. Protag. p. 339 B), onda je to doduše metafora, ali bez živoga djelovanja; živo djelovanje (ἐνέργεια) vidi se na pr. iz ovih rieči: ἀνθοῦσαν ἔχοντος τὴν ἀκμὴν (Isocr. ad Phil. 5). To biva često i u Omera, koji metaforom nežive stvari kao žive predstavlja, kao λαῶς ἀναιδής (Od. 11, 598), ἔπτat' οἰστός (Il. 13, 587), o strieli: ἐπιπέσθαι μενεαίνων (Il. 4, 126). I Demetr. (de eloc. § 81) hvali, da je ta μεταφορὰ κατ' ἐνέργειαν najbolja, tako i Quintilian (VIII, 6, 11) veli: praecipue ex his oritur mira sublimitas, quae audaci et proxime periculum translatione tolluntur, cum rebus sensu carentibus actum quendam et animos damus. qualis est „pontem indignatus Araxes“ (Verg. Aen. 8, 728).

Ps. Plutarch. (de vit. Hom. 20) i Quintil. (VIII, 6, 9) i drugi navadjaju četiri vrste metafore: 1) nešto živo kaže se mješte živa, 2) živo mješte neživa, 3) neživo mješte živa, 4) neživo mješte neživa. Gottschall. (Poët. I, 190) dieli ovako: Die erste Art der Metapher setzt einen sinnlichen Gegenstand für den andern; die zweite Art vergeistigt das Sinnliche; die dritte Art versinnlicht das Geistige; die vierte Art setzt ein geistiges Bild für das andere.

Gerber (II, 1, 86) pobija jedan i drugi način diobe, pak se vraća k onoj, koju je Aristoteles naznačio. Na strani 88 (l. c.) veli: Entweder der Begriff wird durch Gestalten aus dem reichen Formenspiel der Aussenwelt *plastisch* veranschaulicht, oder er wird *energisch* durchströmt von der *personifizierenden* inneren Bewegung der Seele. Dies sind die beiden Arten der Metapher, und Aristoteles hat im Wesentlichen keine anderen gemeint. Sein ἀνὴρ τετράγωνος (vidi spried) gehört der ersteren Art an, die Beispiele aus Homer der letzteren, welche er die μεταφορὰ κατ' ἐνέργειαν nennt.

– Da übrigens die Erscheinungswelt ihre Bilder theils als *ruhende* zeigt, theils als *bewegt*, so würde nichts einzuwenden sein, wenn man die letzteren als eine Unterart besonders aufführen wollte. – Prvi način metafore naziva on (l. c. p. 89) *Metapher der Schilderung* (a. eines ruhenden, b. eines bewegten Bildes), drugi način zove: *personifizierende Metapher*.

Prema tomu i mi dielimo metaforu na plastičnu i oživljavajuću i razlikujemo kod prve sliku na miru i u pokretanju. K tomu opažamo, da se metafora pojavljuje u samostavniku, pridavniku prislovu i glagolu.

a) Primjeri plastične metafore, u kojoj se pokazuje:

α) mirna slika:

Vidite li, da smo poginuli,

Kaka *vatra* (t. j. junak) između nas dodje. V. 3, 29.

Odkako si isprosio *zlato* (t. j. djevojku). V. 3, 73.

Al' ti babi *krila* odlomiše. V. 2, 81.

I *labuda* svoga uzjahao. V. 2, 8.

Idi jaši *ždrala* visokoga. V. 2, 36.

Skoči Osman na noge lagane,

Pak zakroči na svoga *gavrana* (t. j. konja). V. 4, 25.

Pogibe mu gulaš od mejdana,

Ja mu moga potkuči *goluba* (t. j. konja). B. 2, 137.

Lijepo je odjevena:

U *sunce* je obučena

I *mjesecom* opasana,

Zvijezdama zapučena. V. 1, 469.

Bojak bio tri *debela* sata. V. 2, 154.

Bez *debele* turske pogibije. O. 38.

A Brdjani! *crn* vi obraz bio! O. 197.

Sajvan vodo, *suva* žedjo moja! H. 76.

I tu majka *tvrda* srca bila. V. 2, 48.

Tvrda vjera! ostavit' te ne ću. V. 2, 64.

Crven plamen *svezan je* za nebo

A od one vatre iz pušaka. O. 345.

β) Slika u pokretanju:

Mi smo vama sigurali ručak:

Iz pušakah *vrućijeh krušakah*,

Od noževah *crvenoga vina*. V. 4, 18.

Vladeta je konja oznojio

I u b'jelu pjenu *obukao*. V. 2, 49.

Pa oruže *grli* u naruče. V. 2, 89.

Kud pogleda okom *rasiječe*. V. 3, 57.

Str'jelja njega s oba oka vrana. B. 1, 92.

Ja porezu započnem brojiti,

A on na me očima *strijelja*. O. 269.

U junake krvca *uzavrila*. V. 2, 89.

Potegoše čelikli nadžake,

Miluju se i s desna i s leva. B. 1, 77.

U njeg' oči *naoblači*. B. 1, 82.

Puče tanka puška od Turakah,

Saviću je srce *izgorela*. O. 106.

Nego puče puška od Turakah,

Te Iliji srce *pokosila* V. 4, 20.

Ti si mene za srce *ujeo*. V. 3, 70.

Ali oni stupaj laki

Mračniem poljem napried *steru*

I daljinu izmed sebe

I čadorja hitro *beru*. M. Č. 42.

Na prsi mu toke prolomiše,

A na pleći *prozor otvoriše*. V. 4, 8.

Plamen mu se uz obraz *zapali*. V. 3, 34.

Iz usta mu (t. j. konju) *živi oganj sipa*,

A iz nosa modar *plamen suče*. V. 2, 29.

Cura žali svoga Nuke babe,

Iz očiju *vedar biser truni*. B. 1, 92.

Ostade mi Niko diete malo,
 U njeg' bijah sve rane *zavila*. B. 1, 83.
 Da *udarim pečat* na oblake. V. 2, 1.
 Porastao Lijer momče mlado,
 Pored njega *Ruža cavtijaše*. V. 1, 327.

b) Primjeri oživljavajuće metafore:

Noć je vani *sliepa* i *gluha*. M. Č. 41.
 Oko (stabra) se u okolo.
 Bijo čador *ohol* stere. M. Č. 39.
 Il bijela krišku sira
 Iz utrobe *vjernoj* torbi vadi. M. Č. 16.
 Zviznu zrakom džilit viti,
 Ter *lakokril* nejednaciem letom
 Mješte janjca mrka kosnu vuka. M. Č. 27.
 Čija 'e ovo *ponosita* čalma? –
 To je čalma age Čengijića,
 Al se *tužno* oko glave vije....
 To je sablja age Cengijića,
 Al *žalostno* uz bedricu visi. M. Č. 55.
 Pa on ode niz bijelu kulu,
 Paloš *broji* basamake redom. V. 3, 18.
 Što se sunce pokraj gore *krade*? V. 1, 742.
 Te se gora *preodjene* listom,
 A zemljica travom i cvijetom. V. 3, 52.
 Ljut jatagan o pojasu *reži*. M. Č. 8.
Pognaše se nebom vjetri;
 A odande plahe munje
 Nebeskijem ognjem *sjecajući*
 Sad ti smrtne bliešte oči,
 Sad još guštju neg bje prije,
Navlače ti na vid tminu. M. Č. 41.
 Jednako je bojak na Loznici:
 Puške prašte, a topovi *gude*,
 Sve baljemez baljemeza *viče*,
 A lubarda lubardu *doziva*. O. 352.

2. Alegorija (ἀλληγορία).

Cicero (or. 27) veli: Jam cum confluerunt plures continuae translationes, alia plane fit oratio; itaque genus hoc Graeci appellant ἀλληγορίαν, nomine recte, genere melius ille (Aristoteles), qui ista omnia translationes vocat. – Kod Kornificija (IV, 34) ima „permutatio“ kao „oratio aliud verbis aliud sententia demonstrans.“ Permutatio dieli se onda na troje: similitudo (ἀλληγορία), argumentum (ἀντονομασία), contrarium (εἰρωνεία). Similitudo definirana je ovako: „per similitudinem sumitur, quum translationes plures frequenter ponuntur a simili ratione ductae, sic: nam quum canes fungentur officiis luporum, cuinam praesidio pecua credemus?“ – K tomu navadja Gerber (II, 1, 99) Heraklita (ἀλληγορία Ὀμηρικά 5), koji alegoriju definira u onom smislu kao Kornificij permutaciju; on veli: ὁ γὰρ ἄλλα μὲν ἀγορεύων τρόπος ἕτερα δὲ ὧν λέγει σημαίνων, ἐπωνύμως ἀλληγορία καλεῖται (trop koji jedno kaže, a drugo, nego što kaže, znači, zove se dobivši otud ime ἀλληγορία). Tako i Ps. Plutarch veli (de vit. Hom. 70), da je alegorija nalik na ironiju i sarkasam, jer njom se jedno kaže a drugo predstavlja (τούτοις παραλησίως ἔχει καὶ ἡ ἀλληγορία, ἥπερ ἕτερον δι' ἐτέρου παρίστησιν). – Quintilian (VIII, 6, 44) veli: Ἀλληγορία, quam *inversionem* interpretamur, aliud verbis, aliud sensu ostendit, ac etiam interim contrarium. Prius (t. j. od rieči različan smisao), ut:

O navis, referent in mare te novi
Fluctus. O quid agis? Fortiter occupa
Portum; –

totusque ille Horatii (Od. I, 1, 14) locus, quo navim pro republica, fluctuum tempestates pro bellis civilibus, portum pro pace atque concordia dicit. – In eo vero genere, quo contraria ostenduntur, ironia est, illusionem vocant, quae aut pronuntiatione intelligitur, aut persona, aut rei natura. A na drugom mjestu, pošto je razložio, da se ironia kao trop sastoji iz pojedinih rieči a kao figura u većem govoru, veli (IX, 2, 46), da ironia kao trop produžena čini figuru ironiju isto tako, kao produžena metafora alegoriju (ut quemadmodum ἀλληγορίαν facit continua μεταφορά, sic hoc schema (h. c. εἰρωνείαν) faciat troporum ille contextus. A opet na drugom mjestu (VIII, 6, 14) veli: usus continuus translationis in allegoriam et aenigmata exit. – Tryphon (Sp. III, 193) definira ovako alegoriju: λόγος ἕτερον μὲν τι κυρίως δηλῶν, ἑτέραν δὲ ἔννοιαν παριστάνων καθ' ὁμοίωσιν ἐπὶ τὸ πλεῖστον. –

Dakle kod starih pisaca nalazimo naziv ἀλληγορία u svezi sa ironijom. Gerber (II, 1,101) veli: Wir wissen aus Plutarch (de aud. poët. 4), dass der Name Allegorie erst später statt des terminus ὑπόνοια aufkam: „ταῖς πάλαι μὲν ὑπονοίαις, ἀλληγορίαις δὲ νῦν λεγομέναις“; unter einer Rede „καθ’

ὑπόνοιαν“ oder „per *suspicionem*“ (cf. Dion. Hal. art. rhet. IX, in. und Quint. VI, 3, 88) verstand man aber eine solche, welche in versteckter Weise den Sinn nur andeutete. Quintilian bespricht diese Art des Ausdrucks, welche man besonders *schema* nannte (IX, 2, 65): in quo *per quandam suspicionem* quod non dicimus, accipi volumus, non utique contrarium, ut in εἰρωνεία, sed aliud latens et auditori quasi inveniendum.

Pravo čine oni, koji alegoriju sasvim diele od ironije, jer što je zajedničko među njima, to je zajedničko među svimi tropi, t. j. da se rieči u promienjenom značenju uzimati imaju. A kad bi se pazilo na etimologiju rieči ἀλληγορία, mogli bi se pod nju s istim pravom kao ironija i ostali tropi računati.

Noviji pisci dakle uzimaju alegoriju u onom smislu, kao što je Ciceron u napried navedenoj definiciji shvaća. – Gerber (II, 1, 98) definira je ovako: Wenn der metaphorische Ausdruck weitere Glieder der Rede ergreift, so dass die aus dem fremden Gebiete übertragenen Bezeichnungen ganz an die Stelle der eigentlichen treten, und das Verständniss überhaupt nur *aus der Anschauung des Gebietes* gewonnen wird, in welchem die Metapher lebt, so hat man dies *Allegorie* genannt.

Da u kratko kažemo, alegorija postaje, kad se metafora kroz cielu misao (t. j. kroz sve dielove jedne izreke) ili još dalje proteže.

Mnogo ima poslovice, u kojih je alegoričan smisao:

Cerajući lisicu nagazio na kurjaka. Posl.

Gradi ražanj, a zec u šumi. Posl.

Ja pseto iz bunara vadam, a ono me ujeda. Posl.

Ko istinu gudi, gudalom ga po prstima biju. Posl.

Ko nije vidjeo crkve, i peći se klanja. Posl.

Lasno je djavolu u ritu svirati na karablje. Posl.

Ne budi svakoj tici kobac. Posl.

Posrne i konj od sto groša. Posl.

Posviraj, pa i za pas zadjeni. Posl.

Svadili se vrapci oko tudje prohe. Posl.

Sirće svoje bure najviše grize. Posl.

U svakom žitu ima kukolja. Posl.

U tudje koze više loja. Posl.

(Primjeri duže alegorije.)

Beg Dragutin bratu govorio:

Lasno bi se brate, iženili;

Al' kad tudje seje sastavimo,
Tudje će nas seje zavaditi,
Baška će nam dvore pograditi,
Između njih trnje posaditi,
I kroz trnje vodu navratiti;
Neka trnje u visinu raste,
Da se nikad sastat ne moremo. V. 2, 10.

Ah, da vide svieta puci ostali
Krst ov slavni, nepobjedjen igda;
Pak da znadu, kako neman turska
Grdnjem ždriplom progutat ga radeć
O te krši zub svoj zaman krši. M. Č. 19.

Uhvati je (Andjeliju) Tale budalina,
Pa je baci za se na kulaša,
Pa pobježe preko polja š njome;
A popjeva tanko glasovito:
Siv sokole, dje si doletio,
Da hoćeš li zdravo izletiti
I iznijet' ticu prepelicu? V. 3, 35.

U hajduke juriš učiniše ...
No trideset glava osjekoše,
Radivoja živa uvatiše,
Vezana ga vode kroz planinu,
A nagone, te im popijeva.
Ode pjevat' deli-Radivoje:
„Bog t' ubio, goro Romanijo:
Ne raniš li u sebi sokola?
Prolećeše jato golubova
I pred njima tica golovrane,
Provedoše bijela labuda
I proneše pod krilima blago.“ –
Začu njega dijete Gruica. V. 3, 3.

Ima malih pjesama koje su ciele alegorične, na pr:

Paun šeta, vojno le! na venčanje,
S' sobom vodi, vojno le! paunicu,
Paunicu, vojno le! za ručicu. V. 1, 46.

Kad se pomole svatovi s djevojkom, pjeva se:

Ide soko, vodi sokolicu,
Blago majci! zlatna su joj krila. V. 1, 79.

Dva cvijeta u bostanu rasla:
Plavi zumbul i zelena kada.
Plavi zumbul ode na Doljane,
Osta kada u bostanu sama.
Poručuje zumbul sa Doljana:
Dušo moja, u bostanu kado!
Kako ti je u bostanu samoj?
Odgovara u bostanu kada:
Što je nebo, da je list artije,
Što je gora, da su kalemovi,
Što je more, da je crn murećep;
Pak da pišem tri godine dana,
Nebi moji napisala jada. V. 1, 553.

Kad je alegorija nejasna, postaje od nje *zagonetka* (αἰνιγμα). Quintilian (VIII., 6, 52) veli: Haec allegoria, quae est obscurior, aenigma dicitur, vitium meo quidem iudicio, si quidem dicere dilucide virtus, quo tamen et poetae utuntur (Verg. Ecl. 3, 104) – et oratores nonnunquam. Gerber (II., 2, 260) veli: Die auf der Metapher beruhende Allegorie und das Räthsel (Aenigma) dachten die Alten eng verbunden. (Cf. Aristot. Poet. 22,) – Na strani 270 (l. c.) veli Gerber: Wir bemerken noch, dass auch Räthsel als Figuren im Zusammenhang der Rede auftreten können.

Primjera radi navadjamo ovo:

Biela njiva, crno sjeme, star bio tko ga sio. – (Knjiga). B. 1, 125.

Čitavo bielo od prnjah postalo, najviše zna, a ne će nikomu da kaže. – (Artija). B. 1, 126.

Crkva puna djakah, a ne zna jim se za vrata. – (Šipak). B. 1, 125.

Dvanaest bravaca leži, nijedan se nijednog ne dodijeva, a nijedan nije od kraja. – (Palcevi u kolah). B. 1, 127.

Gvozdeno bravče na mesnatu ražnju peče se. (Prsten na prstu). B. 2, 191.

Jedna glava voska svemu svijetu dosta. – (Mjesec). B. 2. 191.

U ostalom valja primietiti, da nije svaka zagonetka alegorična. Obširno o tom predmetu govori Gerber (II., 2, 149 sq.; II., 2, 260 sq.). –

3. Katahresa (κατάχρησις, abusio).

Pod tim nazivom navadjaju se različni pojavi. – Quintilian (VIII., 6, 34) veli: Eo magis necessaria κατάχρησις, quam recte dicimus abusio, quae non habentibus nomen suum accommodat, quod in proximo est. Sic: „equum divina Palladis arte *aedificant*“, et apud tragicos: „et jam leo *pariet*“, at pater est. Mille sunt haec. Et *acetabula*, quidquid habet; et *pyxides*, cujuscunque materiae sunt; et *parricida*, matris quoque aut fratris interfector. Discernendumque est hoc totum a translatione genus, quia abusio est, ubi nomen defuit: translatio, ubi aliud fuit. Nam poëtae solent abusive etiam in his rebus, quibus nomina sua sunt, vicinis potius uti; quod rarum in prosa est.

Tu dakle imamo dva slučaja razlikovati: jedan, gdje se radi nedostatka izraza za kakav pojam uzima drugi, srodan onomu, kojega nedostaje. Taj drugi izraz onda mienjajući pravo svoje značenje označuje i onaj pojam, kojemu pravoga izraza nedostaje. Drugi je slučaj, kad se i ondje, gdje kakav pojam ima svoj pravi izraz, mješte toga uzima drugi, srodan izraz u značenju pravoga izraza.

Tryphon (Sp. III., 193) razlikuje prvi slučaj katahrese od metafore govoreći, da se u metafori kaže nazvano za nazvano, a u katahresi nazvano za nenazvano (ὅτι ἡ μὲν μεταφορὰ ἀπὸ κατονομαζομένου ἐπὶ κατονομαζόμενον λέγεται, ἡ δὲ κατάχρησις ἀπὸ κατονομαζομένου ἐπὶ ἀκατονόμαστον). Za tim navadja ovake primjere katahrese: γόνυ καλάμου, ὀφθαλμός ἀμπέλου, χεῖλος κεραμίου, τράχηλος ὄρους itd. Ovamo idu i ovaki primjeri:

Na troje je vojsku *razdvojio*. V. 4, 60.

Tu je pjevač kazao „*razdvojio*“, jer rieči „*rastrojiti*“ ne ima.

I četvoro paunčadi,

Djevojka im *čobanica*. V. 1, 598.

Za čuvaricu paunova ne ima posebnoga izraza, kao što je za čuvaricu ovaca *čobanica*. –

Od mačeva našijeh *nožnica*. V. 3, 59.

Drugi gore „navedeni slučaj katahrese Cornificius (IV., 33) definira kao exornatio, quae verbo simili et propinquo pro certo abutitur, hoc modo: vires hominis *breves* sunt, aut *parva* statura, aut *pauco* sermone. – Tako i Cicero (or. 27) kaže: Aristoteles autem translationi – subjungit et abusio, quam κατάχρησιν vocant, ut cum *minutum* dicimus animum pro *parvo* et abutimur verbis propinquis, si opus est vel quod delectat vel quod decet. – A na drugom mjestu (de orat. III., 43, 169) veli: abutimur saepe etiam verbo non tam

eleganter quam in trasferendo, sed etiamsi licentius interdum tamen non impudenter, ut cum *grandem* orationem pro *longa*, *minutum* animum pro *parvo* dicimus. – Ciceron tu iztiče razliku između toga slučaja katahrese i metafore, ali ne jasno. Razlika je u tom, što se kod metafore mješte pravoga imena kakve stvari uzima ime stvari, koja je onoj u nečem slična; a ovdje uzima se mješte pravoga imena kakve stvari ime po značenju onomu bližnje (Quintilian gore kaže nomen *vicinum*, Cornific.: verbum *simile* et *propinquum*, Ciceron: verba *propinqua*); dakle ime stvari, koja je s onom prvom srodna, a ne samo u nečem na nju nalik.

Volkman (Rhet. p. 363) veli: Als Tropus kann die Katachrese nur in den Fällen betrachtet werden, wo zu ihrer Anwendung keine Nöthigung vorhanden war.

Pod taj slučaj katahrese bi mi ovake primjere računali:

O djevojko ne *mnogo* (mj. veoma) lijepa! V. 1, 530.

Puno (mj. mnogo) svata darovat' ne mogu. V. rječn, puno.

Tad junaku *grdje* (mj. većma) žao bilo. V. 2, 26.

Tad se Turci *grdno* (mj. jako) prepadoše. V. 3, 26.

A ti jesi *teško* (mj. veoma) neveseo. V. 3, 72.

Te sam tada *ljuto* (mj. veoma) šetovao. V. 3, 67.

Vidji *divno* (mj. dobro), ko je kod ovacah. O. 38.

A ti sele da s' udomiš *divno*. V. 2, 40.

* * *

Gradi (mj. piše) knjige na četiri strane. V. 2, 87.

Da ja *kitim* jednu sitnu knjigu. V. 2, 65.

Kada bane knjigu *proučio* (= pročitao). V. 2, 31.

Pa se *šeće* (= ide) gore na čardake. V. 2, 47.

Vrći (= postaviti) ću te velika vezira. V. 2, 45,

Svako puce *miče* (= tegli) litru zlata. V. 4, 8.

Kako li te po imenu *viču* (= zovu)? V. 3, 46.

Još mu ništa Iva ne *povrnu* (ἀπαμείβετο, odgovori). V. 3, 26.

Gerber (I., 390) navadja osim drugih ovake primjere katahrese: Wir sagen: das Feuer brennt, aber auch: der Schnee *brennt*, indem wir der Kälte zuschreiben, was von der Hitze gesagt wird; so lat. *friqore uri*: – καίω ist *verbrennen* und *erfrieren*. – Wir sagen: Sonne oder Mond *ergiessen* ihre *Strahlen*; die Sonne ist, die *Quelle*, der *Born* des *Lichtes*; man *dürstet* nach *Gold*; der

Sonne *entquillt Leben*; die *Ströme des Lichts rauschten*. Dahin gehören die Vertauschungen der Sinnesempfindungen. Na pr.: κτύπον δέδορκα (Aesch. Sept. 99); λεύσσω παρὰ νηυσὶ πυρὸς δηϊοιο ἰωήν (Hom. Il. 16, 127); ὅρα ὁποῖ' ἔπη θροεῖ (Soph. Ai. 785).

Ovamo dakle idu pojavi, gdje se zamjenjuje značenje onakih pojmova, medju kojima niti ima prave sličnosti, niti u obće prave srodnosti. Na pr.:

Puče šarka, kao i grom *sinji*. V. 3, 60.

Izmedju sinje boje i glasa groma neima sličnosti. –

Ugasite svirke svekolike, V. 3, 24.

Ni izmedju vatre i svirke ne ima prave sličnosti. –

Dokle *teče* sunca i mjeseca. V. 3, 8.

Quintilian (VIII., 6, 50) propisuje: Id quoque in primis est custodiendum, ut, quo ex genere coeperis translationes, hoc desinas. Adelung (D. Styl, I., 413) takvu manu naziva katahresom (cf. Gerber II., 1, 95). Na pr.:

I sa vojskom snažno udarite, ...

Da zatrete gn'jezdo sokolovo,

U koje se ljute zmije legu,

Te Turcima oči izbijaju. O. 165.

U sokolovom gnjezdu ne legu se zmije.

4. Sinekdoha (συνεκδοχή).

U definiciji sinekdohe slažu se u glavnom stari i novi pisci. Pseudo-Plutarch (de vita et poësi Hom. II., 22) veli, da sinekdoha pod onim, što je riečmi pravoga značenja naznačeno, predstavlja što drugo, koje pod isti rod spada (ἀπὸ τοῦ κυρίως σημαινομένου ἕτερόν τι τῶν ὑπὸ τὸ αὐτὸ γένος ὄντων παριστᾷσα). Zatim navadja kao vrste sinekdohe: 1. kad se pod cielošču samo dio predstavlja (ἀπὸ τοῦ ὅλου τὸ μέρος), na pr. u Il. (12, 137) βόας αὔας stoji, jer tu pod govedi hoće da predstavlja kože, od kojih su štitovi (ἀπὸ γὰρ τῶν βοῶν τὰς βύρσας, ἐξ ὧν ἀσπίδες, δηλοῦν βούλεται). 2. ἀπὸ μέρους τὸ ὅλον, na pr. (Od. 1, 343) τοιγὴνδ' αὖ κεφαλὴν ποιέω. ἀπὸ γὰρ τῆς κεφαλῆς τὸν ἄνδρα σημαίνει. 3. ἀπὸ ἐνὸς τὰ πολλά, kao što se o Odiseju kaže: ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν πτολίεθρον ἔπερσεν (Od. 1, 2) prem da nije toga sam, već s drugimi Grci uradio. 4. ἀπὸ τῶν πολλῶν τὸ ἓν. na pr. (Il. 2, 397): στήθεά θ' ἱμερόεντα mješte τὸ στήθος. 5. ἀπὸ εἶδους τὸ γένος, na pr. (Il. 12, 380): μαρμάρῳ ὀκρυόεντι βαλὼν· εἶδος γάρ ἐστι λίθου ὁ μάρμαρος. 6. ἀπὸ γένους

τὸ εἶδος, na pr. (Od, 2, 159): ὄρνιθας γνῶναι, καὶ ἐαίσιμα μυθήσασθαι, jer nije tu govor o svih pticah nego vračarskih. 7. ἀπὸ τῶν παρεπομένων τὴν πράξιν (ono, što iz radnje sledi – posledak mješte uzroka –). 8. ἀπὸ τοῦ προηγούμενου τὸ ἀκόλουθον (iz predidućega pokazuje se ono što sledi). 9. ἀπὸ τοῦ ἀκολουούτου τὸ προηγούμενον (iz sljedećega ono što predhodi). Zadnja tri slučaja (pod 7, 8, 9) spadaju pod metonimiju. – Cocondrius (Sp. III., 236) definira sinekdohu kao izraz, koji jednim dielom cielost, a cielošću dio naznačuje (συνεκδοχή ἐστὶ λέξις ἢ φράσις ἀπὸ μέρους ὅλην διάνοιαν ἐμφαίνουσα, ἢ διὰ τοῦ παντὸς τὸ μέρος. – Cornificius (IV., 33) pod nazivom *intellectio* definira: cum res tota parva de parte cognoscitur, aut de toto pars. – Quintilian (VIII, 6, 19): συνεκδοχή – variare sermonem potest, ut ex uno plura intelligamus, parte totum, specie genus, praecedentibus sequentia, vel omnia haec contra, liberior poetis quam oratoribus. I tu je jedan dio metonimije (ut ex – praecedentibus sequentia, vel contra – intelligamus) umiešan u sinekdohu. – Donatus (art, gramm. III., 6): Συνεκδοχή est significatio pleni intellectus capax, quum plus minusve pronuntiet. – Charisius (IV., 4, 8): synecdoche est dictio plus minusve pronuntians magis quam significans (izraz kojim se više ili manje većma javlja nego naznačuje): modo enim toto dicto pars intelligitur, modo parte nominata totum accipitur. – Isidorus (or. I., 57) ima naziv: *conceptio*. –

Gerber (II., 1, 35) veli: – das Setzen des „pars pro toto“, welches in der That das Wesen der Synekdoche ausmacht; man hat jedoch für die aesthetische Figur dieses Namens hinzuzufügen, dass auch totum pro parte sich einstellen kann, und es wird dadurch jene zu äusserliche Auffassung, dass ein Theil genannt werde für ein Ganzes, berichtigt. – Ein Setzen des pars pro toto oder umgekehrt ist widersinnig, wenn der Zusammenhang der Rede die Umstände nicht enthält, welche das Hervorheben eines Besonderen in einem Wortbegriff rechtfertigen; und die Wahl dieses Besonderen ist nicht willkürlich, denn nur diejenige pars ist möglich, welche der Sinn fordert. Der Besitzer des Hauses kann also nicht etwa „Besitzer der Schwelle“ heissen; Wir flehen um ein wirthlich Dach“, aber nicht: „um eine wirthliche Schwelle“. – Eustathius (p. 713, 3) veli: ὅτι οὐκ ἔστιν ἀπὸ μέρους καλέσαι τὸ ὅλον, εἰ μὴ τὸ μέρος ἐκεῖνο εἴη λόγου ἄξιον. Donatus (art. gr. III., 6): meminisse autem debemus, quum fit a parte totum, ab insigni parte faciendum.

Dio se uzima mješte cielosti i obratno, reći će toliko kao rieč, koja dio označuje, uzima se u značenju one rieči, koja izražava dotičnu cielost i obratno. U sinekdohi se dakle zamjenjuje značenje rieči, koje izražavaju pojmove istoga sadržaja ali različnoga obima.

a) Kaže se dio kakve stvari, a razumie se njena cielost. Gerber (II., 1, 40) medju drugimi primjeri navadja ove: Weit herum ist in der Aue keine *Feder*

mehr, keine *Klaue* (Schiller W. Lager); desiderium tam cari *capitis* (Hor. Od. 1, 24, 2.). – Amo idu ovaki naši primjeri:

Išti blaga koliko ti drago.
 Pušti care *kosti* iz tavnice. V. 2, 52.
 Jedva nosim u *kostima* dušu. V. 2, 75.
 Nek su žive sve junačke *glave*, V. 3, 26.
 Obuci se kako muška *glava*. V. 3, 28.
 Ne uteče *oka* za sjedoka,
 Ni da kaže, kako pogiboše. V. 1, 132.
 Ćera njega, al' ne može stići,
 Konjske *noge* poljem odmakoš. V. 3, 42.
 Ter od glave po žut cekin ište,
 A od ognja po debela ovna. M. Č. 26.

b) Ciela stvar se imenuje, a misli se samo na jedan dio od nje. Gerber (l. c) navadja primjere: Ὀμόλη τὸν λέοντα (lavsku kožu τοῦ Ἡρακλέους περιβεβλημένη Lucian quom. hist. conscr, 10); Sammt und *Hermelin* und *Zobel* (Chamisso). –

A na rame džida oblivena,
 A od po nje *vukom* obšivena. O. 423.
 Jedne noge, dvoje sandal-gaće,
 Oko nogu *kunom* postavljene. V. 3, 22.
 Skide s glave *samur* i čelenke. V. 2, 35.

c) Jednbroj kaže se u smislu višebroja. Quintilian (VIII., 6, 20) veli: et Livius saepe sic dicit, *Romanus* proelio *victor*, cum Romanos vicisse significat. – Gerber takve primjere računa pod enalagu u broju (I., 536 sq., cf. II., 1, 38 sq.).

I izvede dvanaest hiljada,
 Gospe moja! *ljutog oklopnika*. V. 2, 45.
 U Laze je *silan Srbalj* bio,
 Sedamdeset i sedam hiljada V. 2, 46.
 El' da vidim djece pod barjake
 Porodice *ljuta Crnogorca*. V. 2, 89.
 Ja okupih šesdeset Turakah,
 Sve *Turčina krvava junaka*. V. 3, 44.

To je bio strašan tucak junak
Mrka brka i krvava oka. V. 3, 57.

I činiću mnoge zadužbine,
 Naraniću *sužna* i *nevoljna*. V. 3, 75.

d) Višebroj kaže se mjesto jednobroja. Gerber (II, 1, 39) k enalagi u broju računa primjere kao Soph. Oed. t. 1403 sq.: ὦ γάμοι, γάμοι cet.

Kum svog kuma na *sudove* ćera. V. 2, 1.

Daj mi bože od *rajevah* ključe. V. 2, 4.

Te ukrade *nože* zaovine,
Njima zakla čedo u kolevci. V. 2, 5.

I da bi mi na *povrate*, ne bih ti ga pogubio. M. 2, 36.

Ona mlada pošeta u *zelene perivoje*. M. 5, 27.

Ona pade moru u *dubine*. V. 2, 17.

I poleće nebu u *visine*. V. 2, 17.

Tko popali naše *b'jele dvore*,
 Tko odnese blago iz *riznica*? V. 2, 97.

Pa otide u *tavnice donje*. V. 2, 84.

Gotoviti gospodsku večeru,
 Da je nosi Zlatki u *kaveze*. V. 3, 22.

Pak uzima *luke* i strijele. V. 2, 16.

e) Opredieljen broj govori se često mješte neopredieljena. Gerber navadja ovake primjere: Matth. 18, 22: Λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· οὐ, λέγω σοι, ἕως ἑπτάκις· ἀλλ' ἕως ἑβδομηκοντάκις ἑπτά. Hor. (Od. 1, 31, 13): Dis carus ipsis, quippe ter et quater anno revisens aequor Atlanticum impune. –

Donesoše drenovinu Marku, ...

Pršti pusta na *dvoje* na *troje*. V. 2, 67.

Pije vino *tri* četiri dana. V. 2, 67.

Uze sobom *sedam osam* drugah. O, 231.

Sobom uze *deset dvan'est* druga. V. 4, 57.

Od tebe bi *trista* jada bilo. V. 2, 67.

f) Ime vrste se kaže mješte imena pojedine osobe (individua). Taj pojav zove se i *antonomasija* (ἀντονομασία). Gerber (II, 1, 41 sq.) veli: Man kann diese Art der Synekdoche mit den Alten als Antonomasie bezeichnen. Cornificius (IV, 31) zove je: *pronominatío*. – Quintilian zove antonomasijom one

pojave, kad se mjesto vlastitoga imena kaže epitet, kao Tydides, Pelides, ili kakvo osobito svojstvo, kao romanae eloquentiae princeps mješte Cicero. – Charisius (IV, 4, 6): antonomasia est dictio per accidens proprium significans. – Gerber (l. c.) ima ovake primjere: ὁ ποιητής mješte Όμηρος; ut ait orator, t. j. Cicero; *puer* mj. Cupido; *sorores* mj. musae etc. – Ovamo idu ovaki naši primjeri:

Petar *Gospi* poručuje:
 Pošlji *Gospo* sinka tvoga,
 Uza nj pošlji sve andjele. H. 329.
 Rodi sveta *prečista* Rista boga našega. V. 1, 211.
 U riječi, u kojoj bijahu,
 Sam se *Gospod* sa nebesa javlja. H. 321.
Gromovnik, kom' valjade svi da dvore. M. Č. 13.

g) Vrsta se uzima mjesto roda. – Gerber (II, 1, 42) ima ovake primjere: Sie hat ihr *Brot* (= Nahrung) in Ehr und Zucht gegessen (Chamisso); somnus non fastidit Zephyris agitata *Tempe* (Hor. Od. 3, 1, 24); *Aufidus* kaže se mješte flumen (Hor. sat. 1, 1, 58); *trabe Cypria* mješte trabe (Hor. od. 1, 13); *Icariis fluctibus* mjesto fluctibus (ibid.). –

Nevjere ti učiniti ne ću,
 Ni tvojega *ljeba* pogaziti. V. 2, 44.
 Brže li me brate zaboravi,
 I *leb* i so pod noge pogazi. V. 2, 90.
Sever (mješte vjetar) goru oblomi. V. 1, 2.
 A ja sam *junak* morski trgovac. V. 1, 2.

U nar. pjesmah govori se „junak“ mješte „čovjek“. –

Siguraj mi gospodsku večeru:
 Debeloga *ispod Skadra mesa* (= mesa),
 I *pogače iz polja Kosova*,
Crvenoga vina iz Vidina,
 I *rakije iz Demir-kapije*. V. 3, 49.
 Ja ti mlada ponude nosila:
 Šećer s *mora*, *smokve iz Mostara*,
 I *jagnjeta prije premaletja*,
Zeljanice prije kukavice,
 Karašlame u medu kuvane, V. 1, 390.

Kupila joj *djerdjev od merdžana*
 I lijepu *iglu od biljura*,
 Tanka *beza od grada Mostara*,
 Svake *svile baš od Sarajeva*
 I lijepa *mnetakoga zlata*. V. 1, 647.

h) Rod se kaže mjesto vrste. – U Gerbera (II, 1, 42 sq.) ima ovakih primjera: Gieb das Schwein und nimm den *Vogel* (für Gans); *mortales* für homines; ὄρνις für Henne (Aesch. Eum. 866).

Soko sjedi na grančici, te pera gladi,
 Otud ide sura *tica* (t. j. orao), te ga udari. V. 1, 681.
 Ciknu Marko kao gorsko *zvere* (t. j. vuk). V. 2, 41.

5. Metonimija (μετωνυμία).

I u definiciji te figure slažu se više manje i stari i novi pisci. Cornificius zove je *denominatio* i definira IV, 32) ovako: Denominatio est, quae ab rebus propinquis et finitumis trahit orationem, qua possit intelligi res, quae non suo vocabulo sit appellata. – Cicero (or. 27): Mutata (ea dico), in quibus pro verbo proprio subicitur aliud, quod idem significet, sumptum ex re aliqua consequenti. – Hanc ὑπαλλαγήν rhetores, quia quasi summutantur verba pro verbis, μετωνυμία grammatici vocant, quod nomina transferuntur. (Cf. de orat. III, 42). – Quintilian (VIII, 6, 23): – μετωνυμία, quae est nominis pro nomine positio; cuius vis est, pro eo, quod dicitur, causam, propter quam dicitur, ponere. – Donatus (III, 6, 2) veli, da je met. „veluti *transnominatio*.“ – Charisius (IV, 4, 5) veli: μετωνυμία est dictio ab aliis significationibus ad aliam proximitatem translata. – Diomedes (p. 454): transnominatio est dictio ab alia propria significatione ad aliam proximitatem translata. – Ps. Plutarch (de vit. Hom. II, 23) definira, da je μετωνυμία: λέξις ἐπ' ἄλλου μὲν κυρίως κειμένη, ἄλλο δὲ κατὰ ἀναφορὰν σημαίνουσα (rieč, koja za jednu stvar u pravom značenju stoji, a drugu po odnošaju naznačuje). – U istom smislu Cocondrius (Sp. III, 233): μετων.: λέξις ἀντὶ ἐτέρας λέξεως παραλαμβανομένη, κατὰ τινὰ κοινωνίαν τῶν πραγμάτων (met. je rieč mješte druge rieči upotrebljena po nekom zajedničkom odnošaju stvari). –

U tom smislu definira i Nissl (Anleit. p. 8): Die Metonymie ist die Versetzung eines Begriffes aus seiner eigentlichen Wortbezeichnung in eine andere wegen der äusseren Verbindung zwischen dem, was der eigentliche, und dem, was der tropische Ausdruck bedeutet. – Gerber (I, 382) veli: Vertauschungen von Ursach und Wirkung – werden besonders mit dem Namen

Metonymie bezeichnet.

Volkman (Rhet. d. Gr. u R. p. 360 sq.) veli: Verwandt mit der Synekdoche und eigentlich nur eine besondere Unterart derselben ist die Metonymie. A Šenoa (antol. str. XIV) po Gottschalu (Poet. I, p. 207) veli: „Podvrst metonimije jest Synekdocha.“ – Ako bi do toga stalo, da se te dvie figure pod jednu uzmu, onda je po našem shvaćanju prirodnije metonimiju kao podvrst sinekdohe smatrati.

Pechan (poet. str. 13) veli: „Metonimija je slika, kojom se zamjenjuju pojmovi mjesta, vremena i uzroka.“ – K tomu dodajemo, da se ne zamjenjuju upravo sami rečeni pojmovi nego značenje onih rieči, kojima su ti pojmovi izraženi. Osim toga mogu se svi rečeni odnošaji na jedan odnošaj uzroka svesti.

a) Što biva prije, stoji u uzročnom odnošaju prema onomu, što otud sledi, pak se često jedno mješte drugoga kaže. Ovamo ide ono, što Quintilian (VIII, 6, 19) k sinekdohi računa: ut ex praecedentibus sequentia – vel contra – intelligamus; tako i Ps. Plutarch (de vit. Hom. II, 22, vidi spried kod sinekdohe); Gregor. Cor. (Sp. III, 219) navadja: ἀπὸ τοῦ συμβαίνοντος τὸ προηγούμενον (iz onoga što se sbiva razumie se ono, što ide napried), na pr.: λεύκαινον ὕδωρ – ἀντὶ τοῦ συτόνως ἤρεσσον (Od. 12, 172); Anonym. (π. ποιητ. τρόπ. Sp. III, 210) navadja: ἀπὸ τοῦ προηγούμενου τὸ ἀκόλουθον ἢ ἀπὸ τοῦ ἀκολουθίου τὸ προηγούμενον Gerber (II, 1, 66) dodaje: Die Einstellung dieser Art unter die Synekdoche scheint darin ihren Grund zu haben, dass man Vorhergehendes und Nachfolgendes als *Theile* eines Vorganges betrachtete, von denen jeder das Ganze vertreten könne Aber der äusserliche Begriff der Theilung in der Zeit verknüpft deren Momente nicht, sondern trennt sie vielmehr; die Verknüpfung ist erst gegeben, wenn z. B. das λευκαίνειν des Wassers als Folge, Wirkung des Ruderns begriffen wird. Dies aber ist eine Art der Metonymie.

α) Primjeri, gdje se kaže ono što prije biva (uzrok, povod) mješte onoga što sledi (posljedak):

I pod jelu piju vino ladno,
U *vinu* ih sanak prevario. V. 2, 11.

(t. j. zaspali su, što su se podnapili, a uzrok tomu je vino). –

Ječam trče, a *rakija* viče. Posl.

Doke *vince* uljeze u lice,
A *rakija* stade govoriti. V. 2, 12.

Udala se mlada Vidosava
Za nekoga Duku Senkovića,
Pušća Duku u gotovu *muku*. B. 1, 106.

(t. j. u bogatstvo mukom stečeno; muka je uzrok, bogatstvo posljedak).

Al' u njemu jošte kuca *duša*. 3, 26.

(t. j. krv kuca, čemu je duša uzrok). –

Ni se miče ni *dušicom* diše. V. 3, 51.

β) Primjeri, gdje se kaže ono što sliedi, mješte onoga, što kao povod i uzrok onoga prije biva:

Ti se jesi *krvi* naučio,

Učinićeš *krvcu* o prazniku. V. 2, 68.

(t. j. zametnut ćeš kavgu, usljed koje će se krv proljevati). –

Te na vjeri izvadi Jakova,

Sve mu *mrtve* poklonio *Turke*. V. 4, 55.

(t. j. oprostio mu, što ih je ubio). –

Pa Komnenu *pokoj duše* daje. V. 3, 26.

(t. j. daje mu daću za pokoj duše). –

Ta doklen si konja *zamučio*? O. 254.

(t. j. dojahao, te tim zamučio). –

Sinu sablja ispod prijevjesa,

A Arapu *polećela* glava. V. 3, 4.

(t. j. odsieče mu glavu, te je polećela). –

Lako maše, al' udara teško,

Gde udari, *melem ne treba*. V. 2, 82.

(t. j. gdje udari, on ubije, te za to melem ne treba). –

Te udari Djurdjevu Jerinu,

Koliko je lako udario,

Sa crnom je *zemljom sastavio*. V. 2, 83.

(t. j. ubio, te sastavio. Uporedi Hom. Il. 16, 418: πάντας ἐπασσυτέρους πέλασε χθονὶ πουλιβοτείρῃ)

Obećava nebrojeno blago,

Ko pogubi Musu kesedžiju;

Kako koji tamo odlazaše,

Već *Stambolu on ne dolazaše*. V. 2, 67.

(t. j. pogibe, te ne dolazaše). –

Kad udari tridest na jednoga,

Pa *ne ščeka kuća nijednoga*. V. 3, 21.

(t. j. pogiboše, te ih kuća ne ščeka). –

Da nis' ovo Srbliji vitezovi,
Ni ti ne ćeš *po svetu oditi*. V. 2, 82.

(t. j. poginut ćeš, te ne ćeš oditi.) –

Da me konjic nije unosio,
Ja se *glave ne bi nanosio*. V. 4, 47.

Onda reče Zeko buljubaša:
Ako mene braćo uslušate,
Biće dosta mesa i gavranom

I u goru zelenu kurjaku. V. 4, 35.

(t. j. mnogi će poginuti, te će biti mesa.) –

Nit' bi vezir sad se pohvalio,
Da će *konja na moru pojiti*. O. 225.

(t. j. da će zemlju do mora osvojiti, te tamo konja pojiti.)

b) Orudje i sredstvo stoji u odnošaju prema onomu, što ono čini, pa se više puta ono mješte učinka kaže. Cornificius (IV, 32) veli: *id quod fit, eo, quod facit, significatur*.

Na slugina ledja nabrojiše
Tridest i šest *zlatni buzdovana*. V. 2, 72.

(t. j. udaraca zlatnim buzdovanom). –

Tri sta *bata* po tudjim ledjima ne boli ništa. Posl.

Uvati nam popa Golovića,
Te m' udari stotinu *toljaga*. V. 4, 58.

No oprosti one *topuzine*,
E sam mnoge *noge osvetila*. V. 3, 49.

(t. j. žena svoga muža hajduka udarala topuzinom, a on je prije nju gazio i tukao nogama.) –

Stanko ti se tad na muke nadje;
Volje život i pašalik turski,
Nego sablju i crna dželata. O. 3.

(t. j. nego smrt od sablje i dželata). –

Pak se Jova mnogo poarčio,
Baš na *pero* tri tovara blaga. V. 2, 101.

Miloš peva, vila mu otpeva,
Lepše *grlo* u Miloša carsko. V. 2, 38.

(t. j. ljepši mu je glas grla.) –

(Košulju) sam vezla sedam godina,
Pri njojzi sam oči (t. j. vid očinji) ostavila. H. 100.

c) Orudje kaže se mješte osobe, kojoj ono pripada. Cornificius (l. c.) veli: Instrumento dominus significatur. Gerber (II, 2, 70) ima ovake primjere: ὄπλα für ὀπλίται, wie „Bajonette“ für Soldaten etc. –

„Je l' koliko Kučah na oružje?“ –
„Ima, pašo, hlljada *pušakah*,“ O. 103.
Kad ustane *kuka* i *motika*,
Biće Turkom po Medini muka. O. 265.

d) Ono što djeluje, (t. j. kaku stvar proizvadj), označuje se kadkad onim, što otud postaje. Gerber (II, 1, 69) veli: Häufig vertritt das Hervorgebrachte die Bezeichnung des Hervorbringenden. Cornificius (l. c) kaže: quod facit, eo, quod fit (significatur), ut, quum desidiosum Martem dicimus, quia desidiosos facit, et frigus pigrum, quia pigros efficit. Cf. Quintil. (VIII, 6, 27). Gerber (l. c.) navadja ovake primjere: Verg. (Aen. 6, 275): pallentesque habitant morbi, tristisque senectus; Juv. (III, 7, 206): gelidae cicutae; Hom. (Il. 8, 159): βέλεια στονόεντα; (Od. 14, 463): οἶνος ἡλεός (Il. 7, 479): χλωρόν δέος). –

A car doveđe vezire ... *nesretne* većile (t. j. koji će nesreću nanijeti). V. 2, 44.

Ostavi ga u *strašivu* klancu (t. j. koji strah zadaje = strašan). H. 27.

Da to jeste voda *zaboravna* (t. j. koja čini, da tko što zaboravlja). V. 2, 45.

Bunar voda svaka *grozničava* (t. j. zadaje groznicu).

Dozivaše *kamene* majstore (t. j. koji od kamena što grade). O. 14.

Te dovati *drvene* majstore. V. 2, 27.

e) Cocondrius (περὶ τρόπ. Sp. III, 233) navadja, da se kaže gospodar mješte onoga čim on upravlja (ἀπὸ τοῦ κυριεύοντος τὸ κυριεύμενον). Quintilian (VIII, 6, 23): metonymia inventa ab inventore, subjecta ab obtinentibus significat – (6, 25) a possessore quod possidetur. –

Tako se kaže zaštitnik mješte onoga, što on zaštićuje, u ovakih primjerih:

Dvije crkve harač predadoše:
Sveti Savo i sveti Nikola. V. 4, 56.

Ter se ljube kljunom gvozdenijem
Krst i prorok, dok jednoga teče. M. Č. 52.

f) Tvar (*materia*) kaže se mješte onoga, što je od nje načinjeno. Anonym (περί ποιητ. τρόπ. (Sp III, 209) navadja: ἀπὸ τῆς ὕλης τὸ ἀποτέλεσμα, ὡς τὸ „χρυσὸν δ’ αὐτὸς ἔδυνε περὶ χροῖ (mješte χρυσῆν πανοπλίαν) II. 8, 43. Anonym taj slučaj k sinekdohi broji, a Gerber (II, 1, 60) k tomu veli: Diess ist aus oberflächlicher Betrachtung zu erklären, auf welche Quintilian (VIII, 6, 28) hinweist: est (metonymiae) quaedam cum synecdoche vicinia – cum aurata tecta „aurea“ (dico), pussillum a vero discedo, quia *non est nisi pars auratura*. –

Kad s’ obuče Kraljeviću Marko
 Ud’ri *čohu* i ud’ri *kadifu*. V. 2, 40.
 Kod Gruice nosiš čistu *svilu*,
 A kod nas ćeš šetati po *svili*,
 A nositi i *srebro* i *zlato*. V. 3, 7.
 Mili bože, čuda velikoga!
 Dobra *gvoždja* u loša junaka! V. 2, 59.

g) Mješte imena, kojim se bitni pojam kakve stvari izražava, kaže se vanjski znak, s kojim se ona stvar pojavljuje. Gerber (II, 1, 64) k tomu navadja ovake primjere: „Krone“, „Scepter“ für König oder Königsmacht, „Lorbeer“ für Sieg, „Oelzweig“ für Friede, „der Halbmond“ für Türkenmacht itd. – Anonym (περί ποιητ. τρόπ. Sp. III, 209) navadja: ἀπὸ τοῦ συμβόλου τὸ κύριον, ὡς τὸ σκῆπτρον τὴν βασιλείαν; pak računa i taj slučaj k sinekdohi. –

Kad je *črni oral turski mesec* dobio. Jačk. 205.
 Kojino će umrijeti
 Za *krst častni*, kiem se krsti. M. Č. 11.
 Od *povoja* do *pokrova*. Posl.
 Okupio pet hiljadah vojske
 Sve po *pušci* i *krvavoj ruci* (t. j. po junačtvu). O. 38.

h) Abstraktna imena govore se kadkad mješte konkretnih. Gerber (I., 384) veli: Durch die Uebertragung, welche in der Bildung von Substantiven, wie *Schönheit Grösse* vor sich geht, werden metonymisch Begriffe bezeichnet, welche um ihres mit Bezeichnung sinnlicher Qualitäten zusammenhängenden Namens willen den Anschein erregen, als seien sie jenes Wesen, welches die Eigenschaft bewirkt und hervorruft, während umgekehrt sie nur in Folge dieser Eigenschaften von uns bildliches Dasein erhalten. – Na drugom mjestu (II., 1, 60) veli: Abstracta, wenn sie sich durch die ihnen ursprünglich innewohende Personifikation wieder neu zu sinnlicher Anschaulichkeit, zu neuen

Bildern beleben, treten dann metonymisch für die Concreta ein, deren Eigenschaften und Zuständen sie entnommen sind. Der Art ist z. B. was Quintil. (VIII., 6, 26) als Beispiel anführt: *sacrilegium deprehensum* statt *sacrilegum hominem*, und Cic. (de or. III., 43): „et virtutes et vitia pro ipsis, in quibus illa sunt, appellantur: „Luxuries quam in domum irrupit“; et: „quo avaritia penetravit“; aut „fides valuit, iustitia confecit“. – Na strani 65 (l. c.) veli za naveden Quintilianov primjer: Den sinnlich lebendigen Verbrecher bezeichnet durch Personifikation ein abstrakter Begriff, und man hat so in der That eine ästhetische Figur. Nicht jedes Abstractum indessen, welches Concreta vertritt, ist noch als Metonymie zu fassen. Juventus für juvenes, senectus für senes, aber auch servitium für servi, nobilitas für nobiles, zeigen, wie etwa ἡλικία für ἡλικες, συμμαχία für σύμμαχοι, unser „Jugend“, „Alter“, „Adel“ eben nur dies, dass der usus abstracta auch als *Collectiva* verwendet. Dagegen wäre als Metonymie zu erkennen, wenn z. B. Plaut. (Curcul. 2, 3) sagt: O mea *opportunitas*, Curculio exoptate, salve! – oder Phaed. (1, 3, 16) tua *calamitas* für tu calamitosus. – Theils liebkosend, theils zu Schimpf wandten namentlich die Lateiner die Bezeichnung einer *Eigenschaft* oft zur Bezeichnung der Person; so Plautus (Casin 3, 14): mea *festivitas*; (Epidic, 5, 1, 8): mea *commoditas*; (Stich. 5, 5, 14): mea *suavitas*; Sall. (Cat. 14): Catilina omnium *flagitiorum* atque *facinorum* circum se catervas habebat. – Soph. (Electr 614): ὦ θρῆμ’ ἀναιδές; id. (Oed. R. 85): ἄναξ, ἐμὸν κήδευμα; Hom. (Il. 14, 201): Ὠκεανόν τε, θεῶν γένεσιν (= πατέρα); Plat. (Phaedr. p. 228): ὦ φιλότης (= ὦ φίλε). –

Sasvim taki su i naši primjeri:

Jao Jovo, moje *nesudjenje!* (= nesudjenik). H. 1.

Što je Jovo, moje *milovanje?* II. 1.

Ne boj mi se moje *milovanje!* V. rječn. milovanje.

Imam Imbra, *obrečenje* moje. V. 1, 642.

Obrečenje moje *nesudjenje!* V. rječn. obrečenje.

Milane, prvo *gledanje!* V. 1, 371.

I tu mu doše djevojke,

I medju njima *žudjenje.* V. 1, 580.

Ej Stojane, sve moje *uzdisanje.* B. 1, 96.

Na doratu noge prekrstio,

A titra se *sila* buzdohanom. V. 3, 42.

i) Naznačivanje kakvoga vremena i onoga, što u ono vrieme biva, može se jedno drugim zamjenjivati. – Gerber (II., 1, 64) veli: Quintilians Beispiel:

saeculum felix zeigt die Vertauschung der Zeitangabe mit der Bezeichnung des diese Zeit Erfüllenden. Wir sagen: eine glückliche, eine prosaische Zeit, ein aufgeklärtes Jahrhundert; – so stehen: „Gegenwart“, „Vergangenheit“, „Zukunft“ für „Zeitgenossen“, „Vorfahren“, „Nachkommen“. – Auch umgekehrt, z. B. messis statt tempus messis, wie bei Plinius (h. n. 22, 19): Semen (urticae) colligi *messibus* oportet; ποιὰ für θέρος, wie Rhian. bei Paus. (IV., 17): χεῖματά τε ποιὰς τε δύω καὶ εἴκοσι πάσας, was Pausanias erklärt: χειμῶνας γὰρ καὶ θέρη κατέλεξε, πόας εἰπὼν τὸν χλωρὸν σίτον ἢ ὀλίγον πρὸ ἀμητοῦ; Eurip (El. 154): τί με, γύναι, φονεύεις, φίλαν πατρίδα δεκέτεσι σποραῖσιν ἐλθόντ' ἐμάν.

Tako se u naših nar. pjesmah više puti doba dana i noći, a i ljudska doba naznačuje onim, što u takvu dobu biva, mješte da se sama doba kazuje:

Bela ih je zora zabelila

Na Kosovu krasnom polju ravnom. V. 2, 47.

(Mješte: Rano u jutru bili su na Kosovu).

Dok u jutru jutro osavnulo,

Zora ga je bela zabelela

Proću puste kule karaule. V. 3, 26.

Na dva sata *sunce* ih *zaselo*

Na dva sata daleko od Senja. V. 3, 26.

Prvi su ga *petli zapevali*

Kod ubava mesta Požarevca,

A *jarko* ga *ogrejal*o *sunce*

Kod malena sela Dubrovice. V. 2, 82.

Piše vino do *prvih petala*. V. 3, 87.

* * *

Predrag majci do *konja doraste*,

A do konja i do *bojna koplja*,

Pak odbeže svoju staru majku. V. 2, 16.

(Mješte: Bilo mu je po prilici 18 godinâ). –

Rani majka Materino zlato,

A kad zlato do *kudjelje bilo*,

Skovaše joj srebrnu kudjelju; – – –

A kad zlato do *djerdjefa bilo*,

Kupila joj djerdjef od merdžana, V. 647.

Kî ste me hranili iz malâ veliku,

Iz malâ veliku do *zelenog' venca*. Jačk. 163.

I kad sam ih jedna bila *do vitežtva* dohranila. M. 3, 41.

j) Naznačivanje kakvoga prostora i onoga, čim je onaj prostor zauzet, može se jedno drugim zamjenjivati. – Cornificius (IV., 32) veli, da se zamjenjuje: „eo, quod continet, id, quod continetur“ ili „eo, quod continetur, id, quod continet“. – Cocondrius (περὶ τρ. Sp. III., 233) veli: ἀπὸ τοῦ περιέχοντος τὸ περιεχόμενον, ὡς ἔκπτε τὸ ποτήριον ἀντὶ τοῦ ποτηρίου οἶνον, ἢ ἀπὸ τοῦ περιεχομένου τὸ περιέχον, οἶον ὅταν τις Ἀμφιτρίτην τὴν θάλασσαν λέγη, καὶ τοῖον οἱ πῦρ δαῖεν ἀπὸ κρατός τε καὶ ὤμων· ἀπὸ γὰρ τῶν ἐπικειμένων ὅπλων ἐπιφέρει..

Takav prostor, koji se kaže mješte onoga, što je u njem, može biti zemlja, grad, kuća, kakav sud itd. Na pr.:

Sva nas *Bosna* pomiriti ne će,
 Ni sva *Bosna* ni *Ercegovina*. V. 1, 473.
 Da podigneš *zemlju* u svatove. V. 2, 89.
 Sad će doći *Brda i krajine*. V. 4, 18.
 S' sobom uzmi *varoš Podgoricu*
 I njezine *okoline ljute*,
 Hajde s vojskom *Spužu* na krajinu. O. 465.
Loznica nam u nevolji cvili. O. 351.
 Ovakoga sivoga sokola
 Još *Srpkinja* porodila nije
 Od *Kosova* ni pridje *Kosova* (t. j. bitke na Kosovu). V. 4, 2.
Sjever (t. j. vjetar sa severa) goru oblomi. V. 1, 2.
 Uze Marko sablju i buzdohan,
 Pa se stade *sofri* zaklinjati:
 Čujete li *sofro* i gospodo! V. 2, 72.
 Do dva čabra crvenoga vina –
Drugi popi na pohodu Marko. V. 2, 40.

Obratno kaže se sadržaj mješte prostora u ovom primjeru:

Ka' je Janko *tame* dopadnuo (t. j. tamnice). V. 3, 52.

Dio tjela kaže se mješte svojstva i osjećaja, koji se na njem pojavljuju. – Gerber (II., 1, 62): Man setzt ganz gewöhnlich statt gewisser Geistes-eigenschaften oder Affekte die Körpertheile, welche als deren Sitz gelten. – „Herz“ steht für „Muth“, Gehirn, Kopf für Verstand, Galle für Aerger, Arm für Kraft, Bauch für Hunger, Stirn für Frechheit u. s. w.

Troši blago i *obraza* čuvaj. B. 2, 117.

Čuvaj nama *obraz* (= čast) i poštenje. O. 6.

Prvijenče, mudra *glavo*, da mnogo ti znaš. V. 1, 117.

Ja ne mogu *srcu* (t. j. želji) odoljeti. V. 1, 544.

Biće naša, ako bog da, *ruka* (t. j. sreća). V. rječn. ruka.

6. Perifrasa (περίφρασις).

Quintilian (VIII., 6, 61). definira tu figuru ovako: Pluribus verbis cum id, quod uno aut paucioribus certe dici potest, explicatur, *periphrasin* vocant, *circumitum* quendam eloquendi, qui nonnunquam necessitatem habet, quoties dictu deformia operit, – interim ornatum petit solum, qui est apud poëtas frequentissimus: tempus erat, quo prima quies mortalibus aegris incipit et dono divum gratissima serpit (Verg. Aen. 2, 268), et apud oratores non rarus, semper tamen adstrictior. Quidquid enim significari brevius potest et cum ornatu latius ostenditur, *periphrasis* est, cui nomen latine datum est non sane aptum orationis virtuti *circumlocutio*. Verum hoc ut, cum decorem habet, *periphrasis*, ita, cum in vitium incidit, περισσολογία dicitur: obstat enim quidquid non adjuvat. Gerber (I., 478) kaže, da se sada perifrasa i perisologija u onom smislu uzima, kao što Quintilian odredjuje.

U istom smislu kao Quintilian zove i Phoebammon perifrasom, kad ono, što se jednom riečju naznačuje, sa više rieči izražavamo (περίφρασις ἐστὶν ἑρμηνεία διὰ πλειόνων τοῦ διὰ μιᾶς λέξεως σημαινομένου Sp. v. III., p. 47). – Cornificius zove tu figuru (IV., 32): *circuitio*; Carm. de fig. (H. p. 70): *circumlocutio*; isto tako Donat (ars. gr. III, 6, 2), i još drugi.

I Pseudo-Plutarch (de vit. Hom. 29) definira: διὰ πλειόνων λέξεων τὸ σημαίνονμενον ἀποδίδωσιν, ὃ καλεῖται περίφρασις ὥς ὅταν λέγῃ υἱᾶς Ἀχαιῶν τοὺς Ἀχαιοὺς, καὶ βίην Ἡρακλείην τὸν Ἡρακλέα. – Za takve primjere veli Gerber (II., 1, 49), da u njih po načinu antonomasije (čim se zamjenjuje samostavnik atributom) epitet mješte pravoga imena stoji. Falkmann (Styl. p. 186) veli: Wird ein Individuum durch die Periphrase bezeichnet, so heisst diese Antonomasie. K tomu navadja Quintilianove rieči (VIII., 6, 43): Si dicas: Ille, qui Carthaginem et Numantiam evertit, antonomasia est; si adjeceris *Scipio*, appositum (= epitheton).

Gerber (I., 485) veli: Die Periphrasis wird überwiegend den rhetorischen Figuren zugeordnet; es sind jedoch der Veranlassungen sehr viele, welche sie herbeiführen, so dass sie auch dem gewöhnlichen Sprachgebrauch keineswegs fremd ist. Da in der ausgebildeten Sprache die Wörter nur noch als Zei-

chen empfunden werden, tritt oft der Fall ein, dass deren blosser Nennung zur Darstellung des Gedankens nicht auszureichen scheint; sie gehn zu schnell an der Seele vorüber, und man verleiht ihnen deshalb grösseren Umfang und zwingt so, bei ihrem Begriff zu verweilen. – Z. B. „Da noch Alles *lag in weiter Ferne*“ (st. fern war); – „Du zwingst mich eine *Wahl zu treffen*“ (st. zu wählen); – „Du sprichst von Zeiten, *die vergangen* sind“ (von vergangenen Zeiten) u. d. m. – Aehnlich: τὴν μὲν οὖν τυραννίδα ὁ παύσας εἰμι ἐγώ (Lucian); ὅτι σπονδάς τε λελυκότας εἶεν (Thuc. 1, 67); διδόναι ἄχεσιν τινα statt λυπεῖν (Od. 19, 167); διδόναι πυρί statt καῦσαι (Od. 24, 65). – So bei Cicero (ad div. 13, 12): est abhorrens; bei Plautus: ut tu sis sciens; Terenz (Hec. 3, 5, 51): si est, ut velit reducere uxorem. –

U primjerih tu navedenih ne zamjenjuje se značenje pravoga izraza kakve stvari drugim, nego se pravi izraz samo raširuje. Ali ima primjera perifrased, gdje se takodje jedan pojam sa više izraza naznačuje, medju kojimi može i pravi biti, ali u podređenom značenju (kao što to biva kod antonomasije); ili su svi izrazi nepravilni, te skupa ono naznačuju, što bi značio jedan pravi. Takvi primjeri dodiruju se većinom sinekdohe, a i drugih tropa, kao metonimije. To je i Gerber (II., 1, 49 sz.) iztaknuo, a ima i starih pisaca, kao Quintilian (VIII., 6, 61), Tryphon (Sp. III., 191) i drugi, koji perifrasu medju trope broje.

Gerber (II., 2, 20) definira ovako: Wird uns die Vorstellung eines Begriffs nicht durch Nennung des ihn unmittelbar bezeichnenden Wortes gegeben, sondern durch Verwendung weiterer Darstellungsmittel, welche ihn nach seinen besonderen Merkmalen, Eigenschaften, nach seinem Wesen und Verhalten kennzeichnen, so ist dies die Figur der Periphrasis. Na strani 21 (l. c.) navadja ovake primjere: Verg. (Aen. 1, 21): quo saepe solemus pastores *ovium teneros* depellere fetus (t. j. jaganjce); id. (Aen. 2, 126): *bis quinos* silet ille dies; Hom. (II. 2, 851): Παφλαγόνων δ' ἡγεῖτο Πυλαιμένεος λάσιον κῆρ; Eur. (Hec. 712): ἀλλ' εἰσορῶ γὰρ τοῦδε δεσπότου δέμας Ἀγαμέμνονος; – Schiller (Tell): Landsmann, tröstet ihr mein Weib, wenn *mir was Menschliches begegnet*; Klopstock (Frühlingsf.): Vergieb auch diese Thräne *dem Endlichen, o Du, der sein wird!* – A na drugom mjestu (II., 1, 50) navadja ovake primjere: Verg. (Aen. 4, 584): et jam prima novo spargebat lumine terras Tithoni croceum linquens Aurora cubile, statt jam lucebat; id. (Aen. 2, 268): „tempus erat, quo prima quies mortalibus aegris incipit“ cet. statt prima nocte. U tih primjerih dodiruje se perifraseda s metonimijom, jer se tu mješte prostoga označivanja vremena kaže ono, što se u istom vremenu sbiva. – Dalje navadja primjere: Schiller (Tell): „Ich will dich führen lassen und verwahren, wo weder Mond noch Sonne dich bescheint“; „so lang die Berge stehn auf ihrem Grunde“. – Wenn Horaz an Maecenas schreibt (Od. 3, 29, 13):

Plerumque gratae divitibus vices
 Mundaеque parvo sub lare pauperum
 Coenae sine aulaeis et ostro
 Sollicitam explicuere frontem;

so giebt er in „mundae pauperum coenae *sine aulaeis et ostro*“ für „sine magna pompa“ ein synekdochisches Beispiel, ebenso in „mundae coenae sollicitam explicuere frontem“ für oblectarunt (doch kann hier auch Metonymie angenommen werden), aber auch der Sinn des ganzen Verses (t. j. strofe) stellt sich nur in Form des παράδειγμα dar, denn mundae parvo sub lare pauperum coenae sollicitam expl. fr. ist nur ein Beispiel für: „gratae divitibus vices“. –

Od naših pisaca Pechan (poet, str. 16) definira: „*Opis* (perifraza) mjesto samoga pojma nabroji njegove znatne biljege.“ – Tomić (stil. str. 34): „Perifraza (opis). Figura riečmi neupravnimi izražava mjesto upravnimi, ponajviše likom iz života za neživotne pojme, ili likom poznatijim mjesto manje poznatim.“

Mi definiramo po Gerberu: „Perifrasa sastoji se u tom, da se kakav pojam ne prikazuje tako, da se neposredno svojim običnim i pravim izrazom imenuje, nego se drugimi riečmi po posebnih svojih biljegah i svojstvih, po biću svom i odnošajih označuje. Na pr.:

Vidi onaj, koji vedri i oblači. Posl.

Tako tebi jedinoga, koji te je satvorio. M. 6, 126.

Idje četa, kuda? kamo?

Sam on znade, koj' je gori. M. Č. 13.

Ako zlotvora nemaš, majka ti ga je rodila. Posl.

Onda si ti hljeb zvaо papom (to jest, bio si malo dijete). Posl.

Da može, metnuo bi ga u njedra (t. j. mio mu je). Posl.

Da može, popio bi ga u kašici vode (t. j. vrlo mrzi na nj). Posl.

Ne bi dao ni bogu tamjana (t. j. vrlo je skup). Posl.

Do božića: Kraljeviću Marko!

A od božića: Jaoh moja majko (t. j. do božića živi se u izobilju, a od božića oskudno). Posl.

Pak počеше piti lozovinu, B. 1, 46.

Nebo visoko, a zemlja tvrda (t. j. nema se kud). Posl.

Svetli care, kruno pozlačena!

Eto sablje, evo naše glave! (t. j. u tvojoj je vlasti nas pogubiti). V. 1, 234.

U rukuh ti britka sablja, a na zemlji glava moja. M. 4, 34.

Eto konja, a eto polja (t. j. ogledajmo, ko je jači). Posl.
Dobro gleda i puškom i okom (mješte: nišani). V. 3, 42.
Po pušci ga tankoj pogledao,
Pa on pušci živu vatru dade. V. 3, 43.
Janko ima konja od megdana,
Kulaš bješe hendek iskopao,
Dva b' Alila ondje ukopao (t. j. vrlo dubok hendek). V. 3, 20.
Sve mu drusto izgubilo lice,
A iz lica izgubi se krvca (t. j. prepadoše se). V. 3, 26.
Jer se š njime razdvojiti ne ću,
Dok razdvoji kuka i motika (t. j. do smrti). V. 4, 47.
Laže i kad se bogu moli (t. j. svagda). Posl.
Ta znaće se njino razbojište,
Dok je Cera i Vidojevice
I na nebu sunca i mjeseca (t. j. uvijek). O. 292.
Ime ti se svuda spominjalo,
Dok je sunca i dok je mjeseca. V. 2, 34.
Kad vrba groždjem rodi (t. j. nikad). Posl.
Kada mravak more predje,
Tad će ona u raj doći. H. 332.
Pevaj brate, ti se ne boj vile,
Dok je mene Kraljevića Marka
I mojega vidovita Šarca
I mojega šestopera zlatna. V. 2, 38.
Od kako je svijet postanuo,
Nije veće čudo nastanulo,
Što kazuju Rosandu djevojku (t. j. nikada do sad), V. 2, 40.
Ovakoga sivoga sokola
Još Srpkinja porodila nije
Od Kosova ni pridje Kosova. V. 4, 2.
Od kako je gavran pocrnuo,
Nije zmija guju dočekala
Kao Ćupić Mehmed-kapetana. O. 309.
Da l' je majka rodila junaka,
Da l' sekuna brata odnijjala
Bez bešike u bijelu krilu

I muškijem opasala pasom
 I junačkim dovikala glasom,
 Da otide u Banjane ravne? V. 4, 3.
 (t. j. Tko će otići –?) –

Sto desnicah na te rieči
 Oružja se manù ljuta,
 A sto očuih kô proz rosu
 Mješte sunca dûgu vidjè. M. Č. 22.
 (mješte: sto očiu *zaplaka*). –

Kada, braćo, grozna zima prodje,
 Zima prodje, Djurdjev danak dodje,
 Te se gora preodjene listom,
 A zemljica travom i cvijetom,
 A zapoje tica ševrljuga, ...
 A čuje se u planini vuče,
 Opet, braćo, da se sastanemo. V. 3, 52.
 (t. j. na proljeće).

B. Zamjena značenja kod rieči protivnoga značenja.

1. Ironija (εἰρωνεία).

Definicije starih pisaca o ironiji slažu se u tom, da govornik u toj figuri ono, što misli, riečmi tomu protivnoga značenja kaže. Tako Tryphon (Sp. II., 387), Phoebammon (Sp. III., 53) i drugi kako grčki tako i latinski pisci. Cicero (de or. II., 67) prevadja taj naziv riečju *dissimulatio*, tako i Quintilian (IX., 2, 44), koji osim toga ima (VIII., 6, 54) naziv *illusio*; Aquila Rom. (H. p. 24) ima naziv *simulatio*; Ps. Rufinian (H. p. 61): *dissimulatio* vel *irrisio*.

Quintilian (VIII., 6, 54) kaže, da se ironija poznaje već po samom izgovaranju, po osobi, ili po prirodi predmeta; jer ako se što od toga ne slaže s riečmi, onda je jasno, da je namjera govora druga (in eo vero genere, quo contraria ostenduntur, εἰρωνεία est: illusionem voeant: quae aut pronuntiatione intelligitur, aut persona, aut rei natnra: nam, si qua earum verbis dissentit, apparet diversam esse orationi voluntatem). Na drugom mjestu (IX., 2, 44) razlikuje Quintilian ironiju kao trop od ironije kao figure. Kao trop sastoji se

ona iz pojedinih rieči, kao figura pako iz misli govorom izraženih; ali jedno i drugo, veli, osniva se na tom, da se ima razumjeti protivno od onoga, što se govori. Njegove rieči glase: εἰρωνεία, quae est schema, ab illa, quae est tropos, genere ipso nihil admodum distat (in utroque enim *contrarium ei, quod dicitur, intelligendum est*) species vero prudentius intuenti diversas esse facile est deprendere primum, quod tropos apertior est et, quamquam aliud dicit ac sentit, non aliud tamen simulat: nam et omnia circa fere recta sunt, ut illud in Catilinam: „a quo repudiatus ad sodalem tuum, *virum optimum*, Metellum demigrasti“, in duobus demum verbis est ironia, ergo etiam *brevior est tropos*. At in *figura totius voluntatis fictio est*, apparens magis quam confessa, ut *illic verba sint verbis diversa*, hic sensus sermoni et voci et tota interim causae conformatio, cum etiam vita universa ironiam habere videatur, qualis est visa Socratis.¹ nam ideo dictus εἰρων, agens imperitum et admiratorem aliorum tanquam sapientium, ut quemadmodum ἀλληγορίας facit continua μεταφορά, sic hoc schema facit tropos (neki pišu „troporum“) ille contextus. – Naprotiv tomu veli Gerber (II., 2, 87): Der Unterschied zwischen einer durch Ein Wort und einer durch mehrere Worte ausgedrückten Sinnfigur hat für unsere Auffassung keine Bedeutung; es handelt sich bei der Ironie als Figur nie um den Wortlaut, sondern um die Wortbedeutung, welche verschiedenen, längeren oder kürzeren Ausdruck gestattet.

Noviji pisci slažu se u glavnom sa starimi u definiciji ironije. Gerber (II., 2, 83) definira: Die Ironie wirkt durch Wahl eines Ausdrucks welcher das Entgegengesetzte von dem ausspricht, was sie meint und verstanden wissen will. – Na str. 84 (l. c.) veli: Bedenkt man nun, dass, wenn es sich um Beifall oder Tadel handelt, die Ironie, indem sie das Entgegengesetzte von ihrer eigenen Meinung kund giebt, damit den Ausdruck gebraucht, welchen die zu beurtheilende Person für sich wünschen und selbst gern anwenden würde, dass sie also gleichsam deren stille Rede nachahmt und damit blosstellt, so wird klar, dass der ironische Ausdruck zumeist als Spott wirkt, und dass, selbst, wenn der anscheinende Tadel ein Lob enthält, doch diese Ausdrucksweise, welche die Ungereimtheit zu eigener Auflösung nöthigt, dem Scherz und dem Gebiet

1 Gerber (II., 2, 85) u tom pogledu veli: Ueberlegene Einsicht kommt leicht zu einem ironischen Verhalten Zuständen, Vorgängen, Personen gegenüber, deren Ansprüche sie anscheinend gelten lässt, indem sie ihnen die denselben entsprechenden Benennungen und Urtheile bewilligt, sicher, dass sie an ihrem Widerspruch gegen das Wahre und Berechtigte von selbst zu Grunde gehen werden. Es erhält dadurch die ganze Rede ironische Stimmung, hat dann aber mit der Sprachkunst nichts zu thun, da sie Ausdruck einer Weltauffassung ist, nicht aber Darstellung eines Seelenmoments.

der Komik angehört.² Mit besonderer Feinheit kann sich die Rede dieser Form des Scherzes in Bezug auf die Person des Redenden selber bedienen, wie sie deren Altmeister Socrates handhabte: Cum aliud diceret atque sentiret (Socrates), libenter uti solitus est ea dissimulatione, quam Graeci εἰρωνείαν vocant (Cic. Acad. II., 5). Seine Weise wird kurz angegeben: Socrates de se ipso detrahens in disputatione plus tribuebat iis, quos volebat refellere.

Ironija se dakle sastoji u tom, da govornik bira onaki izraz, kojim jedno kaže, a drugo, tomu protivno, misli i hoće, da mu se tako i razumje. Na pr.

Ne će mačka slanine. Posl.

Mudra glava, šteta što je samo dvije noge nose. Posl.

Vješt kao magarac u kantar. Posl.

Lijep kao lijep na plotu. Posl.

Muha oralu volu na rogu stojeći. Posl.

Ja da ti je okom pogledati,

Pogledati vojvodu Miloša!

Veseo ti Marko djuveglija

Kod ovoga vojvode, Miloša. V. 2, 40.

Medju njima Crnojević Ivo,

Oko njega dva sokola siva:

S desne strane dijete Maksime,

Što je Maksim *krasan* (t. j. ružan) djuveglija. V. 2, 89.

Mutap uze od Arapa glavu,

I on reče Crnome Djordjiju:

Naj ti *dare* crnog Arapina,

Arap ti je *jabuku* poslao. V. 4, 39.

Ter ih turskiem *darivao darom*:

Svakom momku oštar kolac daje,

Kome kolac, kome li konopac,

Kome britku palu namjenjuje:

Ajte krsti, *dijelite dare*,

Štono sam vi Turčin pripravio. M. Č. 2.

Govori mu Smiljanić Ilija:

Pobratime, Janković Stojane!

2 Es liegt also in der Ironie überhaupt eine *Mimesis*, spöttische Wiederholung der Worte eines Andern, so dass man diese auch als Art der Ironie aufgestellt hat (vd. Bd. II., 1, p. 229).

Ne pogubi Tala na kulašu!
Nek se vali po Orašcu Turkom,
Da kako se bio oženio V. 3, 35.
Tu Ćehaju rane dopadoše,
Ranjena ga Turci unesoše
U bijela Onogošta grada,
Da on kaže od Bosne veziru,
Kakvo mu je bilo putovanje
Za djevojke u Karadagliju,
I koliko vodi djevojakah,
Da mu nebi koju potajili,
Ol' za ljepšu ružnu podmetnuli. O. 133.

Pobratime, Čupiću Stojane!...
Pust' Turčina jednog oglasnika,
Neka kaže bosanskom veziru,
Kako jeste vojsku pokupio
Bez fermana i bez buruntije, ...
Pa kako je porobio Mačvu,
(*Nek se fali* po Bosni kamenoj,)
Oćerao krave i volove,
Oćerao i koze i ovce,
Nek im bule sir i maslo kupe. O. 308.

Saraniše Milić barjaktara. ...
Osta jedna samorana majka,
Ona kuka kano kukavica. ...
Kada bude na zahodu sunce,
Tad izlazi Milićeva majka,
Pa govori i za suncem gleda:
„Blago meni, i do boga moga!
Blago mene, eto sina moga!
Eto g' majci, dje iz lova ide,
Nosi majci lova svakojaka!“
Ne bi sina, ni od sina glasa.
Kada bude na istoku sunce,
Izilazi Milićeva majka,
Sunce gleda, pake progovara:
„Blago mene, eto mi snašice!
Ide s vode, nosi vode ladne,
Hoće mene staru zam'jeniti!“

Ne bi snahe, ni od snahe glasa,
Veće majka kuka od žalosti. V. 3, 78.

2. Mimesa (μίμησις).

Mimesa se samo po obliku govora od ironije razlikuje, a ostale figure te vrste razlikuju se od nje više po sadržaju svome.

Quintilian (IX., 2, 58): Imitatio morum alienorum, quae ἡθοποιία vel, ut alii malunt, μίμησις dicitur, jam inter leniores affectus numerari potest. Est enim posita fere in eludendo, sed versatur et in factis et in dictis. In factis, quod est ὑποτυπώσει vicinum; in dictis, quale est apud Terentium (Eun. 1, 2, 75): At ego nesciebam, quorsum tu ires. *Parvula hinc est abrepta, eduxit mater pro sua, Soror dicta est: cupio abducere, ut reddam suis.* – Ovim riečim Terencijevim dodaje Donat ovu primjetbu: Vide μίμησιν cum odio inductam et depravatam pronuntiatione: ita ut et ὁμοιοτέλευτα non vitarentur industria: Parvula hinc est abrepta, eduxit mater pro sua, soror est dicta; ipak to nije ponavljanje od rieči do rieči, nego sastavljeno iz stihova: 28, 30, 37, 66, 67. K Ter. Phorm. 1, 91 dodaje Donat primjetbu: Μίμησις dicitur, ubi non verba modo, verum etiam gestum vocemque fingimus alienam; a k Eun. 2, 3, 16, gdje se samo tudje rieči upravnim načinom navadjaju, dodaje: Induxit μίμησιν pragmatice, non contentus dicere qui pollicitus sit tantum, sed quomodo etiam et quibus verbis. Iz toga se vidi (veli Gerber II., 1, 228), da je mimesa kod starih pisaca više način predstavljanja i predavanja nego li figura govora. Ciceron takve pojave zove (de or. III., 53): morum ac vitae imitatio vel in personis vel sine illis.

Gerber (II., 1, 229) veli: Bei den Neueren wird Mimesis im engeren Sinne als Unterabtheilung der Ironie genommen. Adelung (D. Styl I., 458) definirt Mimesis als „spöttische Wiederholung der Worte eines andern“. – U mimesi, kako se danas shvaća, ima i ironija, a u ironiji ima (kao što Gerber II., 2, 84 veli) mimesa. Razlika između ironije i mimese jest u tom, da se u mimesi porugljivo ponavljaju rieči koga drugoga, koje je onaj govorio; a u ironiji onake rieči, koje bi drugi, o kom je govor, na sebe preneti želio, to jest u ironiji se tako reći tih govor (misao, želja) drugoga porugljivo oponaša (vidi spried kod ironije navedene rieči Gerbera II., 2, 84).

Gerber (II., 1, 229) medju drugimi primjeri navadja ove: „Schiller (Räuber): Franz sagt zum Pastor: „Du sollst mich mit allen Waffen widerlegen, die du in deiner Gewalt hast, aber *ich blase sie weg mit dem Hauch meines Mundes*“; worauf am Ende der Unterredung dieser antwortet: „Kann das Pfaffengewäsche so einen Philosophen in Harnisch jagen? *Blast es doch weg*

mit dem Hauch eures Mundes!“ – bei Virgil (Aen. 9, 598) ruft Numanus den Troern zu: *Non pudet obsidione iterum valloque teneri, bis capti Phryges, et morti praetendere muros?* – Ascanius durchbohrt ihn darauf mit dem Pfeil und höhnt (v. 635): *Bis capti Phryges haec Rutulis responsa remittunt.* –

Naši primjeri:

(Maksimija izdavši Gruicu, muža svoga, Turkom, potom, pošto se on oslobodi i nju uhvati, stade se njemu moliti):

„Gospodaru, Novaković Grujo!
Turci su me opčinili mladu.“
A besidi Novaković Gruja:
„Maksimija, koleno neverno!
Ta živi *te opčiniše Turci*,
A mrtvi te k mene privoleše.“ V. 3, 7.

A kad vidi aga od Ribnika,
Da j' Ivana s konjem rastavio,
Vrati vranca natrag na Ivana:
„Što sad misliš Senkoviću Ivo!
Što sad misliš, čemu li se nadaš?“ ...
Al' je Ivan junak od mejdana, ...
Manu sabljom i desnicom rukom,
Dobru vrancu glavu odsekao. ...
Nasmeja se Senkoviću Ivo:
„Što sad misliš ago od Ribnika,
Što sad misliš, čemu li se nadaš?“ V. 3, 56.

Uranila Mustaj-begovica,
Pak se moli begu Ahmet-bogu:
„Diži beže svate iz Kaniže!“
Srdito joj beže odgovara:
„Spomeni se onizih besidah:
Nije Melka kradena kobila,
Da je vodiš s trideset delijah,
Veće hajde ti pravo k Varadu,
Pa dovedi kićene svatove.“
Nek ne ide Melka bez svatovah,
Evo sam ti svate dovodio.“ B. 2, 129.

(t. j. kojekakvih preko 13000). –

Vako reče Orugdžiću Meho:
„More vlaše! iz koje s' nahije?

Kako li se zoveš po imenu?
 Imadeš li ostarjelu majku?
 Jesi li se more oženio?
 Postaće ti majka kukavica,
 Ostaće ti ljuba udovica,
 S kijem si se danas poćerao.“
 Besjedi mu Pocerac Milošu:
 “Što me pitaš more poturico!
 Ja imena svoga kriti ne ću, ...
 Veće more, mlada poturico,
 Ti otkle si, iz koga li grada?
 Kako li se zoveš po imenu?
 Je li tebi u životu majka?
 Da se nisi skoro oženio?
 Postaće ti majka kukavica,
 Ostaće ti bula neljubljena,
 S kime si se danas poćerao.“ O. 334.

3. Sarkasam (σαρκασμός).

Stari pisci imaju poviše naziva za različne vrste ironije, ali bez dovoljnoga i jasnoga razlikovanja – prava zabuna! – Ta zabuna dolazi otud, što se ironija ne da po obliku govora na različne vrste dieliti, jer je njen oblik govora samo jedan; a kad se po sadržaju dieli, sadržaj je neograničen. Mi ovdje kao posebne po sadržaju razlikovane vrste ironije navadjamo samo sarkasam i harientisam, jer se (čini nam se), to dvoje još ponajbolje razlikovati može.

Pseudo-Plutarch (de vit. Hom. 69) veli, da sarkasam biva, kada tko koga suprotnimi riečmi nagrdjuje sa pretvornim podsmiehom (ἐπειδὴν τις διὰ τῶν ἐναντίων ὀνειδίζει τινὰ μετὰ προσποιητοῦ μειδιάματος); Herodian (Sp. III, 92) smatra ga kao govor, kojim se tko zlorad na koga kesi (λόγος ἡθικὸς μετὰ σεσηρότος τοῦ προσώπου λεγόμενος [kao Hom. Il. 9, 348 sq.]); Donat (III, 6, 2) definira: plena odio atque hostilis irrisio (kao Verg. Aen. 12, 359); Ps. Rufin. (H. p. 62) prevadja ga riečju *exacerbatio*; Eustathius (p. 997 k Il. 14, 458) veli: da sarkasam otud ima svoj naziv, što grize, kao kad zvier u meso ujeda. Cielo spomenuto mjesto glasi: Ἀργείοισι δ' ἄχος γένετ' εὐξαμένοιο. δάκνει γάρ ὁ σαρκασμός. ὅθεν καὶ τὴν κλησιν ἔχει ὡς οἷά τι θηρίον σαρκὶ ἐμφυέν. καὶ οὐχ οὕτω τῇ ἀναιρέσει τοῦ κειμένου ἄχθονται, ὅσον τῇ χλεύῃ τοῦ βάλλοντος.

Volkman (Rhet. d. Gr. u. R. p. 370) veli: Der Sarkasmus kann oft in einem

einzigsten, unerwartet auftretenden Worte bestehen, wobei dann sein Charakter als Tropus sofort deutlich wird. Dem Ol. 3, 29: ἀλλ' ὃ τᾶν, εἰ ταῦτα φαύλως, τὰ γ' ἐν αὐτῇ τῇ πόλει νῦν ἄμεινον ἔχει. καὶ τί ἄν εἰπεῖν τις ἔχοι; τὰς ἐπάλξεις ἄς κονιῶμεν, καὶ τὰς ὁδοὺς ἄς ἐπισκευάζομεν, καὶ κρήνας καὶ λήρους; (cf. Rehdantz Demosth. Ol. 3, § 29.)

Sarkasam je dakle ironija, u kojoj se izražava sa zloradim podsmiehom najgorče i najoporiye ruganje, koje osobito onda, kad se drugomu u oči kaže, za srce i dušu ujeda. Na pr.:

Begu bolje popriteže ruke,
Pa ga vrati natrag u Udbinju
I ovako njemu besjedio:
Kada more u Udbinju dodješ,
S Udbinjanim' sjedeš piti vino,
Lagat' nemoj, već sve pravo kaži,
A džaba ti život na mejdanu. V. 3, 21.

Reče tade Frčić Ibrahime:
Jadan Tale za ludu te vale!
Tebe vale, da si dobar junak,
Ti si zao, da gorega nema!
Nit' si junak, nit si od junaka;
Podaj barjak, ko je za barjaka,
Ti se vrni Jajcu bijelome,
Te ti čuvaj Jajačka goveda. V. 3, 47.

Po licu ga bio udario,
Ods'ječe mu lice do vilice,
Pa ga onda sa kr'ata baci:
Idi sada Frče Ibrahime,
Pravo idi Jajcu bijelome
Pa se vali četedžiji Talu,
Kako ćeraš po gori dušmane,
Kako nosiš od dušmana glave. V. 3, 47.

Knjigu piše beže Ljuboviću,
Te je šalje Pivi kamenitoj
Na koljeno Pivljaninu Bajju:
Čuješ more, Pivljanine Bajo!
Izadji mi na mejdan junački.
Ako li mi ne smiješ izići,
Poslaću ti djerdjef i preslicu,

Uz preslicu misirsko povjesmo
 I vreteno drva šimširova,
 Te mi predi gaće i košulju,
 I ućkur mi u gaće navezi. V. 3, 70.

Tad on Bajju drugu knjigu piše:
 Ao Bajo, Pivljansko kopile!
 Ja se s tobom pomiriti ne ću,
 Da mi dadeš hiljadu dukata,
 Dok ne dodješ mom' bijelu dvoru,
 Ne poljubiš hrta među oči
 I kr'ata konja u kopito,
 Onda mene u skut i u ruku,
 I preda mnom u zemljicu crnu. V. 3, 70.

4. Harientisam (χαριεντισμός).

Cocondrius (Sp. III, 236) definira harientisam kao ironiju sa pretvornom dobrohotnošću, koja smjera na zlo i štetu (χαριεντισμός ἔστι προσποιήτου φιλοφροσύνης εἰρωνεία ἐπὶ κακῶ καὶ βλάβῃ γινομένη); Jul. Rufinian (H. p. 39) zove tu figuru i σκῶμμα: festiva dictio, cum amoenitate mordax. Drugi pod tim nazivom pojave drugoga smisla navadjaju.

Prema navedenim definicijam reći ćemo: harientisam je zajedljiva ironija pod vidom dobrohotnosti. N. p.:

Blago tebi, kad si lud. Posl.
 A smeje se Kraljeviću Marko:
 Id't' odatle deco Arapčadi,
 Da ja o vas ne ogrešim duše. V. 2, 63.

Al' besedi aga od Ribnika:
 Man' se Ivo vruga i mejdana!
 Još mejdana ni vidio nisi,
 A kamo li da si izlazio:
 Već od' Ivo da pijemo vino.
 Greota je tebe pogubiti,
 Jer si teke na svet nastanuo;
 Već se predaj Senkoviću Ivo!
 I bez rane i bez mrtve glave;
 A evo ti tvrdu veru dajem,
 Da ti ništa učiniti ne ću:

U tvog baba mnogo kažu blaga,
Podaj blago, pa otkupi glavu. V. 3, 56.

Nasmeja se Kraljeviću Marko:
Oj junače, Arapine crni!
Il' se šališ, il' od zbilje biješ?
Ciči Arap kao zmija ljuta:
Ne šalim se, već od zbilje bijem.
Ali Marko počeo besediti:
A ja mislim, da se šališ tužan,
A kad, more, ti od zbilje biješ,
I ja imam nešto buzdovana,
Da te kucnem tri četiri puta.
Koliko si mene udario,
Toliko ću tebe udariti,
Pa ćem' onda na polje izići,
I iznova mejdan započeti.

Osim toga se često spominje *asteisam* (ἄστεϊσμός). Kod Tryphona (Sp. III., 206) navadja se on kao govor, kojim tko sam sebe kudi (λόγος ἀφ' ἑαυτοῦ διασυρτικός). U tom smislu i Ps. Plutarch (de vit. Hom. 61) razlikuje slučaj: ὅταν περὶ αὐτοῦ λέγῃ τις εὐτελῶς, ἵνα τὴν ἐναντίαν δόξαν παράσχη (kao u Il. 9, 392). Jul. Rufinian (H. p. 39) prevadja taj naziv izrazom *urbana dictio*, a Beda (H. p. 616) definira: *asteismos putatur dictum omne, quod simplicitate rustica caret et faceta satis urbanitate expolitum est*.

Dalje se navadja *diasiram* (διασυρμός), koji se po Phoebammonu (Sp. III., 54) sastoji u poniženju naduvene oholosti (εὐτελισμός πραγμάτων ὑπὸ τῶν ἐναντίων εἰς ὄγκον ἐπαρθέων). Aquila Rom. (H. p. 26): Διασυρμός, *elevation* vel *irrisio*; Isidor (H. p. 521) veli: *Diasyrmus ea, quae magna sunt, verbis minuit aut minima extollit*. – Amo bi išli po prilici ovaki primjeri:

Pobij zube, pa lezi u kolijevku (govori se, kad ko kaže, da je mnogo mladji, nego što je). Posl.

Pristoji mu se kao svinji sedlo. Posl.

Vid'la žaba, dje se konji kuju, pa i ona digla nogu. Posl.

Muha orala volu na rogu stojeći. Posl.

Ide ni po zemlji ni po nebu (kaže se, kad se ko vrlo ponosi). Posl.

Da ga zemlja ne vuče k sebi, polećeo bi. (Kad se ko vrlo ponosi). Posl.

Kao vrsta ironije navadja se i *akisam* (ἄκκισμός), koji onda biva, kad se tko pravi, kao da za kakvu stvar ne mari, koju tajno želi, ali je ne može postići.

Na primjer:

Kiselo groždje, ne valja, trnu zubi od njega (kazala lisica, kad nije mogla, da ga dohvati). Posl.

Nijesu bile ni zrele (rekao medjed za nekakve kruške, kad ih nije mogao dohvatiti). Posl.

Kad mi gusle ne mogu da gude, ne mili mi se ni što sam slijep (rekao slijepec. Kao da mu je drugčije milo, što je slijep.) Posl.

Tko tako govori, onaj hoće i sebe i drugoga da vara; to je dakle himba i laž i kao takva po sebi niti ironija niti ikakva figura; nego može figurom postati i to *alusijom*, kada takve rieči kao već u obće poznate tko kod koga drugoga upotrebljuje. – Ima još i drugih naziva za različne vrste ironije (cf. Gerber II., 2, 88 sq.).

C. Zamjena značenja biva kod rieči, koje se medju sobom razlikuju po sili značenja.

1. Eufemisam (εὐφημισμός).

Tryphon (Sp. III., 204) veli, kad se obližnjim izrazom (διὰ τοῦ παρακειμένου) govori, da se što zlo prikrije, onda je to eufemisam (τὰ κατ' εὐφημισμὸν λεγόμενα καὶ τὴν κακίαν περιστέλλοντα). Quintilian (IX., 2, 92) spominje bez naziva „celebrata apud Graecos schemata, per quae res asperas mollius significant. Nam Themistocles suasisse existimatur Atheniensibus, *ut urbem apud deos deponerent*, quia durum erat dicere, ut relinquerent. Et qui victorias aureas in, usum belli conflare volebat, ita declinavit, *victoriis utendum esse*. Totum autem allegoriae simile est, aliud dicere, aliud intelligi velle. Demetrius (de eloc. Sp. III., 321) veli, da eufemisam čini, da je ono, što je zloglasno, dobra glasa, i bezbožno pobožnim (ὁ εὐφημισμός – ὁ τὰ δύσφημα εὐφημα ποιῶν, καὶ τὰ ἀσεβήματα εὐσεβήματα). Eustathius (p. 1398 k Odys. 1, 121) kaže, da eufemisam zlo dobrim imenom prikriva, kao što srde imenovahu eumenidami (t. j. dobrosrdnima) radi dobra znamenja, prem da su zlosrdne (ἔστι τὸ σχῆμα εὐφημισμός ἀγαθῇ κλήσει περιστέλλον τὸ φαῦλον, ὥσπερ καὶ τὰς Ἐριννῶς Εὐμενίδας διὰ τὸ εὐφημον κατωνόμαζον, καὶ τοὶ δυσμενεῖς οὖσας).

Gerber (II., 2, 79) veli: Der Euphemismus wirkt dadurch, dass er einen *andern* Ausdruck anwendet statt des sich unmittelbar bietenden, so dass der

Hörer die Bedeutung des Gesagten modifizieren, meist näher bestimmen muss, um den eigentlichen Sinn zu gewinnen. Grund für die Wahl solches „anderen Ausdrücke“ kann dem Sprechenden sein: Vorsicht, Scheu, Zartheit der Empfindung, Absicht zu schonen; die Sicherheit des Verständnisses ist dadurch gewahrt, dass der gewählte Ausdruck verwandte Begriffe, gewöhnlich solche von weiterem Umfange bietet. Man sieht, dass der euphemistische Ausdruck sich leicht der Periphrasis bedient (cf. Bd. I., p. 487), und Hermogenes (π. μεθ. δειν. Sp. II., 432) empfiehlt solche Einwicklung und Umhüllung statt der nackten Bezeichnung als περιπλοκή wenn z. B. αἰσχροῖς zu sagen wäre, oder λυπερὰ τοῖς ἀκούουσιν oder ἐπαχθῇ τοῖς λέγουσιν.

Tomić (stil. str. 28) definira: „Eufemizam je, kad se koje zlo blažim izrazom krsti, nego li ga u istini zaslužuje.“ – Podpunije će biti, ako kažemo: eufemizam postaje, kad se što strašno, zlo, ružno itd. ne kaže pravim svojim izrazom, nego blažim, po značenju pravomu obližnjim, kadkad i suprotnim; a to biva poradi opreznosti, bojazni, nježnoga osjećanja, štedjenja bližnjega. Na pr.:

Hoću, *borme*, Eško Meho! (mj. bogme). V. 1, 699.

Manje više, svak ima svog *vrana* (t. j. vraga). Posl.

Kunem ti se, *kako tamo kažu*,

Grdnijega u hiljadi nema

Od Maksima sina Ivanova V. 2, 89.

A smeje se Kraljeviću Marko:

Id't' odatle deco Arapčadi,

Da ja o vas ne *ogrešim duše* (mj. da vas ne pogubim). V. 2, 63.

Pokraj Bune, kraj vode studene,

Tude Rade *svijet promjenuo*. B. 1, 102.

Udarih ga još dva i tri puta,

Dok sam njega s *dušom rastavio*, V. 3, 1.

Još se care ne bješe s dušom svojom razdjelio. M. 6, 223.

2. Litota (λιτότης).

Porphyrion (k Hor. od. 1, 17, 8) veli: Nec virides metuunt colubras. (Viridis i. e.) subtilis et tenuis; λιτότης est σχῆμα cum minus dicitur plus intellegitur, ac si dicas; non indoctum hominem quem velis intelligere doctissimum. Acron i Porphyrion (k Hor. od. 1, 1, 20) zovu rieči „nec spernit“: litotes. (k. Hor. epod. 10, 1); Mala soluta navis exit alite ferens olentem Maeivium – veli: Olentem autem pro putido dictum accipe; est enim σχῆμα λιτότης. Servius veli (k Verg.

Aen. 1, 387 „haud invisus coelestibus“ i k Aen. 2, 27 „neque me Argolica de gente negabo“): „litotes, figura per contrarium significans“, „fit, quotiescunque minus dicimus et plus significamus per contrarium intelligentes;“ tako k Aen. 8, 299: „non rationis egentem“ id est prudentissimum, litotes.

U onom smislu, kao što je litotes, upotrebljavaju stari pisci neke druge nazive, kao ἀντεναντίωσις. Carmen de figuris (H. p. 69) ima: Ἀντεναντίωσις. *Exadversio* fit, minimis si maxima monstras. „Non parva est res, qua de agitur“ pro „maxima res est“ ut dictus Ajax „non infortissimu’ Graium“; tako i Alexander (Sp. III., 37) i drugi.

U tom smislu nalazi se kod nekih starih pisaca naziv ἀντίφρασις, ali taj naziv uzima se osim toga u vrlo različnom značenju, cf. Gerber (II., 2, 46 sq. i 81 sq.), Volkmann (Rhet. p. 370 sq.).

U sličnom smislu je *deminutio* kod Kornificija. On veli (IV., 38): *Deminutio* est, cum aliquid inesse in nobis aut in iis, quos defendimus, aut natura aut fortuna aut industria dicimus egregium: quod, ne qua significetur arrogans ostentatio, deminuitur et attenuatur oratione. Na pr.: Hoc pro meo jure, judices, dico, me labore et industria curasse, ut disciplinam militarem *non in postremis* tenerem.

Gerber (II., 2, 44 sq.) i nazive μείωσις i ταπείνωσις (navedene kod Quintiliana VIII., 3, 48, osim toga ταπείνωσις kod Anaximena Sp. I., 186, a μείωσις kod Apsina Sp. I., 366) i ἐπιείκεια (kod Hermogena περὶ ἰδ. Sp. II., 369) u svezi s gornjimi nazivi navadja.

Na strani 80 (l. c.) veli Gerber: die Litotes bezeichnet den Sinn durch ein (verneintes) Gegensätzliches, ohne doch ironische Absicht durch pronuntiatio kund zu geben, und ohne euphemistisch durch Naheliegendes ein Uebles zu verhüllen.

Po tome se dakle ta figura sastoji u izrazu, pod kojim se više misli i razumie a manje kaže, to jest mjesto pravoga izraza kakvog pojma uzima se slabiji, i to obično pravomu protivan izraz s negacijom. Na pr.:

O djevojko *ne mnogo lijepa!*

Ni lijepa, ni roda velika! (t. j. ružna i prosta). V. 1, 530.

Nisi junak, niti te rodio (t. j. ti si rdja). V. 3, 42.

Dobro nije, moj brate Alile! (mješte: zlo je!)

Dočekati: izginuti listom;

Ne dočekat’: razor i sramota. V. 3, 24.

Nije šala na gradu topovi!

Nije šala Krnjo i Zelenko! V. 2, 89.

A nju fale, a i nas *ne kude*. V. 2, 40.

Uzmi sele Kraljevića Marka,
Hajde š njime u Prilipa grada,
Tamo tebe *loše* biti *ne će*. V. 2, 40.

Mili bože, na svemu ti fala,
Koji si mi bio na pomoći!
No *ne fala* mojoj staroj majci,
Koja svoje iskobi dijete. V. 2, 8.

Nijesam ni ja po glavi ozebao. (Nijesam lud.) Posl.

Nije se ni on na boga kamenjem bacao. Posl.

3. Iperbola (ὕπερβολή, pretjerivanje).

Tryphon (π. τρ. Sp. III., 198) definira iperbolu kao izraz, koji prelazi istinu uveličavanja ili umalžavanja radi (ὕπερβολή ἐστὶ φράσις υπεραίρουσα τὴν ἀλήθειαν ἀυξήσεως ἢ μειώσεως χάριν). Demetrius (π. ἐρμ. Sp. III., 290) veli, da se iperbolom kaže ono, što je nemoguće (πᾶσα μὲν οὖν ὑπερβολὴ ἀδύνατός ἐστιν). Cornificius (IV., 33) za tu figuru ima naziv *superlatio*. Cicero (de or. III., 53) zove je: augendi minuendive causa veritatis superlatio atque trajectio; (top. c. 11): aliquid, quod fieri nullo modo possit, augendae rei gratia dicatur aut minuendae, quae hyperbole dicitur. Kod Makrobija (sat. IV., 6) ima naziv *nimietas*. Quintilian (VIII., 6, 67) definira: Est (ὕπερβολή) decens veri superjectio. Virtus ejus ex diverso par augendi atque minuendi. (§ 74) Monere satis est, mentiri hyperbolen, nec ita, ut mendacio fallere velit. Quo magis intuentum est, quousque deceat extollere, quod nobis non creditur. Pervenit haec res frequentissime ad risum: qui si aptus est, urbanitas, sin aliter, stultitiae nomen assequitur. Est autem in usu vulgo quoque et inter eruditos, et apud rusticos: videlicet quod a natura est omnibus augendi res vel minuendi cupiditas insita, nec quisquam vero contentus est. Sed ignoscitur, quia non affirmamus. Tum est hyperbole virtus, cum res ipsa, de qua loquendum est, naturalem modum excessit. Conceditur enim amplius dicere, quia dici, quantum est, non potest: meliusque ultra, quam citra, stat oratio. Isidorus (I., 36, 21 k Verg. Aen. 3, 423: sidera verberat unda) veli: hoc modo ultra fidem aliquid augetur, nec tamen a tramite significandae veritatis erratur, quamvis verba quae indicantur excedant, ut voluntas loquentis, non fallentis appareat. – Gerber (II, 2, 25): Die Hyperbel zeigt sich als ein Streben nach Steigerung des Ausdrucks, welches unmittelbar an der Darstellung des Sinnes selbst hervortritt, so dass an Stelle angemessener und genauer Bezeichnungen möglichst hohe Grade von Erscheinungen aus der hervorzuhebenden Begriffssphäre angegeben werden. Es ist schief die Hyperbel als Ueberschreitung des Wahren und Möglichen zu

fassen, denn sie hat an sich mit dem objektiven Thatbestande nichts zu thun, ist nicht Uebertreibung, die als unwahr oder lächerlich zurückzuweisen wäre. – Na strani 22 (l. c.) veli: Mit natürlicher Kraft wirkt die Steigerung, wenn sie den Sinn sogleich in einen stärksten Ausdruck zu kleiden sucht. Unsere Erregtheit sorgt dann nicht um die Angemessenheit der gewählten Bezeichnung, sondern um deren Stärke, und sie genügt sich erst, wenn ihr Ausdruck über jene hinausgeht und so auch empfunden wird.

Iperbola ne nalazi se svagda sama nego biva često i u drugih figurah. Volkmann (Rhet. p. 375) kaže: Ueberhaupt ist es für die Hyperbel charakteristisch, dass sie sich gern durch andre Tropen und Figuren, wie Metapher, Metonymie, Synekdoche, Antiphrasis, überhaupt Ironie und Ausrufungen zu stützen oder zu verstärken sucht. Cf. Quintil. (VIII., 6, 68 sp.) i Gerber (II., 2, 27 sq.).

Ristić (estetika, str. 54) definira: „Hiperbola predmet preveć uveličava ili umaljava (poslednje zove se litotes)“; isto tako definira Tomić (hrv. stilistika, str. 28): „Hiperbola postaje, kad pisac stvar kakvu preko mjere uveličava, ili na suprot isto tako smanjava. U posljednjem slučaju zove se litotis“. – Mi mislimo, da se iz onoga, što smo spried o litoti govorili, vidi, da u njoj ne ima ništa iperbolično (t. j. pretjerano), dakle ona i ne pripada iperboli, već je za sebe samostalna figura.

Da prosto kažemo, iperbola postaje, kad se što s tom namjerom, da jače u oči pada, preko mjere umaljava ili uveličava, Primjeri umaljavanja:

Manji od makova zrna. Posl.

Kroz prsten bi prošla, (kaže se za tanku košulju). Posl.

Ni koliko bi muha na peru ponijela. Posl.

Bi se na srebrnoj pari obrnuo (t. j. lak je i okretan). Posl.

Ne bojim se cara ni vezira – – –

Čini mi se sva careva vojska

Kao mravi po zelenoj travi. V. 2, 44.

Primjeri uveličavanja:

Te otvori na tavnici vrata

I izvede Kraljevića Marka;

Kosa mu je do zemljice crne,

Polu stere, polom se pokriva;

Nokti su mu, orati bi mog'o. V. V, 67.

Bre koliko Novak podvikuje,
Sve sa gore lišće otpadaše,
I sa zemlje trava polijeće. V. 3, 6.

Jao jadna, ude sam ti sreće!
Da se jadna za zelen bor vatim,
I on bi se zelen osušio. V. 2, 51.

Ja kakve su Fočanke djevojke,
Mamile bi sa neba oblake,
Kamo l' ne bi sa zemlje junake. V. 3, 89.

Koliko je b'jela i rumena,
Kada pije vodu oli vino,
Vidi joj se proz grlo bijelo. V. 3, 62.³

Trepti leti Begana djevojka,
Od brzine zemlje ne dofata. H. 10.

Za njim trči Pivljanine Bajo:
Stani pobro, Njegošević Mato!
Da si meni juče pobjegao,
Opet bih te danas sustigao. V. 3, 70.

Stan' no stani turski buljubaša!
Jer da imaš krila sokolova,
Nebi tebe danas odnijela. O. 54.

Kad lagumu živu vatru dade,
Odletiše pod nebesa Turci,
Treći dan su iz neba padali. V. 3, 88.

Da iz neba plaha kiša padne,
Nidje ne bi na zemljicu pala,
Već na dobre konje i junake. V. 2, 50.

Jeste silna vojska u Turaka,
Svi mi da se u so premetnemo,
Ne bi Turkom ručka osolili. V. 2, 50.

Da bi se na svîtu vse vode scurile,
Još tu moju ljubav ne bi ugasile. Jačk. 17.

3 „Die blendende Weisse (der Philippine Welser) veranlasste ein Sprichwort, das noch heutigen Tages unter dem tirolischen Landvolke gehört wird, und welches besagt, *man habe den rothen Tiroler Wein durch ihren weissen Hals können fliessen sehen.*“ – Fortmann, Gallerie – der Begebenheiten aus der Weltgesch. II. Th. p. 468.

Da bi nebo papir bilo,
A zvîzdice pisci bili,
Još ju ne bi popisali
Onu ljubav, kû smo imali. Jačk. 9.

Oni su se zahvalili sv'jetlu kralju ugarskomu,
Kad bi nebo padnulo na junačku crnu zemlju,
Oni bi ga primili na svoja na bojna koplja. M. 6, 106.

4. Emfasa (ἔμφασις).

Taj je naziv kod starih pisaca dosta prostrana značenja.

a) Quintilian (VIII., 3, 83) veli: ἔμφασις, altiore praebens intellectum, quam quem verba per se ipsa declarant. Ejus duae sunt species: altera, quae plus significat, quam dicit; altera, quae etiam id, quod non dicit. Prior est apud Homerum, cum Menelaus Graios in equum descendisse dicit, nam verbo uno magnitudinem ejus ostendit. Et apud Virgilium (Aen. 2, 261): „demissum lapsi per funem“, nam sic quoque altitudo demonstrata est. Idem Cyclopa, cum *jacuisse* dicit *per antrum* immensum, prodigiosum illud corpus spatio loci mensus est. Sequens posita est in voce aut omnino suppressa, aut etiam abscessa. Supprimitur vox, ut fecit pro Ligario (5. 15) Cicero: „Quod si in tanta tua fortuna lenitas tanta non esset, quantum tu per te, per te, inquam, obtines. Intelligo quid loquar.“ Tacuit enim illud, quod nihilominus accipimus, non deesse homines, qui ad crudelitatem eum impellerent. Abscinditur per ἀποσιώπησιν, quae quoniam est figura, reddetur suo loco.

Za prvu Quintilianovu vrstu emfase kaže Gerber (II., 1, 238) da nije figura, govoreći: In diesen der Sache entsprechenden, schildernden Darstellungen ist keinerlei Figuration enthalten. A za primjer druge vrste veli: Wenn man nun aus Cicero den Satz vervollständigt: „quam tu per te, per te inquam obtines (intelligo quid loquar), acerbissimo luctu redundaret ista victoria; so ist klar, dass die vorhandene Figur nur in der Wiederholung des „per te“ besteht. Brä- che aber die Rede in der That ab, so hätte man ἀποσιώπησις, wie Quintilian selbst sieht. – Es ist also auch hier eine besondere Figuration nicht vorhanden.

Na prvu spomenutu vrstu emfase nalik je ono, što Quintilian (VIII., 4, 26) navadja pod nazivom amplificatio per *rationationem*; tu se po veličini onoga, što se kazuje na veličinu i nečega drugoga zaključiti može. Osim drugih primjera navadja Quintilian: Quin ex instrumento quoque heroum illorum magnitudo aestimanda nobis datur. Ad hoc pertinet clypeus Aiakis et hasta Pelias Achillis. Qua virtute egregie est usus in Cyclope Virgilius. Nam quod illud corpus mente concipiam cuius „trunca manum pinus regit“? (Aen. 3,

659). Quid, cum vix loricam duo multiplicem connixi humeris ferrent: quantus Demoleos, qui indutus eam „cursu palantes Troas agebat“? (Aen. 5, 265). Quid M. Tullius de M. Antonii luxuria tantum fingere saltem potuisset, quantum ostendit dicendo: „Conchyliatis Cn. Pompeii peristromatis servorum in cellis stratos lectos videres“? Conchyliata peristromata, et Cn. Pompeii, et in cellis servorum. nihil potest dici ultra, et necesse est tamen ultra infinito plus in domino cogitare. Est hoc simile illi quod ἔμφασις dicitur: sed illa ex verbo, hoc ex re coniecturam facit: tantoque plus valet, quanto res ipsa verbis est firmior. Cf. Tryphon (Sp. III., 199), Ps. Plutarch (de vit. Hom. 26). Eustath. (Il, 5, 504 sq.).

Ovamo idu ovaki naši primjeri:

Onda ište suvu drenovinu.
 Donesoše drenovinu Marku;
 Kad je steže u desnicu ruku;
 Pršte pusta na dvoje, na troje,
 I *dv'je kaplje vode iskočiše*. V. 2, 67.

Tolika bješe snaga u Marka. –

Manu sabljom i desnicom rukom
 I udari po nakovnju Marko,
Nakovnja je pola presjekao,
 Pa on pita Novaka kovača:
 Jesi l' ikad bolju sakovao?
 Veli njemu Novače kovaču:
 Jesam jednu bolju sakovao,
 Bolju sablju a boljem' junaku, –
 Kad udari njome po nakovnju,
Ni trupina zdrava ne ostade. V. 2, 67.

Namjeri se junak na junaka,
 Deli Musa na Kraljića Marka;
 Niti može da obori Marka,
 Nit' se dade Musa oboriti.
 Nosiše se ljetnji dan do podne;
 Musu *b'jela pjena* popadnula,
 Kraljevića *bjela i krvava*. V. 2, 67.

Tako žestoka bješe borba i tolika razlika izmedju oba junaka. –

Pa je Marko Turkom besedio: ...
 U mom više buzdovanu nema,
 Četrdeset oka ladna gvoždja,

Dvaest oka lepa čista srebra,
 I šest oka žeženoga zlata:
 Jedno s drugim šeset i šest oka. V. 2, 72.

Kakva ruka prema takvomu buzdovanu! –

Ciknu Arap kao zmija ljuta, ...
 Pa potrže teška buzdovana,
 Te udari Kraljevića Marka,
 Udari ga tri četiri puta.
 Nasmeja se Kraljeviću Marko:
 O junače, Arapine crni!
 Il' se šališ, il' od zbilje biješ?
 Ciči Arap kao zmija ljuta:
 Ne šalim se, već od zbilje bijem. V. 2, 69.

Iznese mu ruho Momčilovo,
 Momčilovo ruho i oružje;
 Al' da vidiš čuda velikoga:
 Što Momčilu bilo do koljena,
 Vukašinu po zemlji se vuče;
 Što Momčilu taman kalpak bio,
 Vukašinu na ramena pada;
 Što Momčilu taman čizma bila,
 Tu Vukašin obje noge meće;
 Što Momčilu zlatan prsten bio,
 Tu Vukašin tri prsta zavlaci;
 Što Momčilu taman sablja bila,
 Vukašinu s' aršin zemljom vuče;
 Što Momčilu taman džeba bila,
 Kralj se pod njom ni dignut' ne može. V. 2, 25.

Kakav junak jedan, kakav li drugi! –

b) Tiberius (Sp. III, 65) veli, da emfaza biva, kada tko ne kaže stvari same, nego je čim drugim nagovješćuje (ἔμφασις δέ ἐστίν, ὅταν μὴ αὐτό τις λέγῃ τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ δι' ἐτέρων ἔμφαινῃ). Tu definiciju on pridešava ovomu primjeru iz Demostena (Ol. 3, 12), gdje Dem. govori Atenjanom, ako Filip osvoji Olint, da mu nitko ne će više priečiti, da navaljuje kamo mu volja. Tiber k tomu dodaje: Jer (Demost.) nagovješćuje, da će on (t. j. Filip) u Atiku prodrijeti moći, budući mu nitko ne će htjeti na put stati (ἔμφαίνει γὰρ ὅτι κωλύειν αὐτὸν οὐδενὸς βουλομένου τῆς Ἀττικῆς ἐπιβῆναι δυνήσεται). – Tako je i ovo:

Batina *ima dva kraja*. Posl.

„Ja se bojim, da ne bude kavge;
Ako bi se kavga zametnula,
Teško *onom, tko j' najbliže Marka!*“
Gleda care na četiri strane,
Al' kod Marka nigdi nikog nema,
Već najbliže care Sulemane. V. 2, 71.

c) Quintilian (VIII, 3, 86). veli: Est in vulgaribus quoque verbis emphasis: Virum esse oportet. Et, homo est ille. Et, vivendum est. U takvih primjerih one rieči, koje figuru čine, ne stoje u običnom svom značenju, nego u jačem od običnoga. Taj jači stupanj značenja imao bi se po običnom načinu govora posebnimi riečmi izražavati. Na pr.:

Lasno ćemo, ako jesmo *ljudi* (t. j. poštteni ljudi). V. 3, 25.

Valja reći, da je *junak* Janko (t. j. dobar junak). V. 3, 35.

To bi tekar *život* bio (t. j. krasan život). Kuhač juž. slov. popievke, 283.

Oženi se siroma,

Uze momu od *doma* (t. j. od gospodskoga doma). V. 1, 700.

Kiša kaplje, trava raste, bit će *godina*, (t. j. dobra godina). Jačk. 10.

Zaludu je začina, kad nije *načina* (t. j. pravoga načina). Posl.

Acron (k Hor. Od. I, 16, 9: irae, quas neque *noricus* deterret *ensis*) veli: ἔμφοσις est. In ipsis enim locis et probatum ferrum est et optimi gladii fiunt et ideo ex provincia ferrum laudavit. A Porphyryon k istim Oracijevim riečim dodaje ovo: Speeiem pro genere posuit, non enim in Norico tantum enses fiunt; sed sic dicitur ut: levis innatat alnus missa Pado (Virg. G. 1, 331). – Species pro genere, to je sinekdoha, vidi spried tu figuru pod g). Takvu sinekdohu Porphyryon na drugom mjestu (Hor. Od. 1, 29, 15) zove κατ' ἐξοχήν: Loricis Hiberis. κατ' ἐξοχήν dixit, quia optimae sunt hispanicae loricae. (cf. Herodian. p. 100.) – Falkmann (Styl. p., 188) veli: Wenn man einem niedern Begriffe den Namen eines höhern, besonders dem Individuum den Namen der Art beilegt, so sagt man, es geschehe κατ' ἐξοχήν – *vorzugsweise*. A opet Quintilian (VIII, 2, 3 sq.) pod emfasu računa medju drugimi ovake slučajev: „cum *commune* et aliis nomen intellectui alicui rei *peculiariter* tribuitur, ut „*urbem*“ *Romam* accipimus, et „*venales*“ *novicios* et „*Corinthia*“ *aera*: cum sint urbes aliae quoque, et venalia multa, et tam aurum et argentum, quam aes Corinthium. A to je opet jedna vrsta sinekdoh. Toj zabuni može se doskočiti, ako se ostavi sinekdohi, što njojzi pripada.

5. Amfibolija (ἀμφιβολία, dvoličenje).

Tryphon (π. τροπ. Sp. III, 203) definira amfiboliju kao *riječ* ili *govor*, koji dvie i više stvari izražava; *riječ* veli za to, što su omonimije (t. j. riječi, koje jednako glase, a različne pojmove znače) dvolične, kao na pr. Ajant, jer je nejasno, koji se od dva Ajanta kaže; a *govor*, jer i u govoru ima dvoličenje, kao na pr. (Il. 5, 118): ta daj meni kidisati junaku i na domet koplja doći. Tu se ne zna pravo tko da komu kidiše. Grčki text glasi: ἀμφιβολία ἐστὶ λέξις ἢ λόγος δύο καὶ πλείονα πράγματα δηλοῦσα· λέξις μὲν γὰρ εἴρηται, ὅτι αἱ ὁμωνυμῖαι ἀμφιβολοὶ εἰσιν, οἷον Αἴας, ἄδηλον γάρ, πότερον τῶν Αἰάντων δηλοῖ. λόγος δέ, ἐπεὶ καὶ ἐν λόγῳ ἀμφιβολίαι εἰσίν, οἷον· „δὸς δέ τέ μ' ἄνδρα ἐλεῖν, καὶ ἐς ὀρμὴν ἔγχεος ἐλθεῖν. – Tako definira i Gregor. Cor. (Sp. III, 223) računajući amfiboliju među trope, i Cocondrius (Sp. III, 243), koji među drugimi navadja ovaj primjer: ζευγὸς βοῶν ἤλαυνεν· ἀμφίβολον γάρ, πότερον βοῶν (vičući) ἢ τῶν βοῶν (volovâ).

Cornificius (IV, 54) pravi razliku među amfibolijom pogrješnom i retoričnom: *ambigua* quemadmodum vitanda sunt, quae obscuram reddunt orationem, item haec consequenda, quae conficiunt hujus modi significationem (quae plus in suspitione relinquit, quam positum est in oratione). Cf. Cicero de or. II, c. 62. –

Quintilian (III, 6, 46) prevadja naziv ἀμφιβολία riječju *ambiguitas*. Na drugom mjestu (VII, 9, 1, sq.) nabraja različne vrste te figure. Ovamo ide ὁμωνυμία, kao na pr. gallus znači; avem, gentem cet.; riječi mogu jednako glasiti, ali različno razdieljene biti, kao: Corvinum, cor vinum; αὐλὴ τρις πεσοῦσα, αὐλητρις πεσοῦσα; sastavljene riječi mogu jednako glasiti sa onimi dielovi, iz kojih su sastavljene, na pr. inculto loco, in culto loco; dvoumljiv smisao može postati iz konstrukcije u izreci, kao: Ajo, te, Aeacida, Romanos vincere posse; isto tako u razpri: „Heres meus uxori meae dare damnas esto argenti quod elegerit pondo centum“ uter eligat quaeritur. – Cassiodor (de Rhet. H. p. 504) veli: Amphiboliae species sunt innumerabiles, adeo ut philosophi quidam putent, nullum esse verbum, quod non plura significet: genera admodum pauca: aut enim *vocibus singulis accidit per ὁμωνυμῖαν* aut *conjunctis per ambiguam constructionem*.

Gerber (II, 1, 241) veli: Amphibolie als Wortfigur kann durch Homonyme, gleichlautende Wörter verschiedenen Ursprungs, oder von gleichem Ursprung aber verschiedener Bedeutung bewirkt werden, aber überhaupt, wie die Wörter an sich Tropen sind, kann ein jedes Wort doppelsinnig dadurch werden, dass die Rede mehrere seiner Bedeutungen zugleich hervortreten lässt, z. B. die sinnliche und die übertragene. – Na strani 243 (l. c.) veli: Der *Doppelsinn* meint kein Weder – noch, kein Sowohl – als auch, sondern ein Entweder –

oder; ein Sinn wird ergriffen, der andere ist nur *möglich*. So ergibt sich als die für den *Doppelsinn* geeignete Form der Darstellung die der Wechselrede; der Eine nennt das Wort, der Andere giebt die Deutung. Cicero (de or. II, 54) erzählt: Philippus fragt den Catulus: „quid latraret?“ Warum er so laut spreche? Der antwortet: „furem se videre“, nimmt also das bildlich Gesagte im eigentlichen Sinne; mit Bezug hierauf heisst es dann (ib. c. 63, 255): Hoc (ambiguum) est venustissimum, cum in altercatione adripitur ab adversario verbum et ex eo, ut a Catulo in Philippum, in eum ipsum aliquid, qui lacessivit, infligitur.

Ta figura dakle sastoji se iz rieči ili govora, koji osim onoga, što se u prvi mah čini, još posve drugo što znači, i to tako, da govornik upravo ono drugo neočekano značenje na umu ima, čega ona osoba, koje se onaj govor tiče, više puta i ne shvaća; ali slušalac (odnosno čitalac) treba da može pravi smisao shvatiti, drugčije amfibolija prestaje biti figurom. Na pr.:

Bijeda na *pravoga* krivca (t. j. tokorse nevinoga a upravo krivoga).
Posl.

Maksimija, koleno neverno!
Ili voliš svećom svijetliti,
Il' mi voliš sablju celivati?

(t. j. spaljena ili posječena biti. A ona ne shvaća tih rieči.)

A besedi Maksimija mlada:
Ne mogu ti sablje celivati,
Sablja ti je od svašta skrnava,
Nego ću ti svijećom svetliti,
Ako jedna ne ću ni spavati. V. 3, 7.

„Harač, harač, rajo treba!“
„Hljeba, hljeba, gospodaru!
Nevidjesmo davno hljeba!“ –
„Čekaj krstu, dokle s neba
Noć večeras pane tiha,
Pečenja ću mješte hljeba!

(t. j. na vatri ću vas peći).

Dotle momci, jer su krsti bos,
Podkujte ih!“ M. Č. 32.

Istina je, sestrice, što govoriš, svekoliko,
Da je Vuka rodila l'jepa od grada vladika,
A mojega vjerenika jedna mlada vlahinjica,
Vlahinjica rodila, pod kobilom odhranila, ...
Ma bi ona kobila do dva *vuka* priskočila
I njemu bi izbila zadnjom nogom sprednje zube. M. 5, 12.

Drugi dio.

Figure i drugi načini govora, koji postaju širenjem i suživanjem misli.

A. Jedna misao raširuje se dodavanjem druge misli, koja je s prvom u nečem srodna.

1. Prispodoba.

Starinski nazivi prispodobe jesu: παραβολή, *collatio*, *similitudo*, ὁμοίωσις, *simile*, εἰκὼν, *imago*.

Gerber (II., 1, 111) parabolu i ikon (εἰκὼν) razlikuje tako, da kod prve vidi dva prispodobljena predmeta, koja su u nekoj točki (*tertium comparationis*) slična; a kod ikona veli da valja dvie prispodabljane stvari motriti, u kakvom odnošaju one svaka prema svojoj okolini stoje, i kada ti odnošaji (isto tako kao što smo vidjeli kod metafore) u proporciji stoje, onda postaje ikon; i tu, veli, moglo bi se navesti ne *tertium* nego *quintum comparationis*, koje se sastoji iz exponenta obaju odnošaja. Tu razliku izmedju parabole i ikona izvadja Gerber (l. c. p. 46) iz primjera Aristotelovih, navedenih za parabolu i ikon, dodajući: Zwischen παραβολή und εἰκὼν wird allerdings der Unterschied nicht besonders hervorgehoben (naime kod Aristotela). Za tim veli: Als Ergänzung hierzu (t. j. za razliku izmedju parabole i ikona) kann Minucian (Sp. I., 418) dienen. Ali Minucian na spomenutom mjestu za parabolu i ikon kaže, da su jedno isto, samo što ikon čini govor življim, tako da stvari ne čuješ samo, već ti se čini, da je gledaš, kao na pr.: Aristogiton ide tržištem kao guja ili jakrep podigav žalac, te nasrće ovamo i onamo. Tu je (veli Minucian) izraz „kao guja“ parabola, a izraz „podigav žalac itd.“ proteže se na obje strane, i na parabolu i na Aristogitona dajući na nj življi pogled (εἰκὼν ἔστι μὲν ἡ αὐτὴ

τῇ παραβολῇ, ἐναργέστερον δὲ ποιεῖ λόγον, ὥστε μὴ μόνον ἀκούειν, ἀλλὰ καὶ ὁρᾶν δοκεῖν, οἷον πορεύεται διὰ τῆς ἀγορᾶς Ἀριστογείτων, ὥσπερ ὄφιν ἢ σκορπίος ἤρκως τὸ κέντρον, ἅττων τῇδε κάκεῖσε (Dem. Aristog. p. 768). τὸ μὲν γὰρ „ὥσπερ ὄφιν“ παραβολή, τὸ δὲ „ἤρκως τὸ κέντρον, ἅττων δεῦρο κάκεῖσε“ ἐπίκοινον, πρὸς τε τὴν παραβολὴν καὶ τοῦ Ἀριστογείτονος ἐναργῆ παρέσχε τὴν ὄψιν τοῦ ὁρωμένου). Tu je naznačena po prilici samo onaka razlika, kao što danas razlikuju komparaciju i simile.

Dalje veli Gerber (l. c.): Andere Definitionen sind schwankender, kao kod Kornificija (IV., 45.), Cicerona (de or. III., 39, 53, 54; de inv. I., 29), Quintil. (IV., 11, 1), Ps. Plut. (de vit. Hom. II., 84), Rufinian. (H. p. 44), Donat. (III., 16, 16), Diomed (p. 459), Charis. (IV., 4, 17) i kod drugih.

Na strani 71 (l. c.) govoreći o poraboli veli Gerber: Allerdings fallen sonst die Definitionen der παραβολή bei den Rhetoren und Grammatikern vielfach verschieden aus, je nachdem man das Verhältniss der termini ὁμοίωσις, εἰκὼν, παραβολή, παράδειγμα zu einander festzustellen beliebte.

Na strani 109 (l. c.) veli Gerber: Einen festen terminus der Alten für unser „Gleichniss“ in dem hierher gehörigen Sinne kann man nicht angeben. Nach Aristoteles ist εἰκὼν der Name für die auf der Metapher (im engeren Sinne) beruhende aesthetische Figur. – Wie wir oben anführten, bewahrt auch Minucian diesen terminus (vidi prednji citat); dagegen macht sich bei Cornificius (IV., 49) und Cicero (de inv. 49), wo imago definirt ist als: oratio demonstrans corporum aut naturarum similitudinem, dieser terminus schon von der Metapher unabhängig, und nach Quintilian, der εἰκὼν, „rerum aut personarum imago“ als „simile“ von parabole und similitudo getrennt hält, stimmt nur, so weit er Aristoteles versteht, mit diesem überein; – Aristoteles hält nämlich auch für das Gleichniss die Proportion als das zu Grunde liegende Denkgerüst fest, – und gerade dies ist von den Späteren nicht verstanden oder doch nicht festgehalten worden.

Najposlije i sam Gerber (l. c. p. 112) priznaje: Vielfach freilich berührt sich auch die Parabel mit dem Gleichniss.

Dakle iz definicija starih pisaca vidi se, da se parabola i ikon točno ne razlikuju, to isto može se vidjeti takodje iz definicija novijih pisaca; još nesigurnije nego u samoj definiciji biva to razlikovanje kod primjerâ. Gerber iztiče proporciju kao karakterističan znak ikona, čega dakle kod parabole treba da ne ima; a ipak i sam navadja primjere za parabolu, u kojih ima proporcija tako kao što u ikonu. Da navedemo izmedju drugih jedan primjer. Na strani 76 (l. c.) kaže: „Lessing liebte es, seine Aussprüche mit Parabeln zu begleiten. So sagt er (Briefe, antiq. Inh. 7): Ich kannte dergleichen Steine: aber Herr Klotz kennt einen mehr! Ei, welche Freude! So freuet sich ein Kind, das bunte Kiesel am Ufer findet, und einen nach dem andern mit Jauchzen der Mutter in den

Schoos bringt; die Mutter lächelt, und schüttet sie, wen das Kind nun müde ist, alle mit eins wieder in den Sand“. – U toj paraboli vidimo ovu proporciju:

H. Klotz: dergl. (antiquar.) Steine = Kind: bunte Kiesel. Exponent (quintum comparationis) jest: *tašta radost*.

I Volkmann (Rhet. p. 380) veli: Die griechischen Ausdrücke εἰκὼν und παραβολή werden vielfach synonym gebraucht.

Gerber (l. c. p. 113*) kaže: Auch die Araber wussten bei dem Gleichniss nur die zu vergleichenden Dinge mit dem tertium comparationis anzugeben. – Adelung (D. Styl. I., 360) veli: Die nächste wesentliche Eigenschaft eines jeden Gleichnisses ist, dass es Aehnlichkeit habe; nicht als wenn zwischen den beiden Dingen selbst eine vorzügliche Aehnlichkeit sein müsste, sondern nur, dass beide einander in einem gewissen Stücke ähnlich sein müssen, welches das tertium comparationis genannt wird, worauf die ganze Vergleichung beruhet; übrigens mögen sie so unähnlich sein, als sie wollen. Das Gleichniss verliert vielmehr an Interesse, wenn die beiden verglichenen Dinge selbst einander zu ähnlich sind; wenn man z. B. einen Baum mit einem andern, ein Frauenzimmer mit ciner Nymphe vergleichen wollte. – Falkmann (Stil. p. 188) govoreći o figurah sličnosti veli: Die hieher gehörenden Figuren zerfallen in solche, wo Bild und Gegenbild (wie Bernhardi es nennt) genannt werden, und solche, wo bloss das Gegenbild genannt wird. Wird nun im ersteren Falle das Gegenbild nur flüchtig berührt und bleibt das Bild die Hauptsache, so entsteht eine blosse Comparation (Vergleichung); hebt man aber das Gegenbild besonders heraus und lenkt die Aufmerksamkeit darauf, so entsteht ein Simile (Gleichniss). Wird ferner in letzterm Falle das Gegenbild nur schlechtweg mit dem Bilde vertauscht und nicht weiter dabei verweilt, so entsteht die Metapher (Uebertragung); wird aber das Gegenbild weiter ausgeführt und als Hauptsache behandelt, so entsteht die Allegorie (Bildrede).

Šenoa (antol. str. XI): „Prispodoba (comparatio). Pjesnik stavlja dva predmeta jedan do drugoga. Jedan mu je glavni, komu *priliku* traži, a drugi je *prilika* po kojoj *slika* jasnija biva. Oba su predmeta različita, ali u jednom i drugom ima jedno jednako svojstvo (tertium comparationis). Ta sličnost u jednoj točki, a razlikost u ostalih čini pravu, živu prispodobu.“ – Dobro kaže Niggli (Ueber die Redefiguren, p. 30): „In dem zweiten (Gedanken, t. j. u prispodobi) sieht der Dichter den ersten (Gedanken) gleichsam abgespiegelt.

Tu dakle valja razlikovati: a) predmet, o kojem govornik govori, t. j. predmet slušaocu dotle nepoznat; b) predmet slušaocu već poznat, koji se navadja kao u nekom pojavu nalik na prvi; e) onaj pojav, u kojem su oba predmeta slična, to jest točka sličnosti. Drugi je predmet prvomu *prilika*, na koju se prvi predmet kao *slika* ugleda (štono vele: našla slika priliku).

Prispodoba pojavljuje se u vrlo različnom vidu:

a) Gebauer (Listy filol. a paed. str. 112) navadja skraćene forme prispodobе s obrazcem: *B je m kao što A.* – Niggli (Ueber die Redefiguren, p. 31) veli: In kürzern Gleichnissen finden wir es häufig so, dass Begriffe, die beiden Theilen angehören, nur einmal genannt werden (Zusammenziehung), z. B. Fremdes Gut risst das eigene, wie neuer Schnee den alten.

Često stoji u prispodobi rieč, kojom se prilika kaže, s komparativnom riječcom bez ikakvoga daljega dodatka. N. pr.:

Podupr'o dušom kao *ćuskijom*. Posl.

Divno Rade ukrio družinu,
Zapadoše u list i u travu,
Ukriše se *ka' i jarebice*. O. 11.

Tad uzimlje nože Hadžajline,
Pak udari njega u trbuhe,
Razkrivi se Ture *kô volina*. B. 2, 148.

Onoj rieči, kojom je prilika izražena, dodaje se često pridavnik, na pr.:

Sinu lice kano *žarko sunce*. V. 2, 10.
Puče puška kao i *grom sinji*. V. 3, 60.
Dok Turčina pjene popanuše,
Bijele su kako *gorski snijeg*. V. 2, 44.
Ciknu Marko kao *gorska zvere*. V. 2, 41.
Kliče Nenad kao *soko sivi*. V. 2, 16.
Zaspa Jovo kako *jagnje ludo*. V. 3, 19.
Šarac ide kao *gorska vila*. V. 2, 70.

Najviše ima takvih prispodoba, koje su raširene odvisnima padeži, a u ostalom skraćene kao i u prednjih primjerih. Prilika se tu, kao što u obće u poetičnih prispodobah, većinom iz prirode uzima. N. pr.:

Sinu Miloš u polju zelenu
Kao jarko iza gore sunce. V. 2, 29.
Čobanina Kostadina,
Koji šeće pred ovcama
Kano mesec pred zvezdama. V. 1, 460.
Sja joj kuba medju gradovima
Ka' danica medju zvijezdama. V. 3, 13.

On se meće konju na ramena,
Ode pravo preko polja ravna
Kano zvezda preko vedra neba. V. 2, 12.

* * *

Vije kolom kako vijor gorom. V. 2, 89.

Kud pogleda, okom rasiječe
Kao munja iz mutna oblaka. V. 3, 57.

Nad vojskom se vijahu barjaci
Kako ljetnji po nebu oblaci. O. 468.

Tu se proli krvca od junakah
Kako burna kiša od oblakah. O. 470.

Grlo joj se bijeli
Kao snijeg u gori. V. 1, 571.

Da se bijem i prebijam
Od nemila do nedraga
Kao voda o bregove. V. 1, 215.

* * *

Pored sebe vodi i Momira,
Pored sebe kano kitu cveća. V. 2, 30.

Usta raja k'o iz zemlje trava. O. 279.

Ja sam Marka vrlo milovao,
U svilena njedra uvijao
Kano krasnu od zlata jabuku. V. 2, 34.

Sam ostade u Srijemu Rajko
Kao suvo drvo u planini. V. 3, 10.

* * *

Jaši Dizdar peik bedeviju;
Ja kakva je, sam je jad ubio!
Kako škrima iz ramenah vratom
Kano guja iz ljutice stiene. B. 1, 71.

To je bio junak od starina,
Oko njega ćorda obigrava
Ka' šarena oko stiene guja. B. 2, 162.

Trči Anto po bedenu gradu
Kano soko po jelovu granju,
Po bedenu poredja junake. O. 344.

Djeca luda ma srca uzdana
Kano, brate, pilad od sokola. O. 119.
A do njega drugi na vrh kule
Crna brka ka' gavranu krilo. O. 453.
Pobjegoše po polju delije
Kao vrapci od kopca po trnju. V. 2, 70.
Agin čador ine nadkrilio
Kano labud ptica biela
Biele ptice golubove. M. Č. 34.
Zaigra se mlada niz svatove
Kano jelen od godine dana. V. 2, 56.
A pod grlom zubom dovataše,
Zakla njega kako vuče jagnje. V. 2, 44.
Razagnaše kroz zagoru Turke
Kako vuci bez pastira ovce. O. 80.
Ponosi se kao mačka ogorelom šapom, Posl.
Lončić krči, momak trči
Kano pašče preko bašče. V. 1, 480.
Pa se Jovo vere oko klada
K'o šugava koza od obada. V. 3, 27.
A mjesec bi vitorog te gledó
Sa zapada izpred zvjezdah sjajnieh
Ko provodnik izpred stada ovan. M. Č. 40.

* * *

Pa udari šnjime o kaldrmu,
Stade praska u Talu koščina
Kano plotu od sedam godina. V. 3, 35.
Vezaću ga uz to bojno koplje
Kao žena kudjelj' uz preslicu. V. 2, 50.
Roni suze niza svoje lice
Kako biser niz bijelu svilu. O. 448.
Al' je tanka vjera u Turaka
K'o od vune konac u vezitku. V. 4, 20.
Dušmani ti pod nogama bili
K'o tvom djogi klinci pod kopitom. B. 1, 63.

Dje sve pao Turčin do Turčina
Kâ svezano snoplje po njivama. O. 171.
Pa se vije ruža oko bora
Kao svila oko kite smilja. V. 1, 341.

* * *

Obradovao se kao siroče suncu. Posl.
Za njega je narod prionuo
Kako djeca za svojega oca. O. 162.
Pa se paša pokraj Drine šeće,
A titra se zlatnim buzdovanom
K'o djevojka zelenom jabukom. O. 361.
L'jepo ti je niz polje gledati
Žutu dunju medju listovima
Kano Maru medju djeverima. V. 1, 85.
Od sestrice zvezde preodnice,
Što preodi preko vedra neba
Kao pastir pred belim ovcima. V. 1, 416.
Iz momka je zelen bor nikao
Iz djevojke vinova lozica,
I fata se boru za ogranke
Ka' djevojka momku oko vrata. V. 1, 342.

Kadkad, ali riedko, nalaze se primjeri, kao što su prednji, neskraćeni:

Kako vene, onaj stručak ružice,
'Nako vene srce moje za tobom.
Kako kopni ona gruda snežana,
'Nako kopni srce moje za tobom. V. 1, 555.

b) Ima prisporobâ, u kojih mješte komparativne riječice stoji kopulativan veznik, na pr.:

Teško vuku, za kime ne laju,
I junaku, za kim ne govore. Posl.
U Turčina *i* u zmijske ljute
U njih nikad tvrde vjere nema. Posl.
Oblak se vije po vedrom nebu,
I lepi Ranko po belom dvoru. V. 1, 27.

Osu se nebo zvezdama,
I ravno polje ovcama. V. 1, 237.

Sa bande im Brda udariše,
 Udariše vuci *i* hajduci. V. 4, 49.

Ne vraća se mrtvac od grobnice,
Nit' divojka u rod iz svatovah. B. 2, 121.

Ima dosta gore nesječene,
I gospode mlade neljubljene;
 Zlatu će se kujundžija naći,
I meni će moj sudjenik doći. V. 1, 522.

c) Ima i takvih prispodoba, u kojih je komparativna rječca sasvim izostavljena. – Niggli (Ueb. d. Redefig. p. 30) veli: Die Wörter *wie*, *gleichwie*, *gleichals*, fehlen mitunter, und nur die Zusammenstellung der verglichenen Sätze deutet das Gleichniss an. Primjere, kao što ovdje sliede, i prednje, u kojih ima kopulativni veznik mjesto komparativne rječce, i još druge navadja Gebauer (l. c. p. 103) pod nazivom *parallelismus*), govoreći: slika i stvar (t. j. prilika i slika) položene su jedna pored druge u izrekah uzporedjenih, obično i ritmički samostalnih. Na pr.:

Tavna noći, tavana ti si!
 Nevjestice, bleđa ti si. V. 1, 667.

Sajvan vodo, suva žedjo moja!
 Moj dragane, živa željo moja! H. 76.

Kratke glavnje gotovi ugarci,
 Pozna djeca gotove sirote. Posl.

Naslonja se cmilje na bosilje,
 Svaka draga na svojega draga. V. 1, 361.

Čarna goro, puna ti si lada,
 Srce moje, puno ti si jada. V. 1, 567.

Osvanu zvezda na vedrom nebu,
 Rabar devojci pred belim dvorom. V. 1, 34.

Pored rasla ruža i vijoła,
 Poviša je ruža od viojle,
 Naša snaša ljepša od djevera. V. 1, 112.

Kakav danak bez jarkoga sunca?
 Kakva l' noćca bez sjajna mjeseca?
 Kakvi l' svati bez mlada ženika? V. 1, 345.

Nač je v lozi borak, kî se ne zeleni,
 Nač je majki sinak, kî se neveseli?
 Nač je v lozi drîvo, kô lišća ne rodi,
 Nač je majki dćera, ka k tanci ne hodi. Jačk. 29.

d) Prilika može biti izražena predikatom a slika njegovim subjektom. – Gerber (II, 1, 107 sq.) veli: Die Nebenstellung des Bildes durch das Gleichniss ist natürlich nicht so äusserlich zu fassen, dass sie durch ein ὡς, ut cet. angezeigt sein müsste; das Gleichniss kann sich enger mit der Rede verbinden und gewinnt dadurch an Energie. – Wenn z. B. Here (Ilias 21, 483) zur Artemis sagt: ἐπεὶ σε λέοντα γυναῖξιν Ζεὺς θῆκεν, so zeigt λέοντα (dtsch. als Löwin) ein Gleichniss in der Form einer Metapher. – Ueberhaupt kann eine bestimmte Person nicht von sich oder zu einer andern so reden, dass sie durch Metapher oder durch reine Allegorie diese Personen bezeichne; es ist dies vielmehr als Gleichniss aufzufassen. Es sind darum auch Schimpfwörter, wie: „Du bist ein Esel“ nicht als Metaphern zu betrachten, sondern als zu Metaphern zusammengesogene Gleichnisse. – Pogrješno je dakle, što Pechan (poet. str. 11) pod metaforom navadja primjere, kao: „Car je krman države.“ Tako ni ovaj primjer ne ide pod metaforu, što ga Pechan navadja, nego pod prispodobu:

A krn mjesec o po neba trepti,
 Tužna svieća pozorišta tužna.

Tako i Tomić (stil. str. 26) veli: „Car naliči krmanu. Ovo je prispodoba. Car je krman države. To je metafora.“ – Nije, nego opet prispodoba, itd.

Dobro veli Šenoa (antol. str. XI): „Prispodoba izražava se, kad se naprosto jedan predmet do drugoga stavlja bez gramatičnog saveza; n. pr. tvoje oči bi-stra voda, tvoje ruke raki sapun, tvoje srce žarko sunce.“ – Tu su rieči (voda-sapun-sunce), koje prispodobu sačinjavaju, predikati. – Na primjer:

On mu je trn u oku. Posl.
 Oči su mu dvije kupe vina,
 Trepavice od utine krilo. V. 3, 6.
 Al' je Jova prva sreća moja:
 Prva sreća puna čaša cveća,
 Druga sreća puna čaša vina,
 Treća sreća puna čaša jeda. V. 1, 614.
 Pak ti kupi pod barjak junake,
 Koji nema ni oca ni majke,
 Kom je kuća divan-kabanica,

Mač i puška i otac i majka,
Dva pištolja dva brata rodjena. V. 3, 69.

e) Prilika može se izraziti aposicijom, a slika onom riečju, kojoj ona aposicija pripada. To isto kaže i Šenoa (antol. str. XII): „Prispodobu možeš izreći i oblikom apozicije n. p.: Oj djevojko, sunce moje.“ – Gerber (II, 1, 108): So ist es Gleichniss bei Göthe (Faust): Bist du es? der – zittert, *ein furchtsam weggekrümmter Wurm!* – Primjeri:

Snaho moja, od zlata jabuko! V. 3, 73.
Bor' vam, sinci, sivi sokolovi! V. 3, 84.
Za barjaci dvanaest hiljada
Sve katane, žive žeravice. V. 3, 33.
Ropče moje, zmijo od Turaka! V. 2, 44.
Ne krivi se Nikče, čavko crna! O. 120.
Stoji aga, gorsko zvjere,
Gvozden stupac, kamen tvrdi. M. Č. 6.

f) Obratno može biti slika aposicijom izražena, a prilika onom riečju, kojoj aposicija pripada, na pr.:

Dvije su se zavadile guje,
Dvije guje, dva brata rodjena. V. 2, 75.
A ćera ga soko, tica siva,
Soko tica, Vujačiću Turo. O. 445.
Bijesnoga vuka počeraše,
Pustahiju Petra harambašu. V. 4, 8.
Dok sišao u mermer-avliju
Do medjeda konja golemoga. B. 2, 160.
Najnatragu junak nalegnuo
Na gavranu konju od mejdana. B. 2, 162.
Kad usjede djavo na djavola:
Gorski hajduk na bjesna djogata. V. 3, 2.
Pa podjoše po svetu
Ož božijeg prozora,
Od sunčevog izvora. V. 1, 207.

g) Prilika može biti izražena atributom, a slika onom riečju, kojoj onaj atribut pripada. – Gerber (II, 1, 109) veli: Statt eines Genitivs kann auch eine

Zusammensetzung das Gleichniss bewirken: „Ein *Donnerwort* hat mich hinweggerafft“, d. h. ein Wort gleich dem Donner in seiner Wirkung; „wenn Glück auf Glück im *Zeitenstrudel* scheitert“, d. h. wenn Glück fort und fort von der Zeit vernichtet wird, wie die Schiffe Im Strudel des Meeres u. d. m. – Ovamo idu ovaki naši primjeri:

Progovara *gromovitim* glasom: V. 3, 34.

Manu Komnen mačem *plamenitim*. V. 3, 26.

(t. j. mačem svietlim kao plamen). –

Sjede Bogdan djoga *vilovita*. V. 1, 724.

Prvi časak prestignut će, mniješ,
Konje *vile* raja *lastavica*. M. Č. 28.

Te *sokola* djoga osedlaše. V. 2, 44.

Primače se do konja *gavrana*. V. 4, 25.

Ti osedlaj konja *lastavicu*. V. 2, 12.

Zumbul momče, *karanfil* devojče. V. 1, 356.

Tomić (stil. str. 27) navadja pod metaforom ovake primjere: „Zlatni vjek“, t. j. vjek medju vjekovi vrstan kao zlato medju kovinami; „srebrni vlas“, t. j. bio kao srebro; „ima zvjersko srce“, t. j. bezćutno kao u zvieri – sve to nisu metafore nego prispodobe.

h) Prilika je kadkad izražena predikativnim dodatkom, a slika njegovim subjektom. – Gebauer (l. c. p. 115) veli: Osobita vrsta prispodobe, koja valjda samo slovenskomu pjesničtvu pripada, jest sa instrumentalom uporednim (predikativnim). – Najčešće se nalazi taj uporedni instrumental u ruskih pjesmah. – U naših nar. pjesmah dosta je riedak taj instrumental, na pr.:

Ukopa je zemlji do pojasa,
Pa zapali kosu na vrh glave,
A ljuba mu *jasnom svećom* svetli, V. 3, 7.

Podigla (žaba) nogu, junaku rekla:
Potkuj i mene mladi junače,
Neka bih *konjem* u goru utekla. V. 1, 148.

Tlapi ti se, sad da *lavom* rika,
Tlapi ti se, sad da *psetom* laje;
A sad čuješ lelek mučenikah. M. Č. 35.

Tad se njemu (sestra) obesi oko grla *ljutom zmijom*. M. 27, 69.

i) Kadkad je prilika izražena prislovom a slika subjektom, na pr.:

Bože dragi, što mu doro radi!
 Sve po polju *zečki* poigrava,
 U napredak odapinje *vučki*. B. 2, 111.
 (t. j. poigrava kao zec, odapinje kao vuk.) –
 Al' eto ti jednoga junaka,
 Sve *kurjački* kasa preko polja. V. 4, 16.
 Zaletjè se (aga) *strelovito* (t. j. kao striela)
 Na kulašu dobru konju. M. Č. 27.

j) Ima primjera, gdje je prilika izražena akusativom s predlogom *na*. Na pr.:

Tutun pije, crnu kavu srče,
 A odbija dime *na topove*. B. 2, 115.
 Dobar doro *na kolače* skače. V. 2, 65.
 Vilen dorat pod njim se pomami,
 Iz kaldrme stjene izvaljuje,
 A izbija dime *na svrdlove*. B. 1, 83.
 Suši mu se srce *na makovo zrnce*. Valj. 299.

k) Kadkad je prilika glavnom izrekom a slika zavisnom izražena, na pr.:

Kad govori, gromovi pucaju;
 Kad pogleda, munje sijevaju. V. 1, 727.
 Mila je štimala, da 'e gora gorila,
 Kad se nje miloga kitica žarila;
 Ona je mislila, zvonili su zvonili,
 Kad se nje miloga ostruge ganule. Jačk. 40.

l) Češće biva obratno, da je prispodoba zavisnom izrekom izražena, na pr.:

Kada hodi, kako vetar veje;
 Kad govori, kako sabljom seče. V. 1, 238.
 Tale više, k'o da jelen riče. V. 3, 33.
 Rud mu perčin bio vrat prekrio,
 Kao da je crn vrane panuo. V. 1, 636.
 Kad je (djevojku) vidje čelebija Imbro,
 Ka' da ga je ogrijalo sunce. V. 1, 447.
 Lasno ti je poznat' oženjena,
 Kad se šeće, sve gleda preda se,
 Kao da je burmu izgubio. H. 46.

L'jepo ti je pogledati ovu čestitu gospodu,
 Ko da ih je jedan danak majka jedna porodila. M. 6, 62.
 Noć je vani sliepa, gluha.
 Nigdje glasa, već što sipi
 Rosa sitna, kô da nebo plače. M. Č. 41.

m) Točka sličnosti izražava se komparativom, kad se ona kod slike u većoj mjeri pojavljuje nego kod prilike. Tako i Gebauer (l. c. p. 116) smatra kao vrstu prisposode one primjere, u kojih se točka sličnosti pripisuje slici u većoj mjeri, nego što se ona na prilici pojavljuje. Na pr.:

Al' junaci *tvrdji od kamena*. V. 2, 42.
 Nekada ti tvrda vjera bješe,
 A sad ti je *mekša od pamuka*. H. 84.
 Tamo bješe niz Kosovo *brže od vjetra* odjezdio. M. 16, 23.
 Šušne l' gdje god pokraj puta guja,
 Il rujeva izpod grma zeče,
 Tad on, negda *ljutji guje ljute*,
 Mal' ne *zeca plašljiviji kleca*. M. Č. 7.

Takve primjere, kao što ovdje sliede, računa Gebauer (l. c. p. 109) k paralelizmu:

Lepa ti je sjajna mesečina
 Još je lepša Jela udovica. V. 1, 470.
 Daleko je gora od ravnoga polja,
 Još je moje srce dalje od tvojega. ...
 Teško je umrîti, koga ništ ne boli,
 Još je težje ljubiti, ča srcu drago nî. Jačk. 18.
 Daleko je čuti bečke zvone zvonit,
 Još je dalje čuti moju milu jačit. Jačk. 38.
 Tavana noći, puna ti si mraka!
 Srce moje još punije jada! V. 1, 318.

n) Ima prisposobâ, u kojih se točka sličnosti u suprotnom t. j. ironičkom smislu razumie, na pr.:

Okretan kao donji žrvanj. Posl.
Gotov kas bos u trnje. Posl.
Mrzi ga kao slijepca para. Posl.

Ide *naprijed* ka' i komad u šaci. Posl.

Momče perjaniče!

Crn ti obraz bio

Kao gruda snega,

A srce ti *ladno*

Kao jarko sunce! V. 1, 178.

o) U nekih prispodobah ima kod slike nijekanje, da sličnost tim jače izrečena bude, na pr.:

Nad njima se tmina ufatila,

A u tminu puške siejevaju.

Ne bi reka' mio pobratime!

Da je ono bojak ognjeviti,

Nego sudnji danak strahoviti. O. 219.

Još da ti je vidijeti, pobre,

Kako idu mlade Crnogorke

Veseleć' se i pjesme pojući,

Junacima tain donoseći,

Ne bi reka', da su ženske glave,

Ni ženskoga srca ni pogleda,

Nego srca ognjenoga vuka,

I pogleda od gore hajduka,

Malo ne bi puške prihvatile

I s Turcima kavgu načinile. O. 223.

Da ti bješe vidijeti, pobre!

Kako s' ona vojska umnožava,

Kako trče Brdjani junaci, — — —

Ne bi reka' dragi pobratime!

Da se ide S Turcim' boja biti,

No na igru hladno vino piti,

I vesele pjesme zapjevati. O. 28.

p) Kod prilike niječe se točka sličnosti, tako slika veću silu dobiva. Na pr.:

Vuk na vuka ni po noći ne će,

Ama hoće junak na junaka. V. 4, 54.

Odkako je gavran pocrnio,

Nije zmija quju dočekala,

Kao Čupić Mahmut-kapetana

U široku polju Salaškome. O. 309.

r) Kadkad niječe se prilika u prispodobi, na pr.:

*N'jesam jagnje, da me zakoljete,
Nit sam riba, da me utopite,
Nit sam zmija, da me ubijete;
Neg' sam junak, da me objesite.* V. 1, 549.

*Nisam riba, da po moru plivam,
Nisam drvo, da na vatri gorim,
Kurva nisam, da me rastržete,
Rastržete konjma na repove;
No ja jesam junak od junaka.* V. 2, 52.

s) Često prispodoba stoji u formi pitanja. Tu se pokazuju tri načina:

α) I slika i prilika izražavaju se pitanjem. Takve primjere računa Gebauer (l. c. p. 103 sq.) k paralelizmu (vidi spried pod c) zadnja dva primjera). Na pr.:

*Bože mili, čuda velikoga!
Da li soko proneše labuda,
Da li vranac Jakšića Todora?* V. 2, 94.

β) Ciela prispodoba kaže se u formi pitanja, na koje druga osoba niječući odgovara i drugo što naprotiv stavlja, n. pr.:

*Aj djevojko, dušo moja!
Što si tako jednolika
I u pasu tankovita,
Kan' da s' suncu kose plela,
A mjesecu dvore mela? –
Nisam suncu kose plela,
Nit' mjesecu dvore mela,
Van stajala, te gledala,
Dje se munja s gromom igra.* V. 1, 235.

*Mari djever riječ govoraše:
Oj snašice; pitoma ružice!
Al' si rasla na bor gledajući,
Al' mojega brata čekajući? –
Oj djevere, zlaćeni prstene!
N'jesam rasla bora gledajući,
Ni tvojega brata čekajući,
No sam ćerca jedina u majke,
Pak me majka l'jepo njegovala.* V. 1, 85.

γ) Primjeri, koji ovdje sliede, razlikuju se od prednjih (pod β) navedenih) u tom, što u ovih što sliede, ista osoba, koja pita, takodje odgovara.

Jagić (u českom rječniku naučn. d. IV., str. 356) veli: Osobito su krasni u junačkih pjesmah uvodi počinjući se uzklikom – ili pitanjem:

Ili grmi, il' se zemlja trese?

ili prispodobom:

Dva su bora naporedo rasla,
Medju njima tankovrha jela;

posljednja dva načina uvoda, naime pitanje i prispodoba, jesu omiljene vrste *antitese slovenske*, t. j. antitese negativne, koja ima ovu logičku formulu: A – non A – B (ili izostavivši non A samo A – B); po prvom načinu jest

(A) Ili grmi, il' se zemlja trese,
Il' udara more u bregove? – za tim sledi

(non A) Niti grmi, nit' se zemlja trese, – za tim

(B) Već dijele blago svetitelji; – po drugom načinu, naime u prispodobi jest

(A) Dva su bora naporedo rasla,
Medju njima tankovrha jela;

(non A) To ne bila dva bora zelena,
Ni medj' njima tankovrha jela,

(B) Već to bila dva brata rodjena, –
Medju njima sestrice Jelica.

I Gebauer (l c. p. 225) takve prispodobе zove *antitesami* i veli, da bi osnovni obrazac podpune antitese bio ovo:

A je m;
A nije m (ili ne A jest m),
nego B jest m.

Ali ima podvrstâ i širih i kraćih. – Dalje veli Gebauer, da se takvih antitesa izvan slovenskih pjesama veoma riedko nalazi. U sbirkah njemačkih pjesama naišao je samo na jedan primjer; nešto češće, ali sarazmjerno ipak riedko, naći ih je u litavskih pjesmah. Mi tu dodajemo, da u novogrčkih nar. pjesmah takvi primjeri nisu baš riedki (vidi Passow, τραγούδια ῥωμαικὰ, broj II., III., XIX., CLX., CCXIV.; Jeannaraki, ᾠσματα κρητικὰ, broj 27, 37, 39, 103 itd).

Šenoa (antol. str. XII.) veli: „Prispodoba može se izraziti i niekanjem, da se prilika prikaže pitanjem, a za njom izlazi prava slika, pošto je niekanjem prilika uklonjena, n. pr.:

„Što se sunce pokraj gore krade?
Nije ono ni žarko sunašce,
Već je ono Jelina gospodja.“ –

Mi dodajemo ove primjere:

Šta se sjaji kroz goru zelenu?
Da l' je sunce, da l' je jasan mesec?
Nit' je sunce, nit je jasan mesec,
Već zet šuri na vojvodstvo ide. V. 1, 21.

Mili bože, čuda velikoga!
Da l' pucaju zadarski topovi,
Da l' duhaju primorski vjetrovi,
Te udara jeka u planinu?
Nit' pucaju zadarski topovi,
Ni duhaju primorski vjetrovi,
Već svatovi, te vode djevojku,
Oni među ćumišli pištolje. V. 3, 74.

Što procvilje u Banjane gornje?
Da l' je vila, da li guja ljuta?
Da je vila, na više bi bila,
Da je guja pod kamen bi bila.
Nit' je vila, niti guja ljuta,
Već to cvili, Perović Batriću
U rukama Ćorović-Osmana. V. 4, 1.

t) Podosta ima prispodoba, u kojih se najprije kaže prilika, pa se onda ona poriče, a njoj na suprot slika stavlja. Ta se vrsta od predaje (pod s. γ. navedene) razlikuje samo u tom, što se kod ove prilika pripovijeda, a kod one se za nju pita. To je dakle druga vrsta spried navedene antitese. Na pr.:

Dok doleće krstašina orle,
Krstaš orle velikijeh krilah;
To ne bješe krstašina orle,
No to bješe Mikoniću Marko,
Kod Stupe je presjekao Turke. O. 426.
Cvilu ti mi cviljahu dvije ptice lastovice,
Obe male ptice,
Po imenu bjehu dvije ptice lastovice;
A ono ne bjehu dvije ptice lastovice,
Obe male ptice,

Neg ono mi bijahu dvije ljube Mustafine. M. 28, 1.

Poletio soko tica siva
 Od svetinje od Jerusalima
 I on nosi ticu lastavicu.
 To ne bio soko tica siva,
 Veće bio svetitelj Ilija;
 On ne nosi tice lastavice,
 Veće knjigu od bogorodice,
 Odnese je caru na Kosovo. V. 2, 46.

u) Kadkad se u takvih prispodobah prvi dio, u kojem se za priliku pita ili pripovieda, izostavi, te se kaže samo zanijekana prilika, pak joj se slika na suprot stavi. Gebauer (l. c. p. 231) veli: Prvi član antitese (*A jest m*) kadkad se izostavlja, a tim načinom postaje nova podvrsta, antitesa skraćena, omiljena osobito u pjesmah i najpače u narodnoj poesiji ruskoj. Obrazac njen dakle jest: ne *A jest m* (ili *A nije m*), nego *B jest m*. Na pr.:

Ne bělyje to sněžki zabělělisja,
 zabělělasja u starago sědaja boroda.

Ovamo računamo ovake naše primjere:

Nijes' ovo babe Šumadijske,
 Da razgoniš i da nabrekuješ,
 No je ovo silan Vlah-Alija. V. 2, 44.

Po gornjem načinu ovaj bi primjer mogao glasiti ovako:

Jesu l' ovo babe Šumadijske,
 Da razgoniš i da nabrekuješ?
 Nijes' ovo b. Š., no je ovo s. V. A. –
 Ne čudim se mraku ni oblaku,
 Ni sjeveru, koji morem muti,
 No mom dragu, što se na me ljuti. H. 49.

Podpun oblik antitese mogao bi ovako glasiti: Da li da se čudim mraku i oblaku, ili sjeveru – ? Ne čudim se mraku itd. –

Ne mogu vam Prilip nakititi
 Ni bosiljkom ni rumenom ružom,
 Već sve redom turskijem glavama. V. 2, 72.

Podpun oblik antitese: Čime da vam Prilip nakitim? Il' bosiljkom il' rum. ružom? – Ne mogu vam Pr. nakititi itd. –

Ne čuje se pjesme ni popjevke,
 Nit se čuje gusal' ni tamburah,
 Nego jauk i plač od junakah,
 Zveketanje mačah i kadarah. B. 1, 59.

Podpuna antitesa: Što se ono čuje? Jesu l' pjesme ili popievke Jesu l' gusle ili su tambure? Nečuje se pjesme itd.

Gebauer (l. c. p. 233) takvim primjerom dodaje rjedji slučaj, gdje je negacija premještena od prilike k slici, n. pr.:

(A) I sunce će u oblake zaći,
 (ne B) ja verom pokrenuti ne ću. V. 1. p. 239.

Na istoj strani Gebauer među primjeri prispodobe, koju naziva antitesom, navadja i ovo:

Miloš sjede sitnu knjigu pisat ...
 ne piše je, čim se knjige pišu,
 već ju piše krvi od obraza. V. II., p. 214.

Tu imamo dodati, da u tom primjeru ne ima nikakve prispodobe; mi taj primjer i njemu slične (u kojih ne ima prispodobe) računamo pod σχῆμα κατ' ἄρσιν καὶ θέσιν.

v) Ima prispodobâ, u kojih je prilika jednom izrekom ili više raširena. To je ono, što Falkmann (Stil. p. 188) veli: Hebt man das Gegenbild besonders heraus und lenkt die Aufmerksamkeit darauf, so entsteht ein *Simile* (*Gleichniss*); Tomić (stil. str. 24) prevadja taj naziv riečju „*prispodabljanje*“. Šenoa (antol. str. XI.) veli: „Prispodoba može biti razvedena u cielu, podpunu sliku.“ – Već neki od primjera spried navedenih spadaju takodje ovamo.

Smetoš se dva velja vezira
 I njihova velika ordija,
 Motaše se do zore bijele
Ka' oblaci, kad ih vihor muči. O. 171.

Al' se muški brane Crnogorci,
 Lete oni bedemom od grada
 Ka' dvanaest sivijeh orlovah,
 Kada lete po jelovih granah. O. 458.

Crnih Mujo do ramena brka,
 Panuli mu po malim puškama,
 Sjaju mu se toke kroz brkove

Kano mjesec od petnaest dana,
Kad obasja kroz jelove grane. V. 3, 24.

Grohotom se zasmijaše
Na liep pogled, kada raja,
Kada pseta crnoj zemlji paše.
Smiehom istim kleti ad se ori,
Kad se griešnik s večniem mukam bori. M. Č. 29.

Ako ne ćeš više dovest vojske,
Ja se prvi s Turci biti ne ću:
Jer ja nisam drvo vrbovina,
Kad posjeku, da s' omladit' mogu,
Pa da budem vrba k'o i bila,
Već Ćurčija, gorski harambaša,
Kad posjeku, omladit' se ne ću. O. 285.

Zakukala crna kukavica,
Kad joj roka ni vremena nema,
Po Božiću o Savinu danu
U tvrdome gradu Nikšićkome.
Ono nije crna kukavica,
No je majka Beke Turčinova,
Skoro joj je Beka poginuo. O. 185.

Momci (jesu) srebro, a djevojke zlato.
Hoće srebro, da se pozlaćuje;
Ne će zlato srebro svakojako,
Veće hoće po izbor' kovato. V. 1, 624.

Puče puška iz gore zelene,
Te udari u kolu Damljana,
Damljan pade, a ljuba dopade:
„Moj Damljane, moje jarko sunce!
L'jepo ti me bješe obasjalo;
Al' mi brže za goricu zadje!“
„Ljubo moja, pitoma ružice!
L'jepo ti mi bješe procvatila,
Al' zaludu, kad s' ne kitih tobom!“ V. 1, 559.

Mlad me prosi, za stara me daju.
Star je vojno trula javorina,
Vjetar duva, javorinu ljulja,
Kiša ide, javorina trune;

Mlad je vojno ruža napupila,
Vjetar duva, ruža se razvija,
A od kiše biva veselija,
Sunce sija, ona rumenija. V. 1, 392.

x) Često biva, da se koji dio prispodobe više puti nalazi; to daje *sastavljenu prispodobu*. Tu možemo više načina razlikovati:

α) Kod iste prilike ima više slika, n. pr.:

Durmitore, visoka planino!
Iz tebe mi tri sunca granuše:
Jedno sunce stari svat od svata,
Drugo sunce prvijenac s kumom,
Treće sunce djever i djevojka;
Koje sunce stari svat od svata,
To je sunce svate ogrijalo;
Koje sunce prvijenac s kumom,
To je sunce kolo ogrijalo;
Koje sunce djever i djevojka,
To Jovove dvore ogrijalo. V. 1, 81.

β) Kod iste slike i točke sličnosti ima više prilika, n. p.:

Uze Mijat trostruku kandžiju,
Sve hajduke redom udaraše,
Oni cvile kano gorske vile,
Žalostivo kako i robinje. V. 3, 64

Sedi moma u gradini,
Brazdu brazdi, vodu mami,
Gde brazdila, tu zaspala:
Izbila je sitna rosa
Kao letnju prepelicu,
K'o jesenju lubenicu. V. 1, 453.

Mili bože, čuda golemoga!
Jali grmi, jal' se zemlja trese,
Ja se bije more o mramorje,
Ja se biju na Popina vile?
Niti grmi, nit' se zemlja trese,
Nit' se bije more o mramorje,
Ni se biju na Popina vile,
Već pucaju na gradu topovi. V. 3, 51.

γ) Kod iste slike ima više prilika svaka u drugoj točki sličnosti:

Da ti kukam kao kukavica,
Da prevrćem kao lastavica. V. 2, 36.

Lepu ti vodiš djevojku!
Visoka kao jelika,
Tanka je kao šibljika,
Bijela kao knjižica,
Rumena kao ružica. H. 302.

To izusti pa dušicu pusti.
Nad njim Predrag jade jadikuje:
„J’o Nenade, moje jarko sunce!
Rano ti mi ti beše izišlo,
Pa mi tako rano ti zasede!
Moj bosiljče iz zelene bašče!
Rano ti mi beše procvatio,
Pa mi tako rano ti uvenu. V. 2, 16.

δ) Više slikâ stoji u jednoj točki sličnosti prema više prilikâ, na pr.:

Sinu lice kao s gore sunce,
Crne oči kao kamen dragi. V. 1, 344.

Je li kakva ta djevojka?
Iz lica joj sunce s’jaše,
A iz grla mjesečina,
Iz njedara zora sjajna. H. 253.

Sve je turska pritisnula vojska:
Bojna koplja kao čarna gora,
Sve barjaci kao i oblaci,
A čadori kao i snjegovi. V. 2, 50.

Kod vladike tri hiljade drugih,
Ema što je vladičina vojska,
To su mrki od planinah vuci;
Što pred vojskom jesu čelovodje,
To su, pobro, krilati orlovi,
Što l’ u vojski jesu barjaktari,
To bijahu sivi sokolovi. O. 217.

ε) Više slikâ stoji u različnih točkah sličnosti prema više prilikâ, na pr.:

Nešto mu se crni preko zubaž
Kolik' jagnje od pola godine,
Sjaju mu se toke kroz brkove,
Kao jarko kroz goricu sunce. V. 2, 87.

Oj devojko Smederevko!
Okreni se amo dole,
Da ti vidim lice tvoje.
O junače rumen bio!
Jesi l' iš'o u čaršiju;
Jes' video list artije?
Onako je lice moje.
Jesi l' iš'o kad u krčmu,
Jes' video rujno vino?
Onake su jagodice.
Jes' išao niz to polje,
Jes' video trnjinice?
Onake su oke moje.
Jesi l' iš'o pokraj mora,
Jes' video pijavice?
Onake su obrvice. V. 1, 446.

Haj'te Turci, da brže idemo,
Jer se digla magla od Kotara,
A kroz maglu sijevaju munje;
Što se ona magla podignula,
To se diglo praha od kopita;
Što kroz maglu sijevaju munje,
To s'jevaju toke na junacim'. V. 3, 35.

Boga moli Čelović srdare,
Da mu puhne vijor od istoka,
Da se vidi, ko je junak bolji.
Boga moli, pa ga umolio,
Te mu puhnu vijor od istoka,
I pritište tama pod Trebinjem,
Iz te tame sijevaju munje,
Sijevaju munje i gromovi,
Koji mnoge ocrniše majke,
Ocrniše, u crno zaviše,
I ljubovce u rod opremiše,
I sestrice ražališe mile.

Što mi kažu vijor od planinah,
 To ne bješe vijor od istoka,
 Već to bjehu Turci sokolovi;
 A što kažu tamu pod Trebinjem,
 To ne bješe tama od sumraka,
 Veće tama od puščanog praha:
 Tu se dvije udariše vojske,
 Tu se mnoga proljevaše krvca. V. 4, 2.

ζ) Više puta prisposdobe različne forme jedna za drugom sliedeći jednu cilelost sačinjavaju, na pr.:

Što se sjaje preko Budve grada?
 Al' je sunce, ali jasan mjesec?
 Nit' je sunce, niti jasan mjesec,
 Nego snaha među djeverima;
 Poljevša je ruža od viole,
 Kako naša snaha od djevera, V. 1, 96.

Od kako je svijet postanuo,
 Nije ljepši cvijet procvatio,
 Nego što je ovijeh godina
 Procvatila Hajkuna djevojka.
 Lijepa je, ljepša bit' ne može:
 U struku je tanka i visoka,
 U obrazu b'jela i rumena,
 Kao da je do podne uzrasla
 Prema tihom' suncu proljetnome;
 Oči su joj dva draga kamena,
 A obrve morske pijavice,
 Trepavice krila lastavice,
 Rusa kosa kita ibrišima;
 Usta su joj kutija šećera,
 B'jeli zubi dva niza bisera;
 Ruke su joj krila labudova,
 B'jele dojke dva siva goluba;
 Kad govori, kan' da golub guče,
 Kad se smije, kan' da sunce grije. V. 3, 82.

2. Primjer (exemplum, παράδειγμα).

Aristoteles (Rhet. I, 2) veli: καλῶ δ' ἐνθύμημα μὲν ῥητορικὸν συλλογισμόν, παράδειγμα δὲ ῥητορικὴν ἐπαγωγὴν. Cf. Volkmann (Rhet. p. 185): Wie das Enthymem ein abgekürzter Syllogismus, so ist das Beispiel eine abgekürzte Induction. Kao primjer za παράδειγμα navadja Aristoteles ovo: ὥσπερ εἴ τις λέγοι ὅτι δεῖ πρὸς βασιλέα παρασκευάζεσθαι καὶ μὴ ἔαν Αἴγυπτον χειρώσασθαι καὶ γὰρ πρότερον Δαρεῖος οὐ πρότερον διέβη πρὶν Αἴγυπτον ἔλαβεν. – Minucian razlikuje παράδειγμα od parabole (Sp. I, 418): τὰ μὴν παραδείγματα ἐξ ἱστορίας λαμβάνεται, αἱ παραβολαὶ δὲ ἄνευ ἱστορίας καὶ ἁορίστως ἐκ τῶν γιγνομένων. – Cornificius (IV, 49) veli: Exemplum est alicujus facti aut dicti praeteriti cum certi auctoris nomine propositio. – Cicero (de inv. I, 30): Exemplum est, quod rem auctoritate aut casu alicujus hominis aut negotii confirmat aut infirmat. – Quintilian (V, 11, 1) veli: Graeci vocant παράδειγμα, quo nomine et generaliter usi sunt in omni similium adpositione et specialiter in iis, quae rerum gestarum auctoritate nituntur. nostri fere similitudinem vocare maluerunt, quod ab illis παραβολή dicitur, hoc alterum exemplum, quamquam et hoc simile est et illud exemplum. nos – utrumque παράδειγμα esse credimus et ipsi appellamus exemplum. nec vereor ne videar repugnare Ciceroni, quamquam conlationem separat ab exemplo. Prema tomu i njegova definicija primjera glasi ovako (l. c. § 6): Primjer je navadjanje stvari, koja se je dogodila, ili se uzima, kao da se je dogodila (koja je dakle u tom drugom slučaju izmišljena), te služi tomu, da njom uvjeriš o onom, do čega ti je stalo (exemplum est rei gestae aut ut gestae utilis ad persuadendum id, quod intenderis, commemoratio).

Falkmann (Stil. p. 187) veli: Man nennt es ein *Beispiel*, wenn ein Individuum angeführt wird, um den Begriff der Art, oder eine Art, um den Begriff der Gattung deutlich zu machen. – Gerber (II, 1, 44) veli: Wir bezeichnen die auf der Synekdoche beruhende Figur als *Beispiel* παράδειγμα, *exemplum*. – Das *Beispiel* giebt neben oder an Stelle einer Gedankenentfaltung einzelne deren Inhalt charakterisirende Momente, welche diesem selber entnommen sind, wie wenn Schiller (Siegesfest) sagt: „Ohne Wahl vertheilt die Gaben, Ohne Billigkeit das Glück“: und nun hinzufügt: „Denn *Patroklos* liegt begraben Und *Thersites* kehrt zurück.“ –

Na strani 48 (l. c.) veli Gerber: Was nun das *Beispiel* betrifft, so liegt in seiner Beziehung zu dem Allgemeineren, von welchem es ein Besonderes angiebt, begründet, dass es bei dieser Hervorhebung einen bestimmten Zweck verfolge. Es wird nach dem Ausdruck der Alten, z. B. bei Tryphon (π. τροπ. Sp. III, 200): πρὸς παραίνεσιν προτροπῆς ἢ ἀποτροπῆς ἔνεκεν, oder wenigstens δηλώσεως ἀπλῆς, wie Herodian (περὶ χ. Sp. III, 104) hinzufügt, zur

Belehrung, aufmunternd oder abmahnend, oder doch die Sache deutlich charakterisierend wirken sollen. Kao primjer za παρ. ἀποτροπῆς Tryphon navadja Il. 6, 131; προτροπῆς: Od. 1, 298; Donatus navadja exempl. hortantis: Verg. Aen. 1, 242; ex. deterrentis: Aen. VII, 363; Polybius Sardianus (Sp. III, 104) navadja Odys. (5, 118 sq.) pokazujući, da παράδειγμα takodjer ἀπόδειξιν τινων daje (t. j. da se primjerom nešto dokazuje).

Da se kakav obći pojam objasni ili dokaže, navadja se stvari, slučajevi, događaji, koji pod onaj obći pojam spadaju. U takvom navadjanju sastoji se primjer. Namjera je primjeru, da se što dokaže, da se tko na što skloni i privoli ili od čega odvрати. Na primjer:

Sad ispuni, vrijeme je došlo,
Jali ću se opet pokrstiti
I *katil se* tebi *učiniti*,
Ka' što ti je *Musa* u primorje,
Jal' *Kraljević* u Prilipa grada. O. 4.

Obći je tu pojam: učiniti se katil (krvnik), a pojedini slučajevi toga jesu: Musa i Kr. Marko.

Ne brini se care. gospodine!
Kad ja bijah u Šari planini
Kod ovaca dvanaest hiljada,
Za noć bude po tri sta janjaca,
Ja sam svako po ovci poznav'o;
Roksandu ću po braći poznati. V. 2, 29.

Srmo moja, zar me čekat' ne ćeš?
Danica je čekala mjeseca
Za goricu sedam godinica,
A ti mene ne ćeš ni godinu,
Ni godinu, ni nje polovinu. H. 61.

Tvrda vjera! prevarit' te ne ću;
I sunce je vjerom prevrnulo,
Te ne grije zimi k'o i ljeti,
A ja vjerom prevrnuti ne ću. V. 2, 64.

Stvorac višnji pticam nebo dadè,
Tiha duplja i žudjena gnjezda;
Ribam vode i pučine morske,
Stan od stakla, nek se po njem šire;
A zvjerinju livade i gore,
Hladne špilje i zelene luge;

Jadnoj raji? ne dadè ni kore
Suha hljeba, da je suzam kvasi.
Al što velju? dadè nebo dobro,
No je nesit sve već Turčin pobró. M. Č. 31.

Tu je obći pojam: Bog svojim stvorovom daje, što im treba; o tom navadaju se tri slučajeve kod životinja, odkud se zaključuje, da to i kod čovjeka ima, tako biti. –

Retoričan primjer može i obširnije razvijen biti:

A neću vi redom spominjati,
Što je bilo u stara vremena
Na različna mjesta nebrojena;
Tek djedi vi u Župu krvavu
Kad razbiše pašu serašćera,
Opoštiše svu krajinu našu,
Ka' i poslje u selo Trnjine
Medju Krugom i medju Rovine
U dva puta kad razbiše Turke,
Jednom živih trista uhvatiše,
Za veprove na otkupe daše;
A drugi put, kada uhvatiše
Sedamdeset agah i begovah,
Na krvavo Čevo dovedošè,
I svijema glave odsjekoše.
Još vas molim, da se spomenete,
Što je bilo u vaša vremena
Od ćehaje, pa od dva vezira,
Bosanskoga i rumenlijskoga,
I Mehmeda paše Bušatlije,
S njim ste skoro, braćo, bojak bili,
I junačku slavu zadobili.
Bog će dati za njegovo ime,
Da junaštvo vaše ponovite
I Mahmuta pašu razbijete,
Neka pozna što su Crnogorci. O. 226.

Tu govornik navadja više slučajeve, kako su Crnogorci pobiedili neprijatelje, da ih uvjeri, da i sad pobiediti mogu. (Uporedi O. 53). Ovo dakako nije figura, ali se i tu prosta misao: „Crnogorci svagda Turke pobjedjuju“, raširuje dodavanjem drugih misli.

3. Alusija (allusio).

Alusija je posebni način primjera. Da se što očevidnije pokaže, navadja se kakav prijašnji poznat slučaj, sličan onomu, o kojem se hoće da govori, t. j. koji kao pojedini slučaj spada pod onaj obći pojam, o kojem se istom govori. Tako se može kakav nekadašnji događaj ili običaj, poznate rieči kakvoga pisca ili drugoga čovjeka, ili kakvo mitologično biće s toliko rieči, koliko je jasnosti radi nužno, nagoviestiti uz onaj obći pojam, o kojem je istom govor, ili mješte njega navesti (ako mješte njega, onda imamo trop, koji spada u I. dio naših figura; ali mi ne htjedosmo jedne figure na dva mjesta razvlačiti, koja je i onako u nar. poesiji riedka).

Alusija tek se u novo vrieme kao figura navadja. Na pr. Herling (Lehrb. der Stilistik I., p. 170) veli: Die Belebung der Vorstellungen wird befördert durch die Allusion. Sie ist darin mit den Figuren der Zusammenstellung und Vertauschung verwandt, dass sie uns in der mitgetheilten Vorstellung bekannte andere Vorstellungen von ähnlichen oder contrastirenden Verhältnissen vorführt, und insofern wie die Vergleichung wirkt. Sie wird durch ein Wort oder einen Zug in der Darstellung der mitzutheilenden Vorstellung bewirkt, der uns, scheinbar absichtslos, unwillkürlich an die bekannte ähnliche oder contrastirende Vorstellung erinnert.

Gerber (II., 1, 235) medju drugim primjeri navadja: Wenn z. B. Horaz (Od. 3, 1, 17) an das Damoklesschwert alludirt: *destrictus ensis cui super impia cervice pendet*; – oder wenn Schiller (M. Stuart) sagt: „O Fluch dem Tag, da dieses Landes Küste Gastfreundlich diese *Helena* empfing“. – Na strani 236 (l. c.) veli za takve primjere: Es haben alle diese Fälle das Gemeinschaftliche, dass sie eine einzelne, konkrete Person nennen, oder an einen bestimmten Vorgang erinnern statt einen allgemeinen Begriff zu bezeichnen oder ein Verhalten zu schildern, und sie gehören also in das Gebiet des tropischen Ausdrucks, setzen species für genus, sind „*Beispiele*“, beruhend auf Synekdoche.

Od naših pisaca Filipović (stil. str. 18) veli: Aluzija predstavlja nam misao veoma živo i zorno tim, kad se pukim samo natuknućem sravnjuje sa poznatom kojom stvarju.

Alusiju u drugom smislu navadja Gerber (II, 1, 233 sq.); vidi našu figuru: etimologisanje.

Primjeri:

Doći će Vidov dan (vidjećemo, ko je vjera, ko li nevjera). Posl. (t. j. doći će prilika, pa ćemo vidjeti, tko je vjera i nevjera, kao što se je to vidjelo na Vidov dan).

Kome je čela za klobukom, i sam se sjeća. Posl. (t. j. tko je kriv kao onaj što je pčele krao).

Zabunio se kao Ciganin u luku. Posl.

Nevjerni Toma (kaže se, kad ko sumnja o svačemu). Posl.

Neizbiva kao *kuga u Sarajevu*. Posl.

To vladika jedva i čekaše –

I veziru tako odgovara:

Čudim ti se *bosanski šljivaru*! O. 131.

Jadna raja k zemlji popadala,

Ter je vuku konji krilonozi

I po prahu i po kalu,

Ektorove izpod grada Troje,

Kad već Troju ostaviše bozi. M. Č. 29.

4. Distribucija (distributio, μερισμός).

To nije figura, nego osobit način govora, gdje se misao razširuje tim, da se pojedini dieľovi kakvoga pojma predstavljaju.

Herodian (Sp. III., 94) zove onaj pojav μερισμός, kad se jasnoće radi jedna stvar na više razdieli, μερισμός δὲ πράγματος ἑνὸς εἰς πολλὰ διαίρεσις εἰς δήλωσιν τῶν ὑποκειμένων, na pr. (Il. 9. 593): ἄνδρας μὲν κτείνουσι, πόλιν δὲ τε πῦρ ἀμαθύνει, τέκνα δὲ τ' ἄλλοι ἄγουσι βαθυζώνους τε γυναῖκας. Nalik na to je *distributio* kod Kornificija (IV., 35): *Distributio est, quum in plures res aut personas negotia quaedam certa dispertuntur, hoc modo: – Senatus est officium consilio civitatem juvare; magistratus officium est opera et diligentia consequi senatus voluntatem; populi est officium res optimas et homines idoneos maxime suis sententiis deligere ec. – Haec est exornatio copiosa. Comprehendit enim brevi multa et suum cuique tribuens officium separatim res dividit plures. I Ciceron (de or. III., 53) navadja izraz *distributio*, a na drugom mjestu (Or. 40) veli: „aliud alii tribuens dispertit.“ U carm. de fig. (H. p. 66) prevadja se μερισμός riečju *distribuela*. Jul. Rufinian (H. p. 58) ima: διαίρεσις, *distributio* vel *designatio* na pr. (Verg. Aen. 2, 29): Hic Dolopum manus, hic saevus tendebat Achilles, classibus hic locus, hic acies certare solebant.*

Falkmann (Stil. p. 187) navadja: Die *Individualisation*. Man individualisirt einen Begriff, wenn man statt seiner die ihm untergeordneten Begriffe, oder auch nur einige derselben, nennt. Diese Figur heisst auch Distribution (Vertheilung). Z. B. Jung und Alt (oder: Männer und Frauen – Weise und Thoren)

für: alle Menschen. – Die Blinden sehen, die Tauben hören, die Lahmen gehen ec. für: es geschehen wohlthätige Wunder.

Tomić (stil. str. 38): „*Distributio (razglabanje)*. Kad se radi jasnoće koja stvar na pojedine dielove raztvori.“ – Primjeri:

Te ti tursku silu razgleduje:
Pregleduje, *kakvi su čadori*,
Pregleduje *konje i junake*. V. 2, 44.

Od ruke mu ništa ne rodilo:
Ni u polju bjelica pšenica,
Ni u brdu vinova lozica. V. 2, 50.

U gospodje majke lepu ćerku kažu:
Ne da je viditi suncu ni mesecu,
Ni mutnom oblaku, ni mladom junaku. V. 1, 492.
(t. j. ne da je nikomu vidjeti). –

I ako sam bio u tamnici,
Dosta si me vinom napojio,
Bijelijem ljebom naranio,
A često se sunca ogrijao,
Puštio si mene veresijom. V. 2, 44.
(t. j. dosta si mi dobra učinio). –

Stupa četa tiho i gluho
Posred tisieh glusieh tminah.
Ni tko šapće, n tko sbori,
Ni tko pjeva, nit se smije:
Od sto glasah glasa čuti nije. M. Č. 14.
(t. j. mrtva je tišina). –

Kažu čudo Rosandu djevojku ...
Što je zemlje na četiri strane,
Da joj druge u svu zemlju nije,
Ni bijele bule ni vlahinje,
Niti ima tanane Latinke;
Ko j' vidio vilu u planini,
Ni vila joj, brate, druga nije. V. 2, 40.

Kako bih se sa Šarcem rastao,
Kad sam proš'o zemlju i gradove,
I obiš'o istok do zapada,
Ta od Šarca boljeg konja nema. V. 2, 74.
(t. j. ne ima ga na cielom svijetu). –

Večeraše tri bijesna Vuka,
 Uz čibuk se zbora zadjedoše,
 A sve Vuci zbora za junaštvo,
 Koliko su glavah otkinuli,
 Koliko su uzeli pljenovah,
 Bi l' na ovce Turci udarili,
 Kad bi znali, ko je kod ovacah. O. 78.

Misli aga svakojake misli:
 Od balčakah i od djevojakah,
 I od lova i od sokolovah,
 I od zlata i od ljuta rata,
 Od kolacah i od Crnogoracah,
 Od džilita i od kopja vita,
 A pak planu kano plamen živi. M. Č. 44.

5. Definicija (definitio, ὁρισμός).

Definiciju neki pisci navadjaju među figurami, ali to nije figura, nego način govora, gdje se misao raširuje tim, da se imenu kakvoga predmeta dodaju njegove bitne biljege i to dotičnim pravicima izrazi.

Cornificius (IV., 25) veli: Definitio est, quae rei alicujus proprias amplectitur potestates breviter et absolute, hoc modo: Majestas reipublicae est, in qua continetur dignitas et amplitudo civitatis. – Haec ideo commoda putatur exornatio, quod omnem rei cuiuspiam vim et potestatem ita dilucide proponit et breviter, ut neque pluribus verbis oportuisse dici videatur neque lucidius potuisse dici putetur. – Herodian (Sp. III., 98): ὁρισμός, ὅταν προθέντες ὀνομάτι ἢ ῥῆμα, οἷόν ἐστιν, ὀριζόμεθα. Rutilius Lupus (H. p. 14): cum definimus aliquam rem nostrae causae ad utilitatem, neque tamen contra communem opinionem.

A Falkmann (Stil. p. 184) spominje definiciju među figurami govoreći: Der Inhalt eines Begriffs wird nach seinen wesentlichen Merkmalen in eigentlichem Ausdruck dargestellt; dies ist – *Definition* (Erklärung), von Einigen eine *Verstandesfigur* genannt.

Po sebi se razumije, da definiciji u pjesmah slabo ima mjesta, jer je ona plod razuma a ne fantasije. Primjera radi navadjamo ovo:

Vojsku kupi Kulin kapetane
 Krajišnike Turke *nevjernike*,

*Koji dragog' boga ne poznaju,
Ne imaju ni vjere ni duše. O. 310.*

Mi nijesmo jedne ženske glave,
Pod zatvorom ženski da pomremo, ...
Već hajduci, ubojni junaci,
Što zameću po krajini kavgu
Izmedj' cara i izmedj' kraljeva;
Da idemo da sretemo Turke,
Da se dalek' s njima pobijemo,
Dje je svemu sv'jetu na vidiku. O. 288.

6. Ipotiposa (ὑποτύπωσις).

Ni to nije figura, premda je mnogi kao takvu navadjaju. Kako se u definiciji imenu kakvoga pojma dodaju njegove bitne biljege, te se misao takvim dodavanjem širi: tako se može misao raširiti tim, da se imenu kakvoga pojma dodaju tako birane biljege, da što jači utisak na slušaoca čine. Tim postaje ipotiposa.

Falkmann (Stil. p. 184) veli: Der Inhalt eines Begriffs wird – durch eine Anzahl willkürlich gewählter, bloss auf das Eindruckmachen berechneter Merkmale dargestellt; daraus entsteht, wenn der Gegenstand geradezu genannt wird, die *Description* (Beschreibung, Schilderung, Gemälde) – und, wenn er absichtlich verschwiegen wird, die *Periphrase* (Umschreibung). – Dieses kleine, einem grössern Ganzen eingewebte Bild ist übrigens nicht mit den grössern Schilderungen zu verwechseln, welche oft ein selbständiges Gedicht ausmachen; obwohl beide auf denselben Grundsätzen beruhen.

Quintilian (IX. 2, 40) veli: Illa vero, ut ait Cicero (de or. III., 53) *sub oculos subjectio* tum fieri solet, cum res non gesta indicatur, sed ut sit gesta ostenditur, nec universa, sed per partes: quem locum proximo libro subjecimus *evidentiae*, et Celsus hoc nomen isti figurae dedit ab aliis ὑποτύπωσις dicitur proposita quaedam forma rerum ita expressa verbis, ut cerni potius videantur quam audiri. – U prednjoj knjizi (VIII., 3, 61), na koju se tu Quintilian poziva, navadja on *enargiju* (ἐν ἄρ γειαν), kojoj daje gore spomenuti naziv evidentia. O toj evidenciji dakle govoreći veli: Magna virtus est, res, de quibus loquimur, clare atque, ut cerni videantur, enuntiare. – Est igitur unum genus, quo tota rerum imago quodammodo verbis depingitur:

Constitit in digitos extemplo arrectus uterque (Aen. 5, 426), et cetera, quae nobis illam pugilum congregientium faciem ita ostendunt, ut non clarior futura fuerit spectantibus. ... Interim ex pluribus efficitur illa, quam conamur exprimere, facies, ut est apud eundem (Ciceronem) in descriptione convivii

luxuriosi: Videbar mihi videre alios intrantes, alios autem exeuntes, partim ex vino vacillantes, partim hesterna potatione oscitantes. Versabatur inter hos Gallius unguentis oblitus, redimitus coronis. Humus erat immunda, lutulenta vino, coronis languidulis, et spinis cooperta piscium. Quid plus videret, qui intrasset? Sic urbium captarum crescit miseratio. Sine dubio enim, qui dicit expugnatam esse civitatem, complectitur omnia, quaecunque talis fortuna recipit: sed in affectus minus penetrat brevis hic velut nuntius. At si aperias haec, quae verbo uno conclusa erant, apparebunt effusae per domos ac templa flammae, et ruentium tectorum fragor, et ex diversis clamoribus unus quidam sonus, aliorum fuga incerta; alii in extremo complexu suorum cohaerentes, et infantium feminarumque ploratus cet. Licet enim haec omnia (ut dixi) complectatur eversio, minus est tamen totum dicere, quam omnia.

Iz svega toga može se vidjeti, da se ipotiposa (ili ma kako se drugčije zvala) sastoji u tom, da se navadjaju one biljege kakvoga pojma, koje će na slušaoca najjači utisak činiti. U tom smislu govori i Volkmann (Rhet. p. 377): Dionysius, der auch diese Eigenschaft mit Recht als eine dem Stil des Lysias ganz besonders zukommende hervorhebt, definirt sie als δύναμις ὑπὸ τὰς αἰσθήσεις ἄγουσα τὰ λεγόμενα, und sagt von ihr, sie entstehe ἐκ τῆς τῶν παρακολουθούντων λήψεως, d. h. doch wohl aus der Gabe der lebendigen Auffassung der für die Gegenstände charakteristischen Merkmale und deren Wiedergabe durch geschickte Rede. Sie hängt dann auch mit der vielgerühmten Virtuosität dieses Redners in der Kunst der Charakterzeichnung, der ἡθολογία, zusammen. –

Kod starih pisaca ima bez razlike značenja naziv ὑποτύπωσις i διατύπωσις. Zonaeus (Sp. III, 163) definira: διατύπωσις, ὅταν ὑπ' ὅψιν ἄγεσθαι δοκῶσι τὰ πράγματα; Nicolaus Soph. (Sp. III, 476): ὑποτύπωσις' κεφάλαιον εἰς ὅψιν ἄγον τὸ γεγενημένον; Ps. Plutarch (de vit. Hom. 67): ἔστι ἡ διατύπωσις ἐξεργασία πραγμάτων ἢ γενομένων ἢ ὄντων ἢ πραχθησομένων εἰς τὸ παραστήσαι ἐναργέστερον τὸ λεγόμενον.

Cornificius (IV, 55) za takve pojave ima naziv *demonstratio*. On veli: Demonstratio est, quum ita verbis res exprimitur, ut geri negotium et res ante oculos esse videatur. Id fieri poterit, si, quae ante et post et in ipsa re facta erunt, comprehendemus aut a rebus consequentibus aut circumstantibus non recedemus. – Na to nalik je i ono, što Kornificij zove *descriptio* govoreći (IV, 39): Descriptio nominatur, quae rerum consequentium continet perspicuam et dilucidam cum gravitate expositionem. Aquila Rom. (H. p. 23 et 26) prevadja naziv διατύπωσις riečju *descriptio* i *deformatio*.

Stari pisci kod ipotipose osobito iztiču njen efekt (sub oculos subjectio), za to je ona došla u svezu s drugimi figurami, koje sličan efekt čine, a ipak su u ostalom od nje različne. Tako i Gerber (II, 2. 65 sq.) ipotiposu navadja medju

onimi figurami, koje ćemo mi kao „Figure premještanja u prisutnost i život“ navesti. Mi joj za to, što se u njoj misli raširuju, ovdje mjesto odredjujemo. U ostalom i Gerber veli, da to nije figura (cf. Volkmann Rhet. p. 417).

Od naših pisaca Ristić (estet, str. 54) ipotiposu tumači izrazom: „živopis predmeta“; Tomić (stil. str. 23 i 35) zove je: „*opisivanje*“; Filipović (stil. str. 33): „*opis*“, a Pechan (poet. str. 16) perifrasi daje ime „*opis*“.

a) Primjeri obične ipotipose:

Poslaše mu od zlata siniju,
Na siniji ispletenu guja,
Povisoko glavu izdignula,
U zubima drži dragi kamen
Kod koga se vidi večerati
U po noći kao u po dana. V. 2, 66.

Ali tko će vjerno opisat
Prepatjene teške vaje? ...
Danak minù, za njim sumrak stadè,
A za njime tiha noćca padè.
Nebesa se osuše zvijezdam',
Već što zapad mrki pramen ovì;
A krn mjesec o pó neba trepti,
Tužna svieća pozorišta tužna. M. Č, 34.

Pa ih bože sunce izgorelo,
Gorelo ih tri godine dana,
Dok uzavri mozak u junaka,
Dokle puče kami u lugove,
A usanu gora proz planine;
Dokle crna zemlja ispucala.
Puče crna zemlja po tri lakta,
Te se lome konji i junaci. V. 2, 2.

U tom primjeru opisana je suša u svojim posljedicah. –

Malo tome vrieme postajalo,
Ode šapat od ustah do ustah
Po ubavu polju Kosovome.
Što je dalje, sve to jače raste,
Dalje smijeh, dalje sprdnja raji,
Dok proniknu pjesma iz gusalah,
Ter sad pjeva po Kosovu sliepac:
Hrdja bješe Rizvan-aga silni. M. Č. 48.

Tu se opisuje postanak pjesme. –

Kad udari drenovačom Tale,
Tu se s mjesta zametnula kavga,
Pade tama od neba do zemlje,
Nije tama od boga poslana,
Već od brza praha i olova;
Zemlja ječi, a otoka zveči,
Neki veli: Jao moja majko!
Neki veli: Prifati me družo!
Neki veli: Ukloni me s puta,
Da me dobri konji ne pogaze.
Neki družo uz dolinu struže.
Ona braća, što se dobro fale,
Bratac brata poznat' ne mogaše,
Kamo li će Turčin kaurina V. 3, 24.

Tu je borba u samih posljedicah opisana. –

I na polje tabor učiniše,
Dok se pramak magle zamaglio
A od Ratnje i Morače donje,
A iz magle krupa propadaše;
A to pramak magle ne bijaše,
Već to bješe Pope i Vuksane
U gustome dimu od pušakah,
A to sitna krupa ne bijaše
Veće vruća zrna od pušakah,
Al' ne mogu Turke pošenući.
Dok isteče danica zvijezda,
Od zvijezde munje sijevaju.
I u tursku vojsku udaraju;
To ne bješe danica zvijezda,
Već to bješe Mina vojevoda,
Pored njega Mijate srdare,
A to živa ne sijeva munja,
Nego oštra sablja Mijatova,
Al ne mogu Turke pošenući.
Dok od Kare pukoše gromovi,
A u tursku vojsku udariše;
To ne bjehu nebesni gromovi,

No to bješe od Ostroga bane,
 Pored njega Mrkoje srdare,
 Na tursku mi udariše vojsku,
 Turci bježat' pleća obrnuše. O. 425.

Tu je bitka u prispodobah opisana. –

b) Ovamo ide opisivanje čovječjega tiela i odijela. – Eustath. (p. 420 k Il. 3, 329) veli: ὁ ποιητής – διατυποῦται καὶ ἐνταῦθα τὴν τοῦ Πάριδος ὀπλισιν. Polybius Sard. (Sp. I, 108) ipotiposu smatra kao „σώματος ιδίως ἀπόδοσις πεπλασμένου“ kao na pr. Il. 9, 503. Cornificius (IV, 49) opisivanje tiela zove *effictio* govoreći: *Effictio est, quum exprimitur atque effingitur verbis corporis cujuspiam forma, quoad satis sit ad intelligendum.*

Na pr. pjevač hoće, da riečmi opiše Kraljevića Marka kao djuvegiju liepo odjevena. On to čini progresivnim načinom pokazujući, kako se junak oblači i oprema; tu dakle vidimo sliku u njenom postanku i razvitku:

Brže sestra trči na čardake,
 Otvori mu sanduk na čardaku,
 Razloži mu gospodske haljine.
 Kad s' obuče Kraljeviću Marko,
 Udr'i čohu i udr'i kadifu,
 I na glavu kalpak i čelenku,
 I na noge kovče i čakšire,
 Svaki čifti od dukata žuta,
 I opasa sablju okovanu,
 Zlatne kite biju po zemljici,
 U zlato je sablja oblivena,
 U ostricu oštra i ugodna,
 A sluge mu konja izvedoše,
 Osedlali sedlom od pozlate,
 Pokrili ga čohom do kopita,
 Povrh svega puli risovina,
 Zauzdali djemom od čelika. V. 2, 40.

Sličnim načinom u istoj pjesmi opisuje dalje Miloša kao djuvegiju:

Miloš ode na tanke čardake,
 Te oblači divno odijelo:
 Samur kalpak i čekrk-čelenku,
 A na sebe tri kata haljina,
 I prigrnu kolastu azdiju,

Koje danas ni u kralja nema,
Otišlo je tridest česa blaga,
Dok iznutra udrio postavu,
A s lica joj ni hesapa nema,
Tu je mnogo blago satrošeno;
A sluge mu ždrala izvedoše.

Da pjevač pokaže, kako je Miloš ljepotom nadkrilio Marka, on ovoga pred onim ponižava:

Ja da ti je okom pogledati,
Pogledati vojvodu Miloša!
Veseo ti Marko djuveglja
Kod onoga vojvode Miloša!

a Miloša s pojedinih strana tiela nad druge uzvisuje:

U visinu da većega nema,
U plećima poširega nema,

ali brzo taj način ostaviv prelazi u figuru uzklika:

Kako li je lice u junaka!
Kake li su oči obadvije!
Kakvi li su oni mrki brci!
Tanki brci pali na ramena;
Blago onoj, koja će ga uzet'!

Još ima pjevač da nacrtat trećega od oba prednja ljepšega junaka. Na tom ne opisuje ništa, nego uzkliknuv kod ljepote njegove, kad je gotov odjeven, pjevač začudjen spominje najdivnije svojstvo toga junaka:

Ja da ti je okom pogledati,
Kad s' obuče jedan krilat junak!
No da vidiš divna djuveglije!
Djuveglije, Relje krilatoga!
Nije šala jedan krilat junak!
Nije šala krila i okrilje!

Da toga junaka pjevač još većma uzvisi, a on oba prednja prema njemu ponižava:

A jadan ti prema njemu Marko!
I jadan ti Miloš vojevoda!

Smiešno obučena junaka u svatovih opisuje pjevač tim, da u prostoru progresivno crtu po crtu spominje:

Ja kakav je od Orašca Tale!
Na njemu su čohane čakšire,
A kroz njija propala koljena;
A na njemu ćurak od medjeda,
A kroz njega izpanuli lakti;
A na njemu kapa od jazavca,
Oko kape trista praporacah;
Zavrg'o se čavljenom batinom,
U njojzi je pet stotin' čavalah,
(Odn'jelo ga pet stotin' djavolah!)
Na kulašu konju bagavomu. B. 1, 51. –

Krasna junaka na konju u svatovih dvjema trima izvedenima crtama pjevač u savršenoj slici prikazuje:

Pa da vidiš moj brate Mujaga!
Što j' ostragu junak za svatov'ma
Na putalju, konju od mejdana,
Smedjih, Mujo, do ramena brka,
U njega su pali po puškama
I pokrili puškam tepeluke,
Sjaju mu se toke kroz brkove
Kano mjesec kroz jelove grane,
Kad obasja od petnaest dana;
Oko glave pera i čelenke,
Devet pera, dvan'est čelenaka,
A trin'esto noja tice krilo,
Pa se krilo na čekrk okreće,
Te kazuje, koji vjetar puše;
A putalj ga glavom zaklonio;
Neobičan junak pogledati. V. 3, 24.

Liepu djevojku u kolu opisuje pjevač u prispodobah:

Pred dvorom mu divno kolo igra,
Kolovodja sestra Stojanova,
A kakva je, da od boga nadje!
Ta ljepša je od bijele vile:

Oči su joj dva kamena draga,
 Dva obraza dva djula rumena,
 Obrvice s mora pijavice,
 Trepavice krila lastavice,
 B'jeli zubi dva niza bisera;
 A tanka je kako i šibljika,
 Visoka je kako omorika;
 Kade igra, kan' da paun šeće;
 Kad govori, kan' da golub guče;
 Kad se smije, kan' da sunce grije;
 Pod grlom joj tri sitna djerdana,
 Dva od zlata, treći od bisera;
 Stoji zveka na vratu djerdana,
 Stoji škripa skuta i sandala. V. 3, 35.

c) Ovamo ide dalje *etopeja* (ἠθοποιία) t. j. predstavljanje običaja i ponašanja ljudskoga. – Quintilian (IX, 2, 58) veli: *Imitatio morum alienorum, quae ἠθοποιία vel, ut alii malunt, μίμησις dicitur, jam inter leniores affectus numerari potest. – sed versatur et in factis et in dictis. In factis, quod est ὑποτυπώσει vicinum. Na to nalik je ono, što Cornificius (IV, 50) zove notatio. On veli: Notatio est, quum alicujus natura certis describitur signis, quae, sicuti notae quaedam, naturae sunt attributa. Aquila Romanus (H. p. 23): moralis confictio: „certis quibusdam personis verba accomodate adfingimus, vel ad improbitatem eorum demonstrandam vel ad dignitatem.“ Jul. Rufin. (H. p. 62) prevadja naziv „ethopoeia“ riečju *figuratio* vel *expressio*. Zonaeus (Sp. III, 162): ἠθοποιία, ὅταν λόγους παρατιθέμεν ἀψύχοις πράγμασιν.*

Primjera radi navadjamo ovo:

U runjanskim zelenim šljivic' ma,
 Tu po hladu popadala vojska:
 Ko s' ugrio, vodom s' razladjuje,
 Ko je žedan, hladnu vodu pije,
 Ko vodicu, ko ljutu rakiju;
 Pješadija u puške zagleda,
 A konjici kolane pritežu,
 Na Loznicu poprijeko glede. O. 354.

Svatovi se rahat učiniše
 U široku polju pokraj mora:
 Ko imaše konja od megdana,
 Okreće ga po polju džilita;

Ko l' bekrija, naginge čuturum,
 Te on pije ono rujno vino;
 Ko imaše grlo pouzdano,
 Popijeva svatske poskočice;
 Medju njima Crnojević Ivo
 Jaše ždrala, konja od megdana. V. 2, 89.

Uporedi M. Č. III, stih 289–306 i IV, stih 717–742.

d) Tomu nalik je *patopeja* (παθοποιία), t. j. živo predstavljanje strasti ljudskih (cf. Emporius ed. H. p. 561; Jul. Rufin. ib. p. 47). – Na pr.:

Kakvu njemu staru majku kažu:
 Kad govori, gromovi pucaju;
 Kad pogleda, munje sijevaju;
 A kad odi, sve se zemlja trese. V. 1, 727.

Ali u to miso strašnu
 U dubine srcu aga topi;
 Crte licu kroti, tješi, blaži,
 A po licu sve to jače maša
 Srčbe plamen, hoće da se miran
 Svietu kaže, a vas drkće i trepti.
 Pak najposlie gdje golema ijeda
 Pred svjedoci sakrit ne uzmognù,
 Usta i viknu bukteć: Hazur momci,
 Hazur s krstom, hazur s ljutiem noži,
 S palom, s ognjem, s kolcem, s uljem vrelieim;
 Razkivajte sve paklene vlasti!
 Ja sam junak, to će pjesma rieti;
 K tom će cilju svi kô žrtva pasti. M. Č. 50.

e) Pod ipotiposu spada i *topografija* (τοπογραφία) t. j. opisivanje kakvoga mjesta, koje, ako je izmišljeno, neki zovu *topotesija* (τοποθεσία). – Quintilian (IX., 2, 44) računa topografiju pod ipotiposu govoreći: *locorum quoque dilucida et significans descriptio eidem virtuti adsignatur a quibusdam, alii τοπογραφίαν dicunt*. Gerber (II., 2, 68) veli: Die τοπογραφία, anschauliche Beschreibung einer Oertlichkeit, hat diesen Namen nach Anon Eckst. (H. p. 73) nur, wenn ein wirklicher Ort beschrieben wird, ist also *loci descriptio*, wie Virg. A. 7, 563; man sagt aber τοποθεσία, *loci positio*, „cum describitur locus, qui non est, sed fingitur“, wie Virg. A. 1, 159; doch ist dieser Unterschied sonst nicht beobachtet. – Na primjer:

Tamnica je kuća neobična:
U tamnici voda do koljena,
Od junaka kosti do pojasa;
Tude idu zmije i jakrepi,
Hoće zmije oči da popiju,
A jakrepi lice da nagrde,
Da otpadnu noge do koljena
I junaku ruke do ramena. V. 2, 65.

U knjizi joj ovako besjedi:
Vidosava Momčilova ljubo!
Šta ćeš u tom ledu i snijegu?
Kad pogledaš s grada iznad sebe,
Ništa nemaš lijepo vidjeti,
Već bijelo brdo Durmitora
Okićeno ledom i snijegom
Usred ljeta kao usred zime;
Kad pogledaš strmo ispod grada,
Mutna teče Tara valovita,
Ona valja drvlje i kamenje,
Na njoj nema broda ni ćuprije,
A oko nje borje i mramorje, ...
A kakav je Skadar na Bojani!
Kad pogledaš brdu iznad grada,
Sve porasle smokve i masline
I još oni grozni vinogradi;
Kad pogledaš strmo ispod grada,
Al' uzrasla šenica bjelica,
A oko nje zelena livada,
Kroz nju teče zelena Bojana,
Po njoj pliva riba svakojaka,
Kadgodj hoćeš, da je taze jedeš. V. 2, 25.

U tom primjeru ima to vanredno, što u njem ima kontrast kroz sve pojedine točke izveden. – Kao primjer uporedi M. Č. IV., stih 779.

7. Gomilanje (congeries).

Misli i izražaji sličnoga značenja, koji se odnose na jedan pojam, gomilaju se, da se njimi onaj jedan pojam uveličava. Taj je pojav nalik na tautologiju (koja će se na drugom mjestu navesti); razlika je u tom, što se tautologijom

ista misao ponavlja, a ovdje misli i izražaji sličnoga značenja.

Quintilian (VIII., 4, 27): Potest adscribi amplificationi congeries quoque verborum ac sententiarum idem significantium. – Na pr.: „Quid enim tuus ille, Tubero, destrictus in acie pharsalica gladius agebat? cujus latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum? quae tua mens, oculi, manus, ardor animi? quid cupiebas? quid optabas?“ Simile est hoc figurae, quam συναθροισμὸν vocant: sed illic (t. j. u sinatroizmu) plurium rerum est congeries, hic unius multiplicatio. Haec etiam crescere solet verbis omnibus altius atque altius insurgentibus: Aderat janitor carceris, carnifex praetoris, mors terrorque sociorum et civium romanorum, lictor Sextius. – U istom smislu kao kod Quintiliana uzima se συναθροισμός u Carm. de figg. (H. p. 68): „Συναθροισμός. Est *conductio conquē gregatio*; cum adcumulo res: Multa hortantur me: res, aetas, tempus, amici, concilium tantae plebis, praenuntia vatum.

Falkmann (Stil. p. 195): Die *Cumulation* (Häufung), wo mehrere Wörter von ähnlicher Bedeutung zur Darstellung eines Gedankens angewendet werden. – Tako isto Filipović (stil. str. 22): „Kumulacija (gomilanje), kad se upotrijebi više sličnih izraza, da se predstavi jedna misao.“ –

Primjeri:

Al' besede dva putnika stara:
Boga tebi, djakone Stevane! ...
Ili si se junak pomamio,
Ili si se danas poturčio,
Časnog krsta pod noge zgazio,
Časnog krsta i krasnog zakona,
I svoju si veru izgubio,
Te si tako rano uranio
U nedelju predje jarkog sunca,
Te ti seješ belicu pšenicu? V. 2, 3.

Ja kad bane knjigu proučio,
Muka mu je i žao je bilo,
U obraz je sjetno neveselo,
Mrke brke nisko objesio,
Mrki brci pali na ramena,
U obraz se ljuto namrdio,
Gotove mu suze udariti. V. 2, 44.

I držaše velika denija
Za tri dana i tri noći tavne,
Ni sedošē, ni se odmoriše,
Ni legošē, ni sankā imaše. V. 2, 53.

B. Jedna misao raširuje se dodavanjem druge misli, koja je prvoj po značenju suprotna ili od nje različna.

1. Antitesa (ἀντίθεσις ἀντίθετον).

Antitesa sastoji se u tom, da se po dva suprotna pojma ili misli jedno drugomu naprotiv stavljaju.

Anaximenes (Sp. I., 212) veli, da se antitesa sastoji ili u riečih ili u mislih ili u obojem: ἀντίθετον κατ' ἀμφοτέρω, καὶ κατὰ τὴν δύναμιν καὶ κατὰ τὴν ὀνομασίαν. U posljednjem slučaju veli, da je antitesa najljepša. Kao primjer u samih riečih navadja: διδότην γὰρ ὁ πλούσιος καὶ εὐδαίμων τῷ πένητι καὶ ἐνδεῇ; u samih mislih: ἐγὼ μὲν τοῦτον νοσοῦντα ἐθεράπευσα, οὗτος δ' ἐμοὶ μεγίστων κακῶν αἴτιος γέγονεν; primjer u riečih i mislih ujedno: οὐ γὰρ δίκαιον τοῦτον μὲν τὰ ἐμὰ ἔχοντα πλουτεῖν, ἐμὲ δὲ τὰ ὄντα προϊέμενον οὕτω πτωχεύειν.

Cornificius (IV., 43) veli: *Contentio* est, per quam contraria referuntur. Ea est in verborum exornationibus – hujusmodi: Inimicis te placabilem, amicis inexorabilem praebeas. In sententiarum hujusmodi: Vos hujus incommodis luges, iste rei publicae calamitate laetatur. Vos vestris fortunis diffiditis, iste solus suis eo magis confidit. Inter haec duo contentionum genera hoc interest: illud ex verbis celeriter relatis constat; hic sententiae contrariae ex comparatione referantur oportet. – Na drugom mjestu (IV, 18) veli: *Contrarium* idem fere est, quod contentio. Contrarium est, quod ex rebus diversis duabus alteram breviter et facile confirmat, hoc pacto: Nam qui suis rationibus inimicus fuerit semper, eum quomodo alienis rebus amicum fore speres? To drugčie zovu ἐνθύμημα, na pr. Jul. Rufinian (H. p. 45): Ἐνθύμημα fit, cum periodos orationis ex contrariis sententiis astringitur.

Quintilian (IX., 3, 81): *Contrapositum* autem, vel, ut quidam vocant, *contentio* (ἀντίθετον dicitur) non uno fit modo, Nam et, si singula singulis opponuntur, ut in eo, quod modo dixi: Vicit pudorem libido, timorem audacia. Et bina binis: Non nostri ingenii, vestri auxilii est. Et sententiae sententiis: Dominetur in contentionibus, jaceat in judiciis. Cui commodissime subjungitur et ea species, quam *distinctionem* diximus (IX., 3, 65): Odit populus romanus privatam luxuriam, publicam magnificentiam diligit. Et quae sunt simili casu, dissimili sententia in ultimo locata, ut: Quod in *tempore mali* fuit, nihil *obsit*, quin, quod in *causa boni* fuit, *prosit*. Fit etiam assumpta illa figura, qua verba declinata repetuntur, quod ἀντιμεταβολή dicitur: Non, ut edam, vivo, sed, ut vivam, edo. –

Alexander (Sp. III., 36) razlikuje antitese, koje se sastoje iz rieči *suprotnoga značenja*, kao: μάλλον γὰρ τιμῶσιν αἱ πόλεις τῶν ἀδίκως πλουτούντων τοὺς δικαίως πενομένους; za tim *protuslovne (kontradiktorične)* antitese, kao: σὺ μὲν γὰρ ἔλαβες, ὦ Δημάδε, δῶρα παρὰ Φιλίππου ἐγὼ δὲ οὐκ ἔλαβον, καὶ προέπινες αὐτῷ κατὰ τῆς πόλεως εὐωχούμενος, ἐγὼ δὲ οὐ συνέπινον; i još onake antitese, u kojih se samo različni pojmovi, koji niti su suprotni niti protuslovni, jedan drugomu naprotiv stave, kao (Dem. de cor. 265): ἐδίδασκες γράμματα, ἐγὼ δὲ ἐφοίτων ἐτέλεις, ἐγὼ δὲ ἐτελούμην, ἐτριταγωνίστης, ἐγὼ δὲ ἐθεώρουν ἐγραμμάτευες, ἐγὼ δὲ ἐκκλησιάζον ἐξέπυπτες, ἔγω δὲ ἐσύριπτον. – U Carm. de fig. (H. p. 64) preveden je naziv ἀντίθεσις riečju *oppositum*; Ps. Rufin. (H. p. 51) ima za to naziv *contrarium* vel *oppositio*.

Manje jasne definicije drugih starih pisaca navadjati propuštamo. – Volkmann (Rhet. p. 414) veli: Als wirkliche rhetorische Figur wird man nur diejenige Antithese betrachten können, wo mit den einander entgegengesetzten Wörtern auch ein Gegensatz im Gedanken verbunden ist. Bei ihr tritt die beabsichtigte Kunst des Redners klar zu Tage. – A Gerber (II., 2, 13) veli: Die Entgegensetzung ist an sich nur eine Art Begriffsbestimmung, und bedarf, um Redefigur zu werden, einer besonders hervortretenden und nicht schon durch den Inhalt geforderten Formirung. Da diese aber sehr verschiedener Art sein kann, so bezeichnet „Antithesis“ nichts Bestimmtes als Redefigur und muss als solche in Wegfall kommen. – Dobro kaže Niggli (Ueb. d. Redefig. p. 27): Oft sucht man einem Gedanken Relief zu geben, indem man ihn dem vollen Gegensatz gegenüber stellt, oft gehören beide, Satz und Gegensatz, zur beabsichtigten Mittheilung, sind aber so gewählt, dass wesentlich der Contrast auf den Leser oder Zuhörer wirkt.

Dakle ako i kod antitese oba protivna pojma ili misli pripadaju k namjeravanoj izjavi, te s toga tu neima figure, ipak se opaža namjera i vještina govornikova u tom, kako on jednomu pojmu ili misli dodaje drugi protivan pojam ili misao, pokazujući tim, da mu je upravo do izjave one protivnosti stalo.

Neki noviji a i naši pisci ne slažu se u definiciji antitese sa starimi pisci. Zabuna je postala otud, što se tu suviše dodaje naziv *kontrast*, a k tomu dolazi još i *oksimoron*. Falkmann (Stil. p. 190) na pr. veli.: Eine Antithese entsteht, wenn widerstreitende oder: conträre Vorstellungen, wie der Logiker sie nennt, entweder mit einander zu einem Ganzen verbunden oder doch in irgend ein Verhältnis gestellt werden. – U prvom slučaju imamo oksimoron, u drugom antitesu. Falkmann navadja ove primjere: Der arme Herr der Welt (so nennt Diderot Nero – eine sogenannte Contradictio in adjecto). Bald siegte in dieser Stadt die Thorheit über die Weisheit, das Laster über die Tugend. – U prvom primjeru imamo oksimoron, u drugom antitesu pojedinih rieči. – Dalje veli Falkmann (p. 191): Der Contrast – sonst das Antitheton genannt – findet Statt,

wo disjuncte, das heisst: unter einer dritten vereinigt neben einander liegende Vorstellungen in Verbindung gesetzt werden. Z. B. Du schläfst auf weichem Bette, ich schlaf auf weichem Klee ec. – To je antitesa u cielih izrekah ili mislih. –

Högelsberger (Gesamtgebiet d. deut. Sprachwiss. p. 201) navadja: die Antithese (Gegensatz). In ihr werden von einander verschiedene Vorstellungen und Gedanken einander gegenüber gestellt. Besondere Arten sind der Contrast und das Oximoron. Unter Contrast versteht man die Gegenüberstellung von Gleichartigem in seiner Verschiedenartigkeit, unter Oximoron die sinnige Verbindung von widersprechenden Vorstellungen. –

Po tom bi kontrast po prilici ono bio, što je kod starih antitesa u mislih, a za antitesu u užem smislu ostalo bi ono, što je kod starih antitesa u pojedinim pojmovih ili riečih. U tom smislu po prilici definiraju antitesu i kontrast naši pisci koji više koji manje jasno, kao Ristić (estet. str. 53), Pechan (poet. str. 17), Filipović (stil. str. 24). Tomić (stil. str. 24). Tomić (stil. str. 28) veli: „Kontrast uzpoređuje dva predmeta, koja su po sebi različna, ali opet po nečem podobna.“ – To bi mogla i prispodoba biti. Dalje veli: „Antitesa sastavlja ujedno dvie predstave, koje su jedna drugoj zaista suprotne; na pr.: mudra budala.“ – To je oksimoron. Dalje (str. 29) veli: „Oksimoron takodjer spaja protivne predstave ali na uman način.“ – Po tih definicijah razlikuje se oksimoron od antitese samo u tom, što se u oksimoru protivne predstave „na uman način“ spajaju, a u antitesi – ne znamo kako.⁴ – Šenoa (antol. str. XVI.) navadja: „Antiteza (suprotina). Pjesnik stavlja dva protivna pojava uza se“. –

Primjeri antitese, gdje pojedini pojmovi jedan drugome naprotiv stoje:

Čuvaj *bije*le novce za *crne* dane. Posl.

U *crnoj* zemlji *bijelo* žito rodi. Posl.

No išteti Jovan na pohodu,
Ide *mudro* progovara *ludo*. V. 2, 89.

A svatovi da čuvaju stražu.
Gdi je *straža* od *pijanih ljudi*? V. 3, 76.

Lako maše, a udara *teško*. V. 2, 82.

Živa pade, *mrtvu* je digoše. V. 1, 344.

Ta *živi* te općiniše Turci,
A *mrtvi* te k mene privoleše. V. 3, 7.

Grom zagrmi na svetoga Savu. O. 261.

4 Na str. 35 navadja se suviše kao nešto novo „Antitheton (protimba)“.

Kog' su ljube dosle sjetovale
S dugom kosom a pameću kratkom? V. 2, 89.
I njemu bi izbila zadnjom nogom sprednje zube. M. 5. 18.
I meni si jad zadala:
Konja vodim, peše odim;
Čizme nosim, a bos odim;
Leba nosim, a gladan sam;
Vodu gazim, a žedan sam. V. 1, 338.
I proz mrazne živce vruća
Rek' bi krvce vri mu rieka. M. Č. 12.
Al što ono uz topuz se sloni,
Divno čudo dosle nevidjeno,
Krotko jagnje pored zmaja ljuta?
Gusle vidiš; al se ne boj pobre,
Ne bi li ih razlupao *topuz*,
Prometnuo *žice verigami*,
Nevin lučac tetivom i lukom,
A konjica konjem od mejdana.
Ne boje se *Slovinkinje vile*,
Uz *šestoper* da će poginuti. M. Č. 40.

Primjeri antitese, gdje se misli jedna drugoj na protiv stavljaju:

Pauk po cvijetu bere jed, a čela sakuplja med. Posl.
Čeg' se mudar stidi, tim se lud ponosi. Posl.
Vi pjevate, a nama krvave polijeću. Posl.
A ja sine kukam na garištu,
A ti vino piješ u Kruševcu. V. 2, 44.
Od Srbina malo tko pogibe,
Od Turaka malo tko uteče. O. 338.
Osta Huso nogom kopajući,
Ode Grujo brdom pjevajući. V. 3, 2.

I poviše izreka u antitesi jedne drugim na suprot stoje:

Tu falakah škripa stoji,
Tu Safera rika divja:
„Harač, harač, rajo, treba!“
Tu kukavne jauk raje:

„Hljeba, hljeba, gospodaru,
Nevidjesmo davno hljeba!“ M. Č. 33.

Sedi moma na visoko,
Svilu prede, gajtan plete,
S gajtanom se razgovara:
„Da ja znadem, moj gajtane!
Da će tebe mlad nositi,
Svilom bi te opletala,
Zlatom bi te uvijala,
A biserom nakitila;
A da znadem, moj gajtane!
Da će tebe star nositi,
Likom bi te opletala,
A rogozom popletala,
Koprivama nakitila, V. 1, 397.

Al' govori Musa Arbanasa:
„Ako t' i jest rodila kraljica
Na čardaku na meku dušek, U
čistu te svilu zavijala,
A zlaćenom žicom povijala,
Odranila medom i šećerom;
A mene je ljuta Arnautka
Kod ovaca na ploči studenoj,
U crnu me struku zavijala,
A kupinom lozom povijala,
Odranila skrobom ovsenijem. V. 2, 67.

2. Oksimoron (ὀξύμωρον).

I kod oksimora ima dva suprotna pojma kao kod antitese; ali u antitesi jedan prema drugomu stoji samo u nekom odnošaju, a tu se oba spajaju u protuslovnost, t. j. nečemu se pripisuje kakva radnja ili svojstvo, koje s onim u prividnom protuslovju stoji; čini se, da tako spojeni pojmovi ne mogu jedan pored drugoga obstati, jer se jednim biće drugoga nijeće, a ipak u nekom obziru smisla imaju.

Niggli (Ueb. d. Redefig. p. 29) oksimoron ovako definira: Hauptwörtern werden Eigenschaften oder Handlungen beigelegt, die mit ihnen im Widerspruch stehen oder zu stehen scheinen, da die Verbindung im gewissen Sinne doch möglich ist, z. B. ein beredtes Schweigen. Es kann das Schweigen

mächtiger wirken als grosse Beredsamkeit. Auch wird bisweilen ein Wort in zwei verschiedenen Bedeutungen so verwendet, dass dadurch scheinbar ein Widerspruch entsteht.

Gerber (II, 2, 76) veli: Das Oxymoron verbindet Worte, welche im Gegensatz zu einander stehen, desshalb aber auch derselben Begriffssphäre angehören. Man wird also – genöthigt entweder zu einer Aufhebung, Negirung des einen Begriffs, als welcher vor dem andern nicht zu bestehen vermag, wie: „Das Billigste ist das Theuerste“, wo „das Billigste“ durch den Sinn für „das Werthlose“ erklärt wird; oder zu einer Vereinigung beider, welche dann von dem Widerspruch durchdrungen ist, wie (Schiller): Der Wanderer lauscht mit *wollustvollem Grausen*. Der Terminus *Oxymoron*, von den Neueren fast allgemein aufgenommen, ist nur an wenigen Stellen bei den Alten nachweisbar. – Ps. Donat (Ter. Eun. II, 2, 12) zu: „nihil cum est, nihil deficit tamen.“ Figura ὀξύμωρον. Apud Virgilium (Aen. 11, 695): sequiturque sequentem. Et Cicero (Cat. 1, 8): cum tacent clamant. Vossius (Inst. or. II, 407): Ad contraria quoque pertinet ὀξύμωρον, quasi dicas *acutifatum*; quo idem negatur de semet ipso; unde fit ut prima facie fatue dictum videatur, quod postea acute dictum cognoscitur. Medju drugimi primjeri navadja Gerber (l. c. p. 77 sq.) ove: ὅσια πανουργήσασα (Soph. Ant. 74); κρατεῖς τοι τῶν φίλων νικώμενος (id. Aias 1340); – impietate pia est (Ov. met. 8, 477); – Lessing (Nathan): Der wahre Bettler ist doch einzig und allein der wahre König; Uhland: O süßes Graun! Schiller (D. Carl.): Kann die Natur mit solcher Wahrheit lügen? – Ovamo računaju se i ovaki primjeri: νᾶες ἄναες (Aesch. Pers. 680); γάμος ἄγαμος (Soph. Oed. r. 1214); μῆτερ ἐμὴ δύσμητερ (Hom. Od. 23, 97).

Naši primjeri:

Mudra budala (kaže se, kad se ko pretvara, da je lud, a nije). Posl.

Pijan bez vina (t. j. lud). Posl.

Slijep kod očiju. Posl.

Puno praznine. Posl.

Bez britve obrijati. Posl.

Prazna je torba teža od pune. Posl.

Tvrd više daje, a lijen dalje kasa. Posl.

Blago onom, ko pameti nema. Posl.

Teško onom, ko zlotvora nema. Posl.

Samo šale radi pjeva se ovo:

Priča čudo ni još nerodjeni

U mezari medju mrtvijema:

Vozila se po gori djemija,
Mrnari joj miši oružani,
Konja igra po moru delija itd. H. 108.

3. Paradokson (παράδοξον).

Kao što se kod antitese jednomu pojmu drugi protivan pojam dodaje, tako se u paradoksu dodaje jednomu pojmu drugi od slušaoca neočekivani pojam, dakle različan od onoga, kojemu se je slušalac nadao.

Gerber (II, 2, 72) navadja, kako Aristoteles (Rhet. III, 11) govoreći o sredstvih govora, koja slušaoca draže zavaravanjem, kao takvo smatra među drugim to, da se što god novo kazuje (τὸ καινὰ λέγειν), a to biva onda kad je neočekano (γίνεται δέ, ὅταν παράδοξον ᾖ, καὶ μὴ – πρὸς τὴν ἔμπροσθεν δόξαν, ἀλλ’ ὥσπερ οἱ ἐν τοῖς γελοίοις τὰ παραπεποιημένα), kao što biva, kad se u šali što oponašajući govori. Kao primjer dodaje ovo: ἔστειχε δ’ ἔχων ὑπὸ ποσὶ – χίμευλα (stupaše imajući na nogama – čvoruge), a očekivaše se rieč πέδιλα (cipele ili opanke). – Cicero (de or. II, 63) veli, da je „notissimum ridiculi genus, cum aliud expectamus, aliud dicitur. Hic nobismet ipsi noster error risum movet.“ Naziva za takav pojav ne navadja, čini se da to on misli pod „improvisum quiddam“ (de or. III, 53). U uvodu u „Paradoxa ad M. Brutum“ veli: „admirabilia contraque opinionem omnium – παράδοξα nominantur.“ – Quintilian (IV, 1, 40) παράδοξον prevadja riečju *admirabile*, a na drugom mjestu (IX, 2, 23) riečju *inopinatum*, ali kad govori o paradoksu šale (VI, 3, 84), ne upotrebljavajući tog naziva navadja samo: „genus *dicipiendi opinionem* aut *dicta aliter intelligendi*“, na pr. homo in agendis causis optime – vestitus. Gerber (l. c.) drži, da Quintilian toga pojava za to nije nazvao παράδοξον, što je smatrao, da šala kao takva za sebe posebni rod sačinjava, i veli dalje: Aber es ist kein Grund vorhanden, ein Paradoxon des Ernstes als Figur zu scheiden von einem Paradoxon des Scherzes, denn beide wirken durch eine Ueberraschung, welche auf der *Bedeutung* beruht. Die Figur bezieht Begriffe auf einander, welche sonst nicht leicht mit einander zu thun haben. Wenn nun der Ausdruck zunächst eine Aussage von Gewicht anzukündigen scheint, der hinzutretende Begriff ihn aber in andere Beleuchtung stellt, so dass das Grosse, Ansehnliche, Würdige plötzlich als ein Kleines, Niederes, Gewöhnliches erblickt wird, so erregt diese Täuschung der Erwartung das Lachen; andererseits kann ein Ausdruck, der Besonderes zu bringen anfänglich nicht verspricht, durch ungewöhnliche Beziehung auf einen anderen Begriff die Einsicht in einen ungeahnten Zusammenhang und damit das Verständniss eines tiefen und gewichtigen Gedankens in schlagender Kürze eröffnen.

Krivo je, veli Gerber (l. c. p. 73), što Quintilian (IX., 2, 22) naziv παράδοξον upotrebljava za onaj pojav, kojega (kako on veli) Celsus zove *sustentatio*, t. j. kad govornik dugim zatezanjem slušaoca na nešto pripravlja, pa onda nešto neočekivano dodaje. Jer tu, kako se i iz Quintilianova primjera vidi, dolazi nešto novo u stvari a ne u govoru, dapače po govoru moglo se je očekivati, da će u stvari nešto novo doći. U tom pogledu Gerber (l. c.) dalje veli: Bei der Figur des Paradoxon, welche plötzlich Fremdartiges zusammenbringt, ist eine *bewusste Erwartung* gar nicht vorhanden; die Figur erzeugt diese erst, indem sie uns zum Bewusstsein bringt, dass unsere stille Voraussetzung getäuscht wurde.

Za Quintilianom poveo se Jul. Rufinian (H. p. 46) navadajući nazive παράδοξον, ὑπομονή, *sustentatio*, *inopinatum*, kao da jedno te isto znače; a Isidor (H. p. 520) definira: Paradoxon est, cum dicimus inopinatum aliquid accidisse. – I neki noviji pisci primiše sustentaciju medju figure, na pr. Nissl (Anleit. z. Ausdr. des Ged. p. 74): Die *Sustentatio*, *Hinhaltung*, ist diejenige Figur, mittelst welcher man die Sache nicht gleich nennt, sondern die Zuhörer gleichsam rathen lässt, und dann erst etwas vorbringt, was sie nicht erwarten. – Tako Filipović (stil. str. 28): „Zatezanje pripravlja na glavni predmet, kojim se zanimlje naša pozornost.“

Demetrius (Sp. III, 206) ima naziv παρά προσδοκίαν, na pr. (Odyss. 9, 369): ὅτι ὕστατον ἔδομαι Οὐτιν. Tiberius (Sp. III, 66): παρά προσδοκίαν δέ ἐστιν, ὅταν ἄλλο τοῦ ἀκροατοῦ προσδεχομένου ἄλλα μετὰ τινος χάριτος ἐπένευκε. – Porphyryion kod ovih Horacijevih rieči (sat. II, 2, 62): cornu ipse bilibri caulibus instillat – veteris non parcus aceti, dodaje da je to παρά προσδοκίαν – Anonym. Eckst. (H. p. 76): παραπροσδόκημα est inopinatus exitus, id est cum aliud proponitur et aliud concluditur. – Vossius (osim drugih novijih pisaca) ima (Inst. or. II, 386) naziv: ἀπροσδόκητον.

Falkmann (Stil. p. 191) veli: Zuweilen geht ein Schriftsteller aus dem ironischen Tone plötzlich in die gewöhnliche Darstellung über und bewirkt dadurch bei den Lesern eine *Ueberraschung*. – Istina, da paradokson često tim načinom postaje, ali često postaje i bez ironije.

Tomić (stil. str. 39) navadja: „Paradoxon ili paradoxa. Ova figura predstavlja sud tako, da je, akoprem prividno neistinit, s druge strane promatran, ipak istinit.“ – To je prievod Högelsbergerove definicije (Gesamtgeb. d. dtsh. Sprachw. p. 202). Ta se definicija bolje slaže s pojmom oksimora nego li paradoksa. U istom smislu definira paradokson Šenoa (antol. str. XVI), i Filipović (stil. str. 25). Paradoksu po našem shvaćanju odgovara ono, što se kod Filipovića zove „presenetka“. On veli (l. c.): „Presenetka, kad na koncu izadje nješta posve drugoga, nego li smo se nadali.“

Primjeri:

I go i bos, i još mu je – *zima*. Posl.
Ne bojim se, no me je – *strah*. Posl.
U sitno se ne desilo, a u krupno – *nema*. Posl.
Ima i u Paića topuz, ali u – *bisagama*. Posl.
Mudra glava, šteta što je samo – *dvije noge nose* (a ne četiri –).
Posl.
Sačuvaće tajnu, dok se – *s prvim ne sastane*. Posl.
Moja mati i njegova mati dvije rodjene – *žene*. Posl.
Moja mati i njegova mati na jednom se – *suncu grijale*. Posl.
Bježi Novak kroz goru zelenu
Nešto malo – *dva puna sahata*. V. 3, 6.
I na glavu kami dofatio,
Mali kami od – hiljade okah. V. 2, 17.
Ići joj ne ću na svadbu,
Nego joj šaljem blagoslov:
Muškoga čeda – nemala!
Koliko ljeba pojela,
Toliko – jeda imala! V. 1, 362.
Svekrva mi dugovječna bila
Od nedelje do – ponedjeljnika! V. 1, 418.
Mili bože, ne ću majku kleti.
Zdrava majko krunu poderala
U – zemljici bez jarkoga sunca! V. 1, 727.
Ako li ga sažaljuju, što je mlad,
Nek ga daju meni mladoj u ruke,
Metaću ga na zle muke, na – ruke. V. 1, 536.
Mi smo tebi harač pripravili:
Iz – pušakah praha i olova,
U desnici oštrijeh sabaljah, V. 4, 48.
A pak slušaj kako junak zbori:
„Vaj Durače, starče stari!
Kuda ‘š sade, kamo li ćeš,
Sad gdje smakoh gorske miše?
Il’ u goru? Brdjani su tamo;
Il’ u ravno? Na ravno će sići;
Il’ ćeš živjet, da izgubiš glavu?

Najbolje je bježat pod oblake.
 Mišad grize, ali po tlih gmiže.
 Sam sur oró pod nebo se diže. –
 – *Penjite ga na vješala tanka,*
 Neka znade, što mu strah valjade. M. Č. 5.

4. Poredjenje (comparatio).

Quintilian (VIII, 4, 9) govoreći o amplifikaciji (t. j. o uveličavanju) pojmova, kaže, da ono uveličavanje, koje biva poredjenjem, raste sredstvom manjih predmeta; jer uzvisujući ono, što je niže, nužno je, da tim govornik ujedno podiže ono, što je nad onim nižim, amplificatio – quae fit per comparationem, incrementum ex minoribus petit. Augendo enim, quod est infra, necesse est extollat id, quod supra positum est; ut (de vomitu in Antonium Cicero Phil. 2, 63): „Si hoc tibi inter coenam et in illis immanibus poculis tuis accidisset, quis non turpe duceret? In coetu vero populi romani.“ Et in Catilinam (1, 17): „Servi mehercle mei si me isto pacto metuerent, ut te metuunt omnes tui, domum meam relinquendam putarem.“ Dalje veli, da uzvišivanja radi ne poredjuje se samo cielo s cielim nego i dielovi sa dielovi, ostendendum est, augendi gratia non tota modo totis, sed etiam partes partibus comparari; sicut hoc loco: „An vero vir amplissimus P. Scipio pontifex maximus Tiberium Gracchum mediocriter labefactantem statum rei publicae privatus interfecit: Catilinam orbem terrarum caede atque incendio vastare cupientem nos consules perferemus?“ (Cic. Cat. 1, 1). Hic et Catilina Graccho, et status rei publicae orbi terrarum, et mediocris labefactatio caedi et incendiis et vastationi, et privatus consulibus comparatur.

I u naših pjesmama ima mnogo primjera poredjenja; ali čim se u navedenih latinskih primjerih manjim uzvisuje veće, to se obratno u naših primjerih većim podiže ono, što je od njega manje.

a) Poredjenjem uveličava se osoba ili stvar tako, da se u nečem uzvišuje nad drugu, koja je od nje još vrstnija. Na pr.:

Snijeg pade o Djurdjevu danu,
 Ne može ga tica preletjeti,
 Djevojka ga bosa pregazila, V. 1, 311.

Kolika je gora božurova,
 Ni tica je prelećet' ne može,
 A danas je svati preigraše. H. 161.

Jao moje štete i sramote!
 Varaše me Turci i kauri,

Nitko mene prevarit ne može,
A danas me prevari djevojka. V. 1, 745.

Kakva knjiga, ter ju suzam' topiš?
Ti s' učio careve fermane,
A učio kraljeve mandate,
I vezirske sitne burjuntije,
A suzam' ih nisi oblivao. B. 1, 64.

Znaš li doro, prvo dobro moje!
Kad je vojska pod Os'jekom bila,
Jedna zobca četiri dukata;
Zob s' osjekli bani, djenerali,
Ja je tebi osijek'o nisam. B. 1, 78.

Boja bismo sa sedam kraljevah,
Sve kraljeve vlaške nadjačasmo;
Boja bismo s Skender-begom banom,
I njegovu zemlju osvojismo;
Boja bismo s vojevodom Jankom,
I njegovu zemlju osvajasmo;
A malenu vlašku Goru crnu
Ne mogosmo nikad osvojiti. O. 165.

b) Kakva osoba ili stvar uzvišuje se u nečem tim, da se kaže, kako se ona u još mnogo većem ma i nečuvnom odlikuje. Na pr.:

Da kakvi su Golači junaci!
Ubili bi pod oblakom ždrala,
A kamo li na zemlji junaka. O. 366.

A dohvati sjajnu brešakinju,...
Koja no bi oklop prolomila,
A kamo li prsi u junaka. O. 457.

Tvrde straže pokraj vode vrzi,
Da ne može tica prolećeti,
A kamo li tatar prokasati. O. 365.

Al' je pusta Zeta ustanula,
E je ne bi orao preletio,
A ne ranjen Draško pregazio. V. 4, 9.

Ne bi njega sustignule vile,
Kamo li bi Turčin na djogatu. B. 1, 79.

Ne može ga ni okom vidjeti,
A kamo li za njim kopjem bacit'. B. 1, 90.

Metnu Marko strelu Tataranku,
Ode strela u pra i u maglu,
Očima se ne da pregledati,
A kamo li premerit' aršinom. V. 2, 61.

Gruji nisu konji utekali,
A kamo li jedna ženska glava. V. 3, 7.

Bjesan Turčin, krvnik Gore crne,
Koga znade i staro i mlado,
I ne bi ga pronijele vile,
A kamo li noge na junaku
Crnom gorom na bijelu danu. M. Č. 8.

Više puta se za ovaj zadnji slučaj kaže samo ono veće, u čem se kakva osoba ili stvar odlikuje. Na pr.:

Potkovao bi i djavola na ledu. Posl.
Zavadio bi dva oka u glavi. Posl.
Zaboravio sam i ime svoje. Posl.
Iz kamena bi suza udarila. Posl.
I izmedj svetijeh ima riječi. Posl.
I konj od sto dukata posrne. Posl.
I oca bi za novce prodao. Posl.
I ćorava koka nadje zrno. Posl.
Ne bi dao ni bogu tamjana. Posl.
Ni božij grob se badava ne čuva. Posl.
Ni prsti u ruke nisu svi jednaki. Posl.
Skinuo bi s matere božje pokrov. Posl.

5. Povišivanje (incrementum, ἐπαύξησις).

Ovamo računamo one pojave, u kojih se po jačini značenja različni izražaji ili misli odnoseći se na jedan pojam postupno sve jači iza jačih dodaju, da se onaj jedan pojam tim jače uveliča.

Quintilian (VIII., 4, 3) navadja više vrsta povišivanja govoreći: Incrementum est potentissimum, cum magna videntur, etiam quae inferiora sunt. Id

autem uno gradu fit aut pluribus. Per id venit non modo ad summum, sed interim quodammodo supra summum. Na pr. (Cic. Verr. 5, 66): „Facinus est vincere civem romanum, scelus verberare, prope parricidium necare: quid dicam in crucem tollere!“ Nam et si tantum *verberatus esset*, uno gradu increverat, ponendo etiam id esse facinus, quod erat inferius. Et si tantum *occisus esset*, per plures gradus ascenderat. Cum vero dixerit, *prope parricidium necare*, supra quod nihil est, adjecit, *quid dicam in crucem tollere*? Ita cum id, quod maximum est, occupasset, necesse erat in eo, quod ultra est, verba deficere. – Crescit oratio minus aperte, sed nescio an hoc ipso efficacius, cum citra distinctionem in contextu et cursu semper aliquid priore majus insequitur, ut de vomitu in Antonium Cicero (Phil. 2, 63): „in coetu vero populi Romani, negotium publicum gerens, magister equitum.“ Singula incrementum habent. Per se deforme, vel non in coetu, vomere: in coetu etiam non populi: populi etiam, non romani: vel si nullum negotium ageret, vel si non publicum: vel si non magister equitum. Sed alius divideret haec, et circa singulos gradus moraretur, hic in sublimi etiam currit, et ad summum pervenit non nixu, sed impetu. –

Gregorius Cor. (Sp. III., 225) ima za to naziv ἐπαύξησις: φράσις κατὰ πρόσθεσιν αὐξάνουσα τὸ σημανόμενον, kao Od. 7, 36: τῶν νέες ὠκεῖαι ὥσει πτερὸν ἢ ἐ νόημα; Il. 22, 134: ἀμφὶ δὲ χαλκὸς ἐλάμπετο εἵκελος αὐγῇ ἢ πυρὸς αἰθομένου ἢ ἡελίου ἀνιόντος. – Anon. Eckst. (H. p. 74) navadja u tom smislu: ὑπέρθεσις.

Gerber (II., 2, 22) veli o tom: Der rhetorische Pleonasmus wiederholt denselben Sinn mit wechselndem Ausdruck; er wirkt also durch Häufung und Fülle. Energischer wird die Wirkung, wenn die Ausdrucksmittel nicht gleichwerthig neben einander stehn, sondern von den schwächeren übergehn zu stärkeren, denn dann beruht sie nicht mehr auf dem längeren Verweilen der Vorstellung bei dem Gegenstande, sondern darauf, dass an dem Anwachsen der Bezeichnungen die Grösse und Bedeutung des Sinnes bestimmter ermessen wird, und dass auch die Absicht einer Steigerung zum Bewusstsein kommt.

Noviji pisci pomiešali su tu figuru s gradacijom (gradatio, κλιμαξ) i najposlie te nazive jedan drugim zamienili. Tako na pr. Herling (Lehrb. d. Stil. I., p. 175) nazive: Steigerung, Klimax, Gradation, incrementum, skupa navadja kao jednoga istoga značenja, prem da je kod starih gradatio (κλιμαξ) sasvim drugo što nego incrementum. – Nissl (Anleit. p. 39): Die Steigerung (gradatio – κλιμαξ –). Sie besteht darin, dass man die Begriffe nach den Graden ihrer Wichtigkeit ordnet und stufenweise von den kleinern zu den grössern fortschreitet, – z. B. Es ist eine freche That, einen röm. Bürger binden; ein Frevel, ihn geisseln; ein Brudermord, ihn tödten heissen; was soll ich sagen: ihn ans Kreuz heften? – Gerber (II., 1, 208) kaže: In neueren Darstellungen der Rhetorik findet sich unter dem Terminus der Climax eine blosser Steigerung

des Sinnes begriffen. Gottschall z. B. (Poet. I., 213) nennt „Die Steigerung – Klimax – eine Figur, welche den überzeugenden Gedanken oder den wachsenden Effekt durch immer neue stufenmässige Verstärkung des Wortes und des Bildes ausdrückt und in der Regel hyperbolisch schliesst“, und versteht, wie seine Beispiele zeigen, die „stufenmässige Verstärkung“ nur als eine des Sinnes, Schon von Adelung (D. Styl, I., 301 sq.) kann dieses Verlassen der Tradition sich herschreiben.

Tim tragom podjoše i naši pisci. Ristić (estet. str. 53) veli: „Klimaks (gradacia, stepenost) napreduje sa slabiji na snažnija predstavljenja; antiklimaks (zastepenost) obratno.“ – Šenoa (antol. str. XVI.) „*uzlaz* (climax)“; Filipović (stil. str. 22); „gradacija (stupnovanje)“.

Primjeri:

O čuješ li mlada moma!
Prosio b' te, poći ne ćeš;
Mamio b' te, poći ne ćeš;
Otim'o b' te, sam ne mogu. V. 1, 505.

Da ja znadem moj gajtane!
 Da će tebe mlad nositi,
Svilom bi te opletala,
Zlatom bi te uvijala,
A biserom nakitila. V. 1, 397.

Nije meni majko zemlja teška,
 Već su teške kletve djevojačke:
 Kad uzdišu, do boga se čuje;
 Kad zakunu, sva se zemlja trese;
 Kad zaplaču, i bogu je žao. V. 1, 368.

Tko je u agu ...
 Pogled upro, taj mogaše
 Po licu mu poznat jade,
 Boli, srčbe, gnjeve, biese
 I stotinu inieh srdah, M. Č. 48.

I daj meni sablju *postolicu*,
Nevadjenu trideset godina,
Nevadjenu, na boj ne nošenu,
 Koja se je *rdjom proturila*,
 Te s' *iz kora izvadit ne može*, ...
 A napusti dvjesta janjičara,
 Neka mene na sabljam' raznesu. V. 2, 52.

Odgovara gospodja kraljica:
 Simeune, dugo jadan bio!
 U z'o čas ga roda potražio!
 A u gori doš'o u Budima
 I noćio s gospodjom kraljicom
 I kraljici obljubio lice!
 Ti si svoju obljubio majku. V. 2, 14.

Mogu se i iza jačih sve slabiji izrazi ili misli dodavati, *perversa αὐξήσις* – Gerber (II., 2, 44) veli: Es kann auch – entsprechend dem incrementum – eine Figur gedacht werden, welche den geringen Grad der Bedeutung eines Begriffs durch ein Absteigen von einem höheren bemerkbar macht. – Für diese Figur scheint der terminus *Anticlimax* bestimmt, den Neuere einführen; Ps. Donat zu Terent. (Andria I., 1, 112 n. I., 5, 1) nennt es: *perversa αὐξήσις*, *a majoribus descendens ad minora*. Ueber dies „καταπεπτωκέναι ἀπὸ ἰσχυροτέρου ἐπὶ ἀσθενέος“ vide Demetr. (Sp. III., 274). – Volkmann (Rhet. p. 404) veli: Neure begnügen sich nicht blos damit, fast regelmässig die Klimax mit dem incrementum schlechthin zu verwechseln, sie sprechen auch mit einem selbsterfundenen Worte von einer *Anticlimax*. Dafür hat man zu sagen *αὐξήσις a majoribus ad minora*. So Donat. zu Ter. Andr. 139: quid feci, quid commerui aut peccavi, pater? –

Primjeri:

Ali u to misó strašnu
 U dubine srcu aga topi;
 Crte licu kroti, tješi, blaži. M. Č. 50.

Prva j' srića u cvitu savita,
 A druga je u suzam' salita,
 A treća je čemerom nalita, V. 1, 615.

Umre Jovo, žalosna mu majka!
 Zakukaše do tri kukavice:
 Jedna kuka, *nikad ne prestaje*,
 Druga kuka *jutrom i večerom*,
 Treća kuka, *kad joj na um padne*. V. 1, 597.

C. Misao se sužuje oduzimanjem njezinih dielova.

1. Reticencija (reticentia, ἀποσιώπησις).

Quintilian (IX., 2, 54) veli: Ἀποσιώπησις, quam Cicero *reticentiam*, Celsus *obticentiam*; nonnulli *interruptionem* appellant, et ipsa ostendit aliquid affectus vel irae (ut Virg. Aen. 1, 135), vel solitudinis et quasi religionis, – vel alio transeundi gratia. – Aquila Rom. (H. p. 24) definira ovako: Ἀποσιώπεσις, reticentia, quum intra nos suppressimus ea, quae dicturi videmur. – Cornificius (IV., 30) zove tu figuru *praecisio* i definira ovako: Praecisio est, cum, dictis quibusdam, reliquum, quod coeptum est dici, relinquitur inchoatum [in audientium iudicio], sic: Mihi tecum praecertatio non est, ideo quod populus romanus me ... nolo dicere, ne cui forte adrogans videar; te autem saepe ignominia dignum putavit. – Cf. Hermogenes (π. μεθ. δειν. Sp. II., 430); Demetrius (Sp. III, 317): Ps. Donat (k Terent. Andr. IV., 4, 51) razlikuje tri načina te figure govoreći: Fiunt autem ἀποσιωπήσεις, id est, reticentiae, tribus modis. Aut enim tacet per se ipsum et ad alia transit, et est prima, aut tacet nec ultra aliquid dicet, et est secunda, aut alterius interventu personae silet, et est tertiâ.

Od naših pisaca Ristić (estet. str. 55) tu figuru zove „*tajenje*“, Filipović (stil. str. 28) „*zaustavak*“. –

Aposiopesa se dakle sastoji u tom, da se povodom kakvoga nutarnjega čuvstva ili vanjskih okolnosti govor iznenada prekine ne izgovorivši do kraja započete misli. N. pr.:

Ali Sefer Marku govoraše:
„Ja ti ništa kazat' ne umijem,
Nego sinoć, kad im udarismo –“
Još hoćaše Sefer kaževati,
No se Gašo namjerio blizu,
Pa opali sjajna djeferdara,
I pogodi Sefera Pipera. O. 142.
„Kajite se, jerbo zora rana
Nać će mnogog, kud za vazda gre se.
Kajite se –“ Ali u grlu
Dobru starcu riečca zape,
A na siedoju bradi bistra
O sunčanu kaplja zraku
Kô biserak sitan sinu. M. Č. 20.

Kadkad se u početku govora (ili pjesme) pojavljuje kakva rieč, koja taj početak veže s prijašnjom misli, koju je govornik prešutio. – Gerber (II., 2, 42*) veli: Aposiopese ist wohl auch zu nennen, wenn der Anfang einer Rede einen vorhergehenden nicht ausgesprochenen Gedanken annehmen lässt, wie z. B. bei Göthe: *Und frische Nahrung, neues Blut saug' ich aus freier Welt.* – Flemming: (An sich) Sei *dennoch* unverzagt, gieb dennoch unverloren. – Uhland (Abreise): *So hab' ich nun die Stadt verlassen.*

Ovamo idu ovaki naši primjeri u početku pjesama:

I sinoć sam sam sedeći mislio:

Nisam drage za godinu vidio. V. 1, 471.

Karamfilu, cvieće moje,

Još da mi je sjeme tvoje!

Ja bih znala, gdje bih cvala. Kuhač jugosl. pop. 146.

A što su ti, stari svate,

Potni konji, a trudni junaci? V. 1, 87.

A moj dragi amber-dušom diše,

B'jelom rukom i kalemom piše. V. 1, 498.

2. Pretericija (praeteritio, παράλειψις).

Volkman (Rhet. p. 427) definira: παράλειψις – diejenige Figur, bei welcher man unter dem Scheine etwas zu verschweigen, es nichts desto weniger nennt. – Gerber (II., 2, 39): Es bricht die Aposiopesis die Rede ab, während die Paraleipsis eine Andeutung des Inhalts formell vollständig giebt, dagegen ein genaueres Eingehen auf denselben ablehnt. Cf. Hermogenes (π. μεθ. δειν. Sp. II., 430). Na strani 42 (l. c.) veli Gerber: Die Paraleipsis erwähnt schon Anaximenes (τέχνη. ῥητ. Sp. I., 219). – Er fasst sie als eine Art der εἰρωνεία (p. 108): λέγειν τι μὴ προσποιούμενον λέγειν, worin ihm Quintilian (IX., 2, 47) folgt, der z. B. citirt (Cic. Phil. 2, 25): Quid ego istius decreta, quid rapinas, quid hereditatum possessiones datas, quid ereptas proferam? und bemerkt: nonnulli ἀντίφρασιν vocant, wie den auch Jul. Rufinian (H. p. 62) sie so nennt und mit *ommissio* übersetzt. Es hat nun zwar die Paraleipsis den Charakter jener simulatio, von welcher Quintilian (IX., 2, 26) spricht, aber die Ironie nöthigt, ihre Ausdrücke im entgegengesetzten Sinne zu nehmen, während die Paraleipsis den Sinn mit dem ihm zukommenden Ausdruck bezeichnet.

Cornificius (IV, 27) zove tu figuram *occultatio* i definira ovako: Occultatio (pišu i occupatio) est, quum dicimus nos praeterire aut non scire aut nolle dicere id, quod tunc maxime dicimus, hoc modo: – Non dico te ab sociis pecunias

cepisse; non sum in eo occupatus, quod civitates, regna, domos omnium depulatus es; furta, rapinas omnes tuas omitto. – Rutilius Lup. (H. p. 18) ima naziv παρρασιώπησις; Phoebammon (Sp. III, 51): ὑποσιώπησις pored παράλειψις; Aquila Rom. (H. p. 24) prevadja naziv παράλειψις riečju *praeteritio*.

Tomić (stil. str. 39): „*Praeteritio (prelaženje)*. Kad se o kojoj stvari upravo ništa ne kani kazati, ali se ipak mimogred toliko napomene, koliko je nužno.“ – (Baš se to kani kazati, ali pod izlikom, kano da se ne kani.) – Filipović ima (stil. str. 28) naziv: „*prelazak*“.

Ta se figura dakle sastoji u tom, da se nešto pod izgovorom, kao da se je prešutjeti htjelo, istom onda u kratko kazuje. N. pr.:

Da ti se je nagledati, družo,
Ka' se momci grabe na oružje!
A šta ću ti duljit' lakrdiju, –
Od Slatine do Sige gradine
Tri stotine glavah posjekoše,
Tri stotine konjah ugrabiše,
Od Turakah studen kamen osta
Grdna glasa, crnoga obraza itd. O. 64.

Amo ide i ovo: „Žene molile i podmitile dijete, da ne kaže ljudma, što su one domaće brašno davale za nešto, i dijete im obreklo; a kad se ljudi u veče skupe, dijete stane govoriti: *Naše žene brašno krale – sad ću kazati!*“ V. posl. str. 192.

Više puta kaže se ironički, da se što ne će govoriti, pa se istom onda govori:

Ali Mara majci odgovara:
Mili bože! ne ću majke kleti!
Zdrava majka krunu izderala
U zemljici bez jarkoga sunca. V. 1, 727.

3. Epitrohasam (ἐπιτροχασμός percursio).

Ovamo ide taj osobiti način govora, da govornik više stvari sasvim u kratko nabraja, ili za njih pita.

Po Phoebammonu (Sp. III, 50) sastoji se epitrohasam u tom, da govornik stvari samo nabranjem spominje bez potanjega predstavljanja, ἐπιτροχασμός δὲ ὀνομασία πραγμάτων κατὰ μόνην ἀπαρίθμησιν γινομένη, ἄνευ τῆς περὶ αὐτῶν διηγήσεως. – Alexander (Sp. III, 22): ἐπιτροχασμός τὰ πολὺ διεστηκότα συνάγει καὶ ἀξιολπιστίας ἔνεκα λέγεται. – Anon. (Sp. III,

127) ima naziv: ἐπιτρέχων σχῆμα – Aquila Rom. (p. 24) prevadja naziv ἐπιτροχασμός riečju *percursio* i definira: „distantia plura inter se percurrens velocitate ipsa circumponit ut si velis dicere: Caesar in Italiam evolavit, Corfinium Domitio dejecto ceperat, Urbe potiebatur, Pompejum persequabatur.“ – Naziv *percursio* spominje već Cicero (de or. III, 53). – Carmen de figg. (H. p. 65) ima: διέξοδος. Fit *percursio*, percurro cum singula raptim. A διέξοδος navadja se kod Quintiliana (IX, 3, 87) s primjerom: „aliquis hoc semel tulit, nemo bis, ego ter.“ – Cornificius (IV, 54) ima u tom smislu naziv *brevitas* govoreći: Brevitas est res ipsis tantummodo verbis necessariis expedita, hoc modo: Lemnum praeteriens cepit; inde Thasi praesidium reliquit; post urbem in Bithynia sustulit; inde appulsus in Hellespontum statim potitur Abydo. – Ps. Donat k Terent. (Eun. IV, 7, 34): quis tu homo es? quid tibi vis? quid cum illa rei tibi est? dodaje: ἐπιτροχασμός figura est, ubi multa terribiliter interrogantur, ut Virg. Aen. 9, 376. – Isidor (H. p. 521) ima naziv *athrismus* (ἀθροισμός), cf. συναθροισμός.

Primjeri:

Kaže jade tastu na uranku:
Kako su mu dvori poharani
Kako su mu sluge razagnate,
Kako li je majka pregažena,
Kako li je ljuba zarobljena. V. 2, 44.

I rekoh joj: „Uzmi prsten,
Pruž' mi ruku, bićeš moja.“
Pogleda me, nasmija se,
Ruku pruža, cv'jeće dava,
I reče mi: „Biću tvoja.“ V. 1, 586.

Junaci su vjera i nevjera:
Kad te ljubi: Uzeću te, dušo!
Kad ne ljubi: Dok upitam majku.
Pita majku: Do jeseni, dušo!
Kad u z'o čas njima jesen dodje,
Oni idu po Stambolu gradu. H 148.

'Vako reče Okrugdžiću Meho:
More vlašje! iz koje s' nahije?
Kako li se zoveš po imenu?
Imadeš li ostarjelu majku?
Jesi li se, more, oženio? O. 334.

4. Lakonisam (λακωνισμός).

Pod lakonismom razumie se poznati jezgroviti način govora starodavnih Lakemonaca, kojim se ciele misli u pojedine rieči sabijaju.

Falkmann (Stil. p. 196) navadja medju onimi slučajevi, gdje se u predstavljanju manje rieči nego obično upotrebljava, i lakonisam (Einsilbigkeit), n. pr.: Wenn ich nach Sparta komme, so soll es euch übel ergehn. – Wenn. – Takav je poznati Leonidin odgovor Xerxu na zahtievanje njegovo, da mu oružje pošalje: Μολὼν λαβέ. – Ovamo računamo ovake naše primjere:

Dan i komad (t. j. što zasluži, to pojede). Posl.

Pržio bih – (kazao Ciganin gladan i ozebao, kad su ga zapitali, bi li volio jesti ili se grijati). Posl.

Pazar ljubav – (t. j. niti treba da se srđi kupac ni prodavac, ako prvi ište mnogo, a drugi daje malo, pa se ne pogode). Posl.

Treći dio.

Figure, koje se osnivaju na zamjeni običnoga oblika u kazivanju misli.

A. Figure premještanja u prisutnost i život.

Te figure postaju tim, da se ono, što je vremenom i mjestom udaljeno, slušaocu pred oči dovodi, a ono, što je neživo, prikazuje se kao živo. Amo idu:

1. Personifikacija ili prosopopeja (προσωποποιία).

Quintilian (IX, 2, 29) kaže: *fictiones personarum*, quae προσωποποιία dicuntur. his et adversariorum cogitationes velut secum loquentium protrahimus – et nostros cum aliis sermones et aliorum inter se credibiliter introducimus, et suadendo, objurgando, querendo, laudando, miserando personas idoneas damus. quin deducere deos in hoc genere dicendi et inferos excitare concessum est. Urbes etiam populi vocem accipiunt. Cic. (de or. III, 53) spominje ju kao: *personarum ficta inductio*, a na drugom mjestu (or. 40) veli: ut muta quaedam loquentia inducat; Cornificius (IV, 53) ima naziv: *conformatio*; o njoj govori Rutil. Lup. (H. p. 15); Aquila Rom. (H. p. 23) prevadjajući: *personae confictio*; Jul. Rufinian (H. p. 62) prevadjajući: *deformatio* vel *effiguratio*; Anon. Eckst. (H. p. 72); Charisius (IV, 7, 6); Isidor (H. p. 514 et 522); Emporius (H. p. 562); Fortunatian (H. p. 112); Apsines (Sp. I, 386) veli: ἔστι μὲν οὖν προσωποποιία παραγόμενον πρόσωπον, τὸ οὐκ εἰς τὸ δικαστήριον παρόν, ἀποδημῶν ἢ τεθνεώς, ἢ πατρίς, ἢ στρατηγία, ἢ νομοθεσία, ἢ ἕτερον τῶν τούτοις παρεοικόντων. Cf. Alexander (Sp. III, 19); Phoebammon (Sp. III, 52); Zonaeus (Sp. III, 162); Anon. (Sp. III, 177); Demetr. (Sp. III, 319); Ps. Plut. (de vit. Hom. 66).

Quintilian (l. c.) veli dalje, da neki samo onda upotrebljavaju naziv *prosopoeia*, kad su i osobe i njihove rieči izmišljene, a oponašane rieči istinitih osoba zovu *διὰ λόγος*, lat. *sermocinatio*. Izraz *sermocinatio* nalazi se i kod Kornificija (IV, 43 i IV, 52). Falkmann (Stil. p. 192) kaže: Die Sermocination oder: die Einfuhrung entfernter Personen als redend. Tomić (stil. str. 30) veli: „Sermocinacija. Kad se osoba navadja kao da govori, ili ako navodimo mrtve stvari kao da one govore, biva sermocinacija.“ – Po tom bi se sermocinacija slabo razlikovala od upravnoga govora (*oratio recta*). Ako treba sermocinaciju od personifikacije dieliti, onda bi za razliku od upravnoga govora valjalo ovako definirati: Sermocinacija biva, kad se odsutne osobe uvadjaju, kao da progovaraju ili na sama govornika ili na njegovoga slušaoca. U ostalom taj naziv s obzira na definicije starih pisaca o prosopopeji smatramo zališnim.

Neki pisci personifikaciju broje među trope, tako: Anonym. (π. τρόπ. Sp. III, 212), Georg. Choerob. (l. c. p. 254). Gerber (II, 1, 103) veli: Adelung (D. Styl. B. 1, p. 427) behandelt als „*Mythologie*“ die „mythologischen Bilder“ der Alten und (ib. p. 439) „die Prosopopöie, Personifikation, Personendichtung“; und ihm wurde vielfach gefolgt. Gottschall (Poetik I, 195) nennt als Trope die Personifikation und unterscheidet dann als Arten die metaphorsische, allegorische und mythologische. Tako i Šenoa (ant. str. XII) personifikaciju smatra kao metaforu i alegoriju. Tomić (stil. p. 29) zove je „*oličenje*“.

Gerber (l. c.) veli dalje: Personifikation ist indess keine besondere Art sprachlichen Ausdrucks, sondern bezeichnet allgemein die Art, wie unser Geist Dinge und Welt auffasst; sie durchzieht die ganze Sprache unwillkürlich und unbewusst in jeder Benennung, die dies verräth, wenn sie später auch Geistiges bezeichnet; sie drückt den Abstrakten mit dem Genus ihr Siegel auf u. so w.; sie schafft auch Mythologie, indem sie von ihr selbst gebildete Begriffe zu Eigennamen befestigt. – Ausser den legitimen Gottheiten wurden nach dem Vorgange Homers und Hesiods (cf. Hdt. 2, 53) für den einzelnen Fall auch neue geschaffen. Bei den Alten ist der Uebergang zu ernst gemeinter Personifikation oft unmerklich. Dike, Nemesis, Peitho sind Gottheiten etc.; bei den Neueren ist das Bewusstsein, dass man mit Produkten der Phantasie zu thun hat, und mit Wirkung erheben wir Abstrakta nur zu menschlicher Persönlichkeit, wie Schiller (Braut v. M.): „Schön ist der Friede, ein lieblicher Knabe liegt er gelagert am ruhigen Bach“. –

Personifikacija dakle postaje, kad nežive stvari i abstraktne pojmove kao živa bića predstavljamo tim, da im dajemo znakove života i osjećanja ljudskoga; ili kad takve stvari i pojmove a i neprisutne osobe uvadjamo, kao da govore s nami ili s našim slušaocem. Na pr.:

Sama knjiga caru besedila, V. 2, 46.
Drumovi će poželjet' Turaka,
A Turaka nidje biti ne će. O. 255.

Pri pojasu sablja ožednjela,
Poželjela krvi od junaka. O. 332.

Još zorica nije zab'jelila,
Ni danica lica pomolila. V. 2, 95.

To se sreća i nesreća,
Moja sreća, njihova nesreća,
Moja sreća nesreću svezala. V. 3, 39.

A na dvoru nebo divno
Crniem tminam' lice zakri,
A da 'e vidjet proz oblake, ...
A mjesec bi vitorog te gledó ...
Nigdje glasa, već što sipi
Rosa sitna, kô da nebo plače. M. Č. 40.

U iztoku jasna dzora b'jelo lice rumenjaše,
A sunašce tad iz mora sv'jetla kola promoljaše. M. 16, 1.

Ninaj, ninaj zlato moje!
Čuj, dje mi te sanak zove;
San te ljubi i govori:
„Ušikaj se drago moje.“ V. 1, 274.

Idje četa, ali kamo?
Man' ćeš pitat' četú istu,
Man' ćeš pitat' brze munje
I gromove gromke mani,
Kud se ore iznad gore,
Kad ti vazda odgovore:
„Ne mi, ne mi, no gromovnik,
Kom' valjade svi da dvore.“ M. Č.

U odjeći noći crne
Prieka u krvcu smrt po polju grezne;
Plahom munjom oči joj se svietle.
A proz kosti hladan vjetar duje;
Glasom groma grozna podvikuje
Sada „kuku!“, sada „medet, medet!“,
Sad „pomozí o Isuse blagi!“
I uzdiše, pišti, ciči, hripi,

A pak grabi sad krste, sad Turke,
Ter im svojiem ruhom oči veže. M. Č. 53.

2. Apostrofa (ἀποστροφή).

Quintilian (IX., 2, 38) veli: Aversus quoque a iudice sermo) qui dicitur ἀποστροφή, mire movet; sive adversarios invadimus: Quid enim tuus ille, Tubero, in acie Pharsalica gladius agebat? (Cic. pro Lig. 3); sive ad invocationem aliquam convertimur: Vos enim jam ego Albani tumuli atque luci (Cic. pro Mil. 31); sive ad invidiosam implorationem: O leges Porciae, legesque Semproniae! (Cic. Verr. V., 63). Za takve pojave izvan oracije veli (IX., 3, 24), da su samo nalik na figuru „sententiarum, quae ἀποστροφή dicitur“, ter veli za primjere kao: Decios, Marios magnosque Camillos, Scipiadas duos bello et te, maxime Caesar (Verg. Ge. 2, 169) ili: Fas omne abrumpit, Polydorum obtruncat et auro vi potitur. Quid non mortalia pectora *cogis auri sacra fames*“, (Verg. Aen. 3, 55): hoc, qui tam parva momenta nominibus discreverunt, μετὰ βασιν vocant. – Herodian (Sp. III., 87) veli: ἡ δὲ τῶν προσώπων μετὰ βασις ποιεῖ τὴν λαλουμένην ἀποστροφήν, οἷον (Il. 16, 20) τὸν δὲ βαρὺ στενάχων προσέφη, Πατρόκλεις ἵπευ· καὶ (Il. 7 104) ἔνθα κέ τοι Μενέλαε φάνη βιότοιο τελευτή. τὸν γὰρ περὶ αὐτοῦ λόγον ἀφείς εἰς τὸν πρὸς αὐτὸν ἐτράπη. τουτέστιν ἀπὸ τοῦ τρίτου προσώπου τὴν μετὰ βασιν ἐπὶ τὸ δεύτερον ἐποιήσατο. – Eustathius (k Il. 4, 127, p. 453) veli: ἐνταῦθα πρῶτον χρᾶται Ὅμηρος σχήματι ἀποστροφῆς, τῷ κατὰ κλητικὴν δηλαδὴ πτῶσιν, τὸν μὲν ἀκροατὴν ἀφείς, τρέψας δὲ τὸν λόγον πρὸς τὸν τῆς ἱστορίας Μενέλαον ἐν τῷ, οὐδὲ σέθεν, Μενέλαε, θεοὶ μάκαρες λελάθοντο. – Cf. Hermogenes (Sp. II., 344); Phoebammon (Sp. III., 49); Zonaeus (Sp. III., 163); Anon. (l. c. p. 178 sp.); Aquila Rom. (H. p. 25) koji apostrofu prevadja izrazom *aversio*; Mart. Cap. (H. p. 478); Ps. Rufinian (H. p. 54) koji prevadja: *conversio*; Acron (k Hor. od. I., 12, 49).

Osim toga citira Gerber (II., 2, 62), kako tu figuru definira Adelung (D. Styl I., p. 436): Die Anrede oder Apostrophe entsteht, wenn eine abwesende Person als gegenwärtig, und eine leblose Sache als lebend angeredet wird. Vossius (Inst. or. P. II., p. 394): Cum sermonem ad aliam personam, vel quasi personam, avertimus, quam instituta requirat oratio.

Šenoa (antol. str. XV.) tu figuru površno definira: „Apostrofa. Pjesnik obrati se kojemu predmetu te mu progovori.“ – Pechan (poet. str. 15) zove apostrofu „*nagovor*“, to valjda ima biti prevod njem. izraza „Anrede“. –

Mi pod apostrofu računamo one pojave, gdje govornik govoreći o odsutnih osobah ili neživih stvarih svoj govor na takve osobe upravlja, kao da su mu

prisutne, a na stvari, kao da su žive. N. pr.:

No ne veli Turčin: ako bog da.
Mili bože, ni dati mu ne ćeš. O. 382.

On dozivlje posestrimu vilu:
Bog t' ubio, vilo posestrimo!
Nijesi l' mi božju vjeru dala,
Kad mi bude najveća nevolja,
Da se meni na nevolji nadješ. V. 3, 6.

Gacko polje, liepo ti si,
Kad u tebe glada nejma,
Ljuta glada i nevolje ljute!
Al te jadno danas pritisnuli
Krvni momci i oružje svietlo,
Bojni konji, bijeli čadorovi,
Težka gvoždja i falake grozne. M. Č. 25.

A latinku (pušku) bogom sestrimio:
Nemoj mene vatrom prevariti!
Za oči te ni moliti ne ću. O. 208.

A s puškom se Nikac razgovara:
Džeferdare, moj uzdani družo!
Ako mene dodje do nevolje
Na krvavo ovo razbojište,
Nemoj mene vatrom prevariti!
E ako me vatrom ne prevari,
Svak će reći i meni i tebi:
Dobre puške u dobra junaka!
Ako li me vatrom iznevjeri,
Nagrdićeš i sebe i mene,
Svak će reći i meni i tebi:
Loše puške i loša junaka! O. 103.

Bogom sestri mlad momak:
Bogom sestro kupino!
Pridrži mi djevojku,
Dok ja dodjem do tebe. V. 1, 611.

Oj Cetino, vodo ponosita!
Ti se sinoć krivo kunijaše,
Da na tebi nigdje broda nema,

A ja jutros i podocne podjoh,
I na tebi do tri broda nadjoh. V. 1, 430.

Te sestrimi goru i planinu:
Bogom sestro, goro i planino!
Čuvaj mene ovce i čobane. V. 3, 47.

Pak se s suncem Ramo razgovara:
Sunce žarko imadeš li majku?
Čeka li te na večeru majka,
Kao mene seja Senkovića? V. 1, 636.

Al' izidje mjesec iz gorice,
Pita njega ljuba Radoice:
Oj meseče, moj noćni putniče!
Ti prelaziš sela i gradove,
Jesi l' vid'o gde moju sirotu?
Je li gola, il' je odevena?
Je li bosa, il' je obuvena?
Je li gladna, il' je naranjena? V. 1, 739.

Djevojka je zv'jezdu sestrimila:
Bogom sestro, zv'jezdo prehodnice!
Prehodiš li s istok' do zapada?
Dolaziš li nad Hercegovinu,
I vidjaš li Ercega Stjepana?
Stoje li mu dvori otvoreni
I u dvoru konji osedlani?
Sprema li se, hoće l' po djevojku? V. 1, 728.

Ovamo spada i molitva, na pr.:

Boga moli gizdava djevojka:
Daj mi bože od Drine vedrine,
Jugovine od Hercegovine,
Da istjera tamu iz poljane,
Da ja vidim, žalostna mi majka!
Čiji svati ginu, čij' l' ostaju. B. 1, 60.

3. Visija (visio, φαντασία).

Quintilian (VI. 2, 29) govori: Quas φαντασίας Graeci vocant, nos sane visiones appellemus, per quas imagines rerum absentium ita repraesentantur animo, ut eas cernere oculis ac praesentes habere videamur. – Longin (Sp. I., 964) razumie pod φαντασίαi όταν ἃ λέγεις ὑπ' ἐνθουσιασμοῦ καὶ πάθους βλέπειν δοκῆς, καὶ ὑπ' ὅψιν τιθῆς τοῖς ἀκούουσιν. On razlikuje ῥητορικὴ φαντασία od one παρὰ ποιηταῖς i navadja za onu drugu primjere kao (Eur. Or. 249): ὦ μῆτερ ἱκητεύω σε μὴ 'πίσειέ μοι τὰς αἵματωπούς καὶ δρακοντώδεις κόρας· αὗται γάρ, αὗται πλησίον ὑρώσκουσί μου, i: οἱ μοι, κτανεῖ με· ποῖ φύγω; – Anonym. Eckst. ima naziv ἰδέα govoreći (H. p. 73): Ἰδέα est, cum speciem rei futurae velut oculis offerentes moto animo concitamus. (Cic. (Cat. IV., ξ 11): Videor mihi videre hanc urbem, lucem orbis terrarum atque arcem omnium gentium, subito uno incendio concidentem.

Gerber (II., 2, 69) veli o toj figuri: Die Vision beruht, wie die Prosopopoeie, auf keiner sprachlichen Figuration, sondern bezeichnet einen von der dichtenden Phantasie gegebenen Inhalt.

Od naših pisaca Tomić (stil. str. 30) definira ovako: „Vizija. Predočuje udaljene osobe ili čine, štono se uzrujanoj fantaziji čine prisutnimi, t. j. ako tako postupa umrlimi lici ili stvorenji nadzemnima. N. pr.:

Sveta goro, sveta tvrdjo kaludjerâ,
U tebi se spasi knjiga, krst i vjera“ itd.

Kako je definicija nejasna, tako i dodati primjer ne ide ovamo; mi ga smatramo kao apostrofu. Bolje definira Pechan (poet. str. 18): „Vizija postaje, kad u duhu odsutna ili nadzemna bića, prošle ili dojučer dogodjaje vidimo“; još jasnije Filipović (stil. str. 19): „Vizija (*vidjenje*), njom se prošli ili budući dogodjaji, odsutne osobe, pa i vrhunaravna bića tako predstavljaju, kao da ih pjesnik ili govornik gleda“. – Primjeri su u nar. pjesmah dosta riedki, kao:

Mili bože, na svemu ti hvala!
Kamo sila Mahmuta vezira?
Jutros bješe silan i bijesan – – –
Oštru sablju bješe povadio,
Da siječe crnogorske glave,
Da porobi malo i veliko;
A sad vidjoh crnogorsko momče,
Koje nosi glavu Mahmutovu,
Drugo kapu, a treće dolamu,

*I četvrto sablju okovanu,
Peto velju pušku sermaliju, itd. O. 228.*

4. Representacija (repraesentatio, ἐνάργεια).

Gerber (II., 2, 68) citira Anonyma (H. p. 71), koji uz naziv „ἐνάργεια“, *imaginatio*“ veli: quae actum incorporeis oculis subjicit et fit modis tribus: persona, (cum, absentem alloquimur quasi praesentem), loco (cum eum, qui non est in conspectu nostro tanquam videntes demonstramus, Virg. Aen. 2, 29: Hic Dolopum manus, hic saevus tendebat Achilles; classibus hic locus; hic acie certare solebant), tempore (cum praeterito utimur quasi praesenti, Virg. Aen. 1, 118: *Adparent rari nantes in gurgite vasto*); denselben Begriff legt der ἐνάργεια als Figur bei Ps. Rufinian (H. p. 62) und Isidor (H. p. 521)“ – dodaje Gerber.

Quintilian (VIII., 3, 61) veli, da za naziv ἐνάργεια drugi kažu i *repraesentatio*. Gerber (II., 2, 70*) veli: A. Gellius (N. A. X., 3) erhebt die Kunst des Cicero in der „sub oculos subjectio“ in Vergleich zu der des C. Gracchus. Dieser erzähle z. B. „virgis caesus est“, dagegen Cicero (Verr.) „non caesus est sed caedebatur – cum diutina *repraesentatione*“. Na istoj strani veli Gerber: Die Bezeichnung einer Aussage, welche an sich das Praeteritum oder Futurum erfordern würde, durch das Praesens – wir möchten für sie als passendsten terminus den der ἐνάργεια, *repraesentatio*, *Vergegenwärtigung* empfehlen.

Falkmann (Styl. p. 192) kaže: Versetzung in die Gegenwart und folglich in das Leben bezwecken: der Gebrauch des Praesens statt des Praeteritums und des Futurums (*Praesens historicum und Pr. propheticum*).

Pod representaciju dakle računamo ove slučajeve:

a) Prošla radnja može se oblikom presensa u sadašnjost premjestiti, n. pr.:

Sve je Ublje vojska uhvatila,
Svak bi reka' i bi se zakleo,
Da nijesu trideset hiljadah,
Nego da je stotinu hiljadah;
Prepali se do tri pobratima,
I njihova družina ostala,
Tresu im se puške u rukama,
A zveče im toke na psima;
Svi nijemi sjede ka' kamenje,
Pogleduju tamo i ovamo,
Kako, brate, e oće mrijeti,
Pa uzimlju želju od svijeta. O. 125.

b) Tako se i buduća radnja oblikom presensa u sadašnjost premješta, n. pr.:

Danas jesmo, a sutra *nijesmo*. Posl.
Tud će poći vojska na alaje,
Sve vojnici pod bojnim kopljima,
Pred njima *je* Boško Jugoviću,
I on *nosi* krstata barjaka. V. 2, 45.
Car Lazare srpska kruno zlatna!
Ti *polaziš* sutra u Kosovo,
S sobom *vodiš* sluge i vojvode,
A kod dvora nikog ne *ostavljaš*, ...
Odvodiš mi devet mile braće. V. 2, 45.

c) Dodavanjem nekih prislova ka glagolu može se prošla radnja bliže u sadašnjost pomaći, na pr.:

Sinoć majka oženila Jova,
A jutros mu sitna knjiga dodje, H. 18.
Sinoć malu momu dovedoš,
A jutros je na vodu poslaše. V. 1, 418.
Oženi se kralje od Budima
Eto *danas* devet godin' dana,
Ništa kralje od poroda nema. V. 2, 12.
Devojka je u kavezu rasla,
Kažu, rasla petnaest godina,
Danas čudo ode po svijetu. V. 2, 40.
Kamo sila Mahmuta vezira?
Jutros bješe silan i bijesan, ...
A sad vidjoh crnogorsko momče,
Koje nosi glavu Mahmutovu. O. 228.

U svih tih primjerih pjevač govori o prošlih događajih tako, kao da su se sbivali u isti dan, kad je on o njih pjevao.

d) Mjestom udaljeni predmeti mogu se pokaznim zaimeni *taj*, *onaj* slušaocu bliže pred oči pomaći:

Opasuje mukadem pojasa
I *tu* britku sablju pripasuje, V. 2, 44.
Zanesal je Ivu va *to* ravno polje. Jačk. 163.

Pila košuta na ledu vodu
 Za košutu je *ta* ladna voda,
 A za neveste *to* rujno vino. V. 1, 105.
 Sustiže ga bane Milutine
 Na *onome* Golešu planini. V. 2, 31.

B. Figure koje postaju zamjenom objektivnoga načina govora subjektivnim.

Ta zamjena, naime da se nešto izjavljuje subjektivnim načinom govora mješte objektivnoga, postaje onda, kad se vanjski oblik kazivanja mienja tako, da govornik ne izjavljuje stvarî ili događajâ prosto onako, kako su, nego on dodaje svoja unutarnja čuvstva, mišljenja i shvaćanja: on, mjesto da pripovieda, uzklikuje, želi, pita, svoje kazivanje izpravlja, prećutkiva itd. Ovamo dakle idu ove figure:

1. Uzklik (*exclamatio*, ἐκφώνησις).

Ta je figura neposredni, jačim glasom izjavljeni izraz nutarnjega čuvstva i osjećanja u obliku ciele ili krnje izreke; to biva tugovanjem, sažaljevanjem, negodovanjem, grdjenjem, ruganjem, krivljenjem, hvaljenjem, divljenjem itd.

Gerber (II, 2, 49) o toj figuri govori ovo: Eine besondere Stellung kommt der *Ausrufung* zu, d. h. der rhetorischen Interjektion, entwickelt zur – häufig unvollständigen – Satzform. Sie erscheint als unmittelbarer Ausdruck der Affekte, wie sie Aristoteles (Rhet. III, 19), für das „εἰς τὰ πάθη ἄγειν τὸν ἀκροατήν“ angiebt: ἔλεος καὶ δεινῶσις καὶ ὀργὴ καὶ μῖσος καὶ φθόνος καὶ ζῆλος καὶ ἔρις; und Apsines (π. ῥητ. Sp. I, 406) nennt als deren Darstellungsmittel u. A. die Ausrufungen, nämlich übertreibende Bezeichnungen von Vorgängen, Aeusserungen des Zornes oder der Klage, auch Anrufungen: πάθος ποιοῦσι καὶ αἱ δεινῶσεις „θέαμα δεινόν“. πάθος ποιοῦσι καὶ οἱ σχετλιασμοί, φεῦ καὶ οἷμοι πάθος ποιεῖ καὶ τὰ ἀνακλητικά „θέαμα δεινόν, ὃ γῆ καὶ θεοί. – Es entspricht diesen besonders für den Epilog geeigneten Affektäusserungen Cicero's (de inv. I, 54, 55): *indignatio* und *conquestio*; dann (or. 39) die *exclamatio* vel admirationis vel conquestionis (cf. de or. III, 54); ebenso die *exclamatio* des Cornificius (IV, 15), der sie indess mit einer Anrede immer verbunden hält („significatio doloris aut indignationis alicujus per hominis aut urbis aut loci aut rei cujuspiam compellationem“).

Quintilian (IX, 2, 26) betont, dass die exclamatio, sobald sie einen wirklich vorhandenen Affekt ausspreche, keine Figur sei, sie werde es durch die „*simulatio*“ eines solchen; welches schief ist, denn nur darauf kommt es an, dass der Affekt, ob wahr oder erdichtet, in dieser bestimmten, an sich rhetorischen Form ausgedrückt wird. Dagegen sind von der rhetorischen exclamatio diejenigen Interjektionen zu sondern, welche zwar zur Satzbildung vorgeschritten, im usus aber schon erstarrt sind, wie: Gott behüte! Geh zum Teufel! Weiss Gott! Mehercule! Medius fidius, ἡνίθε u. d. m.

U Carm. de figg. (H. p. 66) zove se: ἐπεκφώνησις, *exclamatio*, Fortunatian (ars rhet. H. p. 112) ima naziv ἐκφώνησις; tako i Macrobius (Sat. IV, 6): Exclamatio, quae apud Graecos ἐκφώνησις dicitur.

Primjeri:

Tad se kralje bio pokajao,
Te je riječ bio govorio:
Lele mene do boga jednoga!
Dje pogubih sina svoga Marka! V. 2, 34.

A najmladja govorila:
Lude li ste drugarice! V. 1, 452.

Kudgod ide, prvog vojna žali:
Prvi vojno, prvo dobro moje!
Dobro ti mi kod tebe bijaše! V. 1, 326.

A ja ću ti mlada govoriti:
Horjatine i horjatski sine!
Tako li se konji provadjaju
I gospoda svati dočekuju! V. 1, 358.

Ljuto cmili lijepa djevojka:
Mili bože, velike nepravde!
Despot sudi, a despot rasudi, V. 1, 550.

Gledala ga, pak je besjedila:
Mili bože, na svemu ti fala!
Divan ti je čelebija Ramo! V. 1, 636.

Nasmija se krčmarica Janja:
Be aferim, junak od junaka!
Bože mili, na svemu ti vala!
Kad ja vidjeh savezana Marka! V. 2, 68.

Ja da ti je okom pogledati,
Kad s' obuče jedan krilat junak!

No da vidiš divna djuveglije,
 Djuveglije Relja Krilatoga!
 Nije šala jedan krilat junak!
 Nije šala krila i okrilje!
 A jadan ti prema njemu Marko!
 I jadan ti Miloš vojevoda. V. 2, 40.

Pod uzklik spadaju još kao posebne vrste ove figure:

a) Zaklinjanje (obtestatio, obsecratio).

Ta figura postaje, kada tko koga hoće da na što skloni i privoli ili o nečem uvjeri pozivajući se na ono, što je milo i drago ili obratno.

Ta figura je srodna s usklikom kao i proklinjanje, blagosiljanje i želja. Volkmann (Rhet. p. 425) veli: Einigermassen verwandt mit den Ausrufungen und Bethuerungen sind auch die Schwüre, deren sich namentlich Demosthenes nicht selten bedient. –

Naziv *obsecratio* navadja Cicero (de or. 1. III, c. 53); Jul. Rufinian (H. p. 43) ima: „δέησις, *obsecratio* vel *obtestatio*, qua deos oramus aut homines.“ – Od novijih pisaca Nissl (Anleit. z. Ausdr. des Ged. p. 77) navadja: Die *Obsecratio-Beschwörung*. Eine Formel für dieselbe ist folgende: Darum zögert nicht, sonder bei unserer alten Freundschaft, bei euerm Versprechen, errettet uns aus dieser Gefahr! bei jenen Thränen, die ihr bei unserm Abschiede vergossen, beschwöre ich euch –

Primjeri:

Od davno si stekla mušteriju,
 Kaži kćeri, majčine ti hrane! B. 1, 42.
 Ostav' me se bila vilo, jadi te se ostavili! M. 3, 27.
 Ah gospojo, obadva ti svita,
 I lipoga po svitu gledanja,
 Kaži pravo, tako bila zdravo! B. 2, 112.
 A tako me ne rodila majka,
 Već kobila, koja konja moga,
 I muškijem ne pasala pasom,
 I turskijem ne nazvala glasom!
 Pokupiću po Bosni junake itd. V. 3, 35.
 Već tako mi boga jedinoga!
 Desnica mi ne usala ruka!
 Dobru konju griva ne opala!

I britka mi sablja ne rdjala!
Ni u mene više nema blaga. V. 2, 16.

b) Proklinjanje (ᾠρά, exsecratio).

Ta figura sastoji se u tom, da tko na koga željom svojom zlo navaljuje:

Naziv exsecratio navadja Cicero (de or. 1. III, c. 53); Ju1. Rufinian (H. p. 42): ᾠρά, exsecratio.

Primjeri:

Ali Marko vili odgovara:
B'jela vilo, grlo te boljelo! V. 2, 74.
Udri Grujo, usala ti ruka! V. 3, 4.
Odkud knjiga? Ognjem izgorela! V. 3, 5.
Muči šćeri, dugo jadna bila! H. 103.
Ljubila ga medju oči guja,
A crna ga zemlja zagrlila! H. 97.
Al' besjedi Milica gospodja:
Kam' mu konji? poklali ih vuci!
Kam' oruže? odneli ga Turci;
Kam' od'jelo? ostalo mu pusto! V. 2, 100.
Ko te izd'o, izdalo ga ljetu!
Bijelo mu žito ne rodilo!
Stara njega majka ne vidjela!
Njim se mila sestra ne zaklela! O. 298.
Ljuto kune lijepa djevojka:
Koji kaže, da sam od zla roda,
Ne imao od srca poroda!
Koji kaže, ljuta kao guja,
Guje mu se oko srca vile,
U perčinu ljetu ljetovale,
U njedrima zimu zimovale!
Koji l' kaže, sanljiva, dremljiva,
Bolovao devet godin' dana,
Ne imao u bolesti sanko! V. 1, 728.

Više puta proklinjanje biva u šali, a u istini je blagosiljanje na pr.:

Kuni majko, obje da kunemo:
 Crn mu obraz ka' na gori sunce!
 Sve mu polje prekrilile ovce!

Često se proklinjanje negacijom ublažava (*eufemistično proklinjanje*), na pr.:

Kažu čudo Rosandu djevojku,
 Ja kakva je, jada ne dopala! V. 2, 40.

A sestra mu dodade oruže:
 Drž' oruže, ne ostalo pusto! V. 3, 85.

Djevojka je crne oči klela:
 Crne oči, bog vas ne ubio! H. 191.

Ustan more, mladano Bugarče!
 Bog ti staru ne ubio majku,
 Koja te je takoga rodila! V. 2, 29.

Tako mi te ne ubio, tužan sužnju, bog veliki!
 Oć' li meni kazovati, što te budem uprašati? M. 15, 2.

c) Blagosiljanje (*benedictio*).

Blagosiljanje sastoji se u tom, da komu dobro želimo, te se za to molimo.

Falkmann (Styl. p. 193) navadja: Die *Segnung*, *benedictio* (Zeuch in Frieden! sprach der greise Krieger).

Primjeri:

Kume Marko, bog ti pomogao!
 Tvoje lice sv'jetlo na divanu!
 Tvoja sablja sjekla na mejdanu!
 Nada te se nenašlo junaka!
 Ime ti se svuda spominjalo,
 Dok je sunca i dok je mjeseca! V. 2, 34.

U glas viknu gospoda rišćanska:
 Prosto da si Nemanjiću Savo!
 Prosta duša tvojih roditelja,
 Prosta duša i čestito t'jelo!
 Što nosili, svijetlo vam bilo!
 Što rodili, sve vam sveto bilo! V. 2, 23.

Više puta je blagosiljanje ironično, a u istini je ono proklinjanje, na pr.:

A mog braca, jadna kleti ne ću,
Zdrav mi brate kalpak izderao
U tamnici, u bugarskoj ruci! V. 1, 726.

Ići joj ne ću na svadbu,
Nego joj šaljem blagoslov:
Muškoga čeda nemala!
Koliko ljeba pojela,
Toliko jada imala! V. 1, 362.

d) Želja (optatio).

Ta figura je izraz čuvstva, kojim govornik teži, da što za sebe postigne.

Cicero (de or. 1. III, c. 53) navadja naziv *optatio*. Nissl (Anleit. z. Ausdr. des Ged. p. 78) veli: Die Optatio oder der Wunsch ist diejenige Figur, wodurch wir den natürlichen Ausbruch eines starken Verlangens, einen Gegenstand zu besitzen oder zu entfernen, ausdrücken. Dieser Figur steht gegenüber die Imprecatio oder Verwünschung (mi bi rekli da imprecacija benedikciji na suprot stoji). Beide werden gewöhnlich mit der Exclamatio oder dem Ausruf verbunden. Formeln sind folgende: O möchten jetzt jene Helden leben, denen das Vaterland seine Wohlfahrt verdankt! könnte jenes goldene Zeitalter wiederkehren! Falkmann (Styl. p. 193) navadja: Der Wunsch, *Votum* (Noch einmal möcht' ich, eh' in die Schattenwelt Elysiums etc.!).

Primjeri:

Najstarija govorila:
„Da je meni svilen pojas!“
A srednja je govorila:
„Ja bi burmu najvoljela“. V. 1, 448.

U tom se primjeru vidi, kako' se može jedan isti smisao kazati bez te figure; jer rieči: „Ja bi burmu najvoljela“ glasile bi u figuri želje: „Da je meni burma!“ –

Da bi mi se muvom pretvoriti!
Ja bi znao, gde bi zimovao. V. 1, 601.
Car ti bijah, dok djevojkom bijah;
Da li mi se natrag povratiti!
Unijela bih sada djevovati, V. 1, 409.
Vidjela je Bogdu dvore, pa govorila:
Da mi j' ovdje samoj biti mlada gospodja! V. 1, 476.

2. Pitanje (interrogatio, ἐρώτημα).

Kao figura važi samo retorično pitanje (drugi ga zovu estetičnim, kao n. pr. Falkmann Styl. p. 193), t. j. ono pitanje, na koje govornik ne izčekuje odgovora.

Takvo pitanje ima osobitu silu, jer obično kazivanje može slušalac čuti, pa na nj i ne paziti; ali kad se mjesto toga pita, trgne se i onaj, koji je može biti već htio driemati.

Za retorične pitanje ima kod grčkih pisaca naziv ἐρώτησις, πρῶσις, n. pr. kod Longina (περὶ ὤψ. Sp. I, 170), koji takodje veliku silu te figure iztiče; kod drugih ima naziv ἐρώτημα, πύσμα kao n. pr. kod Alexandra (Sp. III, 24 sq.), koji razlikuje tako, da bi se na ἐρώτημα imalo odgovarati riečcom *da* ili *ne*, a na πύσμα sa više rieči. Ima i drugih starih pisaca, koji medju objema razlikuju, cf. Gerber (II, 2, 51*). Hermogenes (Sp. II, 303) bez obzira na onu razliku veli, da se kod takvoga pitanja ne izčekuje nikakav odgovor, isto tako Quintilian (IX, 2, 6); tako i Gerber (l. c.): Es ist aber bei der rhetorischen Frage, als welche überhaupt eine Antwort nicht verlangt, gleichgültig, ob man sich im Falle der Antwort bloss bejahend oder verneinend, oder ob weitläufiger auslassen müsste. A niže na istoj strani veli: Man kann sagen, dass überhaupt der Sinn der rhetorischen Frage nicht fraglich sein darf.

Aquila Rom. (H. p. 25) prevadja ἐρώτημα riečju *interrogatum*, πύσμα riečju *quaesitum*; Cornificius (IV, 15) ima naziv *interrogatio*; Herodian (Sp. III, 96): ἐρώτησις; Tiberius (Sp. III, 64): τὸ πυσματικὸν σχῆμα. O razredbi te figure kod Tiberija uporedi Rehdantz-a (Demosth. indic. p. 170 sq.); mi se ravnamo po razredbi Gerberovoj (II, 2, 52). On veli: Man wird zunächst diejenige Frage, welche eine Aufforderung enthält, also einen Imperativ vertritt, von denen zu sondern haben, welche den Sinn einer Aussage enthalten. – Weiter wären zu sondern solche Fragen, welche sich an keine bestimmte Person richten und ebensowohl als Ausrufungen betrachtet werden können. – Diejenigen Fragen endlich, welche an bestimmte Personen sich richten, sind danach zu sondern, ob sie der Redende ändern vorzulegen scheint oder sich selbst.

a) Pitanje koje stoji mješte imperativa:

Čuješ Maro, kćeri moja?
Kad li podješ dol' u kolo,
Ne vataj se do Tomaša. – –
Tomaš Mari govorio:
Vidiš Maro suvi javor?
Ondje ću te objesiti. V. 1, 385.

b) Pitanje koje nije na nikakvu izvjestnu osobu upravljeno, te se može smatrati kao uzklik:

Kaicom je sovru začelio. –
Kakva j' krasna Kaica vojvoda!
U kakvom li gospodskom odelu! V. 2, 81.

Bez pitanja moglo se reći: Krasna je K. vojvoda u gosp. odelu. –

Kad to začu srpski car Stjepane,
Udari se rukom po koljenu:
„Jao mene do boga miloga!
Dotle li se zulum oglasio
Od sestra od Voinovića! V. 2, 29.

Bez pitanja bi se to kazalo: Dotle se dakle zulum oglasio. –

c) Pitanje koje govornik sam na sebe upravlja:

Volim drago, neg' carevo blago!
Što će meni sve carevo blago,
Kad ja nemam što je meni drago? V. 1, 312.

Bez pitanja moglo se to isto kazati: Ne treba mi sve c. blago. –

Sama sobom govorila mlada:
Što će mene momče Hercegovče,
Kad mi može biti Sarajevče? H. 173.

d) Pitanje, koje je upravljeno na kakvu drugu izvjestnu osobu:

Majka Lazi tijo odgovara:
Kako ću ti ja vesela biti,
Kako l' svate jedna dočekati,
Kad je tvoja umrla devojka? V. 2, 7.

Mjesto toga moglo bi se bez pitanja kazati: Ja ti ne mogu vesela biti, niti
svatova jedna dočekati itd. –

Da vidite slavnu Ravanicu, – – –
Da vidite, pak da se divite! – – –
Šta je vaša crkva Dimitrija?
Ja ću vam je sada preturiti
A iz ruke teškim buzdovanom. V. 2, 37.

Bez pitanja moglo se kazati: Malena (ili ništa prema tomu) je vaša crkva
Dimitrija. –

Reče Miloš. Jao moja majko!
Jao Marko, bogom pobratime!

A nisam li tebi besedio,
Da ne pevam kroz Miroč planinu? V. 2, 38.

Bez pitanja bi se reklo: Ta ja sam tebi besedio, da ne pevam. –

Ti me posla, da ti čuvam stražu;
Tko bi tebi sačuvao stražu?
Otud idu tri age careve
I za njima triest janjičara, V. 2, 72.

Bez pitanja: Tu tebi nitko ne bi sačuvao straže. –

Ženska strana mudro progovara:
Gospodaru, Crnojević Ivo!
Kog' su ljube dosle sjetovale,
Koga dosle, koga li ć' odsele,
S dugom kosom, a pameću kratkom? V. 2, 89.

Mješte: Ljube dosle nikog' svjetovale nisu, nikog' dosle, a nikog odsele.

3. Dialogisam (διαλογισμός).

Volkman (Rhet. p. 419) veli: Eine Verbindung von Frage und Antwort giebt die *Figur des διαλεκτικόν*, oder den διαλογισμός. – Bei dieser Figur lassen sich wieder mehrere Unterarten unterscheiden. Bisweilen richtet man an sich selbst eine Frage und giebt sich auch die Antwort, z. B. Cic. pro Lig. 3, 7. – Oder man richtet an jemand eine Frage, und ohne die Antwort abzuwarten, schiebt man ihm seine eigne unter. Cic. orat. 67, 223. Einige nannten dies das *schema per suggestionem*. Quint. §. 1b. So können, um die Rede besonders drängend zu machen, ganze Reihen von Fragen mit Antworten aufgeführt werden, z. B. Cic. pro Quint. 13, 42 ff. 18, 56.

Gerber, pošto je (II, 2, 53–55) govorio o nazivih: *subjectio*, *schema per suggestionem*, ὑποφορά, *soliloquium* ec., veli obzirom na te figure (str. 55) dalje ovako: Sofern durch derartiges Fragen und Antworten die Form des Gesprächs nachgeahmt wird, bezeichnete man dasselbe auch wohl mit den allgemeinen Namen des Διαλογισμός, Διαλεκτικόν; und als ἀνακοίνωσις oder *communicatio*, κοινωνία, weil durch diese Form der Hörende zum Theilnehmer an der Rede geworden scheine. Die Stelle Ter. (Eun. 1, 1) „Quid igitur faciam? non eam, ne nunc quidem cum accersor ultro? – redeam? non, si me obsecrēt“ nennt der Ps. Donat: διαλογισμός, σχῆμα διανοίας; ebenso Charisius (IV, 7, 2), J. Rufinian. H. p. 43 sq.) und Acron III, 67), welche Cicero (or. 40) bezeichnet: „ut rursus quasi ad interrogata sibi

ipse respondeat“.

Dalje veli Gerber (l. c. pag. 57): Ein Dialogismus kann auch dadurch entstehen, dass einer Aussage die Form der *Berichtigung* einer früheren gegeben wird, als wodurch sie entschiedener hervortritt.

Po tom je dakle dialogizam obće ime, pod koje spadaju ovi nazivi:

a) Schema per suggestionem.

Ta se figura sastoji u tom, da govornik na svoje pitanje, koje je na koga drugoga upravio, sam odgovara. Cf. Quintilian. IX, 2, 14.

Primjeri:

Često knjige idu za knjigama.
Od koga li, kome li dolaze?
Od Memeda od cara turskoga,
A dolaze do Stalaća grada. V. 2, 84.
Tu s' začudi Marko i zastidje,
Kad u Leke sagleda čardake,
Od šta bješe na čardak' prostirka?
Bješe čoha čardaku do vrata,
A po čosi lijepa kadifa.
No kaki su u Leke dušeci,
Kaki li su pod glavu jastuci?
Sve od suha zlata ispleteni. V. 2, 40.
Mili bože, što je raja kriva?
Il je kriva, gad što Turke mori?
Il je kriva, što ih hrdja bije?
Što je kriva? – Kriva 'e što je živa,
Te ne ima, što Turčinu treba:
Žuta zlata i bijela hljeba. M. Č. 26.

Takvo pitanje i odgovor biva i u prispodobah, n. pr.:

Mili bože! čuda velikoga!
Ili grmi, il' se zemlja trese,
Il' udara more u bregove?
Niti grmi, nit' se zemlja trese,
Nit' udara more u bregove,
Već dijele blago svetitelji. V. 2, 1.

b) Soliloquium.

Onaj slučaj, kad govornik na svoje pitanje sam sebi odgovara, zove Cicero (de or. 1. III, c. 54): „*sibi ipsi responsio*“. Isidor (or. II, 21, 47) zove taj slučaj: *peusis*, id est *soliloquium*, cum ad interrogata ipsi nobis respondemus; i Anonym. π. σχημ. (Sp. III, 121) govori: περὶ σχήματος, ὅταν τις ἑαυτὸν ἐρωτᾷ, kao na pr. (Demosth, παραπρ. p. 348): τίνος οὖν ἔνεκα ταῦτα λέγω; ἐνὸς μὲν, ὃ Ἀθηναῖοι, μάλιστα καὶ πρώτου cet.; i Longin iztiče taj slučaj (Sp. I, 270) govoreći: ἡ δ' ἐρώτησις ἡ εἰς ἑαυτὸν καὶ ἀπόκρισις μιμεῖται τοῦ πάθους τὸ ἐπίκαιρον.

Primjeri:

Svi munari lumam' okićeni,
 Da rečemo: čija je najljepša?
 Najljepša je careva munara. H. 172.
 Medju sobom mladi govorili:
 Što l' se ujak na nas rasrdio,
 Te nas ne šće zvati u svatove?
 Netko nas je njemu opadnuo,
 S njega živa meso otpadalo! V. 2, 29.
 Stade mislit' mlado momče:
 „Il' ću brati kitu cv'jeća?
 Il' ću piti kondir vina?
 Il' ću ljubit' mladu momu?
 Kita cv'jeća dan do podne,
 Kondir vina toga časa,
 Mlada moma do vijeka“. V. 1, 454.

c) Irofora (ὑποφορά).

– Quintilian (IX., 2, 13 sq.) veli: Ceterum etiam interrogandi se ipsum, et respondendi sibi, solent esse non ingratae vices, ut Cic. (pro Lig. 3): *Apud quem igitur haec dico? nempe apud eum qui, cum hoc sciret, tamen me, ante quam videret, reipublicae reddidit. Aliter pro Coelio (17) facta interrogatio est. Dicit aliquis: Haec igitur est tua disciplina? sic tu instituis adolescentes?* et totus locus. Deinde: Ego si quis, iudices, hoc robore animi, atque hac indole virtutis ac continentiae fuit ec. Cui diversum est, cum alium rogaveris, non expectare responsum, et statim subicere. *Domus tibi deerat? at habebas. Pecunia superabat? at egebas.* Quod schema quidam per *suggestionem* vocant. Tu se jasno razlikuju tri različna slučaja: prvi je slučaj *soliloquium*, o kojem smo kao i o trećem već govorili; a drugi je slučaj ὑποφορά.

Za taj drugi slučaj veli Gerber (II., 2, 54): Quintilian benennt dies nicht besonders; da aber die Anführung von Behauptungen eines Gegners, um sie dann zu widerlegen, nach Hermogenes (Sp. II, 207) überhaupt ὑποφορά und deren Widerlegung ἀνθυποφορά (oder λύσις) genannt wurde; so würden diese termini auch hier anzuwenden sein. In der That nennt Tiberius (Sp. III, 77) ὑποφορά ὅταν μὴ ἐξῆς προβαίνει ὁ λογος, ἀλλ' ὑποθεῖς τι ἢ ὡς παρὰ τοῦ ἀντιδίκου ἢ ὡς ἐκ τοῦ πράγματος ἀποκρίνηται πρὸς αὐτόν, ὥσπερ δύο ἀντιλεγόμενα πρόσωπα μιμούμενος“, umfasst also mit dem terminus auch die ἀνθυποφορά, itd. (Cf. Volkmann Rhet. p. 211; Rehdantz Demosth. indic. p. 186.)

Gerber (na spomenutom mjestu niže) veli: Ueberhaupt erscheint die Frageform nicht als Bedingung. So ist ἀνθυποφορά bei Ps. Rufinian (H. p. 60) nur eben Antwort auf Einwürfe, oppositio vel objectio, wie (Verg. Aen. 4, 306): Verum anceps pugnae fuerat fortuna. Fuisset –

Ima pisaca, koji naziv ὑποφορά u još širem smislu uzimaju. Cf. Gerber l. c. i Volkmann Rhet. p. 420.) Mi prema tomu, što tu navedosmo, pod tu figuru računamo one slučajeve, kad govornik navadja pitanje ili kakvo mnijenje ne kao svoje nego kao tuđe, pak takvo pitanje ili mnijenje svojim odgovorom pobija (prvo je ὑποφορά, a drugo ἀνθυποφορά). Na pr.:

Stoji Ture odieveno liepo
I pod čalmom i pod britkom sabljom,
I pod puškom i pod ljutim nožem:
(ὑποφορά:) Strah te hvata, posjeć' će te biesno.
(ἀνθυποφορά:) Al se ne boj pobratime dragi,
Krotko Ture, posjeći te neće;
Smjerno Ture, poplašit' ga lasno
Udri samo o zemljicu nogom,
Ter ti smjerno obje skršta ruke,
Ruke skršta i prigiba glavu. M. Č. 54.

Bijeli se čadorje bielo
Na tihotnoj mjesečini.
(ὑποφορά:) Tlapi ti se, sad da lavom rika,
Tlapi ti se, sad da psetom laje;
A sad čuješ lelek mučenikah,
Jauk, pisku, težke uzdisaje;
Čuješ zveku gvoždja okovnoga
I uza nju pomaganju gorku;

(ἀνθυποφορά:) Slušaj pobre, je l' i jauk tlapnja?

Slušaj zveku, je l' i zveka tlapnja?
 Slušaj ... slušaj ... ah, te tlapnja nije,
 Jer te vidim, gdje te boli jako ...
 Što? .. ti plačeš? .. ah, to tlapnja nije,
 Ti bo s tlapnje, mnim, da ne bi plako! M. Č. 35.

d) Komunikacija (communicatio, ἀνακοίνωσις).

Naziv *communicatio* navadja Cicero (de or. 1. III, c. 53), a na drugom mjestu (or. c. 40) veli: *ut saepe cum eis qui audiunt, nonnunquam etiam cum adversario quasi deliberet*. Quintilian (IX, 2, 20) veli: *Communicatio cum aut ipsos adversarios consulimus – aut cum iudicibus quasi deliberamus*. Jul. Rufin. (H. p. 41) navadja: ἀνακοίνωσις, *communicatio*; Anon. Eckst. (H. p. 54) ima naziv: κοινωσία; Isidor (H. p. 520): *coenosis*. Gerber (II, 2, 56) veli: *Freilich fordert der terminus communicatio nicht nothwendig zur Frage auch die selbstgegebene Beantwortung*.

Gerber (kako smo već gore naveli) taj naziv uzpoređuje (koordinira) sa dialogismom, što ne ide; jer primjeri, koji idu pod a), nisu svi upravljani na slušaoca, niti primjeri pod b) neidu pod taj naziv, jer se tu pitanje upravlja na samoga govornika; nego ipofora (kako je mi opredjeljujemo) spada pod komunikaciju. Dakle pošto je o ipofori bilo već napose govora, komunikaciju ovdje u užem smislu navadjamo. Dalje dodajemo, da *korekcija i dubitacija* spada pod dialogizam, ali ne pod komunikaciju. Dakle je ta figura dialogizmu subordinirana a ne koordinirana.

Mi pod komunikaciju računamo sve ono, što Rehdantz (Dem. ind. p. 188) pod „*Wechselwirkung* zwischen Redner und Hörer“ navadja. On veli, da to biva: „durch *Anrede*: (ἀντὶ πολλῶν ἂν ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι χρημάτων ὑμᾶς ἐλέσθαι νομίζω 1. 1). – durch *Aufforderung*: (ἢ παρελθὼν τις ἐμοί, μᾶλλον δὲ ὑμῖν δειξάτω, ὥς οὐκ ἀληθὴ ταῦτ' ἐγὼ λέγω 2, 8). – in der *zweiten Person*: λογίσασθε, ἐνθυμεῖσθε, σκοπεῖτε, ὁρᾶτε 21. 22 u. ä., – häufig dienen dazu die zur Formel erstarrten, daher auch neben pluralische Imperative, auffordernde Conjunctive, Fragen gestellten singularischen Anreden, εἰπέ μοι, zu 4, 10, vgl. 8, 74; 24, 57: 8, 70; 19, 312; 23, 106; 24, 57; ὅρα δ' οὕτως 20, 21 u 55 ὅρα δὲ dabei tritt häufig eine Begründung φέρε γὰρ 14, 27, und eine Steigerung φέρε γὰρ πρὸς Διός 8, 34; φέρε γὰρ πρὸς θεῶν 15, 26. – – durch ὑποφορά, – durch Frage und Antwort, durch Fragen (πεύσεις καὶ ἐρωτήσεις).

Pod komunikacijom dakle razumiemo svaki izraz, kojim govornik (respective pjevač) prekidajući objektivno pripovijedanje na slušaoca progovara, te tim njega učesnikom svoga govora čini. N. pr.:

Pa *da vidiš* budimske kraljice:
Poletila na bijelu kulu. B. 1, 43.
A što ću ti veće jade kazat'?
Martiniće Turci opkoliše V. 4, 18.
Lijepo ti bješe pogledati,
Kad se turski plijen sastavio. O. 238.
Al' u Strmac *imaš šta vidjeti!*
Su tri strane idu tri plijena. O. 237.
Vidji, Vuče sreće kakve ti je. O. 77.
Mila braćo, čuda velikoga!
Ko se nije kod njeg' prigodio,
Konjske sile nije ni vidio,
Ni na konju besnijeg' junaka. B. 1, 81.
Da ti se je nagledati družu,
Ka' se momci grabe na oružje.
A šta ću ti duljit' lakrdiju... O. 64.
Da se možeš brate pridesiti
I ušima jeku poslušati
I očima seir pogledati,
I kad puče trideset topova! V. 2, 89.
Videć aga kriepost taku
Zazebe ga na dnu srca. ...
Od straha li, jer se glavi boji?
Silan aga to sam sebi taji.
Zar ne vidiš kako radi
Hrabar junak uzpreć' zimu? –
Gledaj glavu, put nebesah
Gdje se oholo hrabra diže;
Gledaj čelo jasno i oko,
Kako bistro pod njim sieva;
Gledaj kriepki stas, gdje svoju
Znajući snagu ravno stoji;
Pak mi kaži, ima l' koja
Tudier straha i najmanja sjena?
A pak slušaj, kako junak sbori. M. Č. 4.
Pognaše se nebom vjetri;
A odande plahe munje

Nebeskijem ognjem sjecajući
 Sad ti smrtne bliešte oči,
 Sad još guštju, neg bje prije,
 Navlače ti nad vid tminu.
 Pak za njimi čuj sad grmljavinu,
 Gdjeno najprije iz daleka tutnji. –
 Al da vjetru dadeš pleći;
 Pak kad sjekne oganj iz oblaka,
 Da zjenicu upreš bistru,
 Ter da gledneš niz vjetar ravninom,
 Vidio bi, gdje skup ljudih stupa;
 Noć ih luči, al su za to skupa. –
 Družba noćna sve se bliže kući,
 Ter razabrat možeš veće,
 Tko je vodi i tko š njime hodi. –
 Zirni pobre, kako lako idje,
 Kó da zrakom mutniem pliva.
 Mniš, da napried sve ga nešto vuče. M. Č. 41.

Pak pristupi, tel' mi gataj pobre.
 Čija 'e ovo ponosita čalma? –
 To je čalma age Čengijića,
 Al se tužno oko glave vije.
 Čija 'e ovo, pobratime, glava?
 To je glava age Čengijića,
 Ali iz nje tamne oči vire.
 Čija 'e ovo okovana sablja? –
 To je sablja age Čengijića,
 Al žalostno uz bedricu visi. itd. M. Č. 55.

e) Sumnja (*dubitatio*, *διαπόρῃσις*, *ἀπορία*).

Quintilian (IX, 2, 20) veli, da je s tom figurom srodna komunikacija. Mi je računamo pod dialogisam, jer i tu se govornik razgovara ili sam sobom ili sa slušaocem; u ovom drugom slučaju u njoj imade i komunikacija. Quintilian (l. c. § 19) veli: *Affert aliquam fidem veritatis et dubitatio, cum simulamus quaerere nos, unde incipiendum, ubi desinendum, quid potissimum dicendum, an omnino dicendum sit.* Na pr.: *equidem, quod ad me attinet, quo me vertam, nescio; negem fuisse illam infamiam iudicii corrupti?* (Cic. pro Cluent. § 4). Taj naziv ima i Cicero (de or. III, 53) a na drugom mjestu (or. 40) veli: *ut addubitet, quid potius aut quomodo dicat.* Cf. Cornific. (IV, 29); Aqu-

ila Rom. (H. p. 25) zove tu figuru διαπόρῃσις, *addubitatio*; Jul. Rufinian ima i naziv ἀπορία; Macrobius (Sat. IV, 6): ἀπόρῃσις.

Hermogenes (Sp. II, 382), Apsines (Sp. I, 358), Alexander (Sp. II, 24), Tiberius (Sp. III, 61) i drugi imaju naziv διαπόρῃσις.

Mi bi rekli, ta figura sastoji se u tom, da se po riečih onoga, koji govori, čini, kao da je položaj, o kojem se govori, takav, da govornik ne zna ni kud ni kamo. Na pr.:

Ona stala pa misli razmišlja:
 Mili bože, što ću i kako ću?
 Ta ako ću jedna biježati,
 Gruji nisu konji utekali,
 A kamo li jedna ženska glava. V. 3, 7.

Misli care misli svakojake:
 Mili bože, što ću i kako ću?
 Kome ću se privoleti carstvu,
 Da ili ću carstvu nebeskome,
 Da ili ću carstvu zemaljskome?
 Ako ću se privoleti carstvu,
 Privoleti carstvu zemaljskome,
 Zemaljsko je za maleno carstvo,
 A nebesko u vek i do veka. V. 2, 46.

Mene pobro u djeverstvo zove;
 Kako ću joj tužan djever biti!
 Kad joj stanem čašu nazdravljati,
 Il' ću reći: zdrava snaho moja,
 Il' ću reći: zdrava draga moja?
 Ako rekнем: zdrava snaho moja,
 Ja ne mogu srcu odoljeti;
 Ako l' rekнем: zdrava draga moja,
 Mom ću pobru volju pokvariti.
 Jadi poći, a dvoji ne poći;
 Al' ću poći, makar ću ne doći. V. 1, 544.

f) Korekcija (*correctio*, ἐπιδιόρθωσις).

Već je kazano, da Gerber (II, 2, 57) tu figuru pod dialogisam uvršćuje. Na istom mjestu veli on dalje: Das Carmen de fig. (H. p. 69) nennt dies Ἐπιτίμησις. Est *correctio*, cum in quodam me corrigo dicto. „Nam tarde tandem – tarde dico? immo hodie, inquam“. – Vel sic: Non amor est, verum ardor vel furor iste“. *Figur* werden wir diese *correctio* freilich nur in dem ersten Beispiel

nennen, wenn der Berichtigungseifer auch die Satzform ergreift und sie zur *rhetoricvhen Frage* verlebendigt, oder etwa zu einer *exclamatio*. Der Art ist z. B. Dem. (cor. p. 270): ὁψὲ γάρ ποτε – ὁψὲ λέγω; χυῖς μὲν οὖν καὶ πρῶην ἄμ' Ἀθηναῖος καὶ ῥήτωρ γέγονεν. Alexander (Sp. III, 40), der u. A. dieses Beispiel zur ἐπιτίμησις anführt, (die er auch ὑπαλλαγή nennt) verlangt von ihr nur: ἐπιτιμήσαντες τῇ πρώτῃ λέξει ἐτέραν ἐλάβομεν. I Cicero (or. 39) veli: cum corrigimus nosmet ipsos quasi *reprehendentes*, Zonaeus (Sp. III, 170) i Anonym (ib. p. 187) takodje zovu tu figuru ὑπαλλαγή; Rutil. Sup. (H. p. 10): μετάνοια; Quintil. (IX, 2, 60): *poenitentia dicti*; Cornific. (IV, 26): *correctio*, „quae tollit id, quod dictum est, et pro eo id, quod magis idoneum videtur, reponit.“ Tiberius (Sp. III, 62) ima izraz ἐπιδιόρθωσις. Cf. Gerber (l. c. p. 58), Volkmann (Rhet. p. 422 sq.).

Od naših pisaca Tomić tu figuru navadja dva puta (stil. str. 36 i 37), prvi put pod nazivom: „correctio (*popravak*)“, a drugi put pod nazivom: „epanorthosis (*popravljanje*)“. I Filipović (stil. str. 28) prevadja correctio: *popravak*.

Ta figura sastoji se dakle u tom, da govornik u obliku razgovora sa slušaocem ili sa sobom ono, što je prividno kao nerazmišljeno i neshodno kazao, opoziva, a na mjesto toga ono, što je shodnije, kaže. Na pr.:

Za dva plava ne bi groša dala,
A za jedno mlado crnooko,
Dala b' za njga iljadu dukata.
Jao tužna, griješnu ti reko!
U moga su draga oči plave. V. 1, 426.

Stvorac višnji pticam nebo dade, ...
Ribam vode i pučine morske, ...
A zverinju livade i gore, ...
Jadnoj raji? ne dade ni kore
Suha hljeba, da je suzam' kvasi,
Al što velju? Dade nebo dobro,
No je nesit sve već Turčin pobro. M. Č. 31.

4. Sentencija (sententia, γνώμη).

Subjektivan način govora mješte objektivnoga pokazuje se i tim, da govornik kakvu obću misao kaže, pa pod njom i onaj specijalni slučaj, o kojem istom govori, podrazumieva, mješte da samo onaj specijalni slučaj navadja; a to čini sentencijom.

Gerber (II, 2, 33) veli: Eine Steigerung von geringerer Heftigkeit, aber von grösserer Tiefe und Innerlichkeit (nego kod iperbole) wird erreicht, wenn

man den Inhalt in seiner Bestimmtheit überhaupt fallen lässt und nur den allgemeinen Gedanken ausspricht, unter dem er einbegriffen werden soll. Die Sentenz oder Gnome imponirt so durch ihre Entfernung von den zufälligen Einzelheiten, fordert für sich Beachtung und erscheint bedeutend, weil sie Weiteres umfasst, als gerade vorliegt.

Cornificius (IV, 17) definira: *Sententia est oratio sumpta de vita, quae aut quid sit aut quid esse oporteat in vita, breviter ostendit, hoc pacto: Difficile est primum virtutes revereri, qui semper fortuna secunda sit usus.* Ps. Plutarch (de vit. Hom. 152) veli, da je tako zvana gnoma obća izreka o odnošajih života u kratkom govoru, ἡ καλουμένη γνώμη ἥπερ ἐστὶν ἀπόφασις καθολικὴ περὶ τῶν κατὰ τὸν βίον λόγῳ συντόμῳ. Njom se izriče štogod teoretično, kao (Il. 1, 80): κρείσσων γὰρ βασιλεύς, ὅτε χώσεται ἀνδρὶ χέρη, ili praktično, kao (Il. 2, 24): οὐ χρὴ παννύχιον εὐδειν βουληφόρον ἄνδρα.

Hermogenes (Sp. II, 429) ima naziv: καθολικοὶ λόγοι; Porphyrius (k Hor. de art. poet., v. 14, 128, 198): καθολικόν; Tiberius (Sp. III, 68) navedja kao figuru: καθόλου.

Sentencije najviše se u govor pletu u silogizmu, osobito skraćenom t. j. u *entimemi* i kao *epifonema*. Aristoteles (Rhet. II, 2) veli, ako se sentenciji dodaje uzrok i za što štogod biva, onda je ono cielo entimema, γνώμη, προστεθείσης δὲ τῆς αἰτίας καὶ τοῦ διὰ τί, ἐνθύμημά ἐστι τὸ ἅπαν. – Quintilian (VIII, 5, 4) veli: hanc (*sententiam*) quidam partem *enthymematis*, quidam initium aut clausulam *epichirematis* esse dixerunt, et est aliquando, non tamen semper.

a) Primjeri sentencije u *entimemi*:

Gospodaru bego Radul-bego!

Dje su žene ljude svjetovale?

Što l' ću i ja tebe svjetovati? V. 2, 75.

Brat je mio, koje vjere bio,

Kada bratski čini i postupa,

Ali oni s nama bratski ne će,

Već krvnički po turskom načinu. O. 5.

Paša opremi dva svoja kavaza:

Ufatite Gondžu Mehmed-agu. ...

U mladjega pogovora nema,

Ufatiše Gondžu Mehmed-agu. H. 34.

Divno ih je Limo sjetovao

I družinu svoju slobodio,

A mudre je lasno sjetovati.

Ufatiše tvrde meterize,
 I kamenjem prsi zakloniše, V. 3, 42.

Moj sestriću, Jovan kapetane!
San je laža, a bog je istina;
 Ružno si se glavom naslonio,
 A mučno si nešto pomislio. V. 2, 89.

Tko si junak osvetit se nemoš
Na junaku dotle dok ne preda:
 Smaknu Ture toliko junakah,
 Posmica ih, srca ne izkali,
 Što bez straha svi su pred njim pali. –
Boj se onoga, tko je viko
Bez golema mrijet jada.
 Videć aga kriepost taku
 Zazebe ga na dnu srca. M. Č. 3.

b) Epifonema (ἐπιφώνημα) postaje, kad se govor o pojedinim stvarih i događajih na kakvu obću misao ili istinu kao na njihov uzrok svede i tim završi.

Volkman (Rhet. p, 389) veli: Eine Sentenz am Schlusse einer längeren Auseinandersetzung, gleichsam der letzte Strich, der das ganze vollendet – heisst ἐπιφώνημα. – Bemerkenswerth ist, dass der Anon. de fig. S. III. p. 173 am Epiphonem als charakteristisch die Abwesenheit der Conjunction hervorhebt. – Gerber (II, 2, 35) veli: Den Charakter des Rhetorischen zeigt die Sentenz am meisten, wenn sie als Epiphonema verwandt wird, welches Demetrius (π. ἐρμ. Sp. III, 285) nennt: τὸ μεγαλοπρεπέστατον ἐν τοῖς λόγοις, sofern es zu dem nothwendigen, dienenden Theil der Rede eine *schmuckvolle Schlussentenz* füge – Die Gnome unterscheidet Demetrius dadurch von dem Epiphonema (l. c. p. 286): dass jene eben nicht immer am Schlusse der Rede sich finde. – Quintilian (VIII, 5, 11): Est epiphonema rei narratae vel probatae summa acclamatio (Verg. Aen. 1, 33): tantae molis erat romanam condere gentem. – Jul. Rufinian (H. p. 45): ἐπιφώνημα. Hac sententia in fine expositae rei cum affectu enuntiatur. – Carmen de figg. (H. p. 66): Ἐπιφωνούμενον. *Intersertio*, cum inseritur sententia quaedam. – Ps. Plutarch (de vit. Hom. 65) razlikuje: Προαναφώνησις (*praeexclamatio*), ὅταν τις διηγούμενος μεταξὺ τὸ ἐν ἑτέροις τάξιν ἔχον τοῦ ῥηθῆναι προλέγῃ, kao (Odyss. 21, 98): ἦτοι οἷστοῦ τε πρῶτος γεύσεσθαι ἔμελλεν, i Ἐπιφώνησις, kao (Il. 17, 32): ῥεχθὲν δέ τε νήπιος ἔγνω. – Hermogenes (π. εὐρ. Sp. II, 252) smatra epifonemu kao subjektivnu primjetbu govornikonu (λόγος ἔξωθεν παρ' ἡμῶν ἐπὶ τῷ πράγματι λεγόμενος), za to se, veli, i zove epifonema, jer se tim ne kazuje

sam događaj, nego se uz njega ponikuje (διὰ τοῦτο καὶ ἐπιφώνημα λέγεται, οὐχ ὅτι αὐτὸ τὸ πεπραγμένον λέγεται, ἀλλ' ὅτι τῷ γινομένῳ ἐπιφωνεῖται), na pr. Od. 5, 294.

Gerber (II. 2, 36): Die allgemeine Natur, das Gnomische des Epiphonem wurde bei dem Gebrauch des Terminus nicht immer beachtet, und Deme- trius (Sp. III, 287) weist ihn daher ab zur Bezeichnung von Ilias 12, 113: νήπιος, οὐδ' ἄρ' ἔμελλε κακὰς ὑπὸ κῆρας ἀλύξειν, welches vielmehr ein προσφώνημα oder ἐπικερτόμημα zu nennen sei; – Eustath (p. 1038) nennt das ὡς ἐσσυμένως ἐμάχοντο (II. 15, 698) ein ἐπιφωνηματικόν. Nahe steht dem Epiphonem in dieser lässigen Fassung die Ἐπίκρισις, ein kurzer beurtheilender Zusatz des Redners, bei Hermogenes (π. ἰδ. Sp. II, 392 sq.), für welche der Anon. (π. σχ. Sp. III, 122) unt. A. als Beispiel giebt (Dom. Meid. p. 517): ἐπειδὴν χρηματίσωσιν οἱ πρόεδροι περὶ ὧν διώκηκεν ὁ ἄρχων, χρηματίζειν κελεύει καὶ περὶ ὧν ἂν τις ἡδίκηκώς ᾗ τι ἐπὶ τὴν ἑορτὴν ἢ παρανενομηκώς· εἴτα ἢ ἐπίκρισις, καλῶς, ὧ θεοί, καὶ συμφερόντως ἔχων ὁ νόμος, ὡς τὸ πρᾶγμα αὐτὸ μαρτυρεῖ.

Primjeri:

Ne brini se mojom kabanicom;
Ako bude srce u junaku,
Kabanica ne će ništa smesti:
Kojoj ovci svoje runo smeta,
Ondje nije ni ovce ni runa. V. 2, 29.

Njemu veli deli Radivoje:
„O moj brate starina Novače!
Bolje bješe tridest dobrih druga,
Ali tvoje sreće ne bijaše.“ –
Teško onom svakome junaku,
Što ne sluša svoga starijega. V. 3, 3.

Ja povratili onu poturicu, ...
Da srbinjske majke ne ucvieli;
Svaka majka rada vidjet' sina. O. 333.

S veseljem se doma povратиše
Dobra glasa i sv'jetla obraza;
Blago tome, kome bog pomaže. O. 174.

Ja ću poći, za kog' me ti dadeš;
Ja b' voljela za mlada junaka,
Makar nigdje ništa ne imao,
Neg' za stara makar bogatoga;

*Nije blago ni zlato ni srebro,
Već je blago, što je kome drago. V. 3, 82.*

Prosjak prosi, iza glasa viče:
Udijeli jadnu i nevoljnu,
Porad boga i svojega puta;
Svak' je tuzi i nevolji dužan. B. 2, 161.

Tad se care grôtom nasmijao:
„Be aferim, moj posinko Marko!
Da nijesi tako učinio,
Ja te ne bih više sinkom zvao:
*Svako Ture može vezir biti,
A junaka nema kao Marka. V. 2, 70.*

Ter se grle rukam gvozdenijem,
Ter se ljube kljunom gvozdenijem
Krst i prorok, dok jednoga teče:
Tolika im mržnja srce peče. M. Č. 52.

Četvrti dio. Figure, koje se osnivaju na dodavanju, oduzimanju i namještanju rieči.

A. Figure koje postaju dodavanjem rieči za smisao nepotrebnih.

Gerber (I, 468 cet.) figure te vrste računa pod obće ime *pleonasam*, te dieleći ga na troje u prvi dio uzima parapleromu, *pleonasam* u užem smislu, gramatičnu *epanalepsu*; u drugi dio računa *perisologiju* (περισσολογία), a pod nju uvršćuje *perifrasu* (kojoj mi drugdje mjesto odredjujemo), *epitet*, *epexegesu*, *sinonimiju*; u treći dio uzima *tautologiju*.

1. *Pleonasam* (πλεονασμός) u užem smislu.

Starinski pisci *pleonasam* ovako definiraju: Quintil. (IX, 3, 46): *abundans super necessitatem oratio*, (VIII, 3, 53): *cum supervacuis verbis oratio oneratur*; Donatus (ars gr. III, 3): *πλεονασμός est adjectio verbi supervacui ad plenam significationem*; Diomedes (art. gr. II, p. 444): *pleonasmos est sententia verbo plus quam necesse est abundans*; tomu nalik i Dionys. Hal. (de vi Demosth. p. 197). Neki zovu takodje slova i slovke, koje se izlišne čine, *pleonasmom*. Tako Athenaeus (II, 7) u riečih ἄνηστις mješte νῆστις, ἄσταχυς mješte στάχυς prednju α kao *pleonasam* smatra.

Gerber (I, 470) veli: Was nun den *Pleonasmus im engeren Sinne* betrifft, so waren sicherlich Wörter welche uns jetzt in einem Satze überflüssig erscheinen, ursprünglich motivirt; und zwar entweder durch die Sache selbst, sofern der Sinn oder die grammatische Beziehung ihre Hinzufügung forderten, oder

durch Veranlassungen individueller Natur, sofern ein Affekt durch Häufung der Ausdrucksmittel eine Verstärkung der Wirkung absichtlich herbeizuführen suchte.

Mi razumiemo pod pleonasmom u užem smislu one slučajeve, gdje koji važniji dio jedne te iste izreke zališno stoji.

a) To biva, kad se glagolu dodaje samostavnik, koji se već iz same glagolske radnje razumjeti može. Gerber (I, 471) veli: Für jene Archaismen, welche eben nur im Laufe der Zeit zu Pleonasmen wurden, können als Beispiele – Ausdrücke gelten, wie Od. 4, 370: ἐπιστάμεναι σάφα θυμῷ ähnlich, wie lat. cogitare aliquid *cum animo suo*; – Od. 4, 632: ἴδμεν ἐνὶ φρεσὶ. – Ebenso: sic ore locuta est (Virg. Aen. 1, 614); Phrygia agmina oculis circumspexit (Aen. 2, 68). Na to nalik jesu ovaki naši primjeri:

Prohesapi i *umom* razmisli. V. 2, 44.

Da se možeš brate pridesiti

I *ušima* jeku poslušati

I *očima* seir pogledati. V. 2, 89.

Knjigu štije, drugu *rukom* piše. B. 1, 43.

Ter mi *nogam*’ stanuo na mramor studen kami,

A *rukami* bijaše suho drvo zagrljo. M. 10. 21.

Gerber (I, 472) veli: Dahin (t. j. k primjerom, kao što su gornji) gehört ferner das überflüssige ἀνὴρ in ἀνὴρ Ῥωμαῖος oder ἀνὴρ ῥήτωρ, wie *homo* Arpinas, *homo* adolescentulus; deutsch: Bauersmann, Kieselstein, Weidenbaum, Frauensmensch. Dergleichen, wie βοῦς ταῦρος, σὺς κάπριος, ἵρῆξ κίρκος nennt Eustathius (zu Od. 13, 86, p. 1734, 19) περιβολή. (Cf. Hermogen. περὶ ἰδ. Sp. II, 321.)

Ovamo idu ovaki naši primjeri:

Nut’ ne luduj Jelina *divojko*! V. 1, 342

Omer *momče*, Merima *devojka*. V. 1, 343.

I krenuše *zvijera* arslana. V. 2, 10.

U boru je slavuj *tica*. H. 263.

Već pijevci *tice* zapjevaše. V. 4, 57.

Djevojka je ječam *žito* klela. V. 1, 404.

Jed’te konji djetelinu *travu*. H. 111.

Odsle će ti rasti *trava* dîtelina. Jačk. 27.

A kupinom *lozom* povijala. V. 2, 67.

Jednu kitu nevena *cvijeća*,
 Drugu kitu tratora *cvijeća*. V. 1, 534.
 Š njom udari o *kamenu* stancu. V. 2, 6.
 Od bijela mermera *kamena*. V. 2, 27.
 S one strane Save *vode*. V. 1, 467.
 Drino *vodo*, što s' se ponijela? V. 1, 429.
 Medju njima bunar *voda* ima. V. 2, 74.
 Otale mi Iva isturiše
 I na more *vodu* naturiše. V. 2, 89.
 Dunu vijor *vjetar* iz planine. V. 3, 81.
 Gdje se savi vihar *vitar* iz one guste planine. M. 28, 8.
 A izidje danica *zvijezda* V. 2, 43.
 Pa počinu nasred drumu *puta*. V. 2, 6.
 Kalpak *kapu*, na oči natiče. B. 2, 166.
 Sutra ide *dan* sveta nedjelja. V. 4, 42.

Gerber (I, 476) kaže: Ein anderer Fall des hierher gehörigen Pleonasmus ist es, wenn ein Wort desselben Namens dem aussagen den Verbum hinzugefügt wird. – Bekannt ist dieser Gebrauch auch für das Griechische, wie bei Plato: δεῖ γυναῖκα εὖ οἰκεῖν τὴν οἰκίαν, οἷον πάθος πέπονθας. Gregorius Cor. (p. 13 ed. Sch.) nennt dies, wie λῆρον ληρεῖς (du schwatze Geschwätz): Ἀττικὴ φράσις καὶ σχῆμα und führt an: ὕβριν ὑβρίζεις, φύγην φεύγεις; etc. Takvi su ovi naši primjeri:

Bjegu ti mi bjegaše, višnjega boga moljaše. M. 16, 24.
Kliku ti mi klikovaše jedna budimska divojka. M. 13, 1.
 Sjede Grujo *večer* 'večerati. V. 3, 2,
 Koju *muku* najvoliš mučiti? V. 2, 52.

Takvih primjera ima u naših nar. pjesmah veoma mnogo; ali ne samo u akusativu, nego u ma kojem padežu može se tako izlišan samostavnik naći, koji je s glagolom iste osnove:

Grom zagrmi na svetoga Savu. O. 261.
 Onda se je meni *senja* zasenjala. Valj. 300.
 Prijatelju *časa* ne počasi. V. 2, 89.
 Te se biju *boja* sa Turcima. O. 476.

I muči ga *mukah* pred Turcima. V. 2, 2.

Nisam ti se *boljom* razbolila. B. 1, 37.

Odskokom skoči jabuka. V. 1, 68.

Vikom više Novaković Grujo. V. 3, 6.

Tadija je *pjenam* 'zapjenio. V. 3, 24.

b) Tako izlišan više puta stoji pridavnik, kojim se ništa više ne kaže, nego što se već iz samostavnika, kod kojeg on stoji, razumie. Na pr.:

On premeće te leševe *mrtve*. V. 2, 89.

Ali sjede do dva starca *stara*. V. 2, 4.

Vrat' se natrag ti starice *stara*. V. 1, 204.

Ivane, moj *dragi* dragane! V. 1, 342.

A u tebe čudo kazujući,

Čudno čudo, ponositu Rosu V. 2, 40.

Od nebeskih onijeh visina,

I onijeh *dubinskih* dubina. H. 325.

Pa je vuče ka tavnici *tavnoj*. B. 1, 43.

Va *tujoj* tujini malo 'e ljudij dostat. Jačk. 41.

O tvojoj *lepoj* lepoti,

O tvojoj *mudroj* mudrosti. V. 1, 746.

Gerber (I, 477) primjere kao τάρφος ὁρυκτή, νέκος τεθνηώς po Eustatiju (p. 1137, 9) računa pod parapleromu.

c) I prislov nalazi se zališan. Gerber (I, 473) među slučajevi pleonasma u užem smislu navadja ovo: Auch sonst werden Partikeln in derselben Aussage mehrfach gesetzt, wie: aus dem Hause *heraustreten*. Lobeck (Phrym. p. 10) führt als adverbia ex abundantia addita an: ἔξω ἐκφέρειν, ἀνάγειν ἄνω, extra excedere, auch ἀπάγειν τινὰ ἄνωθεν ἀπὸ τοῦ κλέμματος (Aeshin. c. Ctes. 491) cet. – Aehnlich: ante providit (Caes. b. g. 5. 33); praesensit prius (Plant. Pseud. 1, 4, 15) etc. Ovamo idu ovaki primjeri iz naših nar. pjesama:

Ustaj *gore* naša neve. V. 1, 121.

Te polaze *gore* uz planinu. V. 3, 26.

Ona strča *dole* niz čardake. V. 1, 343.

Ere su se napunile *napunahno* tri godine. M. 12, 25.

Bez promjene *vazda* do vijeka. V. 21.

Pobolji je *malo* od vrančića. V. 3, 2, 89.

Rano rane sedam devojaka. V. 2, 101.

Tužno tuži Alajbegoviću. V. 1, 292.

d) Često stoji zaime zališno. Gerber (I, 474) veli: Ein anderer Fall, wo der Pleonasmus als ursprünglich rhetorisch zu erkennen ist, zeigt sich, wenn Substantiva durch ein folgendes Pronomen wieder aufgenommen und von Neuem bezeichnet werden. So bei Schiller: „die Tugend, *sie* ist kein leerer Schall“, „des Lebens Aengsten, er wirft *sie* weg“ etc. Takvi su i ovi primjeri: Sultan Mahmut od Stambola b'jela,

On pošilje na Bosnu vezira. V. 4, 48.

Tvoja mila mati *to* je vrag rogati. Jačk. 17.

Klobučac na glavi *to* je strîha moja,

Kita rakitova *to* je stelja moja,

Puška dimiskija *to* je draga moja. Jačk. 38.

Starom svatu popu Ridjaninu,

Njemu dade sve krilo od zlata,

A djeveru Ivan-Senjaninu,

Njemu dade sablju demeškinju. B. 1, 54.

Cara bana Mihaila živa *ga* su ufatili. M. 16, 11.

Na onome starom Vujadinu,

Na njem binjiš od suvoga zlata;

Na Miliću Vujadinoviću,

Još je *na njem* ljepše odijelo. V. 3, 50.

Za Turčinom Alaj-beg- Mehmedom,

Za njim ide Osman Ture mlado. V. 3, 27.

Pod onom gorom visokom,

Pod njom igra divno horo. V. 469.

Obratno biva, da zaime napried ide, a samostavnik kao aposicija za njim sliedi. To često biva kod Omera, na pr. Il. 1, 348: ἡ δ' ἀέκουσ' ἄμα τοῖσι γυνὴ κίεν; Od . 1, 125: ὥς εἰπὼν ἠγείθ', ἡ δ' ἔσπετο Παλλὰς Ἀθήνη.

Taj pojav nalazi se često u starih hrvatskih jun. pjesmah, riedko u novijih i u srbskih. Na pr.:

A *on* njemu ovako sv'jetli kralju odgovara. M. 17. 40.

Ma mi ne će *ona* tebi ta djevojka zabaviti. M. 25, 15.

Podje ti *im* Milica kćercam svoj'jem govoriti. M. 5, 3.

Ter *im* podje dobru sreću Jakšićima nazivati. M. 11, 18.

Vrlo ti *mu* bješe *njemu* kralju žao bilo. M. 15, 14.

A *on* ti *joj* vitez Stjepan dijevojci govoraše. M. 25, 42.

Hrlo *ga* su družina Mustaf agu poslušala. M. 28, 18.

Stade ti *ih* gospodja uz trpezu darivati

Ugričiće banove. M. 14, 1.

Njegova je majka dîvojke sgledala. ...

Ona mi *je* pita te mlade dîvojke. Jačk. 169.

Još *ju* ne bi popisali

Onu ljubav, kû smo imali. Jačk. 9.

u z' o čas *ga* roda potražio! V. 2, 14.

'Vaki junak nije dohodio,

Ja *ga* takvog nisam ni vidjela. V. 3, 7.

Ko ti *ju* je dodal zelenu kiticu? Jačk. 22.

e) Gdjekoji glagoli bivaju izlišni. Gerber (I, 483) takve pojave računa u perisologiju govoreći: Eine sehr gewöhnliche Weise der Perissologie ist es, die in einem Verbum bezeichnete Art der Thätigkeit hinzustellen, wie: „ich werde die Thüre zumachen *gehn*“; Goethe: „Das Frauenzimmer *kam* ihnen entgegen getreten“; Schiller: „Heulend *kommt* der Wind geflogen“; Plutarch (de ed. lib. 7): τὸ μέγιστον – ἔρχομαι φράσω; Ilias 9, 87: καὶ δὲ μέσον τάφρου καὶ τείχεος ἴζον ἰόντες; Il. 4, 199: βῆ δ' ἰέναι; Il. 11, 617: βῆ δὲ θέειν; Virg. Aen. 1, 528: *venimus* vertere; besonders häufig wird bei uns *thun* hinzugefügt: *Thut* euch der Teufel plagen? (Schiller.) Ich *thät* das Reisen wählen. (Claudius.) –

Ovamo idu ovaki naši primjeri:

Tada *podje* izić' pred sultana. O. 4.

Po običnom načinu dovoljno je kazati: tada izidje pred sultana. –

Sjutra prije polovine dana

Okrenuće skakat' Kotarani. V. 3, 21.

Mješte: Skakat će Kotarani. –

Pa carica *ode* govoriti (mješte: carica govoraše.) V. 2, 43.

Ode pisat' knjige na koljenu. V. 3, 20.

Ter mi *side* bila vila staroj majci besiditi, M. 3, 20.

Mješte: Vila majci besjedjaše. –

Podje ti im Milica kćercam svoj'jem govoriti. M. 5, 3.

I on *podje* Lazaru zlatnom čašom napijati. M. 6, 133.

Paka mi je *otiš'o* svomu bratu govoriti. M. 9, 25.

Tu su oni *stali* počnut' večericu večerati. M. 6, 115.

2. Parapleroma (παραπλήρωμα).

Gerber (I, 469) veli: Das Parapleroma nennt man bei uns gewöhnlich *Flickwort* – auch wohl *Füll-* oder *Schaltwort*. – Mjesto naziva parapleroma kaže se takodje *parelkon*, jer su stari u tom smislu rieč παρέλκειν upotrebljavali, kao Gregorius Cor. (Sp. III, 321), koji za Omerovu rieč προπάσας veli: ἡ γὰρ πρὸ παρέλκει.

Dionysius Thrax (§ 25) navadja ove veznike kao parapleromatične: δὴ, ῥά, νύ, ποῦ, τοί, θήν, ἄρ, δῆτα, πέρ, πώ, μήν, ἄν, αὖ, οὖν, κέν, γέ – ὅσοι μέτρου ἢ κόσμου ἔνεκεν παραλαμβάνονται. U lat. jeziku neima mnogo parapleromatičnih partikula, prem da ih gramatici podosta navadjaju. Priscian (XVI, 2, 13) navadja: vero, autem, quidem, equidem, quoque, enim, nam, namque; M. Victorinus (ars gr. t. I, ed. Lind. p. 293) kao conjunctiones expletivae navadja: quidem, equidem, tamen, porro, saltem, prorsus, duntaxat etc.; Diomedes (art. gr. p. 409) još ove ima: profecto, deinde, nimirum. U njemačkom Gerber (I, 478) ovamo računa ove rieči: (dann) denn, wohl, doch, mal, so, eben, um, ja, immer etc., pak veli dalje: Auch in Zusammensetzungen sind parapleromatische Partikeln zu bemerken. Ruddimann (inst. gr. lat. ed. Stallb. II, 371) führt unter Parelkon folgende an: met, te, ce z. B. egomet; dum z. B. agedum; sis z. B. videsis; nam z. B. quisnam; quam z. B. sanequam; an z. B. fortassean; ne in anne, numne, bei denen das Schwinden der Bedeutung klar ist. – Aehnlich ist es im Griechischen z. B. mit dem ι demonstrativum an Pronominibus und Adverbien, wie οὐτοσί, νυνί, welches Bopp mit „hier“ übersetzt. –

Neki starinski pisci tvrdili su, da neima rieči, koje ništa ne znače, tako Apollonius (de constr. p. 266) veli za veznike, koji se zovu παραπληρωματικοί, ovo: οὐ γὰρ ἀληθές ἐστίν, ὥς τινες ὑπέλαβον, μόνον αὐτοὺς ἀναπληροῦν τὸ κεχρηνὸς τῆς ἐρμηνείας καὶ διὰ τοῦτο εἰρῆσθαι παραπληρωματικούς.

Prema tomu Gerber (II, 470) veli: Nun hindert nichts, dass man solchen Füllwörtern ursprüngliche Bedeutung zugestehe und diese in manchen Verbindungen auch klar erkenne, obwohl man bei der grossen Abschwächung, welche diese Bedeutung erlitten hat, an andern Orten sie weder zum Ausdruck des Sinnes noch der grammatischen Beziehung nothwendig findet. In sorgfältiger Rede rechtfertigen sie sich meistens dadurch, dass sie rhythmisch wirken.

Na str. 477 veli: Das Parapleroma entbehrt als solches eines bestimmten stofflichen Inhalts, ist also wesentlich Formwort. – Nun sind freilich viele Formwörter ursprünglich Stoffwörter – unser *zwar* ist z. B. ze ware d. i. in

Wahrheit – aber der usus verwäscht auch solche Bedeutungen, er macht ganze Sätze, z. B. der Höflichkeitssprache zu *Tiraden*, ausführlichen Lautgebehrden, wie z. B. ich bitte ergebenst, Sie werden verzeihen, wenn Sie erlauben, wenn Sie es nicht übel nehmen; – er macht auch ursprünglich bedeutsame Sylben zu blosser Paragoge, wie *gnädiglich* statt *gnädig*; Epenthesis, wie *dahingegen* statt *dagegen*, oder Prosthesis, wie *Abgesandter* statt *Gesandter* u. d. m. Sind nicht in ἄ π α μύνω, *reiterare*, *supervincere*, *subservire*, *intermedius*; noch mehr z. B. in ἄ ν α καθίζω die Bedeutungen der Praefixe geschwunden? –

Pod nazivom parapleroma dakle razumijemo onake rieči, kojih se je značenje tako izgubilo i tako reći izvjetrilo, da nisu u govoru niti radi smisla niti radi gramatičnoga odnošaja potrebne.

Ovamo bi se iz našega jezika dosta šta računati moglo. Mi primjera radi samo ovo nekoliko navadjamo, kao izraz: *bogme*, koji je postao elipsom iz kletve, te se često govori, ne misleći više na pravo značenje te rieči, samo da se tim nešto utvrdi, n. pr.:

Vi ćete doći, mi je (t. j. djevojke) ne damo.
Bogme ćeš dati, i naša biti. V. 1, 1.

Dalje, rieč *more!* novogrčki μωπέ (vidi V. rječn. „more“). Na pr.:

More Marko, ne ori drumova! –
More Turci, ne gaz'te oranja! V. 2, 73.

Ovamo idu i ovaki primjeri:

Bre ne daj, ne daj. V. 1, 17.
Be ne luduj, moja snaho draga. V. rj. „be“.
Ele Turci Mačvu pregaziše. O. 296.
Ala se ukrasio! Posl.

Često se nalazi u pjesmah riečca *ta* ne značeći gotovo ništa, na pr.:

Kad pogleda vojvoda Vuica,
Ta dje Čupić grozne suze lije. O. 298.
 Čupić sluša, pak suze proljeva,
Ta od jada gledajuć očima. O. 303.

Tako i riečce *da*, *nu*, *a*, *li* kadkad stoje izlišno, na pr.:

A neka *da* te vidi tvoja ljubina družina. M. 2, 57.
 Neka *da* se meju sobom junaci pozdravimo. 1, 56.
Da isto jim vazmite jedno brime dobra vina. M. 1, 23.

Da reci to ovako našoj majci junačkoj. M. 2, 27.

Ono to mi ne bihu, družino, dva siromaha,
Da jedno mi biše vitez Marko Kraljeviću. M. 2, 9.

Nu izlazi stari svate, brijeme ti je. V. 1, 52.

A nu hodi moja stara majko! V. 1, 289.

Vala tebe Kulin kapetane
A na roblju i na daru tvome. O. 314.

Najposlije Turci navalili
A prosili lijepu Mariju. V. 3, 72.

On se diže Lijevnu b'jelome
A da vodi Maru Djurkovića. V. 3, 72.

Mili bože, na svemu ti vala!
Često li se vojske udaraju. V. rj. „li“ 2.

Da li mi je jedna litra zlata,
Da pozlatim Bogdanova vrata. V. 1, 348.

Često se zaimenom, kadkad i drugim riečim, dodaju straga različne partikule koje sada ne znače gotovo ništa. Ovamo ide *r(e)* t. j. staroslov *že*, i *zi* istoga izvora kao *že* (cf. Miklošić Synt. p. 117). Na pr.: *Tere* = *te*. M. 1, 4. – *Nikadare* = *nikada*. M. 3, 115. – *Njojzi* = *njoj*. V. 1, 384. – *Svojizih* = *svojih*. Juk. 183. – *Mladojzi* = *mladoj*. H. 257 itd.

Dalje ide ovamo *i*, kojemu odgovara u grčkom *ι* u riečih kao *οὔτοσί, τούτοσί* (cf. Mikl. synt. p. 120). Na pr.: *Ondaj* = *onda*, *tuj* = *tu*, *tadaj* = *tada*. Vidi te rieči u Vukovom rječniku.

Amo spada *ka, ke*, staroslov. *къ* (cf. Mikl. synt. p. 120), Na pr.: *Tebeka*, V. rj. „tebe“. – *Njemuka* = *njemu*. Juk. 97. – *Njimate* = *njima*. Juk. 563. – *Tuka* = *tu*. V. rj. – *Sadeka* = *sade*, *danask* = *dan*, *noćask*, *zimusk* = *zim* itd., vidi te rieči u V. rječn.

Tako se dodaje *no* i *na* (cf. Mikl. synt. p. 122). Na pr.: *Teno* = *te*. H. 78. – *Kojano* = *koja*. H. 26. – *Gdjeno* = *gdje*. V. rj. – *Kadno* = *kad*. V. rj. – *Kakono* = *kako*. V. rj. – *Doklen* = *dokle*. V. rj. – *Oklen* = *okle*. V. rj. – *Tuna* = *tu*. V. rj. – *Ovdjena* = *ovdje*. V. rj. – *Sadahna* = *sada*. M. 4, 12.

Rjedje se tako izlišno dodaje riečca *ti, te* (cf. Mikl. synt. p. 123). Na pr.: *Kakonoti* = *kakono*, *kako*; *iliti* = *ili*; *tute* = *tu*. V. rj.

Često se po dvie i tri takve riečce nižu na jednu rieč, na pr.: *Ondajke, ov-djenak, tutena* = *tu*, *kakonoti, tebekar, tebekarena, sadekar, sadekarena*, V. rj.

Tako se imperativu kadkad i drugim oblikom dodaje riečca *de* (od *dêj* age, cf. Mikl. synt. p. 797), da se tim onaj imperativ podkripi. Ona riečca može

se i udvostručiti, takodje joj se dodaje riečca *re* (že).

Ta riečca može stojati pred imperativom ili drugom kakvom riečju:

De ne luduj. Petr. 45.

De da ronimo. V. 2, 17, 14.

Der govori Komnen barjaktare. Juk. 334.

Der se prodji hoda i belaja. Juk. 53.

Der mi pruži ruku. Juk. 330.

Der Mijate, da se napijemo. Juk. 399.

Nu *der* smakni silna Alibega. Juk. 496.

Dede komšija, učini i meni jedan put oo! Posl.

Ded' zapjevaj mi. H. 102.

Ded' mi skroji gaće sandalijske. H. 192.

Deder meni ti propusti ruke. Juk. 59.

Ta riečca može sljediti iza druge rieči:

Hajde *de*. V. 2, 17, 14.

Vid' *der* brate, tko je na vratima. Juk. 535.

Već daj *der* mi divit i kalema. Juk. 530.

Dodaj *der* mi sedefli tamburu. Juk. 419.

Daj mi je *der* za vjerene ljube H. 292.

Ta riečca može se i u sriedu druge rieči smjestiti:

Dajdete one moje čačkalice (= dajte *de*). Prip. 7.

Razberidete, recidete, kažidete. V. rj. „*de*“.

Sličnim načinom govori se kadkad imperativ *daj* (Cf. Mikl. Synt. p. 797).
Na pr.:

Daj ti mene opremi lijepo. Juk. 404.

Daj ti uzmi zlatnu kupu vina. Petr. 472.

Ter mi *daj* pozdravi moga bratca. Jačk, 21.

3. Epanalepsa (ἐπανάληψις.)

Rutilius Lupus (schem. lex. H. p. 8) veli: ἐπανάληψις fieri solet, cum id quod dictum semel est, quo gravius sit, iteratur, Gerber (I, 476) tomu dodaje: Es ist hierbei die Wiederholung desselben Wortes gemeint, (weshalb Quintilian – VIII, 3, 51 – ἐπανάληψις mit der tautologia identificirt), welche indess ebenfalls zum grammatischen Pleonasmus abgeschwächt wird, wie wenn es bei Göthe heisst; Labt *sich* die liebe Sonne nicht, der Mond sich nicht im Meer? oder bei Plato: σώματος πονηρία ψυχῇ ψυχῆς πονηρίαν ἐμποιεῖ. Bei Caesar: erant omnino itinera duo, quibus itineribus domo exire possent.

Ps. Plutarch (de vita Hom. 32) upotrebljava rieč ἐπανάληψις, da njom razjasni nazive παλλιλλογία; ἀναδίπλωσις: ἡ παλλιλλογία, ἐπανάληψις οὕσα μέρους τινὸς λόγου, ἢ πλειόνων λέξεων ἐπαναλαμβανομένων, ὃ καὶ ἀναδίπλωσις καλεῖται. Hermogenes (περὶ μεθ. δειν. Sp. II, 433) pod epanalepsom navadja primjere, u kojih se različnim načinom iste rieči ponavljaju. Kao gramatičnu figuru spominje epanalepsu Phoebammon (Sp. III, 46): ἐπανάληψις δέ ἐστιν ἀνάμνησις προειρημένου τινὸς μεταξολογίας ἐμβεβλημένης, ὡς ἴνα εἴπω, ὃ δεῖνα στρατηγὸς ἠῤῥησε τὰ πράγματα, εἴτα ἐν τῷ μεταξὺ εἰπὼν, τῶς ἠῤῥησεν, ἐπαναμνήσω πάλιν· αὐξήσαντος οὖν τούτου τὰ πράγματα τότε γέγονε; tako i Zonaeus (Sp. III, 164), Anonym. (ibid. p. 181) i više drugih. Alexander (Sp. III, 19) navadja epanalepsu kao σχῆμα διανοίας, gdje se iste rieči različnim načinom ponavljaju, kao n. pr.: ἄλλ' οὐκ ἔστιν οὐκ ἔστιν ὅπως ἤμαρτε (Dem. eor. p. 297); – Hom. Il. 20, 371; – ἦν ποτε, ἦν, ὦ ἄνδρες (Dem. Phil. p. 120); – οὐ γὰρ ὕφ' αὐτῷ ποιήσασθαι τὴν πόλιν βούλεται Φίλιππος, οὐ (Aesch. in Ctes. 75); – Hom. Od. 1, 22; – Dem. de cor. p. 242; – za tim (na str. 29) Alexander opet navadja epanalepsu kao σχῆμα λέξεως i veli, da se kao takva zove takodje παλλιλλογία ili ἀναδίπλωσις. I Rufinian (H. p. 46) tu figuru navadja kao schema dianoeas: repetitio sententiae, a za tim (p. 49) kao schema lexeos: post multa interjecta cum aliqua periodi conclusione facta repetitio vel resumptio, na pr.: Verg. (Georg. II, 4): Huc, pater o Lenaee; – – huc –; tako i Eclog. VIII, 1–5. Diomedes (p. 440) naziva analepsu ovaj pojav: cum eadem dictio et principium versus et clausulam tenet, kao: pater, inquam, me lumine orbavit, pater. Tako i Donatus (III, 5, 2). Charisius (IV, 6, 9), Beda (H. p. 609).

Kako se iz navedenih i još drugih pisaca vidi, može se pod epanalepsom razumjeti svakojako ponavljanje istih rieči. Za različno ponavljanje istih rieči ima Cornificius (IV. 28) naziv *conduplicatio* s različnim primjeri.

Gerber (II, 1, 192) veli: Es erscheint zweckmässig, den terminus der Epanalepsis nur zur Bezeichnung der grammatisch motiwirten Wiederkehr von Worten festzuhalten.

Tako i mi pod tim nazivom razumijemo bez obzira na glasbeni efekt zališno ponavljanje iste riječi kod više dijelova jedne iste ili različitih izreka. Figure, koje ponavljanjem riječi s obzirom na glasbeni efekt postaju, navest će se na drugom mjestu.

a) Ista riječ ponavlja se kao subjekt kod različitih dijelova izreke, na pr.:

Kud vi idete, šta vi tražite? V. 1, 1.

Jedna vrata sva od zlata,

Druga vrata od bisera. V. 1, 226.

b) Ista riječ ponavlja se kao predikat kod različitih dijelova izreke, na pr.:

Pa *sidjoše* andjeli,

Sidjoš' s neba na zemlju. V. 1, 207.

Hajde Relja, *hajde* pobratime! V. 2, 40.

Vala bogu, *vala* jedinome. V. 3, 40.

Zasukala bijele rukave,

Zasukala do beli lakata. V. 2, 51.

Prodje petak i *prodje* subota. V. 2, 32.

Nije meni, majko, zemlja *teška*,

Nit' su *teške* daske javorove

Već su *teške* kletve devojačke. V. 1, 368.

Ne *gledaj* joj šarene zubune,

Nit' joj *gledaj* vezene rukave. V. 1, 6.

c) I kao atribut ponavlja se ista riječ, na pr.:

Ja uzjahah *dobra* konja, *dobra* djogata. H. 238.

Oj i *dva* svata, *dva* uprosnika

Kud vi idete? V. 1, 1.

Ja vam molim molitvicu

Svako več, *svako* jutro. V. 1, 216.

d) Tako se isti prislov kod različitih glagola ponavlja, na pr.:

Lipo ti sta drugovala i *lipo* se dragovala,

Lipo plinke dilila i *lipo* se razdiljala. M. 2, 2.

e) Isti objekt ponavlja se kod različitih dijelova izreke, na pr.:

Zaprosio čelebija Petro
Na daleko lijepu *djevojku*,
Baš *djevojku* prelijepu Anu. V. 1, 4.
Jednu *ruku* u džepove tura,
Drugu *ruku* bratu u njedarca, V. 3, 21.
Jednom *rukom* kolo okretaše,
Drugom *rukom* suze utiraše. H. 111.
Za ran', Pavle, *za ran'*, mili brate!
Za rana mi snau prstenujte, V. 1, 6.

f) Predlog, koji kod kakvoga samostavnika stoji, ponavlja se često kod njegovoga atributa ili aposicije, na pr.:

A bez suza bez sirotinjskijeh. V. 2, 83.
Na ubavu na polju Kosovu. V. 2, 34.
Da me pusti *na boga na jemca*. V. 2, 21.
Po čestitoj po Mećedoniji. V. 2, 38.
I otide cmiliti *pod zelenu pod naranču*, M. 5, 28.
Nego tebi obećavam *prid* svom ovom *prid* gospodom. M. 6, 140.
Ukraj Laba ukraj vode ladne. V. 2, 31.
Za Maksima za sina svojega. V. 2, 89.

g) Samostavnik, na kojega se odnosi odnosno zaime, ponavlja se kadkada kod odnosnoga zaimena, na pr.:

Jesi l' čuo od Janoka Janka,
Koji Janko svake godinice
On pokupi Janočke katane? V. 3, 35.
I donese strelu Tataranku,
U kojoj je streli Tataranki
Devet beli sokolovi pera. V. 2, 61.
U mahrami, gospodje, stotinu zlatn'jeh dukata,
Ku je vezla mahramu jedinica ćerca tvoja. M. 7, 28.
Pak ću tebe uvesti u kamaru braca moga,
U kojoj su kamari oružja svakojaka. M. 20, 48.

4. Polisindeton (πολυσύνδετον.)

Demetrius (Sp. III, 277) ima za tu figuru naziv συνάφεια. On veli: πολλαχοῦ μέντοι τὸ ἐναντίον τῇ λύσει, ἡ συνάφεια, μεγέθους αἴτιον γίνεται μᾶλλον, οἷον ὅτι ἐστρατεύοντο Ἕλληνες τε καὶ Κᾶρες καὶ Λύκιοι καὶ Πάμφυλοι καὶ Φρύγες· ἡ γὰρ τοῦ αὐτοῦ συνδέσμου θέσις ἐμφαίνει τι ἄπειρον πλῆθος. Quintilian (IX, 3, 51) veli: Schema quod conjunctionibus abundat – πολυσύνδετον dicitur. Hoc est vel iisdem saepius repetitis, ut (Virg. Ge. 3, 345.): *tectumque laremque armaque Amyclaeumque canem Cressamque pharetram*; vel diversis (Aen. 1, 1): *Arma virumque cano* – *multum ille et terris* – *multa quoque*. Cf. Rutil. Lup. (H, p. 9), carm. de figg (H. p. 65) gdje se polisindeton riečju *multijugum* prevadja. I Diomedes (p. 442) definira polisindeton u širem smislu kao Quintilian: Polysyndeton est oratio pluribus nexa conjunctionibus; tako i Donatus (III, 5, 2), Charisius (IV, 6, 18), Beda (H. p. 611), Isidor (or. I, 35, 19).

Od naših pisaca Ristić (estet, str. 55) spominje „*sinteton i polisinteton*“ dodajući samo jedan primjer i to za asindeton, iz čega zaključujemo, da mu je „*sinteton*“ lapsus calami, i da mu je mješte toga htjelo biti „*asinteton*“. Tako i Šenoa (antolog. str. XVII) navadja „*Polisyntheton*“ i „*Asyntheton*“, a iz definicije se vidi, da je imao na umu polisindeton i asindeton; kao da se te rieči imaju izvadjeti od συντίθημι *sastavljam*, a ne od συνδέω *svezujem*.

Gerber navadja polisindeton iza fonetičnih figura (II, 1, 211) i veli (p. 112): An sich würde das Polysyndeton den schon genannten Figuren der Wiederholung einzureihen sein, zumeist der Anaphora, indess verdient es besondere Erwähnung, weil es nicht Begriffe hervorhebt, sondern die Art, wie der Zusammenhang von Begriffen gefasst wird. – Gerber tu figuru za to fonetičnim figuram pridružuje, što u nju računa ponavljanje istoga veznika; mi je pako uzimamo u onom smislu kao Quintilian i više drugih starinskih pisaca, te je računamo medju figure pleonasma; jer se ona sastoji u ponavljanju istoga ili različnih veznika kod više izrekâ ili kod više članova jedne izreke, koje ponavljanje veznika za običan način govora kao izlišno smatramo. Na pr.:

Prebio mu *i* noge *i* ruke,
 Povadio *i* oči *i* zube. V. 2, 18.
 Stoji Ture odjeveno liepo
I pod čalmom *i* pod britkom sabljom,
I pod puškom *i* pod ljutiem nožem. M. Č. 54.
 Opremi se na bijeloj kuli,
I pripasa sablju okovanu,
I prigrnu ćurak od kurjaka,

*Pa se skide, u arove donje
Te opremi Šarca debeloga. V. 2, 59.*

*Šalje blago od Prilipa Marku,
Pa uzima od tavnice ključe,
Te otvori prokletu tavnicu,
I izvadi tri vojvode mlade,
I sa njima staroga Toplicu,
Pa ih vodi na bijelu kulu,
Pa berbere hitre dobavila. V. 2, 89.*

*Tad' s' u tami mači povadiše,
Te se njime majke ojadiše,
A ljubovce ostaš' udovice,
A ogreznu krvca do koljena,
A po krvi jedan junak gazi. V. 2, 89.*

*Od tavnice kapak otvorila,
Pa izvadi rumenu Ružicu,
Pa je vodi u bijelu kulu,
Pa je vodi u kavaz odaju,
Ter je svučē, pa je preobučē. B. 1, 52.*

*Nije sreće moj gospodičiću,
Da t' ovaka u tvom dvoru dodje,
Da se šeće po mermer odajma,
Da ti sjedi medju pendžerima. H. 44.*

5. Epitet (ἐπίθετον).

Quintilian (VIII, 6, 40) veli: *Ornat ἐπίθετον, quod recte dicimus appositum, a nonnullis sequens dicitur. Eo poëtae frequentius et liberius utuntur. Namque illis satis est, convenire verbo, cui apponitur: itaque et dentes albi, et humida vina in his non reprehenduntur. Apud oratorem, nisi aliquid efficitur, redundat. Tum autem efficitur, si sine illo, quod dicitur minus est; qualia sunt: o scelus abominandum! o deformem libidinem!* – Ps. Donat. (ad Ter. Eun. II, 3. 32) veli: ἐπίθετα autem de tribus causis nominibus adduntur: discretionis, proprietatis, ornatus; discretionis, ut „Phrygiae molimur montibus Idae“; proprietatis, ut „terribili impexum seta et dentibus atris“; ornatus, ut „alma Venus Phrygii genuit Simoentis ad undam“.

Epitet neki stari pisci broje medju trope. Volkmann (Rhet. p. 366) veli o tom ovako: Es gehört eben nur in sofern zu den Tropen, weil es einmal

metaphorisch sein kann, wie cupiditas effrenata, insanae substructiones, und solche übertragenen Epitheta dienen ganz besonders zum Schmuck der Rede, dann weil manche Epitheta mit Weglassung ihres Hauptwortes au sich als *Antonomasie* dienen können. Cf. Quintil. VIII. 6, 40 ec. Ps. Plutarch (de vit. Hom. 17). – Quintilian (VIII, 6, 43) veli, kad epitet stoji mješte samostavnika, onda je on *antonomasija*; s njim se slaže Servius (k Aen. 2, 171): Tritonia antonomasivum est, id est vice nominis ponitur, quia proprium est Minervae: nam epitheta sunt, quae variis possunt vel personis vel rebus apponi. Tako i Donatus (III, 6, 2).

Dakle već stari pisci priznaju, da epitet po sebi ne pripada tropom. Gerber ga računa k pleonasmu i veli (II, 2, 17): Eine pleonastische Häufung der Ausdrucksmittel, um einen Begriff hervorzuheben, findet auch statt, wenn zu dessen gewöhnlicher Bezeichnung noch eine Bestimmung gefügt wird, welche ihm allgemein und wesentlich zukommt, ohne doch von dem besonderen Satzsinne gefordert zu werden. Es gehören hieher die termini der Epexegetis und des Epitheton ornans.

Od naših pisaca Jagić (progr. gimn. Zag. 1861, str. 11–17) navadja iz nar. pjesama mnoga karakteristična *epitheta ornantia* „kitne ili nakit pridavnik“ upoređujući ih s grčkim u Omera.

Dalje ima jedna razprava od Vebera (Rad jugosl. akad. knj. XIV) „o pridavniku“. Ta se razprava najviše tiče slovnice, za to, se mi ovdje, nepišući slovnice, uzdržavamo o njoj svoj sud izreći, te navadjamo samo ovo. Na strani 13 veli Veber: „Pridavnici kano epiteti troje su vrsti: *epitheta necessaria, ornantia i perpetua*. – Prvi su tako potrebni za pobližu oznaku samostavnika, da jih nesmiješ izpustiti, ako hoćeš da istinito i jasno govoriš, a drugi nisu potrebni, ter služe samo za ures, treći pako stoje uvijek s niekimi samostavnicima, kano da su s njimi srasli“.

Tu imamo dodati, da *epitheta ornantia i perpetua* nisu dvie koordinirane vrste, već je druga prvoj subordinirana, jer i *epitheta perpetua* jesu *ornantia*, kao što i Quintilian (vidi gornji citat) samo dvie vrste navadja, t. j. ono što zovu *necessarium i ornans*.

Šenoa (antol. X) veli: „Pridavnik u pjesničkom slogu (epiteton) – pjesnički jezik čini plastičnim, i po kom samostavnik tekar pravim svjetlom zasine“. – Mi tu dodajemo: Izostavi epitet, a slušalac imat će o predstavljenom predmetu tek samo prazan pojam bez boje i živosti. Dalje veli Šenoa na istom mjestu označujući *epitheton ornans, necessarium, perpetuum*: „Epiteton može i tu biti razne naravi, on ili razvija pred nama narav ili svojstva samostavnika življe, ili označuje pojam pobliže (a genere ad speciem), ili se spaja sa samostavnikom te stvara nov pomišljaj, (na pr. desna ruka, desno oko). U našem narodnom pjesničtvu razvila se osobita vrst stereotipnih pridjevaka ili epiteta. (Ima toga i

drugdje.) – Ima samostavnika, koji se riedko nalaze bez stanovitih epiteta, i reć bi da su tu samostavnik i pridavnik od pamtivjeka u nar. pjesmi srasli“.

Pod epitetom dakle razumijemo svaki dodatak, koji s onom riečju, kojoj se dodaje, čini jedan ukupni pojam. U slovnici bismo ga zvali, kao što mnogi čine, atribut ili po Daničiću (srb. sint. str. 6) spojen dodatak; kao figuru smatramo ga, kad smisla radi nije nuždan, nego se dodaje kakvom samostavniku radi nakita. Takav kitni epitet (ep. ornans) može biti i stalan (ep. perpetuum), tj. on se često ili stalno izviestnim samostavnikom dodaje.

a) Kao kitni epiteti često se u pjesmah upotrebljavaju prosti i obični pridavnici, koji kod nekih samostavnika bivaju i stalni, na pr.:

Utri suze od *bijela* lica. V. 2, 1.

Moliše se tri *bijela* dana

I tri *tavne* noći bez prestanka. V. 2, 1.

Udari ga u čelo *junačko*,

Duka pade u *zelenu* travu. V. 2, 31.

E umrijev od žedji *junačke*. V. 2, 8.

Već ga bac'te u *debelo* more. V. 3, 51.

Po pržini pokraj mora *slana*. V. 2, 13.

Plaha dažda niti *rosa tiha*. V. 2, 1.

b) Ima pridavnika, koji se u nar. pjesmah kao stalni epiteti samo nekim samostavnikom dodaju, na pr.: Britka sablja. V. 2, 57; – rusa glava. V. 2, 4; – rusa kosa. V. 1, 107; – čarna gora. V. 2, 7; – čarna zemlja. V. 2, 18; – čarne oči. V. 2, 29; – čarno more. V. 1, 238; – sinje more. V. 2, 7; – kamen sinji. V. 2, 67; – grom sinji. Vi 3, 70; – sinja magla. M. 16, 30; – sinja kukavica. V. 2, 90; – sinja klisura. V. 4, 45; – gora sinja. V. 2, 163; – sivi soko. V. 2, 5. – sivo golublje. V. 1, 108; – siva bedevija. V. 2, 66; – modar oblak. V. 2, 12; – modar plamen. V. 2, 29; – modro cvijeće. V. 1, 291; – sura tica. V. 1, 681; – sura medjedina. V. 3, 30; – sura bedevija. V. 2, 44; – Ča se tužiš sura maco? Jačk. 240; – vran gavran. V. 2, 45; – vrani konji. H. 92; – jarko sunce. V. 2, 3; – žarko sunce. V. 1, 560; – žarki oganj. Glasn. 2, 15; – perni buzdovan. V. 2, 31; – grozne suze. H. 55; – grozna kiša.

c) Kao epitet nalaze se više puta u pjesmah složeni pridavnici; na pr.: Tankovrha jela. V. 2, 5; – riba zlatoperna. V. 2, 15; – utva zlatokrila. V. 2, 70; – šestokrilni andjeli. V. 1, 202; – bjelogrla vila. V. 3, 6; – zlatnorog jelen. V. 1, 431; – Sosa zlatokosa. V. 1, 435; – dugokosa mlada. V. 1, 462; – rudokosi Ugričići. M. 13, 26; – svilorune ovce. V. 1, 557; – sova bučoglava. V. 1, 717; – žut-beo konjic. V. 1, 629; – siv-zelen soko. V. 1, 554.

Više takvih primjera navadja Jagić (progr. gimn. Zagr. 1861, str. 17-20), koji istina nisu svi kitni epiteti, ali ih pjesnik može i kao takve upotrebiti.

d) Kao epitet može se i samostavnik upotrebiti. Gerber (II, 2, 17) veli: Das Epitheton bezeichnet nicht bloss adjektivische sondern auch substantivische Zusätze, wie z. B. bei Aristoteles (Rhet. III, 3); – Macrobius (Sat. VI, 5) nennt so auch Composita, wie vitisator (Virg. Aen. 7, 179). Šenoa (antol. X) veli: „U našem pjesničtvu stoje često dva samostavnika uza se, te se drugi može smatrati *pridievkom*, po kom se vrst prvoga samostavnika поближе označuje, ili se njegova svojstva поближе opisuju i življe prikazuju. Na pr. Ilija *gromovnik*, *ljepota* djevojka, *sablja demeskinja*, *junak* Marko“ itd. – I Daničić (srb. sint. str. 6) za spojeni dodatak navadja medju drugimi primjeri ovake samostavnike:

Polegla je *bjelica* šenica. V. 1, 635.

Boga moli *lepota* djevojka. V. 1, 513.

Takvih samostavnika ima mnogo u nar. pjesmah, kao n. pr.:

Te se napi vode *studenice*. V. 2, 12.

Pa donesi *crveniku* vino. V. 2, 32.

A *pusnixa* puška haračlija,

Do ramena odkide mu glavu. V. 3, 42.

Manje ima složenih samostavnika kao epitet upotrebljavanih:

Pa poteže koplje *kostolovku*. V. 3, 20.

I on nosi sablju *starokovku*. V. 3, 6.

Kod nje stavi ticu *zloglasnicu*. V. 2, 17.

Njom je klao ovce *prehodnice*. V. 2, 4.

6. Epexegeza (ἐπεξήγησις).

Phoebammon (Sp. III, 47) računa tu figuru medju σχήματα (λέξεως) τοῦ πλεονασμοῦ definirajući je ovako: ἀσαφοῦς λέξεως ἢ λόγου σαφηνισμός. Tako i Georgius Choerobosci (περὶ τροπ. Sp. III, p. 256). Anonymus (schem. dian. H. p. 73) zove je *explanatio dicti superioris*. Gerber (II, 2, 17) razumie pod njom: eine selbstverständliche Erläuterung, i navadja medju drugimi ovake primjere (I, 482): ἵππους ἀθλοφόρους, οἱ ἀέθλια ποσσὶν ἄροντο (Hom. Il. 9, 124); – περικτίονας ἀνθρώπους, οἱ περιναϊετάουσι (Od. 2, 65); – πατροφονῆα, ὃ οἱ πατέρα κλυτὸν ἔκτα (Od. 1, 300).

Pod tom figurom dakle razumiemo razjašnjavanje kakve rieči onakimi izrazi, koji u samoj stvari malo ili ništa više ne kažu nego ona rieč, koja se ima razjasniti.

Jagić (progr. gimn. Zagr. 1861 str. 20) pod epexegesom ima ovake primjere: gospodstvo, da gospodujemo; mudra pamet, da pametujemo; traži hlada, gdje će hladovati.

Mi dodajemo ove primjere:

Kad su bili gore u planine
Na *pojilo*, gdje se *poji stado*. V. 3, 26.

I na njino mjesto dolaziše,
Na *ročište*, dje su se *ročili*. V. 3, 42.

Qd sestrice zvezde *preodnice*,
Što preodi preko vedra neba. V. 1, 416.

A za Rovci družba noćna
Na Moraču slavnu pade,
Od Morače hladne vode
Ime zemlji, koj' izvode. M. Č. 15.

Jedno Ivan, a drugo Nikola,
Gazivode, krvavi junaci,
Ne boje se gaziti po krvci. O. 456.

Al' besjedi Valjevac Jakove:
Ti Ćurčija, jedan pržibabo!
Lasno ti je, more, babe pržit'
U po noći, kad niko nevidi;
Al' je mučno mejdan dijeliti
U po podne sv'jetu na vidiku. O. 286.

I pripasa sve sretno oružje,
Sa kojim je na boj udarao
I zdravo se natrag povraćao. V. 4, 39.

Pogibe im hodža iz Stambola,
Koji blage r'ječi govoraše,
Kog je care bio opremio,
Da po zemlji blage zbori r'ječi,
Ne bi l' kako zemlju umirio. O. 338.

Veseli se pod Cerom Pocerje!
Kojeno si gnjezdo sokolovo:
Kad Srbinu bude za nevolju,

U tebi se po soko izleže,
Te Srbinu bude u pomoći. O. 338.

7. Sinonimija (συνωνυμία).

Quintilian (VIII, 3, 16) veli: cum idem frequentissime plura significant, quod συνωνυμία vocatur. Aquila Rom. (H. p. 34) pored naziva συνωνυμία ima prievod: *communio nominis*, i veli: Utimur autem eo genere elocutionis, quoties uno verbo non satis videmur dignitatem aut magnitudinem rei demonstrare, ideoque in ejusdem significationem plura conferuntur, ut si dicas: prostravit, adflixit, perculit: isto tako Mart. Capella (H. p. 482) i Isidor (H. p. 518). Tomu nalik definira Alexander (Sp. III, p. 30): συνωνυμία δέ ἐστιν, ὅταν τῷ χαρακτῆρι διαφόροις ὀνόμασι τῇ δυνάμει δὲ τὸ αὐτὸ δηλοῦσι χρώμεθα πλείοσιν, ἔν μὲν καὶ τὸ αὐτὸ βουλόμενοι δηλοῦν. – Ernesti (lex. techn. Gr. rhet. p. 135), kao što Gerber (I, 483) citira, veli: „Ἐπίχυσις, auctore Eustath. ad Hom. ξ', 511 sq. p. 1000: Rhetoribus dicta est ποικιλία ῥημάτων ἰσοδυνάμων, h. e. artificium eandem rem crebra verborum varietate exprimendi. Alio loco ad Il. σ. p. 1153: τὴν ἐπιμονὴν καὶ τὴν ἐπίχυσιν τῶν ἐν τοῖς ῥηθεῖσι ταυτοδυνάμων λέξεων jungit.“ – Gerber dodaje tomu ovo: Die Seele verweilt bei einem Begriffe, weil sie sich nicht sogleich von ihm losmachen kann und kann desshalb im Aussprechen desselben sich nur schwer genug thun. Mit welcher Fülle bekleidet nicht die Leidenschaft z. B. beim Schimpfen ihre böse Bezeichnung! – – So weit nun von dieser Ausdrucksweise als einer grammat. Figur zu reden ist, gehört sie besonders der Volkssprache. – Na drugom mjestu (II, 2, 6) veli: Die ἐπιμονή bedeutet eigentlich nur das längere Verweilen bei einzelnen Punkten der Darstellung, eine Art der sachlichen Behandlung des Redestoffs, also keine einzelne Figur. Cornificius (IV, 44) übersetzt sie *commoratio*. – – Man bezeichnete indess vielfach auch einzelne Stellen als ἐπιμονή, die so als Figur mit Synonymia gleichbedeutend wird, wie z. B. Hermogenes (περὶ ἰδ. Sp. II, 321) das τί ἐροῦμεν; τί φήσομεν; welches er auch als ἐκ παραλλήλου θέσις benennt. Bei Herodian (περὶ σχημ. Sp. III, 102) ist ἐκ παραλλήλου als Figur angeführt: ὅταν δύο λέξεις ἐπάλληλοι τεθῶσι τὸ αὐτὸ σημαίνουσαι, ὡς δηθά τε καὶ δόλιχον cet. Gellius (N A. 13, 24): *quis tam obtunso ingenio est, quin intelligat, Βάσκ' ἴθι, οὔτε Ὀνειρε, καὶ βάσκ' ἴθι, Ἴρι ταχεῖα* (Il. II, 8; VIII, 399) verba duo idem significantia non frustra posita esae ἐκ παραλλήλου, ut quidam putant, sed hortamentum esse acre imperatae celeritatis. Eustath. p. 98 (zu Il. 1, 154) erklärt: ἔστι δὲ σχῆμα ἐκ παραλλήλου, ὅτι δύο λέξεις ὁμοῦ καεῖνται παράλληλοι, προφορᾷ μόνῃ διαφέρουσαι, σημαίνουσαι δὲ τὸ αὐτό.

οἷον, θανάτων τε μόρον τε` cet. (Cf. Rehdantz Demosth. ind. p. 166.)

Kad se dakle po dvie ili više jednovrstnih rieči po značenju srodnih kaže, gdje bi smisla radi jedna dovoljna bila, onda imamo sinonimiju. To biva:

a) kod samostavnika, na pr.:

I kad vidje *zgodu* i *priliku*. H. 25.
Bači dive *vraga* i *djavola*. V. 2, 8.
Razumna je *uma* i *pameti*. V. 2, 8.
On otide *zemljom* i *svijetom*. V. 2, 8
Ti ne imaš *roda* ni *plemena*. V. 2, 14.
Ali evo *muke* i *nevolje*. V. 3, 48.
To je nama *zazor* i *sramota*. V. 2, 20.
Čuvaj nama *obraz* i *poštenje*. O. 6.
Od koje si *zemlje* i *krajine*? V. 3, 46.
To je nama *bruka* i *sramota*. O. 79.
U susret je Gospa srete
Na po *puta* i *pohoda*. H. 332.

b) kod pridavnikâ i prislovâ:

Te počini *trudan* i *umoran*. V. 2, 8.
N e dajte me, ako boga znate,
Uzidati *mladu* i *zelenu*. V. 2, 26.
Tužna i *žalostna* uza me sîdila, Jačk. 73.
O *ubava lepa* slavo božja! V. 2, 21.
Zaludu ti *sretno* i *čestito*. H. 19.
Skoči Turčin *rado* i *veselo*. V. 2, 61.
Dje pogibe *ludo* i *bezumno*. V. 2, 44.
U obraz je *sjetna neveselo*. V. 2, 44.

c) kod glagola:

Kažu sine i *govore* ljudi. V. 2, 44.
I *pričaju* i *kazuju* ljudi. V. 2, 89.
Medju sobom *zbore* i *govore*. O. 223.
Da *banuješ* i da *gospoduješ*. V. 2, 31.

Kako carski *valja* i *trebuje*. V. 2, 20.

Evo vojsku *kupi* i *sabira*. O. 222.

No *priprav*' se i *priqotovi* se. H. 42.

Vidi Marko i *sagledaj* Rosu. V. 2, 40.

Sjetuj mene i *nauči* brate. V. 2, 75.

Hodi dodji ka Jerusalimu. V. 3, 11.

Pridi dojdj mladi junak. Valj. 292.

Grizi pasi ti bratin konjicu. V. 1, 14.

Goji majka do devet sinova,

Ranila ih tugom i nevoljom. H. 43.

8. Tautologija (ταυτολογία).

Quintilian (VIII, 3, 50) definira: ejusdem verbi aut sermonis iteratio, i dodaje primjer: non solum igitur illud iudicium iudicii simile, iudices, non fuit (Cic. p. Cluent. 35, 96); za tim veli: interim mutato nomine επανάληψις dicitur. Mi bi prednji primjer pod poliptoton računali. – Hermogenes (περί μεθ. δειν. Sp. II, 427) povraćanje iste rieči naziva ταυτότης ὀνομάτων, kao na pr. Od. 19, 205 ec. gdje se kroz četiri stiha povraća jedna rieč u ovih oblicih: κατατήκετο – κατέτηξεν – τηκομένης – τήκετο. Taj primjer može se brojiti u *paregmenon*. – Donatus (ars gr. III, 3) veli: ταυτολογία est ejusdem dicti repetitio vitiosa, ut egomet ipse; Charisius (inst. gr. IV, 3): ταυτολογία est ejusdem aut idem significantis verbi iteratio; Phoebammon (Sp. III, 46): ταυτολογία λέξεων ἐστὶ ταὐτὸ σημαίνουσῶν παράλληλος θέσις, ὡς εἰ λέγοιμεν, ὅξεϊς εἰσι καὶ ταχεῖς ἢ μελληταὶ καὶ βραδεῖς; tako i Zonaeus (Sp. III, 165), Anonym. (Sp. III, 182). – Tu imamo primietiti, da rieči, koje isto znače, daju sinonimiju, kao što se vidi iz navedenoga primjera od Phoebammona.

Gerber (I, 487) veli: Der heutige Sprachgebrauch versteht unter Tautologie die aus Unfähigkeit oder Nachlässigkeit herrührenden Wiederholungen desselben Sinnes, ohne dabei an eine Identität der Worte zu denken (vide z. B. Adelung, dt. Styl. B. I, p. 191.) – Cornificius (IV, 28) primjere, kao: rempublicam radicitus evertisti, civitatem funditus dejecisti, računa pod naziv *interpretatio*; a Gerber (II, 2, 6) veli: Manche Rhetoren bezeichneten dies auch als Tautologie, wie z. B. Phoebammon (Sp. III, 46). Aquila Rom. (H. p. 34) will sie so von der Synonymie unterscheiden, dass sie den Begriff Eines Wortes in Form mehrerer erklärenden Worte noch einmal bringe; ihm folgt Mart. Capella (H. p. 482). Takve primjere, kao što je gornji od Kornificija, navadja Anonymus Ecksteinov pod nazivom μεταβολή govoreći (H. p. 76):

μεταβολή est iteratio unius rei sub varietate verborum, na pr.: Sternit agros, sternit sata laeta bovumque labores (Verg. Aen. 2, 306); magnum crimen, ingens pecunia, furtum impudens, injuria non ferenda (Cic. div. in Caec. § 30); tako i Zonaeus (Sp. III, 168): μεταβολή ἐστὶν, ὅταν τὸ αὐτὸ νόημα διαφόρως ἐξαγγελῇ; cf. Alexander (Sp. III, 35), Tiberius (ib. p. 76), Anon. (περὶ σχ. Sp. III, 185); Carm. de figg. (H. p. 70) prevadja izraz μεταβολή riečju *variatio*. Beda (H. p. 610) ima naziv: *schesis onomaton*, i veli: multitudo nominum conjunctionum, diverso sono unam rem significantium, na pr.: Vae genti peccatrici, populo gravi iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis (Jes. 1, 4).

Gerber (II, 2, 8) veli: Die Figur der μεταβολή ist übereinstimmend mit der Synonymia; – ali synonyma jesu po smislu srodne rieči, a pod nazivom μεταβολή navadja se srodne misli.

I u onih primjerih, koje Gerber (I, 488) za tautologiju navadja, kazuje se istimi riečmi većinom i ista misao po dva puta, a ne samo ista pojedina rieč, kao: Ich sah, was ich sah; wem ich aber gnedig bin, dem bin ich gnedig, und wes ich mich erbarme, des erbarme ich mich (Luth. Bib.); ἔπλευσ', ὅπως ἔπλευσα, θεομάνει πότμῳ (Eur. Or. 79).

Dočim je sinonimija u pojedinim riečih, sastoji se tautologija u više njih tako, da se ista misao po dva i više puta ili istimi ili raznovrstnim riečmi kaže. Gore navedenu metabolu kao različnu figuru od tautologije dieliti smatramo za nepotrebno.

Primjeri:

Što bi, bi. Posl.

Već sam čula i drugi mi kažu. H. 20.

Ja sam čuo, i kažu mi ljudi. V. 3, 22.

Pade na um, pa se dosjetio. V. 2, 44.

Za to plačem i suze proljevam. V. 3, 5.

Ja se bojim i strah me je ljuto. O. 39.

Kad je vedro i kad grije sunce. V. 3, 36.

Kada sjutra bijel dan osvane,

Dan osvane, i ograde sunce. V. 2, 45.

Danak prodje, tavana noćca dodje. V. 2, 43.

Uporedi:

Ἥμος δ' ἡέλιος κατέδυ καὶ ἐπὶ κνέφας ἦλθεν. Od. 9, 560. –

No da vidiš jutru na uranku

Prije danka i jarkoga sunca. V. 2, 89.

Da je Imbro roda horjatskoga,
 Da je Imbra horjatka rodila. V. 1, 647.
 Ko je Srbin i srpskoga roda,
 I od srpske krvi i koljena. V. 2, 47.
 Ni će imat' groba ni ukopa,
 Ni će s' Marku groba opojati. V. 2, 40.

Amo računamo i ovake primjere:

Čija s' ljuba, koga si viteza? V. 3, 7.
 Odkud knjiga, od koga li grada? V. 2, 31.
 Odkuda si, od koje l' krajine? V. 3, 28.
 Kad će care doći po djevojku,
 U koje li doba od godine? V. 2, 29.

9. Figura poricanja i tvrdjenja (σχῆμα κατ' ἄρσιν καὶ θέσιν).

Ta figura postaje, kad se kakvoj stvari ili pojmu dodaje njojzi protivna ili od nje različna stvar ili pojam s negacijom, koji dodatak smisla radi nije nuždan, nego se njim ona druga stvar ili pojam uzvisuje ili pobija.

Rehdantz (Dem. I, p. 81, § 13) k ovim riečim Demostenovim: πάλιν ῥαίσας οὐκ ἐπὶ τὸ ῥαθυμεῖν ἀπέκλινεν, ἀλλ' εὐθὺς Ὀλυνθίοις ἐπεχείρησεν – dodaje onu primjetbu: nach Hermogenes 3, 275 W. das σχῆμα κατ' ἄρσιν καὶ θέσιν; eine rednerische Amplifikation, indem ein Begriff oder Gedanke dadurch erweitert wird, dass man vorher sein Gegenteil verneint, daher auch σχῆμα κατὰ ἀπόφασιν (Verneinung) καὶ κατὰ φασιν (Bejahung) genannt. U II. knjizi (str. 160) veli Rehdantz: σχῆμα κατ' ἄρσιν καὶ θέσιν: ὅπερ συνίσταται ἐκ τῆς „οὐ“ καὶ τῆς ἐναντίας αὐτῇ, καὶ μάλιστα τοῦ „ἀλλὰ“ συνδέσμου, εἰ καὶ πλεῖστοι ἕτεροι εὐρίσκονται, Anon. π. σχῆμ. 8. p. 637 W. ihr Wesen besteht in der Verstärkung oder Erweiterung eines Begriffs dadurch, dass dem positiven Ausdruck sein negirter formaler Gegensatz vorangestellt wird, eine Figur, welche besonders bei Herodot und auf der ersten Stufe der Kunstberedsamkeit beliebt ist. Her. 4, 7 οὐ πλέω ἀλλὰ τοσαῦτα. – – der Hauptton fällt auf die positive Thesis, in welcher der in der Arsis aufgehobene Ton niedergesetzt wird (ἄρσις καὶ θέσις κυρίως μὲν ὀνομάζεται παρὰ τοῖς μουσικοῖς ἐπὶ τῶν τοῦ ποδὸς κρουμάτων ἄνω ἢ κάτω τὴν ὁρμὴν λαμβάνοντος· παρὰ δὲ τοῖς ῥήτορσι τὸ κατὰ ἀπόφασιν καὶ κατὰ φασιν σημαίνει, Schol. Hermog. bei Ernesti lex. techn. – – dem Wesen nach identisch, wiewohl in der Form

entgegengesetzt, ist die Verbindung des vorangehenden positiven Begriffes mit seinem negirten Gegentheil, eine seit Homer sehr beliebte Zusammenstellung: μίνυνθ' ἀπερ οὐ τι μάλα δὴν H. Il. 1, 416 (cf. Od. 15, 494); ἔοικέ τοι, οὐ τοι ἀεικές Il. 9, 71; σοφίη οὐκ ἀγνωμοσύνη Her. 2, 172; ἐγγὺς οὐ πρόσω βεβεκώς Eur. Phoen. 605; νυκτὸς οὐκ ἐν ἡμέρᾳ Eur. Tro. 446; – – ἐρῶ καὶ οὐ σιωπήσομαι Dem. 6, 13; μυθήσομαι οὐδ' ἐπικεύσω H. Od. 23, 265; – – ἐκόντες οὐκ ἄκοντες Eur. Andr. 357; ἐκόντες καὶ οὐκ ἐξ ἀνάγκης D. 56, 42; – ἔργῳ καὶ πράξεσι, οὐχὶ λόγοις D. 6, 3.

a) Primjeri, u kojih se pozitivnomu izrazu dodaje njegova negativna protivnost:

Malo bilo, za dugo ne bilo. V. 2, 3.

Malo bilo, ništa ne stanulo, V. 2, 8.

Beže muči, ništa ne govori. V. 3, 80.

Sve pogibe, ništa ne ostade. O. 69.

Tomo laže, a pravo ne kaže. O. 188.

Lagat' nemoj, već sve pravo kaži. V. 3, 21.

Nije s voljom, nego za nevolju. V. 1, 727.

b) Primjeri, gdje se ono, što bi se očekivalo kao pozitivno, poriče, pa mu se nešto neočekivano kao protivno na suprot stavlja:

On lijepo blago dijeljaše,
Ne dijeli brojem ni hesapom,
No kalpakom harambaše Lima. V. 43.

Zavadi se majka i devojka,
Ne o grade ni o vinograde,
Već o jednu tananu košulju. V. 2, 7.

Nemade se jedno mužko čedo,
No s' imade jedna zmija ljuta. V. 2, 12.

Ne kuje ga čim se konji kuju,
Već ga kuje srebrom i olovom. V. 1, 23.

Miloš sjede sitnu knjigu pisat,
Ne piše je čim se knjiga piše,
Već je piše krvi od obraza. V. 2, 37.

Ter mi dvorbu dvoraše ni za srebro ni za zlato,
Neg' za dragu sestricu Ivana Hrvacánina. M. 37, 2.

Koliko se bane uostrio,
On ne traži ništa od oruža,
No mu grlom bane zapinjaše,
A pod grlom zubom dovataše. V. 2, 44.

Konj mu nije, konji kakvino su,
Veće šaren kako i goveće;
Nit' je junak, k'o što su junaci:
Na njemu je ćurak od kurjaka,
Na glavi mu kapa od kurjaka. V. 2, 66.

Pa otide pod šatora Turkom,
Ne seče ih po grlu bijelu,
Već ih seče po svilenu pasu,
Od trojice pravi šestoricu. V. 3, 7.

Podiže se četa mala, ...
Malena je, ali hrabra,
U njoj jedva sto junakah,
Ne junakah biranijeh
Po obličju ni ljepoti,
Već po srcu junačkome,
Kojino će udariti
Ne na deset, da uteče,
Nego na dva, da ih sieče. M. Č. 11.

Pimjeri ovdje pod b) navedeni imali bi se u II. dio pod B) smjestiti, ali ja ne htjedoh jedne figure na dva mjesta navadjati.

B. Figure koje postaju oduzimanjem rieči za smisao ne izlišnih.

Ta vrsta figurâ ide pod obći naziv *brahilogije* (βραχυλογία). Gerber (I, 492) veli: „Im Einzelnen ist bei diesen Rhetoren (t. j. Phoebammon, Tiberius, Cocondrius, Georg. Choerob. Anonym. ec.) in der Auffassung der zur Ellipse gehörigen Fälle eine Unterscheidung zwischen grammatischer, rhetorischer Ellipse, Brachylogie nicht ersichtlich“. – Na str. 491 veli: „Was die Neuern betrifft, si führe ich z. B. an, dass die Stelle Ilias I, 581: εἴ περ γὰρ κ' ἐθέλησιν Ὀλύμπιος ἀστεροπητὴς ἐξ ἐδέων στρυφελίσαι – ὁ γὰρ πολὺ φέρτατός ἐστι – welche wir als grammatische *Ellipse* fassen würden, von Faesi (zu

dieser Stelle): Brachylogie genannt wird, von Ameis (ebenda): *Aposiopese*, von Passow (Handwörterbuch 5, p. 782): *Ellipse*“.

Quintilian (IX, 3, 50) računa *asindeton* pod *brahilogiju*, tako i Diomedes (p. 442), koji za *asindeton* veli: hoc etiam brachylogia nominatur.

Gerber (II, 1, 216) veli: „Man kann weiter auch von einer rhetorischen Brachylogie sprechen, als welche besonders die sogenannte *Praegnanz* der Rede sich betrachten lässt“.

Gerber (I, 503): „Bei der Brachylogie im engeren Sinne handelt es sich um die Weglassung von Worten, welche in derselben Satzverbindung oder in demselben Satzgefüge in derselben oder in einer anderen Form bereits vorkommen, wie z. B. „er ist klüger als du (klug bist); „Die Deutschen sind jetzt einig, wie (sie) noch nie (waren).“ – Zur Bezeichnung solcher und ähnlicher Kürzungen finden sich bei den Alten namentlich die termini: ἐπεξεγμένον (συνεξεγμένον), σύλληψις, ζῆγῆα“.

Na str. 494 (I knj.) veli Gerber: Unter Brachylogie wird im Allgemeinen: knappe Darstellung, im Besonderen: grammatische Kürzung und Zusammenziehung der Sätze verstanden. Cf. Anaximenes (ῥητ. c. 23), Ariatides (τέχν. ῥητ. Sp. II, 500), Plut. (Lyc. 19). Demetr. (de eloc. 7), Tryphon (περὶ τροπ. Sp. III, 202), Rut. Lup. (H. p. 17), Carm de figg. (I. c. p. 65).

1. Elipsa (ἔλλειψις).

Gerber (I, 489) definira ovako: Die Ellipse ist im Allgemeinen zu fassen als eine Auslassung von Worten in einem Satze; als eine solche jedoch, dass durch diese Auslassung die Darstellung des Gedankens, also auch das Verständniss, nicht beeinträchtigt wird, weil das Fehlende aus dem Zusammenhang ergänzt werden kann.

Neki stari pisci elipsom naznačuju takodje izostavljanje pojedinih slova ili slovaka. Tako Tryphon (περὶ τροπ. Sp. III, 198) pod elipsu kao obći naziv računa *aferesu*, *sinkopu* i *apokopu*, Zonaeus (περὶ σχημ. Sp. III, 167) razlikuje elipsu kao etimologičnu i kao figuru govora. Gregorius Cor. (περὶ τροπ. Sp. III, 221) definira elipsu kao φράσις οὐ κατὰ τὸ πλήρες ἐκφερομένη ἀλλὰ μᾶλ' ἑξέξει ἢ πλείοσιν ἐλλείπουσα dodajući, da se i προσυπακουόμενον zove. Tomu slično definiraju Phoebammon (π. σχ. Sp. III, 46), Tiber. (π. σχ. III, 78), Cocondr. (I. c. III, 242), Georg. Choerob. (ib. p. 252) i drugi.

Quintilian (VIII, 6, 21) elipsu kod sinekdohe spominje, jer se (veli) tu iz jedne rieči još i druga, koja se ne kaže, razumjeti ima. On veli: Quidam συνεκδοχὴν vocant, cum id in contextu sermonis, quod tacetur, accipimus. Verbum enim ex verbo intelligi, quod inter vitia ellipsis vocatur. Ono što pod

elipsu spada osim još drugih srodnih pojava računa on (IX, 3, 58) pod naziv *detractio* a Aquila Rom. (de figg. § 46) tim nazivom elipsu prevadja.

Diomedes (p. 445) definira ovako: *Ellipsis est necessaria dictione fraudata sententia, defectus quidam necessariae dictionis quam desiderat praecisa sententia, ut est „terris jactatus et alto“* (Verg. Aen. I, 3), *cum desit in praepositio*: tomu nalik i Charisius (IV, 4), Isidorus (H, p. 517), Donatus (III, 3).

Pod elipsom dakle razumiemo izostavljanje dielova izreke, kadkad i ciele izreke, štono se iz cieloga smisla razumjeti mogu: Tomić (stil. str. 37) kaže: „U elipsi ne dolazi pogovor (predikat) ili subjekt ili napokon kopula“. – Tomu se ima dodati, da i objekt (u širem smislu), pa i subjekt zajedno s predikatom, kadkad i ciela glavna izreka izostati može.

Kad se slučajevi elipse po vrstah rieči razrede, onda opažamo, da se izostavlja:

a) samostavnik u različnih padežih, na pr.:

Lijepo kolo vode, ružne kuću kuće. Posl.

Ispod mire devet (*djavola*) vire. Posl.

Teško je mudromu medju budalama besjediti. Posl.

Dojako si pila sinotnjicu,

Odjako ćeš piti jutrošnjicu. V. 1, 76.

Zemaljsko je za maleno (*vrieme*) carstvo. V. 2, 46.

Dodij'o je caru i cesaru,

U Latinskoj (*zemlji*) kralju latinskome. V. 3, 24.

Ima nauke, al' nema pameti (*čoeck*). Posl.

b) Često izostaju zaimena u različnih padežih, na pr.:

Matijane, šćene materino!

Il' ćeš (*ti*) bježat' il' ću (*ja*) pobjegnuti. B. 1, 69.

Pak mi jedan drugomu ovako besjedovaše:

Ili konja zaigraj, ili ću ga zaigrati. M. 28, 26.

Ne znam veće, viju li te; ne znam veće, vidiš li me. M. 1, 6.

Umreš mili, umrem ja. Jačk. 2.

Ako me nadžanješ, daću ti ja stado;

Ako l' te nadžanjem, ljuba da si moja. V. 1, 252.

Uporedi:

Εἰ γὰρ ὀμηλική γε γενοίμεθα τῷδ' ἐπὶ θυμῷ,

αἵψά κεν ἢ φέροιτο μέγα κράτος ἢ φερόιμην. Il. 13, 485.

Milo (*mu*) bilo, razgovori s' bane. V. 2, 95.

– To jeste voda zaboravna,
Tko s' umije (*njome*) i tko se (*je*) napije,
Svoja će mu vjera omrznuti. V. 2, 95.

I puce se na burmu otvora,
Te se nosi (*u njem*) za jutra rakija. V. 3, 2.

Već ne mogu s konjma putovati,
Turci (*mi*) u gori ostati ne dadu,
Kamdžijama (*me*) biju po očiju. V. 3, 7.

Vodićemo dijete Gruicu
Da (*ga*) prodamo u šer-Sarajevu. V. 3, 2.

Ne daj mene dobri gospodaru,
No ti prati (*mene*) mojoj staroj majci. V. 2, 26.

Nek ti kupi roba il' robinju,
Te (*ga*) zidajte kuli u temelja. V. 2, 26.

Te on nadje sanduk od olova,
Isturila voda pod obalu. V. 2, 15.

Nijes' ovo babe šumadijske,
Da (*ih*) razgoniš i da (*na njih*) nabrekuješ. V. 2, 44.

Odnese se iz riznice blago,
Odvedoše (*ga*) konji i sokoli. V. 3, 40.

Pjana su me Turci prevarili,
Te (*mi*) svezali ruke naopako. V. 3, 21.

Je l' istina Sijenjanin-Ivo,
Da bi dao tanka džeferdana (*onome*)
Koji bi ti zadobio Hajku? V. 3, 26.

Podaj barjak (*onomu*), koj je za barjaka, V. 3, 47.

Predje bi se nebo prolomilo,
No uzela (*ja*) tebe gospodara. V. 2, 27.

Teško je umrîti (*onomu*), koga ništ ne boli,
Još je teže ljubiti (*ono*), ča srcu drago ni. Jačk. 18.

I kod Omera osobito akusativ zaimena često izostaje, kao Od. 1. 203:

Οὐ τοι ἔτι δηρὸν γε φίλης ἀπὸ πατρίδος αἴης
ἔσσεται, οὐδ' εἴ περ τε σιδήρεα δέσματ' ἔχησιν (αὐτόν).

c) Po koji put izostavlja se prislov:

Zazor mene u te pogledati, ...
 Bit' ne može (*drugčie*), govoriti hoću. V. 2, 35.
 Doveo sam tri hiljade vojske,
 A ne vodim (*više*), nego pet stotina. V. 2, 84.
 Nejma meni (*više*) već dvan'est godina. B. 1, 42.

d) Često se izostavlja glagol, na pr.:

Prazna (*je*) kesa gotova groznica. Posl.
 Rodiče ti, k'o i ja (*što sam*) junaka. V. 2, 25.
 Ni dje Zlatke, ni od Zlatke glasa,
 A kamo li Zlatku da izbavi. V. 3, 22.
 Vi ste k meni (*došli*), ja ću sjutra k vama (*doći*). V. 2, 40.
 U to doba Todor u dvorove (*dodje*). V. 2, 21.
 Taman hajduk u goru zelenu,
 Turčin trže pušku kuburliju. V. 3, 65.
 Uze torbu na lijevu ruku,
 Od zobnice jedne te do druge (*idjaše*). V. 9, 29.
 Pa potera mene kroz planinu,
 Ja na konju, Gruica pešice.
 Doista me uvatiti ćaše, V. 3, 7.
 Ne damo vam nijedne.
 A mi ćemo i silom (*uzeti*). V. 1, 2.
 Crn ti obraz (*bio*)! Posl.

e) Glagol (predikat) zajedno sa subjektom kadkad se izostavlja:

Jednu manje! ili: Jezik za zube! Posl.
 Ili loncem o kamen, ili kamenom o lonac (*udario*), teško loncu
 svakojako! Posl.
 Već predaj se Senkoviću Ivo!
 Robom ikad (*vratit ćeš se*), a grobom nikada. V. 3, 56.

f) I ciela glavna izreka izostavlja se, na pr.:

Kad se smije, (*smije se*) ka' da biser sije;
 Kad pogleda, kako soko sivi;
 Kad se šeće, kao paunice. V. 2, 78.

Kad je bila čedu godinica, (*ono bijaše toliko*),
 Kolik' drugo od tri godinice;
 Kad je bilo od tri godinice;
 Kolik' drugo od sedam godina. V. 2, 14.

Kad joj reče, ka' da posiječe. V. 2, 89.

Ja kakva je, jada ne dopala!
 Ko j' vidio vilu u planini, (*onaj može znati:*)
 Ni vila joj, brate druga nije. V. 2, 40.

Er kad meni nom (na um) pane na svoje pomilovanje, (*onda mi je,*)
 Kolik' da se napijem s junacima hladno vince, M. 20, 29

Sada si mi ptica drugog obljubila.
 Da si obljubila boljega od mene, (*ne bi toliko žalio*),
 Nego ča si ptica gorjega od mene. Jačk. 18.

No da čuješ bogom pobratime!
 Ako da bog i sreća junačka,
 Te ti tamo zadobiješ Hajku
 I izneseš iz Udbine bele,
 Kad ti bidneš u polje Udbinsko
 Sprema tvrde kule karaule, (*pazi,*)
 Tu je Hrnjo ostavio drusta,
 Ostavio tri njegova druga,
 Da čuvaju stražu od Srbina. V. 3, 26.

g) Elipsa može se kroz više izreka produžiti. Neki noviji pisci bez potrebe za takvu elipsu upotrebljavaju naziv *interruptio*, kao Falkmann (Stilist. p. 196) navadjajući: Die *Abgebrochenheit* (*interruptio*), Nissl (Anleit. z. Ausdr. ds Ged. p. 34) i drugi, tako isto Tomić (stil. str. 35). Neki stari pisci pod tim nazivom razumiju *aposiopesu*.

Primjeri:

Mi o psu, a pas na vrata. Posl.
 Što ustima, meni; što srcem, tebi. Posl.
 Ako u selu, Turci; ako u polju, vuci. Posl.

A on ne kte sude prati,
 A ja lonac, pa u glavu. V. 1, 261.

Djever sjedi, te je ogovara:
 Dugo polje, a voda daleko;
 Teška vedra, a nejake ruke. V. 1, 418.

Turci k banji, a bule iz banje;
 Pred Turcima careviću Mujo;
 Pred bulama Mamut-pašinica. V. 1, 738.

„Harač, harač!“ Odkud raji harač?
 Odkud harač, koji krova nejma? –
 „Glad, golota, gospodaru!
 Ah pričekaj pet šest danah!“ M. Č. 32.

Azur nam je, lijepa djevojka!
 Kratki danci, a dugi konaci,
 Kaloviti drumi kroz planinu,
 Tudji ljudi, ne znamo im ćudi,
 Tudji drumi, kalauza nema. H. 17.

Rasla jabuka Ranku pred dvorom:
 Srebrno stablo, zlaćene grane,
 Zlaćene grane, biserno lišće,
 Biserno lišće, merdžan jabuke;
 Po njoj popalo sivo golubje. V. 1, 108.

Skočih, da dam vode svekrvici,
 Kad l' u kuću vode nema;
 Uzeh kond'jer, pak na vodu;
 Kad na vodu, zmaj ognjeni. V. 1, 419.

2. Asindeton (ἀσύνδετον).

Ta figura postaje izostavljanjem veznika izmedju dviju ili više izreka ili izmedju članovâ jedne izreke.

Tu figuru već Aristoteles (rhet. III, 12) spominje; Demetrius (de loc. Sp. III, 304) pripisuje joj dramatičnu silu; Alexander (Sp. III, 32) pored náziva ἀσύνδετον ima διάλυσις; kod Herodiana (Sp. III, p. 102) ἀσύνδετον, (p. 94) ἀπολελυμένον, (p. 99) διάλυσις jedno te isto znače; Phoebammon (Sp. III, 45) ima naziv ἀσύνδετον, tako i Zonaeus (Sp. III, 169) i Anon. (π. σχημ. Sp. III, 186); cf. Ps. Plut. (de vit. Hom. 40), Eustath. (k Il. 3, 46 p. 381); Tiberius (Sp. III, 77), Hermogenes (Sp. II, 435); Longin (περὶ ὕψ. Sp. I, 271).

Quintilian (IX, 3, 50) zove tu figuru: *dissolutio*; Comificius (IV, 30): *dissolutum*; Rutilius Lup. (H. p. 9): διάλυσις; Aquila Rom. (H. p. 35): *solutum*; Jul. Rufinian (ib. 52) prevadja ἀσύνδετον vel διάλυτον riečmi: *dissolutio* vel *inconnexio* i veli, da se ta figura pojavljuje ili „per singula verba“, kao kod Verg. (Aen. 12, 197): Haec eadem, Aenea, terram, mare, sidera juro, ili „per

ea, quae Graeci vocant κῶλα“, kao (Georg. 1, 461): Denique, quid vesper serus vehat, unde serenas Ventus agat nubes, quid cogitet humidus auster, Sol tibi signa dabit. Carm. de figg. (H. p. 65) za fig. διαλελυμένον ima naziv *abjunctum*; Cic. (de or. 54): *dissolutum*.

Nägelsbach (lat. Stil. § 198–202) razlikuje pravi i nepravi asindeton (ächtes, unächtes Asynd.), dieleći ovaj drugi na četiri različne vrste.

U naših nar. pjesmah nalazi se ta figura često; mi navadjamo samo ovo nekoliko primjera:

Misli mlada, (*da*) niko je ne čuje,
(*ali*) Slušalo je momče čobanine,
(*pa*) Strijeli joj u skutu jabuku. H. 96.

Uporedi:

Ona misli, niko je ne vidi,
Al' je gleda mila zaovica,
Pa utrča u bijele dvore. H. 103. –

Kogodj stade s nama govoriti,
(*ili*) Stane turski, (*ili*) okrene manovski,
Ja s Turcima mogu progovorit. V. 2, 44.

No ti kupi sve glavne junake,
Koj' od rane jauknuti ne će,
(*Ni*) pored sebe uplašiti druga. V. 3, 42.

Bogme nikad ja te uzet' ne ću,
Dok ne nadješ, trista neimara,
Povedeš ih u Šaru planinu. V. 2, 27.

U mom više buzdovanu nema,
(*nego*) Četrdeset oka ladna gvoždja. V. 2, 72.

Pak mu ideš, (*da*) nosiš svadbarinu. V. 2, 69.

Ona skoči na noge lagane,
Ona vrisnu, do boga se čuje. V. 3, 22.

Noć je strašna, krvi oblita,
Tamna, crna. M. Č. 53.

Ja usadih vitu jelu, ...
Prodje ljeto, ne obidjoh,
Prodje drugo, ne otidoh,
Dodje treće, nakanih se. H. 235.

3. Pregnancija (Prägnanz, constructio praegnans).

Ta se figura sastoji u tom, da jedna rieč osim onoga, što sama sobom znači, još drugi pojam, koji bi se imao drugom riečju kazati, u sebi sadržava.

Gerber (II, 1, 216) veli o njojzi ovako: Schwächere Ausdrücke fallen da weg; ihren Sinn nimmt das bedeutendere Wort mit in sich auf, welches so kraftschwanger Nachdruck eint mit Kürze. Dalje navadja naziv: *constructio praegnans* od Gesenija i dodaje osim drugih ove primjere: ὦ Πέρση, τότε πάντας ἀπόδρεπε οἴκαδε βότρυς, oberi groždje kući t. j. obravši nosi kući (Hes. ἔργ. κ. ήμ. 611); στενάζων ἀρὰς τέκνοις t. j. govori uzdišući (Eur. Ph. 334); ὑψόσε δ' ἄχνη ἄκροισι σκοπέλοιςιν' ἐπ' ἀμφοτέροισιν ἔπιπτεν t. j. u vis dižući se padaše (H. Od. 12, 238); τὴν δυσσέβειαν εὐσεβοῦς' ἐκτεσάμην t. j. stekoh ukor bezbožnosti (Soph. Ant. 924); εὐσέβειαν ἐκ πατρὸς κάτω θανόντος οἴσει t. j. steći ćeš slavu pobožnosti (Soph. El. 968); pastorem *saltaret* uti Cyclopa rogabat, i. e. ut saltando exprimeret (Hor. sat. 1, 5, 63); totius Italiae concursus, quem mea *salus* concitarat, i. e. cura de mea salute (Cic. pro Mil. 14); – – Er blutete, aber er *blutete Gnade* (Klopstock); Wo find' ich die Sänger, die vom Himmel den *Gott*, zum Himmel die *Menschen gesungen*? (Schiller); Preis' dich beglückt, wenn deine blauen Augen dich nicht zu früh in Charons Nachen *lächeln* (Sch. Semele).

Ovamo idu ovaki primjeri iz naših nar. pjesama:

Majka Maru i bije i *kara* (t. j. *kara govoreći*):

Dje je bila od jutra do po dna. V. 1, 331.

Pa se Turčin grotom *nasmijao* (t. j. *nasmijao se govoreći*):

Dušo moja, Strahinova ljuba! V. 2, 44.

Kada duše Petra ugledaše,

Sa dno pakla Petru *zaplakaše* (t. j. *zaplakaše govoreći*):

Sveti Petre, pruži nama ruku. H. 317.

Dok se malo vreme odmorio,

Obrnu se (t. j. *da vidi*), šta je učinio. V. 3, 29.

Diže Marko ralo i volove,

Te on pobi Turke janjičare,

Pak uzima tri tovara blaga,

Odnese ih svojoj staroj majci:

To sam tebi danas *izorao* (t. j. *orući zadobio*). V. 2, 73.

I turski je čador opazio,

K njemu Niko na dorinu *praši* (t. j. *jaše, da se prašina diže*). B. 1, 89.

„Vlasi, Vlasi!“ Turci viču,
 „Konja, konja!“ *grmi* aga (t. j. *govori, kao da grmi*). M. Č. 51.
 Čuj Nukiću sa Udbine b’jele,
 Koji si mi oca pogubio,
 Moju nanu odveo za ljubu,
 Izadji mi na mejdan junački ...
 I povedi ljubu Umijanu,
 Tako si mi mater *poturčio* (t. j. *poturčivši je nazvao*). B. 1, 85.

4. Silepsa (σύλληψις).

Ta figura postaje, kad bi se jedna rieč imala u dvie izreke (ili više) uzastopce u različnom obliku kazati, pa se kaže samo jedan oblik, a iz onoga jednoga popunjuje se i drugi.

Donatus (ars gr. III, 5) definira σύλληψις: dissimilium clausularum per unum verbum conglutinata conceptio, ut (Virg. Aen. 1, 16): hic illius *arma*, hic currus *fuit*. – Item syllepsis, cum singularis dictio plurali verbo adiungitur, ut „*sunt* nobis mitia poma, castaneae molles et pressi *copia* lactis (Virg. Ecl. 1, 80). Njegov commentator Pompejus dodaje: „syllepsis non tantum in verbis fit, sed etiam in sensibus“ naime „per genera, per casus, per numeros.“ Tomu nalik definira Diomedes (art. gr. p. 440), Charisius (inst. gr. 4, 6, 5), Beda (de schem: H. p. 608).

Gerber (I, 506): „Die Wiederholung desselben Ausdrucks in anderer Form kann vermieden werden, wenn man nur eine Form setzt und aus ihr die andere ergänzen lässt. – Diess nun ist *Syllepsis*.“ Na strani 507 sq. navadja medju drugimi ove primjere: beate vivere alii in alio, vos in voluptate *ponitis* (Cic. fin. 2, 27); quamvis ille niger, quamvis tu candidus *esses* (Virg. ecl. 2, 16); οὗτος μὲν ὕδωρ ἐγὼ δὲ οἶνον πίνω (Demosth.); πάνυ χαλεπῶς ἔχω, οἶμαι δὲ καὶ ὑμῶν τοὺς πολλοὺς (scil. χαλεπῶς ἔχειν) (Plat.); Δεινὰ πεπόνυθαι καὶ πόλεις ὅλα καὶ ἔθνη (Demosth.).

Amo idu ovaki naši primjeri:

Ili ćemo begu posjeć’ *glavu*,
 Ili naše (*glave*) tamo ostaviti. V. 4, 8.
 Novak *stade* drumu na busiju,
 Oko njega dva nejaka sina (t. j. *stadoše*). V. 3, 3.
 Kako Marko u njih *pogleduje*,
 Oni preda s’ u zemljicu crnu (t. j. *pogleduju*). V. 2, 40.

Dje je zemlja krvi *poželjela*,
 Gavranovi od junaka mesa (t. j. *poželjeli su*). V. 3, 20.

S tobom *hoću* piti ladno vino,
 Prijatelji biti (t. j. *hoćemo*) do vijeka. V. 2, 44.

Pa se rujna nakitiše vina
 I u b'jelo *izljubiše* lice,
 Svaki Marka u bijelu ruku. V. 2, 42.

Desimire, moje čedo drago!
 Dosad si mi *bio* vjerna sluga,
 A od sade (*bićeš*) moje čedo drago. V. 2, 26.

Davno *bismo* blago dijelili,
 Jal' (*bi*) družina rane zavijala. V. 3, 42.

Moj dilbere, grozno *ću* ti plakati,
 Moje suze (*će*) po tvom grlu padati. H. 275.

O moj kume, krstitelj Jovane,
 Bog te zove i ja božja majka (t. j. *zovem te*). H. 318.

Oni *će* vam kuće popaliti,
 Vi dahije (*ćete*) od njih izginuti. O. 272.

Sad *ću* te ostavit,
 Svi (*će*) te ljudi znati,
 Ter nam zamîriti. Jačk, 2.

Iz Omera zelen bor *nikao*,
 Iz Merime (*nikla*) zelena borika. V. 1, 345.

Dariv'o vas car nebeski
 I (*darivala* vas) carica nebesnica.
Dobrom srećom i (*dobrim*) napretkom. V. 1, 251.

5. Zeugma (ζεῦγμα).

Na dva ili više samostavnika odnosi se jedan glagol, koji se po značenju svoje samo jednomu od onih samostavnika prilagoditi može, a kod drugoga ima se pomisliti drugi glagol, kojega je pojam s onim prvim srodan.

Kod starih pisaca ζεῦγμα kao i ἐπεξευγμένον ponajviše znači stegnutu izreku. Gerber (I, 503) kaže: Das ἐπεξευγμένον ist also, was wir einen zusammengezogenen Satz nennen. – Für dieselbe Form des Ausdrucks findet sich nun auch die Benennung ζεῦγμα. Das Carmen de figg. (H. p. 69) übersetzt ζεῦγμα mit *Nexum*; – ebenso Alexander (περὶ σχημ. Sp. III, 35); – ferner

Zonaeus (l. c. p. 168) und der Anon. π. σχ. (l. c. p. 185). Auch Jul. Rufinian. (H. p. 48), der ζεύγμα mit *ligatio* oder *adnexio* übersetzt, und Beda (de schem. l. c. p. 608) der es *conjunctio* nennt, halten die Bedeutung fest. – Für denselben Begriff findet sich noch ein dritter terminus: ἀπὸ κοινοῦ, wie Apollonius Al. de constr. p. 122 angiebt, – und Phoebammo (π. σχ. Sp. III. 46), – ebenso Tiberius (π. σχ. l. c. p. 76), Herodian (π. σχ. l. c. p. 94) cet. –

Wenn nun mit ἐπεξευγμένον, ζεύγμα, ἀπὸ κοινοῦ der so zu sagen gewöhnliche Sprachgebrauch bezeichnet wurde, so hatte man dagegen für kühnere Kürzungen den terminus der σύλληψις Herodian (π. σχ. Sp. III, 100) sagt, durch die Syllepsis werde, was Einem von Zweien zukommt, auch auf den Andern übertragen, und giebt u. A. als Beispiel (H. Il. 19, 47): τὼ δὲ δὴ σκάζοντε βήτην – Τυδείδης καὶ δῖος Ὀδυσσεύς, σκάζοντε auch von dem in die Seite verwundeten Odysseus gesagt wird. Ebenso Anonym. π. σχ. (Sp. III, 158) über das συλληπτικὸν σχῆμα, Tryphon (π. τροπ. Sp. III, 202) cet. – Jul. Rufinian (de schem. lex. H. 48): σύλληψις est, cum duabus diversisque sententiis et rebus unum datur verbum, minime utrisque conveniens, ut: Inclusos utero Danaos et pinea furtim laxat claustra Sinon. (Virg. Aen. 2, 258). Laxat enim et ad Danaos referri non potest sicut ad claustra cet. Haec latine dicitur *conceptio*.

Gerber (I, 507) veli: Es wird ein Ausdruck weggelassen, als ob er nur zu wiederholen wäre, während in der That ein anderer zu setzen war, z. B.: „Entzahnte Kiefern *schnattern* und das schlotternde Gebein (*bebt*)“. – Dies nun wurden wir, wie es auch jetzt meist geschieht, mit *Zeugma* bezeichnen. – Doch ist klar, dass ohne eine gewisse Verwandtschaft der Begriffe des gesetzten und des zu ergänzenden Ausdrucks das Zeugma nicht möglich ist.

Primjeri:

I *prigrnu* ćurak od kurjaka,
A na glavu kapu od kurjaka. V. 2, 42.

t. j. kapu *metnu* na glavu a ne *prigrnu*.

Tamo *raslo* klenje i jasenje,
Medju nama zdravlje i veselje. V. 3, 24.

t. j. klenje *raslo*, a zdravlje *bilo*.

Te se krenu zmaje od Jastrepca
I *odleće* Jastrepca planini,
A carica caru na čardake. V. 1, 43.

t. j. zmaj *odleće*, a carica *ode*.

Nije tama od boga poslana,
Već od brza praha i olova. V. 3, 24.

t. j. tama od boga *poslana*, od praha i olova *postala*.

Sijevaju munje i gromovi. V. 4, 2.

t. j. munje *sijevaju*, gromovi *pucaju*.

Udariše bubnji i svirale. V. 2, 47.

Češće puni srmagli jagluka,
Da nemože *cmilje propadati*,
A kamo li *oko* djevojačko. V. 60.

Oblačiše velike *odežde*,
I na glave *kape* kamilavke,
I u ruke *knjige* starostavne. V. 2, 53.

Kuma kumi od Budima kralja,
Starog svata Mandušića Vuka,
A vojvodu od Sibinja Janka,
A čauša Relju Krilaticu,
Barjaktara Miloš-Obilića,
A djevera Kraljevića Marka,
A ostale koga tebi drago. V. 2, 87.

C. Figure, koje postaju namještanjem rieči u izreci.

Ovamo idu figure, koje postaju, kad rieči u izreci sliede jedna za drugom u neobičnom ili onakom redu, koji je s namjerom udešen.

1. Iperbaton (ὑπερβατόν).

Često biva, da se običan red rieči u izreci poremećuje. Gerber (I, 587) veli: Wir verstehen unter Hyperbaton die Abweichung von der gewöhnlichen Wortstellung im Satz. Niže na istoj strani veli: *Inversion* der Wortstellung tritt theils aus Rücksicht auf den Lautkörper des Satzes ein, um den Wohlklang und rhythmischen Fluss der Rede zu fördern, theils, um die Bedeutung eines Satztheils auch durch die Stellung vor den übrigen hervortreten zu lassen.

Quintilian (IX, 3, 91) naziva hyperbaton: *verborum concinna transgressio*; Hermogen (περὶ ἰδ. Sp. vol. II, p. 337) razlikuje iperbaton kako kad biva κατὰ παρένθεσιν (umetak) ili κατὰ ὑπέρθεσιν (premještanje rieči); Alexand. (περὶ σχημ. Sp. v. III, p. 38) navadja kod iperbata i anastrofe figuru: παρεμβολή, t. j. parentesu, koja bez uštrba smisla izostati može; Dona-

tus (ars gr. III, 6) navadja iperbaton medju tropi kao „transcensio quaedam verborum ordinem turbans“, a kao vrste te figure navadja: ὑστερολογία, ἀναστροφή, παρένθεσις, τμήσις, σύγχυσις; carmen de fig. (Rhet. L. H. p. 69) iperbaton prevadja riečju *transcensus*. (Cf. Gerber, I, 585 ec.) Kod novijih pisaca ima mješte iperbata često izraz *incersio*. a) Običan red rieči u izreci poremećuje se tim da predikat zauzme mjesto u početku izreke, koje mjesto običnije subjekt zauzima, n. pr.

Veli njemu Starina Novače. V. 3, 1.

Piju vino do dva pobratima. V. 3, 24,

Svi svatovi s mirom prolazili,

Zaostalo Ture mladoženja. V. 3, 1.

Pa još da ti, moj ujače, kažem,

Jest u kneza u Roganovića,

U njega je ljuba vjerenica,

Jest kneginja kako gorska vila. O. 67.

Razbolje se Mejra na neninu krilu;

Pitala je majka: Što je tebi Mejro? V. 1, 246.

b) Predikat namješta se kadkad medju atribut i njegov samostavnik, n. pr.:

Jer je moja *pobedljiva* majka. V. 1, 664.

t. j. jer je moja majka pobedljiva.

Mnom se šale na čaršij' jarani,

Da je moja *slijepa* djevojka. H. 19,

t. j. da je moja djevojka sljepa.

c) Kadkad objekt sa svoga običnoga mjesta kod glagola dobiva prvo ili medju prvimi riečmi mjesto, na pr.:

Biser Mara po jezeru brala. V. 1, 290.

obično bi se reklo:

Mara po jezeru biser brala. –

Smilj Smiljana pokraj vode brala. V. 1, 330.

Vjeru ko lomi, njega će vjera. Posl.

No *me* ču li djuveglija Makso? V. 2, 89.

A *Omera* nema ko žaliti. H. 102.

I mi jesmo porez sastavljale, krenu

Al' *ga* niko odnijeti nema. V. 2, 78.

Medju se se hoće da pomore. V. 2, 34.

t. j. medju se hoće da se pomore.

d) Prislov ostaviv svoje mjesto kod glagola zauzima kadkad prvo mjesto u izreci, na pr.:

Vrlo kralju žedjca odoljela. V. 2, 12.

mješte: kralju žedjca vrlo odoljela.

Turski Turčin ladne vode ište. B. 1, 34.

Hrlo su ga družina Mustaf-agu poslušala. M. 28, 18.

e) Negativna riečca *ne* može se od opredieljenoga glagola odieliti i pred infinitiv smjestiti, na pr.:

Nikad ću ti kuće *ne* viditi. B. 1, 90.

mješte: nikad ne ću ti kuće viditi.

Kako ću te ja *ne* dati, ćerko? V. 1, 727.

Ja ću ići, makar ću *ne* doći. V. 3, 55.

f) Veznik i upitno zaima, koji obično prvo mjesto u izreci zauzimaju, više puti se s toga mjesta drugim riečim uklanjaju, koje tim dobivaju veću silu, na pr.:

U ćeliju *te* ih zatvorio. V. 2, 27.

Na Jordanu *da* mi krstiš sina. H. 318.

Ti *kad* čuješ, vjerna slugo Lazo,

A ti trči na tananu kulu. V. 2, 32.

Pak se digo, da njega potražim, ...

Naopako *a* po moju glavu. V. 2, 16.

Idu vidjet', pobit' *kako* će se. V. 3, 20.

Vidji, vuče sreće *kakve* ti je. O. 77.

Ti se ne znaš, od roda *kakva* si. V. 2, 14.

g) Atribut može se od svoga samostavnika odieliti, na pr.:

Za *junačko* pitaju se *zdravlje*. V. 2, 56.

mješte: pitaju se za junačko zdravlje.

Nosi *desnu* u lijevoj *ruku*. V. 2, 45.

Uze njega čista djeva majka

Na *lijevu* u naručje *ruku*. H. 321.

Lepše *grlo* u Miloša *carsko*,

Jeste lepše, nego što je bilo. V. 2, 38.

Drugu babo sagradio crkvu,
Krasnu slavnu majci zadužbinu. V. 2, 23.
Kakva tebe očera nevolja? V. 3, 1.
Pa stadoše mrko piti vino. V. 2, 56.
Stara mu se nasmijala majka.
A na muke udari ga teške. V. 2, 36.
A oganj ve izgorio živi,
A voda vas ćerdosala mutna! V. 2, 36.
Ovo ti sam utek'o sa Kosova ranjen polja. M. 7, 24.

h) Više puta se kakva rieč (subjekt, atribut ili aposicija itd.) na dvie izreke ili na dva člana jedne izreke odnosi, pa ne stoji po običnom načinu u prvoj izreci ili kod prvoga člana izreke, nego u drugoj izreci ili kod drugoga člana. Na pr.:

Da s' za lako zdravlje upitamo
I mi rujna vina napijemo. V. 2, 40.
 mješte: da se mi upitamo i napijemo.
Nemojte mu sablju privatiti,
Ni vi k Marku blizu prilaziti. V. 2, 40.
A u Turke juriš učiniše.
Koliko je junak krvi žedan,
Pohitao Rosiću Stevane,
U hitosti mača povadio. E. 3, 42.
 mješte: koliko je junak Rosiću St. krvi žedan, pohitao itd.

Vrnuli se u bijelo Senje
Bez pitanja i njegova znanja. V. 3, 26.
 mješte: bez njegova pitanja i znanja.
Ko li otac, ko l' njegova majka. V. 2, 40.
Cura pade u krioce glavom,
Jednu ruku u džepove tura,
Drugu ruku bratu u njedarca,
Dok ukrade ključe od tavnice. V. 3, 21.
 mješte: jednu ruku bratu u džepove tura, drugu u njedarca.
Ne ću pustit' iz tamnice Marka,
Dok m' odpadnu noge do koljena
I junaku ruke do ramena. V. 2, 65.
 mješte: dok mu junaku odpadnu noge do koljena i ruke do ramena.

Krvave mu noge do koljena,
A *junaku* ruke do ramena. V. 3, 18.

Je l' izdr'o zlaćenu maramu,
Kojuno sam tri godine vezla,
A sve *mlada* krijući od majke. V. 1, 512.

mješte: kojuno sam mlada tri godine vezla a sve krijući od majke.

i) U gdjekojih primjerih običan red rieči tako je poremećen, da se po dvie rieči, koje skupa idu, drugima dvjema, koje se opet jedna na drugu odnose, izprekršćuju. To biva: α) kad po dvie rieči svaka svoj atribut ili aposiciju imaju, na pr.:

Dobru starcu riečca zape,
A na siedoj bradi bistra
O sunčanu kaplja zraku
Ko biserak sitan sinu. M. Č. 21.

mješte: bistra kaplja o sunčanu zraku.

Il vas tkogod uvriedio brata;
Il nejaku dragi protivniku.
Život dignuv ogriešio dušu. M. Č. 20.

mješte: il nejaku protivniku dragi život dignuv.

I dovedeš djakona Jovana
I njegovo djece trista lude. V. 2, 27.

mješte: i njegovo trista djece lude.

A on ti joj vitez Stjepan dijevojci govoraše. M. 25, 42.

mješte: a on vitez Stjepan ti joj dijevojci govoraše.

Kad udari junak na junaka,
Crni Arap na Kraljića Marka. V. 2, 66.

mješte: kad udari junak crni Arap na junaka Kr. Marka.

β) To isto biva, kad subjekt ima svoj atribut, a glagol. svoj prislov ili objekt, na pr.:

Brzo divski dodje starješina. V. 2, 8.

mješte: brzo dodje divski starješina.

Biser momče prodavalo Bugarče. V. 1, 382.

mjesto: biser prodavalo momče Bugarče.

2. Druženje jednakih ili protivnih rieči.

Jednake rieči različna oblika ili rieči protivna značenja rado se jedna do druge smještaju. Takve slučajeve Gerber (bez tehn. naziva) navadja kod iperbata (I, p. 588) i veli: Der Wechsel in den Stellungen der Wörter, wie ihn das Auseinanderrücken gleichartiger Satzglieder, das *Nebeneinandertreten* solcher, die nach *Laut oder Sinn verwandt oder entgegengesetzt* sind, hervorbringt, giebt der griech. und lat. Rede grossen Reiz: Plat. (Protag. 327): οἱ αὖ τι, ἔφη, μᾶλλον, ὃ Σώκρατες, τῶν ἀγαθῶν ἀύλητῶν ἀγαθοὺς ἀύλητὰς τοὺς υἱεῖς γίγνεσθαι ἢ τῶν φάύλων; Cic. (off. 1, 7): homines hominum causa generati sunt, ut ipsi inter se aliis alii prodesse possint. Premda često u takvih primjerih ima iperbaton, ipak ga neima u svih, nego se opažava težnja govornikova, da jednake ili protivne rieči skupa namješta neimajući obzira na to, hoće Ili takve rieči tim u običan ili neobičan red doći. Na pr.:

Pobratima pobratim te pazi. M. Č. 18.

I *svoj svome* bio u nevolji, V. 2, 43.

Al' tko ono pokraj age leži,

Ter na *mrtva mrtav* reži? M. Č. 53.

Kad je *ala alu* pojahala. O. 2, 40.

Zapali se *obraz* od *obraza*,

A zastidi *junak* od *junaka*. V. 2, 40.

Kad usjede *djavo* na *djavola*,

Gorski hajduk na bjesna *djogata*, V. 3, 2.

Kad se d'jeli *sreća* od *nesreće*. V. 3, 38.

Nosi *desnu* u *lijevoj* ruku. V. 2, 45.

Udaren je *čador* do *čadora*,

Konj do *konja*, *junak* do *junaka*. V. 2, 89.

I ne sluša *porod* *roditelja*,

A ne sluša *mladji* *starijega*,

Dje *kum kuma* ne drži za *kuma*,

Djever *snasi* o *sramoti* radi,

Dje *brat brata* po sudovim' ćera. V. 2, 2.

3. Paralelisam i isokolon (παραλληλισμός, ἰσόκωλον).

Vrlo često dielovi dviju i više izrekâ ili članovâ izreke istim redom jedan za drugim sliede tako, da jednaki dielovi jedne i druge izreke uporedo (paralelno) idu. Gerber (I, 588) veli: Man bemerkt, dass dieselben grammatischen Formen im Anfange mehrerer aufeinander folgender Sätze oder Satzglieder wiederkehren, wodurch dann auch das Folgende zu gleichartiger Stellung kommt, was man *Parallelismus*, auch *Concinnität* d. h. ebenmässige Gliederung in der Stellung nennen könnte. – Für die Stellung der Art ist neuerdings vielfach nach Vorgang von Nägelsbach, lat. Stilistik (§ 168, 3) der terminus: *Anaphora* gebraucht worden. Da indessen die rhetorische Figur dieses Namens eine Wiederholung desselben Wortes zu Anfang bezeichnet, welche doch nicht allein die Stellung angeht, so dürfte es besser sein, den terminus hier zu vermeiden. – Käme es aber auf Einführung eines bestimmteren terminus an, so ist auch dieser in dem ἰσόκωλον der Alten schon vorhanden.

Čini se, da toj figuri naziv *paralelisam* najbolje odgovara, jer ta rieč po značenju svome i samu stvar najbolje označuje. Istina, ta rieč kao tehničan naziv upotrebljava se još za drugi pojav kao figuru, o kojem Gerber (II, 2, 13) govori: Die Figur des rhetorischen Pleonasmus zeigt sich formgebend für die hebräische Poesie und Sprachkunst; sie ist zumeist ein direkter Parallelismus (der sog. *parallelismus membrorum*). Jes. Sirach (c. 3): Wer seinen Vater ehret, dess Sünde wird Gott nicht strafen – und wer seinen Vater ehret, der sammelt einen guten Schatz. – Es wird durch solchen Parallelismus eine Art von Gedankenmaass in den Ausdruck gebracht. – Razlika medju ovim i onim paralelismom je dakle u tom, da tamo jednaki dielovi izreke uporedo idu, a tu se jednake ili slične a i suprotne misli upored stavljaju; premda i tu često jednaki dielovi izrekâ paralelno idu. Takav pojav osobito se često nalazi u novo-grčkih nar. pjesmah, na pr.:

Τοῦ Κίτς' ἡ μάνα θλίβεται, τοῦ Κίτς' ἡ μάνα κλαίει.

Μὲ τὸ ποτάμι μάλωνε, μὲ τὰ βουνὰ μαλώνει. Passow, p. 24.

Što se tiče naziva: *koncinitet*, na to je već Nägelsbach (lat. Stil. § 168, 6) odgovorio, da se ne nalazi samo u paralelismu nego takodje u hiasmu i u obojem skupa, dakle je, veli, koncinitet obći pojam, kojemu su one pojedine vrste podredjene.

Ni naziv *isokolon* ne odgovara podpuno toj figuri, jer paralelisam već biva ondje, gdje samo nekoji dielovi izrekâ paralelno idu, a to još nije isokolon. Tako u ovom latinskom primjeru ima paralelisam, ali ne ima isokola:

Tantum erat philosophiae loci,
quantum superfuerat amicorum et rei publicae
temporis. Cic. off. 2, 1, 9.

Kod isokola treba da svi dieľovi jedne izreke ili člana, u jednakom broju odgovaraju dieľovima druge izreke, makar i ne bili podpuno u paralelnom redu. Tako u ovom primjeru ima isokolon, ali neima paralelisma:

*Accessi, non ut auferem invidiam ordinis,
sed ut infamiae communi succurrerem.* Cic. Verr. I, 1.

Neki pisci, kao Demetrius (de eloc. § 25) zahtievaju kod isokola jednaki broj slovaka: ἐπὶ τὴν ἴσας ἔχει τὰ κῶλα τὰς συλλαβὰς. Naprotiv tomu Cornificius (IV, 20) veli: *Compar* appellatur, quod habet in se membra orationis, quae constant ex pari fere numero syllabarum. Hoc non dinumeratione nostra fiet – nam id quidem puerile est – sed tantum adferet usus et exercitatio facultatis, ut animi quodam sensu par membrum superiori referre possimus hoc modo: in proelio mortem parens oppetebat, domi filius nuptias comparabat, haec omnia graves casus administrabant. In hoc genere saepe fieri potest, ut non plane par numerus sit syllabarum et tamen esse videatur, si una aut etiam altera syllaba est alterutrum brevius, aut si, quum in altero plures sunt, in altero longior aut longiores, plenior aut pleniores syllabae erunt, ut longitudo aut plenitudo harum multitudinem alterius adsequatur et exaequet. – Aquila Rom. (§ 30) veli: ibi (t. j. kod isokola) membrorum verba paria sunt numero, na pr.: classem speciosissimam et robustissimam instruxit, exercitum pulcherrimum et fortissimum legit. Cf. Anon. (περὶ σχημ. Sp. III. 155). – Quintilian (IX, 3, 18) ἰσόκωλον definira kao „membris aequalibus“. Dionysius Hal. (de comp. IX) ima naziv παρίσωσις u tom smislu, tako i Alexander (περὶ σχημ. Sp. III, 40) naziv παρίσων definira u smislu isokola, u kojem se na kraju pojedinih članova i slik nalaziti može. – U Carm. de figg. (v. 82) zove se isokolon: *parimembre*.

Valja reći, da se paralelism i isokolon često podudaraju. Evo takvih primjera iz naših nar. pjesama:

Ode Marko gorom pjevajući,
Osta džine nogom kopajući. V. 2, 87.
B'jelu ću mu kulu poharati,
Vjernu ću mu ljubuzarobiti. V. 3, 58.
Vila leti po vrhu planine,
Šarac jezdi po sredi planine. V. 2, 38.

Ta jedno je Kraljeviću Marko,
A drugo je vojvoda Milošu. V. 2, 38.

Udari se junak na junaka,
Udari se pamet na pamecu. V. 2, 40.

Da mi nije od ljudi sramote,
Da mi nije od boga greote. V. 2, 16.

A ja konjic gladan, žedan,
Kopam zemlju do kolena,
Grizem travu do korena,
Pijem vodu sa kamena. V. 1, 630.

Ovce pasle dvije čobanice,
Jedno Mare, a drugo Ljiljana,
S njima pasu dva čobana mlada,
Jedno Niko, a drugo Nikola. V. 1, 709.

Davina se suva pomladila
I zelenim ulistala listom
I bijelim ucvatila cvetom. V. 2, 30.

Na plećima nosi ljeba bela,
U rukama dva kondira zlatna:
U jednome ladjane vodice,
U drugome rumenoga vina. V. 2, 51.

Da mi ovdje vatru naložimo
Od pušaka našijeh kundaka,
Od mačeva našijeh nožnica. V. 3, 59.

Dok je mene Kraljevića Marka
I mojega vidovita Šarca,
I mojega šestopera zlatna. V. 2, 38.

Crnogorci sad su sokolovci
Krvavijeh nogu do koljena,
Krvavijeh ruku do ramena. V. 4, 11.

Kad ću mnoge rascveliti majke,
Bolje neka plače moja sama;
Kad ću seje s braćom rastaviti,
Bolje neka stoji moja sama,
Kad ću ljube u rod opremiti,
Bolje neka ide moja sama. V. 3, 61.

Da ti tražim lagane hećime,
 Da ti gradim mekane meleme?
 Ne muči se, ne traži hećima,
 Ne harči se, negradi melema. V. 3, 32.

Ode Tale od brda do brda
 Kao vijor od gore do gore. V. 3, 36.

Ovamo idu i oni primjeri prispodobе, koje Gebauer (p. 103) paralelismom naziva. Paralelisam se dakle i u onih primjerih samo u namještanju rieči sastoji, u ostalom su ono prispodobе. Vidi naše primjere i dotični citat iz Gebauerove razprave u II. dielu A. 1. c. U ostalom se paralelisam i isokolon nalazi još u mnogih drugih figurah kao n. pr. u mnogih primjerih fonetičnih figura, koje ćemo navesti pod E, 1-10.

4. Hiasam (χιασμός).

Paralelismu protivan je hiasam (izprekršten red rieči), koji tim postaje, da dielovi jedne izreke ili člana prema dielovom druge izreke ili člana u prevrnutom redu sliede. – Gerber (I, 588) veli: Man bemerkt, – dass die entsprechenden Glieder in umgekehrter Ordnung sich zusammenstellen, was (nach der Form des griech. X) gewöhnlich Chiasmus (lat. *decussatio*, nach Form der röm. X) genannt wird. – Na strani 589 veli dalje: Der Name Chiasmus für Stellungen, wie Caes. (b. g. 6, 16): pro vita hominis nisi hominis vita reddatur, – erscheint passend. – Na strani 590 veli: Χιασμός wird von Hermogenes (περὶ εὐρ. Sp. II, 243) genannt, wenn bei vier Satzgliedern das vierte dem ersten entspricht, das dritte dem zweiten; er stellt dieser περιόδου χιᾶζομένη die ἀναστρεφόμενη gegenüber, bei der das dritte dem ersten, das zweite dem vierten Gliede entspricht.

Ta figura nalazi se dosta često u naših pjesmah, na pr.:

Lako maše, al' udara teško. V. 2, 82.
 Nas je malo, a mnogo Turaka. O. 368.
 Viknu srdar, ka' da jelen riknu. O. 208.
 Zle ti srne, a košute crne! V. 4, 52.
 Kog su ljube dosle sjetovale
 S dugom kosom a pameću kratkom? V. 2, 89.
 A uza me Arapka djevojka, ...
 Ona crna, a bijeli zubi. V. 64.
 Studen kamen, al je srce vruće. M. Č. 17.

Težka gvoždja i falake grozne. M. Č. 25.

Biesan aga, neman ružna. M. Č. 31.

Ali sam se mal' ne zabrinuo
Lulu pijuć i prevrćuć misli. M. Č. 46.

Kad ja idem iz zemlje Indjije,
Iz Indjije iz zemlje proklete. V. 2, 1.

Tadija je pjenam' zapjenio,
Zapjenio pjenam' bijelijem. V. 3, 24.

Ali svoju slugu zovijaše,
Zovijaše slugu Useina. 2. 2, 95.

Od' Ilija dvoru bijelome,
Stojan ode svome vinogradu. V. 3, 25.

Agin čador ine nadkrilio
Kano labud ptica biela
Biele ptice golubove. M. Č. 34.

Tu se ne ču kano drugda:
„Tko je junak, na ždrijelo!“
„Na ždrijelo, junak tko je!“
Tu ne jeknu jeka kršna. M. Č. 12.

Više puti se paralelisam sa hiasmom druži, na pr.:

Ode Rado preko gore čame,
× = = =

Novak osta pod jelom zelenom. V. 3, 3.

Tu su rieči „Ode Rado“ i „Novak osta“ hiastički (t. j. u nakrst namještene, a ostale rieči jedne i druge izreke idu paralelno (uporedo). Tako je i u ovih primjerih:

Kumim nebo, nad tobom koje je;
Zemlju kumim, pod tobom koja je. V. 2, 94.

Šteta tebi poginut' od mene,
Meni žao umrijet' od tebe. V. 3, 70.

Naporeda jezde dobre konje
Naporeda nose koplja bojna. V. 2, 38.

Kako kome čašu dodavaše,
Tako njemu doslužuje vinom. V. 3, 6.

Oči tvoje to su strele moje,
 Tvoje ruke to su moje muke. V. 1, 482.
 Što ti je mlada djevojko, što proljevaš grozne suze,
 Grozne suze proljevaš; a otiraš crnu krvcu? M. 5, 43.

5. Isterologija (ὑστερολογία ὕστερον πρότερον).

Po koji put kaže se ono, što kasnije biva, kao važnije prije onoga, što se kao manje važno prije događa. – Gerber (I, 594) veli: Das Hysteron Proteron giebt in dem Vorangestellten den eigentlichen Inhalt der Aussage und lässt dann, wie zur Erklärung, das zeitlich Frühere, aus welchem jenes hervorging, nachfolgen. Bei Homer ist diese Figur häufig. – Gregor. Cor. (περὶ τρόπ. Sp. III, 225) veli: ὑστερολογία ἐστὶ μέρος λόγου, ὅταν ὁ δεῖ πρῶτον λέγειν ὕστερόν τις ἐπιφέρῃ οἷον (Od. 10, 417): ἄμα τράφον ἢ δ' ἐγένοντο ἀντὶ τοῦ ὁμοῦ ἐγένοντο καὶ ἐτράφησαν. Georg. Choerob. (Sp. III, 255) naziva tu figuru: λόγος πρωτῦστερος; Servius (k Verg. Aen. 9, 816) ima naziv *hystero-logia*; Diomedes (p. 456) i Donat. (ars gr. III, 6): ὕστερον πρότερον. (Cf. Gerber I, 594). N. p.:

A kad sjutra *dan* i *zora* dodje. V. 2, 8.
 Prije *zore* i *danice* sjajne. V. 3, 22.
 U sanduku čedo muška glava,
 Ni *kršteno* ni *zlamenovano*. V. 2, 15.
 On je sv'jetla cara pričestio,
Pričestio i *ispovjedio*. V. 2, 34.
 Ti *pij* š njima vino i *nazdravljaj*. V. 2, 40.
 Ti nemao *groba* ni *poroda*! V. 2, 34.
 Dobro gleda i *puškom* i *okom*. V. 3, 42.

6. Parentesa (παρένθεσις, umetak).

Parentesom zove se samostalna izreka, koja se medju druge izreke umeće, a s njimi u nikakvoj svezi ne stoji. Takva izreka može se bez promjene smisla izostaviti; njom govornik ili pjevač samo svoje subjektivne primjetbe i uzgredne stvari u govoru svome spominje.

Gerber (I, 595) veli: Der Zwischensatz hängt syntaktisch mit dem Hauptsatz zusammen, die Parenthesis ist ein an sich selbständiger Satz, welcher in einen andern eingeschaltet wird, weil sein Inhalt zwar wichtig genug scheint,

um die Konstruktion zu durchbrechen, aber nicht der Darstellung selbst angehört, sondern ein Subjektives – Erläuterung, Urtheil, Ausdruck, des Affekts – her zubringt. Zuweilen, z. B. wenn die Parenthesis erläutert, könnte sie auch wohl dem grammatischen Bau eingefügt werden, aber an Gewicht würde sie dadurch verlieren.

Quintil. (IX, 3, 23) veli: Quod *interpositionem* vel *interclusionem* dicimus, Graeci παρένθεσιν, παρέμπτωσιν vocant, dum continuationi sermonis medius aliqui sensus intervenit. – Rutil. Lup. (H. p. 10): Aliquid interponitur, quod neque ejus sit sententiae neque omnino alienum ab ea sententia. – Jul. Rufinian (H. p. 51) prevadja parentesu riečju *interruptio* ili *interjectio*, tako i Carm. de figg. (p. 68); Charisius i Diomedes imaju i izraz διάλυσις; naziv παρέμπτωσις ima Dionys. Hal.; Ps. Plutarch. (de vit. Hom. 31): παρεμβολή; Herodian (περὶ σχημ. Sp. III, 95): σχῆμα διὰ μέσου. (Cf. Gerber I, 595).

a) Parentesa upotrebljava se tako, da govornik u objektivno pripovijedanje ili govor mieša svoje subjektivne primjetbe, na pr.:

A besedi Todore vezire
 (Kum nevjerni, vjera ga ubila!):
 „Braćo moja, osam vezirova“ ... V. 2, 30.
 Privlači se od grma do grma
 I uteče (vesela mu majka!)
 I odnese dva banova sina. V. 3, 57.
 I tu hoće care da počeka
 (Prepao se, malo vodi vojske),
 Da počeka sa Bosne vezira. V. 3, 9.
 Zavrg'o se čavljenom batinom,
 U njojzi je pet stotin' čavalah,
 (Odn'jelo ga pet stotin' djavolah!)
 Na kulašu konju bagavome. B. 1, 51.
 A za boga, gospodja banice!
 A za boga! (svi ćemo pred boga!)
 Ugledaj me sužnja nevoljnika. V. 3, 58,
 Skoči Jovan od zemlje na noge,
 (A nema mu do petnaest ljetah),
 I Labuda svoga izvodio! V. 2, 8.

Pobratime Čupiću Stojane!
Pust' Turčina, jednog oglasnika,
Neka kaže bosanskom veziru,
Kako jeste vojsku sakupio, ...
Pa kako je porobio Mačvu,
(*Nek se fali po Bosni kamenoj*)
Oćerao krave i volove,
Nek im bule sir i maslo kupe. O. 308

b) Parentesa se upotrebljava tako, da govornik (pjevač) rieči koga drugoga u upravnom govoru navadjajući u takav tuđi govor po koji put svoju subjektivnu primjetbu uplete. Na pr.:

Odgovara beže Ahmet-beže: ...
Evo knjiga moga punca starog,
(*Sve mu kaže, što je i kako je*)
A ja sam se zurdjut dogodio,
Već nejmadem pare ni dinara. B. 2, 119.

Kumu svome riječ govorila:
„Što prodade kuma za cekine?“
A on joj se krivo kunijaše:
„A nijesam, moja mila kumo,
(*A dijete drži na koljenu*)
Ta ne ijo od ovoga meso!“ V. 2, 6.

A veli mu u planinu Rade:
„Muči Mujo, (*majka mu kukala!*
Ka' mu danas hoće i kukati)
Ono su ti dva od gore vuka:
Baničević Stanko i Šakoje,
Da takvijeh u sve Cuce nema.“ V. 4, 60.

Peti dio. Etimologične figure.

Te figure postaju dodavanjem, oduzimanjem, kadkad slievanjem i premještanjem slovâ u riečih. U tih figurah najmanje ima estetičnoga efekta, jer one nisu plod uobražavanja; nekoje od njih su provincijalizmi, mnogim je povod metrična potreba, da se rieč lašnje u stih smjesti; ima ih, koje se i u običnom govoru čuju.

Gerber (I, 450) veli o njih: „Unter den phonetisch-grammatischen Figuren sind der Sprachtechnik angehörige Varianten von Formen zu verstehen, welche vom Standpunkt einer bestimmten Schriftsprache aus als Vermehrung, Verminderung oder Umstellung der Laute erscheinen. Ihr Vorkommen erklärt sich zum Theil daraus, dass Formen früherer Zeit fortwirken, wie wenn noch Herze neben Herz gesagt wird, nachdem (goth. hairti), ahd. herza, herze gehört wurde; zuweilen sind sie Provinzialismen, wie zwars, abers; gewöhnlich sind es Formen, in Bezug auf welche eben der usus im Schwanken geblieben ist, wie z. B. bei Quelle und Quell“.

1. Prostesa (πρόσθεσις).

Ta figura postaje, kad se kakvoj rieči u početku njenom koje slovo dodaje. Gerber taj pojav zove: Lautvermehrung im Anlaut (I, 451), te veli: „als Prothesis erscheint z. B. getreu statt treu, Gehirn neben Hirn; stlocus neben locus, gnatus für natus, σμίκρος neben μικρός, ἐθέλω neben θέλω ec.“ – Iz naših pjesama navadjamo ovake primjere: Hod’jelo mješte od’jelo. B. 2, 169. – Dzora mješte zora M. 16, 1. – Fuzda mješte uzda. V. 4, 2, 146. – Uvjedoh mješte vjedoh, t. j. ujedoh. V. 1, 552. – Vumerjem mješte umerjem. Pl. 3, 25. – Zostavim mješte ostavim. Pl. 3, 25. – Fustaj mješte ustaj. Pl. 3, 18.

V. Jagić (u gram. jez. hrv. I, str. 60) zove tu figuru „predsuvak“.

2. Epentesa (ἐπένυθεις).

U gdje kojih rieči umeće se po jedno slovo u sriedu. Cf. Gerber (I, 444): Ἐπένυθεις, nach Donat. auch *Parenthesis*, nach Diomed. auch *Pleonasmus* genannt, Zusatz in der Mitte. Na strani 451 navadja primjere; Hochzeitstag neben Hochzeittag; siet neben sit; ἀνδρός neben ἀνέρος; ὁμοίιος, πυκνός für ὁμοιος, πυκνός“. – U naših pjesmah ima ovakih primjera: Vojinova majka mješte vojnova majka. V. 1, 76. – Pavunice mješte paunice. V. 3, 62, 33. – Izdobila mješte izobila. V. 2, 89, 427. – Zdri, nezdrele, sazdrane mješte zri, nezrele, sazrene. V. 1, 391. – Ždraka mješte zraka. V. 3, 28, 136. – Onizih besidah mj. onih b. B. 2, 129.

Jov. Subotić (nauka o srb. stihotvor. str. 151) navadja kao primjere te figure: „ljubavlju; odabrati“. – V. Jagić (l. c. p. 61) zove tu figuru „*usuvak*“.

3. Paragoga (παραγωγή).

Više puti se na kraju rieči pojedno slovo ili slovka dodaje. Gerber (I, 451): „Als Paragoge tritt auf z. B. mittelst statt mittels; dicier für dici: ἔλεγεν neben ἔλεγε“. – J. Subotić (l. c.) navadja ove primjere; „njojzi, tuna, sebika, tekem, takodjer, jošte“. – Mi dodajemo ove: Jera mj. jer. V. 1, 611. – Ondolena mj. ondole. V. 4, 20, 36. – Sadeke mj. sade. V. 4, 2, 68. – Naske mj. nas. V. 3, 89, 41. – Kletizi mj. kleti. O. 13. – Kad je njha paša domamio (mj. njih). B. 1, 39. – Napij mi se moji siv sokole (mj. moj). V. 4, 39, 181. – Vjenčaji je mješte vjenčaj je. H. 139. – Neki od takvih primjera navedeni su već spried kod parapterome. – Jagić (l. c. str. 60) zove tu figuru „*zasuvak*“. –

4. Aferesa (ἀφαίρεσις).

Ta se figura sastoji u tom, da se kojoj rieči sprieda kakvo slovo oduzme. Gerber (l. c.): Aphaeresis würde man nennen z. B. mählich statt allmählich; mal statt einmal, 's scheint statt: es scheint; rabo (Plaut. Truc. 3, 2, 20) statt arrhabo, conia statt ciconia; στεροπή statt ἀστεροπή, κείνος statt ἐκείνος. – J. Subotić (l. c. str. 149) navadja ove primjere: „ći; 'vako; sam, si; teti, ću“. – Mi dodajemo ove: 'Voliko mješte ovoliko. V. 1, 511. – 'Nako mj. onako. V. 1, 555. – 'Brišim mj. ibrišim. V. 1, 228, 2. – 'Maju mj. imaju. V. 1, 229. – Denije mj. bdenije. V. 2, 15, 132. – Zdigne mj. uzdigne. Pl. 3, 23. – Saki mj. vsaki. Pl. 3, 46.

V. Jagić (l. c. str. 57) tu figuru zove „*odsuvak*“.

5. Sinkopa (συγκοπή).

Ta figura postaje izpadanjem glasova u sriedi rieči tako, da se tim jedna slovka gubi. – Gerber ima ovake primjere (I, 752): „Hört statt höret, sehn st. sehen, meins st. meines, mächt’ger st. mächtiger; auch, wenn Wörter in eins verschmolzen, wie: sprach’s, der’s statt sprach es, der es; so im Lateinischen dextra, vinculum statt dextera, vinculum; sis statt si vis, prendere stattprehendere, dixti für dixisti, caldus für calidus, puertia statt pueritia; ἔπλεν neben πέλεν, ἱρός für ἱερός, τίπτε für τίποτε, οἷσθα statt οἷδασθα. – Od primjera, koje Subotić (l. c. str. 149) pod tom figurom ima, navest ćemo ove: „Ljudma (što se govori pored ljudima); vi’š m. vidiš; tražte mj. tražite; ev’vako m. evo ovako; valjda m. valja da; ma m. moja“. – Mi još dodajemo ove primjere: Mać’ha mješte maćeha. B. 1, 40. – Vid’la mj. vidila. V. 3, 22, 325. – Da b’ste mj. da biste. V. 1, 9. – Za njga mj. za njega. V. 1, 426. – B’jele ruke mj. bijele. V. 2, 8, 264. – Stan’t e mj. stanite. V. 2, 12, 1. – Ud’ri mj. udari. V. 2, 40, 43. – Gr’ota, t. j. greota, grehota. H. 93. – Sna’ mj. snaa, snaha. V. 1, 634. – Pra’ mj. praha. V. 3, 59, 56. – Stra’ mj. straha. V. 2, 16, 167. – Poja’ mj. pojaha. V. 3, 40, 49. – Grotom mj. grohotom. V. 2, 44, 548. – Do’di mj. dohodi. V. 3, 49, 130. – Glala mj. gledala. V. 1, 384. – Poglati mj. pogledati. V. 3, 21, 326. – Uglaš e mj. ugledaše, V. 2, 70, 57. – Sja’la mj. sjahala. H. 19. – Doše mj. dodjoše. V. 1, 458. – Poše mj. podjoše. M. Č. 38. – Ošli mj. otišli, V. 3, 49, 196. – Poh mj. podjoh. V. 1, 501. – Ne mo’sh mj. ne možeš. M. Č. 3. – Pr’o mj. preko. V. 1, 155 – Kadno mj. kad ono. V. 3, 25, 1. – Nete mj. nemojte. V. 2, 32, 146. –

V. Jagić (l. c. str. 59) zove tu figuru „izsuvak“.

6. Apokopa (ἀποκοπή).

Ta figura postaje odpadanjem glasova na kraju rieči, osobito kad se druga rieč počinje suglasom.

Gerber (1, 451) ima ovake primjere: „Schön Wetter statt schönes Wetter; metu für metui; viden, vin statt videsne, visne; οὕτω für οὕτως; πρόσθε für πρόσθεν“. – Subotić (l. c. str. 149) navadja za tu figuru ovake primjere: „Dobrog mjesto dobroga; dobrom m. dobrome; bit’ m. biti; ostat’ m. ostati; zašt m. zašto; dok m. dokle“. – Tim sličnih primjera ima u našem jeziku mnogo: Što s’ se ponijela? V. 1, 429. – Prosio b’ te. V. 1, 505. – Jes’ vidio? V. 1, 446. – Dalek’ sela. V. 1, 169. – S večer’ sjala mjesečina V. 1, 612. – S istok’ do zapada. V. 1, 728. – Ludo l’ s’ zavjetovah. V. 1, 458, – Ovo s’ ključ i. V. 2, 15, 125. – I ciela slovka kadkad odpada: Ček’ me majko. H. 268. – Žimi moja glava, t. j. živa mi moja glava. V. 1, 29. – Hol i (oli) mješte hoćeš li. V. 1, 647, 97. – Dig’ se mješte digni se. V. 1, 419. –

V. Jagić (l. c. str. 58) zove tu figuru „*sasuvak*“. (Glede toga i njemu sličnih naziva uporedi: Srovnávací mluvnice jazyka českého a slovenského. Sepsal M. Hattala. 1857, str. 134 itd.)

7. Sinizesa (συνίησις).

Više puta se po dva samoglasa skupa tako izgovaraju, da se oba glasa čuju, a ipak samo jednu slovkú čine.

Gerber (1, 452–53) veli: „Das Zusammenziehen zweier Vokale in eine Sylbe, welches zuweilen durch den Vers gefordert wird, ohne sonst usus zu sein, nennt man *συνίησις*. Nach Eustathius 11, 21 (zu Ilias 1, 1 [Πηληιάδεω]) auch *συνεκφώνησις* genannt als „συναίρεσις δύο καθαρῶν συλλαβῶν εἰς μίαν“ z. B. χρυσέω ἀνὰ σκήπτρῳ. So fließen z. B. Hom. Od. 1, 226: εἰλαπίνη ἦε γάμος; die beiden η in εἰλαπίνη ἦε zusammen. – Weiter: μὴ ἄλλοι (Od. 4, 165), ἀσβέστῳ οὐδέ (Il. 17, 89), υἱεῖ ἐμῷ ὠκυμόρῳ (Il. 18, 458) cet. So gebraucht nun Virgil z. B. aurea (Aen. 1, 698); deinde ist zuweilen zweisylbig, ebenso deesse, cui einsylbig u. d. m.“

a) Primjeri, u kojih se u jednoj te istoj rieči po dva samoglasa jednom slovkom izgovaraju: Za’vah, t. j. zaovah. B. 1, 62. – Za’vica, t. j. zaovica. V. 1, 415. – Probuče se, t. j. preobuče se. H. 261. – Gr’ota, t. j. greota. H. 93. – Vid’o, t. j. vidio. V. 1, 739. – Gon’o, t. j. gonio. V. 1, 724. – D’o bog, t. j. dao. V. 2, 3, 11. – U z’o čas, t. j. u zao čas. V. 2, 14, 171.

b) Tako se više puta izgovaraju po dva samoglasa, od kojih je jedan na kraju jedne a drugi na početku druge rieči:

Nauči nas ti, što neum’jemo mi. V. 1, 142.

Svadbu igraše za nedelju dana. V. 2, 12.

U ime boga, u čas dobar. V. 1, 13.

Neka bih konjem u goru utekla. V. 1, 148.

Ma bih dala moje u glavi crne oči. M. 5. 5.

Sad divojko pogledaj uz trpezu i niz trpezu. M. 29, 39.

Ere ti sam čuo ovako, da moj bane i razumio. M, 23, 27.

Onda ’e počal junak na korlja sîdati. Jačk. 121.

Da bi trava i lišće moglo vas batriti. Jačk. 225.

Tako mislim, izgovarali su i stari Dubrovčani ovake stihove:

Jadna u srcu uspomena

Caru Osmanu bješe ostala.

Da mu ’e vojska nebrojena. Gund. Osm. 1, 19.

Cf. Subotić (l. c. str. 150).

8. Elisija (elisio, συναλοιφή).

Dočim se u primjerih pod sinizesom navedenih tako ima izgovarati, da se razgovietno čuju oba glasa, koja se jednom slovkom govore; ima tomu naprotiv mnogo primjera, gdje jedna rieč na kraju a druga u početku ima samoglas, od kojih se prednji tako kratko izgovara, da se kad čuje kad ne čuje, t. j. on se gotovo iz govora iztiskuje.

Gerber (I, 453–54) veli: „Wenn der Hiatus vermieden werden soll, so geschah dies durch die Verkürzung, welche συναλοιφή genannt wurde (Hephaestion, p. 11), später θλιψις, ἔκθλιψις, von den Neueren meist *Elision*. Charisius (inst. gram. IV, 5) erklärt z. B. συναλοιφή als „duarum vocalium concursio, alterius elisio“. – Wirkliche Elision ist es, wenn im Deutschen gesagt wird: sag’ an, Lieb’ und Treue cet. Ecthlipsis oder *collisio* nannte man wohl besonders die Ausstossung des *m* mit dem vorhergehenden Vokal. – Sie ist nicht als Ausfall des Vokal zu fassen, obwohl z. B. Pseudo-Draco (p. 157) angiebt: ἔκθλιψις μὲν ἐστὶν ἐνὸς φωνήεντος ἀπώλεια, ὅταν ἀντ’ ἐκείνου τοῦ ἐκθλιβέντος κουφίζεται ἡ ἀπόστροφος οἶον ὑπὸ ἐμοῦ ὑπ’ ἐμοῦ“. – A na strani 417 veli Gerber o toj figuri: „Es ist dies eine Verkürzung der Art, dass er (der auslautende Vokal) zwar, wie ein Vorschlag in der Musik, gehört wurde, aber keine messbare Zeit in Anspruch nahm“.

Subotić (I. c. str. 150) veli: „Elizija se čini jedina figura poetičeska, koja se kao takva i kod nas nalazi. – U *mi*, *ti* dat. zaista pred *je* izostaje *i* u stihovima, a u govoru ne. U *ga* izostaviti se može *a* pred sljedećim glasnim; u se odbaciti može *e* kad potreba donese; *je* se izgladiti daje u slučaju potrebe. Ali se, mislim, s ovo nekoliko riečica i svršuje cielo upotrebljenije. Druge rieči zadržavaju, i moraju po svojstvu jezika zadržati, svoja krajnja glasna i onda, kad za njima glasno dolazi“.

V. Jagić (u česk. naučn. rječn. IV, 355) navadja ove rieči, kod kojih se elisija nalazi: „Il’ mjesto ili, s’ m. se, m’ m. me, g’ m. ga, tad’ m, tada, nit’ m. niti, info na t’ m. ti, impt. nos’ m. nosi, govor’te m. govorite itd.“ – Ima još i ovakih primjera: Da s’ u mene pera zlatna. V. 1, 379. – Tebe ć’ uzet’, t. j. tebe ću uzet’. V. 1, 462. – Il’ ć’ u meni živo srce pući, V. 2, 7, 69. – Ev’ ostade. V. 2, 27, 2. – Kak’ izede. V. 2, 12, 55. – Dol’ u polje, dol’ u kolo. V. 1, 385. – Slug’ uzeše, mješte: sluge uzeše. V. 2, 12, 99. – Kudjelj’ uz preslicu, t. j. kudjelju uz pr. V. 2, 50, IV, 62.

Valja reći, da bi se takvi primjeri takodje sinizesom izgovarati mogli.

9. Sineresa (συναίρεσις).

Više puta se po dva samoglasa u jednoj rieči sliju u jedan glas. Gerber (I, 454) veli: „Die eigentliche Contraktion zweier Vokale innerhalb eines Wortes heisst συναίρεσις, z. B. gratis statt gratiis norunt statt noverunt. – Wenn sie zwischen zwei getrennten Wörtern stattfindet, bezeichnet durch die Koronis, heisst sie κρᾶσις, wie z. B. τοῦνομα, ὧνῶρωπε, κᾷπειτα.

Subotić (l. c. str. 151) ne razlikujući jednu od druge veli: „Sinerezis ili krazis, u kojoj se figuri dva sloga u jedan slivaju. N. pr. djevojka mjesto dijevojka, bjelo m. bijelo, skakao, skaka-o; kao m. ka-o“. – Prvi primjer ne spada amo, jer se običnije nalazi djevojka; drugi primjer bi po Vukovom pravopisu spadao u sinkopu, a treći i četvrti bi mi pod sinizesu računali. Pod sineresu, mislim, idu ovaki primjeri iz nar. pjesama: Plav’oka. V. 1, 611. – Sna’ postavši od snaa, a taj oblik postao je sinkopom od snaha. V. 1, 634. – Takvi su i ovi primjeri: Pra’ mj. praha, stra’ mj. straha, poja’ m. pojaha, grotom mj. grohotom, do’di m. dohodi, ma mj. moja itd. u tih primjerih dakle ima sinkopa i dieresa. (Uporedi te primjere s gornjimi kod sinkope.)

Primjera za krasu (κρᾶσις) u naših pjesmah malo ima:

Er kad meni *nom* pane, t. j. *na um*. M. 20, 29.

Amo valjda ide i ovo:

Ako ti je preminula majka,

Ano ti je baba ostanuo (t. j. *a ono*). H. 200.

Uporedi: Ako sam se načučala, *a ono* sam ručala. Posl. –

Divna ću te naučiti veza,

Dano vezeš po svilenu platnu. H. 200.

Tako će biti: teno mj. te ono. H. 148. – Kojuno mj. koju ono. V. 2, 89, 1014. – Pano mj. pa ono, kaono i kano mj. kao ono itd. V. rječn. no. – Ili se tu samo riečca *no* dodaje (vidi slične primjere kod paraplerome).

10. Dieresa (διαίρεσις).

Sineresi naprotiv stoji dieresa, koja postaje kad se jedna slovka u dvie rastavlja. Gerber (I. 444): „Διαίρεσις, Eine Sylbe wird in zwei getheilt, z. B. pictaī für pictae (Virg. Aen. 9, 26).“ Str. 454: „Eustathius spricht (zu Il. ψ, 282, p. 1300, 61) von einer διαίρεσις (oder ἀνάλεξις) φωνηέντων im Gegensatz zur Contraktion, z. B. λοέσσαι statt λοῦσαι“.

Subotić (l. c. str. 152) veli: „Dijerezis pak, koja slog jedan u dva razstavlja, imamo u govoru pa i u stihovima. N. pr. bijelije Vila; ponijeti i pr.“ – Mi po sadašnjem načinu južnoga govora nalazimo, da su ti primjeri sasvim obični; drugo bi bilo, kad bi se takvi primjeri sudili po mjerilu staroga ili istočnoga i zapadnoga govora, onda dakako ima u njih dieresisa. Pod dieresu računamo ovake primjere: Biježati. V. 2, 78, 246; vijerna V. 2, 89, 71, tako se nalazi u pjesmah, a obično se govori: bježati, vjerna; tako ima u pjesmi dijevojka mj. dijevojka. Vuk, rječn. dijevojka. – Valjaane mjesto valjane. V. 2, 40, 211. – Dvaa mj. dva. V. 1, 699. – Taobora m. tabora. V. 2, 50.

11. Metatesa (μετάθεσις).

U gdjekojih riečih nalazi se po koje slovo s običnoga mjesta svoga premješteno: Gerber (I, 455) naziva: „Metathesis, wenn die Laute desselben Wortes ihre Stellung gegen einander ändern“. – Na strani 459–60 navadja on medju drugimi ove primjere: θράσος pored θάρσος, καρδίη pored καρδία, βάρδιστος mj. βράδιστος; lat. portendo pored protendo, arcesso pored accerso itd.

Iz naših pjesama idu ovamo ovaki primjeri: Uzavnica mješte zvanica. V. 2, 68, 3. – Cavtijaše mj. cvatijaše. V. 1, 327. – Procavćela mj. procvaćela. V. 1, 83. – Osavnulo mj. osvanulo. V. 3, 29, 25. – Oseldani mj. osedlani. V. 1, 22. – Namastir mj. manastir. V. 2, 14, 9. – Garvani mj. gavrani. Jačk. 160. – Ko to cuka alkom na vratima? mj. kuca. Vuk, rječn. cukati.

Šesti dio. Sintaktične figure.

Ovamo računamo neke sintaktične pojave, koji se protive običnim pravilom sintakse.

Kao što se je u jezicima za predstavljanje istih pojmova veliki izbor srodnih korijena a za tim sinonimičnih riječi razvio: isto tako vještina pruža mnošinu različitih sredstava, da se jedni isti *odnošaji pojmova* različnim načinom izražavaju. Ta *sinonimija oblikâ*, kojima se odnošaji izražavaju, u koliko se za to upotrebljavani izrazi od običnoga načina razlikuju, označuje se imenom *enalage*. (Cf. Gerber I, 509.)

Neki hoće, da enalagu iztisnu iz broja figurâ; istim pravom mogli bi to s većinom ostalih figura činiti. Gerber njezinu važnost dokazuje, i mi njegovomu mnijenju pristupamo. Svakako valja uvažiti ove riječi njegove (I, 511): „Eine eigentliche Vertauschung von Formen ist niemals bestimmt nachzuweisen, vielmehr nur diess, dass an Stelle der gebrauchten Form andere üblichere gesetzt werden könnten. – An dem, was wir Kunsttechnik der Sprache nennen, haben wir denselben Inhalt zu betrachten, welchen die Grammatik behandelt; aber während Grammatik die Worte als Redeglieder behandelt, welche zum Zweck irgendwie bestimmter Darstellungen vor Allem den Anforderungen des logischen Verstandes zu entsprechen haben und so den usus bilden sollen – also wie fern sie dienen; – zeigt sich dieselbe Technik, vom Standpunkt der Sprache als Kunst betrachtet, als dem verständigen Zweck widerstrebend, nur bedacht auf ein eigenartiges Hervortreten des Moments, vom usus nur eben geduldet, unabhängig für sich an dem reichen Wechsel der Darstellungsformen sich erfreuend. – Und was ist am Ende für ein grosser Unterschied, wenn auch der Grammatiker, statt zu sagen, diese oder jene Beziehung finde sich in seltenen Fällen so oder so bezeichnet, genauer bemerkt, dass in diesen Fällen die Wortarten oder Wortformen ihre Natur zu vertauschen scheinen, d. h. dass eine Enallage stattfindet? – Eine philosophische Erforschung der einzelnen Erscheinungen wird Tieferes nicht bringen.“

Ime enalaga nalazi se kod više starih pisaca, među drugimi Phoebammon (σχολ. περὶ σχημ. ῥητ. Rhet. Gr. ed. Sp. Vol. III, p. 45) kod figurâ τῆς λέξεως navadja takodje onu κατ' ἐναλλαγὴν, kod koje se razlikuje osam vrsta kao: ἐτερογενές, ἐτεράριθμον, ἐτερόπτωτον, ἐτεροσχημάτιστον, ἐτερόχρονον, ἐτεροπρόσωπον, ἀποστροφὴ προσώπου, ἀντιστροφή. Zamjenu u pogledu na namještanje rieči u izrekah, koju Gerber k enalagi računa, Phoebammon (i s drugimi starimi gramaticima) kao posebnu vrstu sintaktičnih figura pod imenom μετὰθεσις navadja. Osim metatese on ima još ove tri vrste sintaktičnih figura: κατὰ ἔνδειαν, κατὰ πλεονασμόν, κατὰ ἐναλλαγὴν. Mi smo prve dvie vrste njegove sa metatesom uzeli skupa pod jedan dio. Ps. Plut. (de vita Hom. §. 30) pod enalagom razumie to, što Phoebammon metatesom zove, a njegovu analagu naziva ἀλλοίωσις (§. 41), kod koje se razlikuje zamjena spola, broja, padeža, stepena komparacije, načina, vremena, roda glagolskoga, osobâ, predloga, prislova, veznika. Zonaeus (περὶ σχημ. Rhet. Gr. Sp. Vol. III. pag. 168) veli, da je ἀλλοίωσις i ἐναλλαγή jednoga te istoga značenja. Drugi stari pisci tu figuru još drugčie zovu, kao n. pr. Quintilian: *immutatio* ἐτέρωσις itd. Mi ćemo u glavnom sliediti Gerbera, kako je on te pojave koji amo idu razredio. Dakle se razlikuje:

1. Antimerija (ἀντιμέρεια).

Pod tim imenom razumie se zamjena (enalaga) raznih vrstâ rieči među sobom. Steph. Thesaur. (ed. Paris) veli: Ἀντιμέρεια, ἢ, Partis unius pro alia positio: nomen est figurae apud grammaticos, ut τόξων εὔ ειδὼς volunt dictum per ἀντιμέρειαν, quasi diceretur τόξων εἰδήμων, posita parte una orationis pro alia, sc. participio pronomine. – Scribitur etiam Ἀντιμερία. (Cf. Gerber, I, 515.)

a) Samostavnik kaže se mjesto pridavnika u atributu i predikatu. V. Jagić (Pabirci po cvieću našega nar. pjesništva u programu kr. gimn. u Zagrebu 1861, str. 18) veli, da na pr. nesretan znači njem. unglücklich, a nesretnik der Unglückliche, t. j. da „Grci i Niemci substantiviraju adjektiv spolnikom, a mi nastavkom. U pjesmah to biva i ondje gdje bi po strogih pravilih imao uz samostavnik stojati prost pridavnik. Čineć to, biva izraz živahniji, što posve dolikuje slogu pjesničkomu“. Za tim navadja mnogo liepih i raznih primjera. Takvi samostavnici obično su načinjeni od pridavnika i participia:

Daruj mene sužnja *nevoljnika*. V. 3, 22.

Te pripali *bojnicu* lubardu. V. 2, 77.

Odmetnu se *odmetnica* Mara. V. 1, 656.

Dok je našla guju *otrovnicu*. V. 1, 302.

Sušna magla i *sušnica* munja. V. 3, 30.
 Al ga sreće *vjerenica* ljuba. V. 2, 6.
 Kod nje stavi pticu *zloglasnicu*. V. 2, 17.
 I daj mene sablju *postalicu*. V. 2, 52.
 Kad dodjoše k vodi *čobanici*. V. 3, 38.
 I donosi *crveniku* vino. V. 2, 32.
 To začula *zelenika* jabuka. V. 1, 619.
 I deseta *crljenka* jabuka. V. 1, 725.
 Imam jadna braca *ustaoca*. V. 3, 38.
 O junačiću *crnoočiću*. V. 1, 143.
 Napiše se vode *blatušine*. V. 1, 99.
 Da pijemo *rujevinu* vino. V. 1, 724.
 Dade braći puške *talijanke*. V. 3, 41.
 Te narante ribe *primorkinje*. V. 3, 51.
 Na nju mi je našetala bila vila *planinkinja*. M. 3, 18.
 Ne boje se *slovinkinje* vile. M. Č. 40.
 No se *pusnik* k zemlji uvijaše. V. 2, 89.
 Odbjegla je *žalosnica* caru pod šator. V. 1, 470.
 Simeune jedan *nahodniče*. V. 2, 14.
 Al' je ženska strana *strašivica*. V. 2, 44.
 Jer je moja majka *domišljanka*. V. 1, 770.
 Nametkinja kućna *razmetkinja*. V. 1, 766.
 Milica je Lazu *sudjenica*. V. 2, 32.
 Posad nikad biti ne možemo
Umirnici niti *uvjernici*. O. 7.

b) Samostavnik govori se mješte zaimena. Taj pojav opominje na mladja-han razvitak govora, i kao takav dolikuje narodnoj poesiji. To biva: α) kod zaimena prve osobe:

O Stevane, moje čedo drago!
 A šta će ti *baba* (t. j. *ja*) učiniti? V. 3, 7.
 A on reče ljubi Andjeliji:
 Sad će njega *Vilip* (t. j. *ja*) uvatiti. V. 2, 59.

Progovara Vuča dženerale:
 Sad ćeš vidjet' dok se *starac* (t. j. *ja*) krene. V. 2, 42.
 Sestra bratu riječ progovara:
 Eto *sestre* (t. j. *mene*) na tanke čardake. V. 2, 40.
 Pa se ud'ri rukom po koljenu:
 „Avaj *Vučē* (t. j. *mene*), dom te ne vidio! V. 3, 37.
 Kćeri moja, lijepa Andjuša!
 Što si *majci* (t. j. *meni*) tako nevesela? V. 3, 28.

β) Samostavnik govori se mjesto zaimena treće osobe:

Na studen se kamen naslonila,
 Na *kamenu* (mješte: na *njem*) grozne suze lije. V. 2, 7,
 Dijete su suze propanule,
 Pa *dijete* (m. *ono*) majci govorilo. V. 2, 8.
 Ne može mu kalpak oboriti
 A kamo li raniti *junaka* (m. *ga*). V. 3, 56.
 Kako pade zmija na zemljicu,
 Jednak *zmija* (m. *ona*) u duvar odmile. V. 2, 12.
 Daj ti nama tvoje muško čedo,
 Da zakoljem' tvoje muško čedo (m. *ga*). V. 2, 3.

γ) Kada dva predloga pripadaju jednomu istomu samostavniku, onda se onaj samostavnik kaže samo kod prvoga predloga, a kod drugoga kaže se zaimem, na pr.:

Po Gackome i okolo *njega*. M. Č. 25.

To je običan način govora, a u pjesmah rado se i kod drugoga predloga samostavnik govori:

Do Morave i oko *Morave*. V. 4, 46.
 Po mejdanu i oko *mejdana*. O. 219.
 On pokupi stotinu konjika
 Po Mostaru i okolo *grada*. V. 4, 57.

c) Pridavnik kao predikativan dodatak (ili dopunjujući predikat) govori se kadkad mješte prislova:

Na siniji izpletana guja,
Povisoka (mješte: *povisoko*) glavu uzdignula. V. 2, 66.

Dobri (m. *dobro*) došli kićeni svatovi! V. 1, 29.

Česte (m. *često*) knjige idu za knjigama. V. 2, 84.

Dobar doša' k nama, pope Djuče! V. 5, str. 496.

d) Obratno govori se kadkad prislov mjesto pridavnika:

Jesu l' *zdravo* (m. *zdravi*) ovce i čobani? V. 3, 47.

Svi svatovi *šemno* i *veselo*,

A ti jesi teško neveseo. V. 3, 72.

Vešto kurvić nišandžija beše. V. 3, 61.

U obraz si *sjetno neveselo*. V. 89.

2. Enalaga ili zamjena spola (ἐτερογενές).

Više puta se kaže jedan gramatički spol, gdje bi se drugi očekivao. Izraz ἐτερογενές ima osim spomenutoga Phoebammona takodje kod nekih drugih starih pisaca; Anonymus (ed. Eckstein) zove taj pojav *immutatio generis*, Lesbonax (περὶ σχημ. ed. Valcken p. 116) σχῆμα εὐβοεικόν. (Cf. Gerber. I, 531.)

a) Kadkad razum protiv gramatične dosljednosti udešava oblik koje rieči prema prirodnomu spolu. Taj se pojav sada obično zove *constructio ad sensum*, Vossius (de arte gramm. 1. VII, 3) ima za to izraz σύνεσις, a Gregor. Cor. (p. 30) veli: πρὸς τὸ σημανόμενον (Cf. Gerb. I, 568.) Na pr.:

Dobro *doš'o* mladjano Bugarče! V. 2, 29.

Aoh mene, prva srećo moja!

Dok mi bješe, *dobar* li bijaše. V. 1, 328.

A kad ala alu pojahala (t. j. Marko Šarca),

Fatio se polja prilipskoga V. 2, 40.

A kad vidje Ture Hercegovče,

Na Marka je konja nagonilo, –

Da hi njemu oči *izvadio*. V. 4, 2.

Što je mlado vlašče uz kočije, –

On ne ima brade ni brkova. V. 3, 24.

b) Često se djelovanjem uobraženja samovoljno mienja oznaka spola, te se govori: α) mužki spol mješte ženskoga:

Tade me je proklinjala majka:

Zaludu se udavala *sinko*! V. 2, 4.

Već ustreli pod prstenom devojku.
 Dadoše mi *tog' bolnika* da lečim, V. 1, 481.
 No mu majka tader besjedila – –
 On poslušā *roditelja* svoga. V. 2, 8.
 O ti Mare, *vjerni družē*, vjerna ti bješe! V. 1, 43.

β) Srednji spol govori se mješte mužkoga i ženskoga:

Otud ide *ludo mlado*
 Ludo mlado neženjeno. V. 1, 453.
 A bog pusti tešku bolezanju,
 Te pomori i *staro* i *mlado*,
 I rastavi i *milo* i *drago*,
 Što ostalo, *to* se pokajalo. V. 2, 1.
 Odnesoše i majku i ćercu,
 Ukopaše *jedno* do *drugoga*. H. 37.
 Jesi l' bio *mlado neženjeno*? V. 1, 634.
 A vi *staro* i *nejako* boga molite. H. 347.

c) Često oblik po analogiji drugih rieči odlučuje u spolu. Da kod rieči mužkoga spola na *a* atribut u višebroju oblik ženskoga spola prima, to se čuje i u običnom govoru, na pr.: Vatra i voda *dobre* su sluge ali zli gospodari. Posl. Ali u jednobroju taj pojav smatramo samo poetičnim:

Zdravo da si *kneževa* vojvoda. V. 2, 47.
 Mož' li znati delije *neznana*? V. 2, 51.
Kakva j' *krasna* Kaica vojvodo! V. 2, 81.
 A sluga im *jedna* vino služi. V. 2, 44.
 A majka mu diva ugledala
 U pećinu *divsku* starešinu. V. 2, 8.

d) Kad je u izreci jedan subjekt mužkoga a drugi ženskoga spola, onda se zajednički predikat po koji put slaže sa subjektom ženskoga spola, makar i bliže mužkomu subjektu bio:

Ubila te bog i božja vjera! O. 7.
 A namjera i bog *nanijela*. O. 104.
 Ako bi ti bog i sreća *dala*. V. 1, 89.
 Uporedi prema tomu:

Nebi li nam bog i sreća *dao*. V. 3, 46.

e) Predikat ravna se kadkad u spolu po aposiciji:

Moj Damjane, moje jarko sunce!

L'jepo ti me bješe *obasjalo*. V. 1, 595.

J'o Nedane, moje jarko sunce!

Rano ti mi ti beše *izišlo*. V. 2, 16.

3. Enalaga (zamjena) u broju (ἐτεράριθμον).

Pseudo-Rufinian (Rhet. lat. min. Halm) naziva takve pojave: *figura per numeros*, ut si quis dicat: *populus locuti sunt*. (Cf. Gerber. I, 534.)

a) I tu kao što kod spola biva *constructio ad sensum*, kada se kod kolektivnoga imena, koje kao jedan pojam u jednobroju stoji, sva individua kao pojedina predstavljaju te predikat u višebroju dobivaju. Nekoji od takvih primjera već su u običaj prešli. Na pr.:

Dobro *došli* moja djeco draga! V. 2, 34.

Jer *su*, reče, vlašad ljuta. M. Č. 1.

Navalite mobo moja. V. 1, 249.

Gospoda se *jesu* zavadila. V. 2, 34.

Sva gospoda ustade na noge,
Pa se caru časno *pokloniše*. V. 2, 28.

Sve je turska sila presilila,
I sve donje selo *opališe*. V. 4, 18.

Oj družino, moja braćo draga!
Ispadnite na drum na busiju. V. 2, 16.

Stan'te mojih do trideset druga. V. 3, 43.

Uporedi: *Sjedi* ondje tri alaj' Turaka. V. 3, 47.

Mnogo zrna gomilu *načine*. Posl.

Otidoše svak' na svoju stranu. V. 2, 21.

Uporedi: Nek svatovi svaki kući *ide*. V. 2, 89.

Prolećeše jato golubova. V. 3, 3.

b) Po koji put stoji particip perfekta aktivnoga odnoseći se na dvobroj i sam u dvobroju, što je doduše logično, ali više poetično nego obično:

U tom *došla* tri Turčina mlada. V. 3, 7.

Već to *bila* dva brata rođena. V. 2, 5.
 Grad *gradila* tri brata rođena. V. 2, 26.
 Sedamdeset i četiri prosca,
 Što su sestri doslen *dohodila*. V. 2, 40.

Drugi slučajevi, kako se jednobroj zamjenjuje višebrojem i obratno, nalaze se kod sinekdohe pod c. i d.

4. Antiptosa (ἀντίπρωσις).

Zamjenu u padežih Phoebammon zove ἑτερόπρωτον, Pseudo-Plutarchus (§. 48) ἀλλοίωσις περὶ τὰς πτώσεις, a obično zovu je ἀντίπρωσις, tako Eustathius (ad Il. v. 197), Servius (ad Virg. Aen. 1, 120), Acron (ad Hor. ep. 5, 50) i drugi; Schol. ad Aesch. Promo 3: ἀντιπρωτικόν. (Cf. Gerber. I, 537 ec.)

Gdje je kakav padež izumro, te ga ostali padeži zamjenjuju, kao kod nas ablativ, koji se genitivom zamjenjuje, tu dakako ne valja govoriti o antiptosi, jer je takva zamjena postala obična. Često se i postojeći padeži, takodje padeži s predlozi medju sobom zamjenjuju, ali tako da je i jedan i drugi način običan. Na pr.:

Kome me mladu ostavljaš? V. 1, 125.
 Uporedi: *Na kom* mladu mene ostavljaš? V. 1, 295.
Nek zloradu srce puca. V. 1, 427.
 Uporedi: *U junaku* srce prepuknulo. V. 2, 25. –
 Majka Maru *jutro več*e kara. V. 1, 551.
 Uporedi: Druga kuka *jutrom* i *večerom*. V. 1, 597. –
 Puštio si mene *veresijom*. V. 2, 44.
 Uporedi: Nek me pusti iz tavnice klete
 A na vjeru i *na veresiju*. V. 2, 65. –
 Kiša pada *kapljicama*, a napada *lokvicama*. Posl.
 Uporedi: *Na bregove* voda ustanula,
 A udara voda *na valove*. Vuk, srb. riečn. val.

Takvih i njim sličnih primjera moglo bi se mnogo navesti, ali budući su oba načina obična, ne može se ni tu govoriti o antiptosi. Nego oni slučajevi mogu se pod tu figuru računati, gdje se po običnom gramatičnom pravilu očividno kakav drugi padež očekuje, premda je više puta i tu teško strogo razlikovati. Mi ćemo po gdje koje slučajeve dodavati, koji se ne protive doduše

gramatičnomu pravilu, ali ipak više poetičnom načinu govora pripadaju.

a. Nominativ stoji: α) mješte vokativa i ondje, gdje za vokativ posebni oblik ima:

Oj boga ti neznan dobar *junak*! V. 3, 28.

Tako mi boga, *carević*! V. 1, 746.

β) Gdje bi se po običnom načinu genetiv očekivao, nalazi se kadkad nominativ:

(Zvat ću) od Falema maloga dizdara,
Mali porast, plećih širokijeh. V. 3, 37.

Tu se može nominativ tumačiti elipsom glagola biti. –

Ljeljenko im uz koljeno šeta,
Na ramenu paun *pero zlatno*,
A na drugo slavuj *grlo jasno*. V. 1, 379.

Drugi nominativ je tu prednjemu kao aposicija koordiniran, mješte da mu je kao atribut u genetivu subordiniran.

Moja kokoš belo perje piliče zvodila. Valj. 310.

A pokraj nji trideset putaca,
Svako mu je od po litru zlata,
A pod grlom *litra i po zlata*. V. 3, 81.

Ruke su joj od bisera,
Kose su joj *suvo zlato*. H. 213.

γ) Mjesto akusativa stoji nominativ, na pr.:

Čedo rodi mlada Vukomanka,
Čedo rodi, i baš *muška glava*. V. 1, 758.

Žena bila srca junačkoga,
Te pokopa do devet sinova,
Sve u redu *jedan* do drugoga. H. 16.

Svaki dever svojoj snai daje
Po jedinu crvenu jabuku,
A menika tudjin divljakinju,
Ozgo žuta, a u sredi *ljuta*. V. 1, 574.

Sobet čini care u Kruševcu,
Sve vojvode na sobet dozvaio,
Stavlja redom jednog do drugoga:

U začelju *slavni car Lazare*,
 A do sebe od Konjica Ivka, –
 Do Miloša braću Miličinu:
Mladi Petar i mladi Nikola,
 A najmladji *nejaki Momire*, –
 A do Jova Petra Braničevca,
 A do Petra *ostala gospoda*. V. 2, 36.

U tih primjerih mogao bi se od česti nominativ elipsom glagola *biti* razjasniti. –

Med njimi je cvala i visoko zrasla,
 Kû ću imenovat: *roža tulipana*. Jačk. 15.

U ovom zadnjem primjeru izražen je nominativom upravni neodvisan naziv, t. j. njim se stvar po imenu kaže. (Cf. Daničić. Srb. sintaksa I, str. 411.)

δ) Nominativ stoji mješte lokativa, na pr.:

Ono brdo ponajviše!
 Tu je crkva sagradjena. H. 341.
 Jedan majdan u Kopaoniku,
 Drugi majdan *Rudnička planina*. V. 2, 36.

Prvi je primjer anakolutija; u drugom je ono, što bi imao biti lokativ, subjektom.

b. Vokativ stoji: α) mješte nominativa, Miklosich (Syntax pag. 370) veli: Der vocativ vertritt den nominativ, wobei darauf aufmerksam zu machen ist, dass es nicht angeht, sich auf das Bedürfniss des Metrums zu berufen, da diesem Bedürfnisse auch andere casus gerecht wären, dass vielmehr darauf hingewiesen werden muss, dass die an- und zurufsform zur bezeichnung des grammatischen subjects angewandt wird. – Taj pojav opominje na grčke oblike u Omera, kao na pr.: ἱππότη Νέστωρ, μητίετα Ζεός, νεφεληγερέτα Ζεός. Takav vokativ u pjesmah ne stoji samo kao subjekt nego i kao aposicija i predikat. Na pr.:

Rano rani *đakone Stevane*. V. 2, 3.
 Dva se brata vrlo milovala:
 Beg *Milane* i beg *Dragutine*. V. 2, 10.
 A *Vide* je krasan *prijatelju*. V. 3, 78.
 Na tvoje me ime prevario,
 Ne kaže se *Golotrbe Ivo*. V. 3, 18.

Stari svate da si pred svatove. V. 2, 89.

On je tebi bogom *pobratime*. V. 3, 53.

β) Predikat stoji kadkad u vokativu, gdje bi i instrumental biti mogao, na pr.:

„Provrć' ću se jagnjičicom.“

„A ja starac mrki *vuče*,

Pa ću doći u livadu.“ V. 1, 603.

Ti li si se *care* učinio? V. 3, 49.

Djevojke me vragom zovu,

A nevjeste: *vragolome*. V. 1, 693.

(Uporedi ovaj zadnji primjer sa zadnjim primjerom nominativa, koji mješte akusativa stoji.)

c. **Genetiv** stoji u pjesmah: α) više puta u značenju posesivnom, gdje po običnom načinu govora biva posesivan pridavnik, na pr.:

Pita njega ljuba *Radoice*. V. 1, 739.

Božja pomoć, *Kopčića* robinjo! V. 1, 635.

Mrkonjića i kalpak i perje. V. 3, 61.

Brže ide dvoru *Ljubovića*. V. 1, 636.

Pod tananu *Smiljanića* kulu. V. 3, 24.

Pa odoše na beden *Stalaća*. V. 2, 84.

Takvi primjeri više se nalaze u pjesmah nego u običnom govoru, ali se ne moraju pod figuru antiptosu računati, jer se on ne protive gramatičkomu pravilu. (Uporedi i Daničićevu sintaksu str. 11 itd.).

β) U genetivu riječ pokazuje tvar, od koje je što načinjeno. Takav genetiv bez predloga nalazi se u našem jeziku samo u pjesmah i to većinom s dodatim mu pridavnikom. (Cf. Miklosich, Syntax p. 462. Daničić, srb. sint. str. 51.) Na primjer:

I na travi *ibrišima* serdžaza. V. 1, 536.

Koren joj je od suvoga zlata,

Grane su joj *drobnoga bisera* V. 1, 353.

Druga sovra od srebra čistoga,

Treća sovra *drva šimširova*. V. 2, 19.

Na vojvodi kalpak *svile bele*. V. 2, 81.

Vugrin Janko darova joj kolajnu *suha zlata*. M. 14, 6.

A na konju bojno sedlo *roga jelena*,
A za sedlom mala uzda *zuba zmijina*. Kovč. 50.

γ) Genetiv (partitivan – cf. Miklosich, Synt. p. 492) stoji kod prelaznih glagola, koji kako osjećanje znače. Takav genetiv nalazi se kod nas osobito u pjesmah mješte akusativa.

Čuvaj *Ruže* kako *svoje glave*. B. 1, 54.
Čuvaj, care, ti *gospodstva tvoga*. V. 2, 29.
Pazi mene *drage sestre moje*. V. 2, 96.
To je Marko poslušao *majke*. V. 2, 72.
Vidjoh *čuda* prije nevidjena. H. 120.
Ugledala *udovice crne*. H. 309.
Znaš li Marko *vode* ja *mehane*? V. 2, 68.
Pozna konjic *svoje gospodjice*. H. 145.

δ) Genetiv mješte akusativa stoji sličnim načinom i u ovakih primjerih:

A ja jadona *majke* želim. V. 1, 270.
Uporedi: Ko *rat* želi, kod kuće ga imao. Posl. –
Čeka kao ozebao *sunca*. Posl.
Uporedi: Grujo osta na bijeloj kuli
Čekajući *pašu Brdjanina*. V. 3, 5. –
Da djegodje *bolje službe* tražim. V. 2, 29.
Pita majka *Damjanove ljube*. V. 2, 43.
Ma ću pitat' *mile moje majke*. V. 1, 342.
Da mu traži *lijepe djevojke*. H. 25.

Miklošić (Synt. p. 490) veli: „Bei den verba des verlangens, suchens, bit-tens, erwartens, liebens, wollens u. s. w. und bei den damit zusammenhan-genden nomina steht der part. genetiv. im russischen bezeichnet der gen. das streben etwas zu erreichen, während der acc. anzeigt, dass das angestrebte erreicht ist, dieser steht daher bei den verba pft.“ – (Cf. Mikl. Synt. p. 487.)

ε) Kod glagola povratnih, složenih s predlogom *na*, stoji partitivan genetiv, na pr.:

Da s' napijem *studene vodice*. V. 2, 93.

Takav je genetiv sasvim običan; ali je neobičan gen. u istom smislu kod povratnih glagola bez onoga predloga:

Mladosti se mladovali. V. 1, 216.

A često se *sunca* ogrijao. V. 2, 44.

Te se muče *mukah žestokijeh*. V. 2, 4.

Takav glagol može se i u prelaznom značenju (t. j. bez povratn. zaimena *se*) s genetivom naći:

I muči ga *mukah* pred Turcima. V. 2, 2.

Uporedi: Pa ga muči *mukom* 'svakojakim'. V. 2, 18.

Češće se takav genetiv nalazi kod glagola aktivnih, koji su složeni s predlogom *na*, i to opet ponajviše u pjesmah, mješte instrumentalala:

Da j' naraniš *leba bijeloga*

I napojiš *vina crvenoga*. V. 2, 60.

Uporedi: Te naran'te ribe primorkinje

Lijepijem hajdučkim mesom. V. 3, 51.

Napoji ih *vinom crvenijem*. V. 2, 31. –

Tripot ga je *zobi* nazobio

I tripot ga napojio *vina*. V. 2, 82.

Ja ću tebe napitati *brašna svakojakoga*,

Još ću te napojiti od godine *ladna vina*. M. 20, 46.

U istom značenju stoji genetiv kod pasivnih glagola:

Pod njom sveta postelja *svakog* 'cveća' nastrta. V. 1, 209.

U budžaku koža bivoljača

Zalivena *latinskijskih rušpi*. V. 3, 64.

ζ) Miklošić (Synt. 355) dokazuje, da je glagol *biti* imao izprva prelazno značenje. On veli, da iz negativnih izreka, kao na pr. *sestre nije doma*, treba zaključiti, da se je nekad afirmativno kazivalo: *sestru je doma*. K tomu možemo dodati, da to mnijenje potvrđuju i ovaki primjeri kao: *strah me je*, *stid me je*, itd., u kojih je nominativ predikatom, a akusativ objektom glagola *biti*. Dalje veli Miklošić na spomenutom mjestu: „In den affirmativen existenzialsätzen kann das nomen, welches die sache bezeichnet, im accusativ stehen; meist steht es jedoch im nominativ, an dessen stelle der genetiv treten kann, der als ein partitiver aufzufassen ist. Na pr.:

Mene će biti, a *vas* biti ne će. Ob. 85.

Dok je *boga* i *dobrijskih prijatelja*. Posl. 64.

Na glavi mu *fesa pletenoga*. V. 4, 56.

Još na vuku kapa od samura, – –

Na lisici *lijepa djerdana*. V. 1, 712.

Dok je *mene* i na meni *glave*. V. 2, 94.

Dok je *mene Kraljevića Marka*,

I *mojega vidovita Šarca*,

I *mojega šestopera zlatna*. V. 2, 39.

Dok je *ljudi* i dok je *Kosova*. V. 2, 45.

Dok je *sunca* i dok je *mjeseca*. V. 2, 34.

Daničić (sint. str. 90) veli, da u takvih primjerih „mesto pravoga dēla uzima se trajanje duže ili kraće celoga.“ –

η) Ako i nije riedak genitiv kod poricanja, kad on uz neprelazne i povratne glagole mješte nominativa stoji, ipak se čini, da su više poetični ovaki primjeri:

Djeticā se doma ne desilo. V. 3, 35.

Ne će s' Marku *qroba* opojati. V. 2, 40

Ne uteče *druga nikakvoga*. V. 3, 13.

Ne dohodi *lovca* ni *trgovca*. O. 155.

Niti puče *puške* ni *lubarde*. V. 2, 95.

Daničić, Miklošić i više drugih smatraju takav genitiv kao partitivan. Miklošić (Synt. p. 498) veli: „Die partition hat ihren grund in der kraft der negation, inden die durch das verbum ausgedrückte thätigkeit vom ganzen und von jedem, selbst dem kleinsten theile desselben negiert wird. – – Nach Malecki 308. hat dieser genit. seinen grund darin, dass die im affirmativen satze auf den acc. übergehende thätigkeit im negativen Satze von demselben abgelenkt wird.“ – Po jednom i drugom shvaćanju toga genetiva možemo računati pod fig. antiptosu ovake primjere:

A medju njih Vlaha ne bijaše,

No *jednoga* Uskok-Radoice. V. 4, 60.

Ne ću druge nego *moje Mare*. H. 196.

Ne ćeš izić' ni iznijet' glave,

A kamo li izvesti *djevojke*. V. 2, 29.

A jadima u stavila ladju,

Niko ne mož' da otisne *ladje*. V. 1, 729.

δ) Kao što u negativnih izrekah bez subjekta tako kadkad i u afirmativnih mjesto nominativa genitiv nalazimo kod glagola pasivnoga značenja, na pr.:

Može li se naći *Crnogorca*,
 Ko će poći gore do Banjanah. O. 53.
 Onada se *boja* zadjenulo,
 Ubiše se prahom i olovom. V. 4, 17.
 Je li *gr'ote* i je li *sramote*
 Začulo se od nastanja sv'jeta. Vuk. Rječn. nastanje.
 I maslo je začina, ali mu se hoće *načina*. Posl.

Miklošić (Synt. 363) i Daničić (sint. 93) smatraju takav genitiv kao partitivan.

ι) U pjesmah biva, da nežive stvari mužkoga spola po načinu živih imaju oblik genetiva mješte akusativa, Značenje genetiva se tu više ne osjeća, nego se takve stvari tim u red živih stavljaju. Veliki broj takvih primjera pokazuje, da to ne biva zbog mjerila. Na pr.:

Da ja vidim *beloga Budima*. V. 1, 614.
 Vi uzmite *moga mača*. V. 1, 461.
 Sa pojasa povadi *handžara pozlaćenoga*. M. 11, 29.

Da se kod takvoga genetiva ne osjeća više značenje genetiva, vidi se iz ovakih primjera:

Tmovo mu poharaše *grada*. V. 2, 75.
 Pravo ide u Sofiju *grada*. V. 3, 6.
 Sjede Miloš sitnu knjigu pisat
 U *Prilipa* u *bijela grada*. V. 2, 42.
 Prisloni (barjak) uz *gospodskog dvora*. V. 2, 47.
 Pa išeta pred *šatora svilna*. V. 2, 81.

Isti pojav biva kadkad kod pridavnika mužkoga spola u jednobroju, kad takav pridavnik stoji sam bez samostavnika:

Oba mača od jednog' kovača,
 Ti izberi *koga* tebi drago,
 Uzmi *boljeg'*, ostavi *gorega*. V. 3, 70.
 I sastavi tridest konopaca,
 I zasuka po dva u *jednoga*. V. 2, 8.

Majko moja, tri (sam) v'jenca savila, ...
 Jedan, majko, milu bratu mome,
Drugoga sam niz vodu pustila,
 A treći sam sebe ostavila. V. 1, 332.

I u višebroju kadkad pridavnici stojeći bez samostavnika imaju oblik genetiva mjesto akusativa bez obzira na to, da li što živo ili neživo izražavaju:

Te povata *svijeh* u planini. V. 3, 46.
 Pa vas može s konjem pregaziti
 I *grdnijeh* djeko ostaviti. V. 2, 40.

d. Dativ stoji: α) mjesto lokativa. Miklošić (Synt. p. 579) veli: „Der dativ bezeichnet – – im serbischen auch den ort der ruhe.“ Na primjer:

Jesi vidil *Carigradu* moga mlada Svilojevića? M. 4, 3.
 Čula jesam a vidila nisam
 Amo doli *Sinju kamenomu*
 Za nekakva Sinjanin-Gavrana. B. 1, 43.
 A kad Luko *Novom selu* bio. O. 367.
 Kad su bili *belom manastiru*. V. 3, 45.
 Kad su bili *Senju bijelomu*. V. 3, 28.
 Kad su bili *kraljevu šatoru*. V. 2, 34.
 Kad su bili *dvoru djevojačkom*. V. 1, 719.
 Kad je bio *pobratimu svome*,
 On dozivlje svoga pobratima: V. 2, 78.
 Oni sjede danas *Gori Crnoj*. V. 5, 5.

Takav dativ stoji po koji put, kad se mjesto zamieni vremenom, na pr.:

Je li i sad *životu*, a da su ga izgubili? M. 4, 4.
 Našli su ga *jutru* na sokaku. V. 2, 40.
 Našli su ga *jutru* u erdjeli. V. 2, 40.

β) Kad se mjesto mirnoga stanja kaže micanje, onda se može dativom kazati predmet, kod kojega je onomu micanju kraj. Mnogi primjeri, koji amo idu, sasvim su obični, ali ima i takvih, koji se obično u pjesmah nalaze mješte kakvoga predloga s dotičnim padežem. Na pr.:

Izidite *polju širokome*. V. 3, 3.
 Uporedi: Ode Dojčin *u polje široko*. V. 2, 78. –

Ukopa je *zemlji* do pojasa. V. 3, 7.

Uporedi: Carevo blago zatomiše

I u *crnu zemlju* zakopaše. V. 2, 36. –

Sinju mi *moru* magla zapade. V. 1, 560.

Odvede ga *vrhu* na planinu. V. 3, 74.

Glednu Musa *brdu* i *oblaku*. V. 2, 67.

Zemlji pade vojvoda Kaica, V. 2, 81.

Bojna koplja *zemlji* položiše. V. 2, 81.

Darivaše, *polju* izpratiše,

Na djemije *vodi* naturiše. V. 2, 89.

Mrtav beže *zemlji* leže. H. 278.

γ) Dativ pripadanja nalazi se vrlo često u našem jeziku, ali ima i tu mnogo primjera, koji su više poetični. O tom dativu veli Miklošić (Synt. p. 605): „Der dativ bezeichnet das verhältniss der zugehörigkeit, das auch durch den genitiv oder durch ein adjectiv ausgedrückt wird. wie der entsprechende genitiv, so gehört auch dieser dativ nicht zum verbum, und dadurch zum ganzen satze, sondern zu dem nomen, dessen attribut er bildet. in manchen fällen ist es zweifelhaft, ob der dativ zum verbum oder zum nomen gezogen werden soll. völlige gleichheit der bedeutung beider ausdrucksweisen ist nicht anzunehmen.“ – Na strani 611 veli: „Die verwendung des dat. zur bezeichnung der zugehörigkeit findet auch in andern sprachen statt. griech. nach dem $\sigma\chi\eta\mu\alpha\kappa\omicron\lambda\omicron\phi\acute{\omega}\nu\iota\omicron\nu$. $\chi\alpha\lambda\iota\nu\acute{o}\varsigma\tau\tilde{\omega}\iota\pi\pi\omega$. ή κεφαλή τῷ ἀνθρώπῳ ec. (Cf. Gerber. I, 538.) – Na primjer:

Božja t' pomoć, četi arambaša! V. 3, 61.

O Ilija, *Brdskoj zemlji* glavo! V. 2, 89.

Ne ume Jane *kući* razloga,

Kući razloga, *selu* zakona. V. 1, 702.

Dje se varaš *Marku* rad' junaštva. V. 2, 40.

Kakvu *njemu* staru majku kažu. V. 1, 727.

Ne gledaj *im* skuta ni rukava,

Već *im* gledaj hoda i pogleda. V. 1, 516.

Pa se primi *konju* uz koljeno,

Pa se zavi *sedlu* na jabuku. V. 2, 12.

Ne čudim se patki potkovanoj,

Nit' *vukovoj* kapi od samura,

Ni *medjedu* zelenoj dolami,
 Ni *pijevcu* kovčali čakširam;
 Već se čudim *zecu* dimijama. V. 1, 712.
 Kad li *mu* je ranam bolje bilo. V. 3, 80.
 Plaćajte *mi* slugi melemašče. V. 2, 72.
 Kad *mu* vidim *mukademu* rese. V. 1, 337.
 To začule *begu* sluge. V. 1, 461.
 Ne govore *bogu* po zakonu,
 Već govore *caru* po hateru. V. 2, 19.
 Sjedi mlada *kuli* na pendžeru. V. 2, 14.
 Te *avliji* otvorio vrata. V. 3, 53.
 I fata se *boru* za ogranke. V. 1, 342.
 Naš'o sam te *moru* pod obalom. V. 2, 15.
 Uzrasla je *moru* na izvoru
 I sazrela *suncu* na istoku. V. 1, 727.
 Rasti jelo *nebu* u visine. V. 1, 614.
 Kad mu došli *dvoru* na poglede. V. 1, 760.
 Kad je bio *dvoru* na pomolu. V. 2, 9.
 Ja ne gledam *tavnoj noći* doba,
 Nit' moj konjic *mutnoj vodi* broda. V. 1, 612.
 Vidje zeta *jutru* na uranku. V. 2, 44.

δ) *Dativus commodi* nalazi se kadkad u pjesmah mješte običnijega akusativa s predlogom *za*:

Ja mi ga sam, sestrice, vjerio i oženio,
 Neg' mi ne moj sestrice, *darovima* se bojati. M. 18, 6.
 Ja se *gradu* ne bojim *Žabljaku*,
 Dok su na njem topi ognjevit. O. 490.
 Uporedi: Ja se bojim *za mojega sina*. V. 1, 345. –
 Učini se bez nevolje bona;
 A kad dodje dijete Jovane,
 On se hoće *majci* prepanuti. V. 2, 8.

e. Akusativ stoji: α) mješte razliĉnih padeŹa, kad se vanjski objekt spaja s onakimi glagoli, kojih radnja obiĉno ne prelazi na takav objekt. Na pr.:

Vezoh zlato po bijelu platnu. V. 3, 21.

Uporedi: *Zlatom veze sve po čistoj svili.* V. 2, 82. –

Puni zlato po bijelu platnu. H. 321.

Cv'jeće mi kiti u kite. V. 39.

Vino služi Vaistina sluga. V. 2, 47.

Uporedi: *Pa ga sluge rujnim vinom služe.* V. 1, 752.

Uporedi: *Vino pije Novak i Radivoj,*

Služi njima dijete Gruica. V. 3, 2. –

Te ih jesu paše milovale,

I veziri dobro darivali,

Sve kalpake i čelenke zlatne. V. 3, 36.

Uporedi: *Dariva ga zlaćenom košuljom.* V. 3, 78. –

No al' čuješ, ali i ne čuješ

U Prizrenu u bijelu gradu

Poglavicu Leku kapetana? V. 2, 40.

Uporedi: *Mrtav da je, a za novce da čuje, skočio bi.* Posl. –

Jesi l' čuo latinsko primorje,

U primorju rišćanske Kotare

I u njima Janković-Stojana? V. 3, 21.

A što pitaš Arapove dvore,

Što i pitaš, ostali mu pusti! V. 2, 69.

Uporedi: *Žalosno ga za vilaet pita.* V. 2, 97. –

Ovde nama kažu momu neudatu. V. 1, 161.

Uporedi: *Kaži brati i za drugo blago.* V. 3, 64. –

U Ivana lepu sestru kažu. V. 1, 721.

I u Leke čudno čudo kažu. V. 2, 40.

β) Vanjski objekt u pjesmama kadkad stoji u akusativu kod neprelaznih glagola, mješte da stoji s kakvim predlogom i dotičnim padežem, na pr.:

Plače Batrić Živka Djurovića. O. 503.

Uporedi: *Ko za svijetom plače, bez očiju ostaje.* –

Brata kuka, ovako govori. H. 25.

Udovice cvile zaručnike. Juk. 434.

Gdino majke jadikuju sine. Juk. 330.

Murica, Dravica, gliboka vodica,
 Nemrem *te leteti*, ne znam *te plavati*. Valj. 295.
 Moja raca *blato tanca*. Valj. 310.
 Jer ćemo *te svi odustanuti*. V. 1, 583.
 Dje *odusta majku tvoju*. Ob. 163.
 Uporedi: *Odustati od istine*. Dosit. basn. 442. –
 Svi svatovi *konje odsjedoše*. H. 75.
 Uporedi: *Odsednuvši s konja*. Prip. 17.
 ili: On *odsjede od konja* dorina. V. 2, 94. –
 Lijep ti *vas dar dopade*. V. 1, 116.
 Uporedi: Da mu sablja *Turkom* ne *dopadne*. V. 2, 74. –
 Mene evo svašta ovdje *zapalo*. Kovč. 65.
 Uporedi: *Zapalo ti* u vijeku tvome,
 Da obiraš tri srpske vojvode. V. 2, 40.
 Tu red *Jakšu kapetana dodje*,
 Da on konak svatovima *dava*. Pjev. 101.
 Uporedi: Evo *meni tužnoj* redak *dodje*. V. 2, 69. –
Odbigla ga majka i ljubovca. V. 1, 748.
Odbeže nas Ljutica Bogdane. V. 2, 76.
 Uporedi: Ne će ona *nijednomu* od nas na nogama *odbjeći*. Prip. 131.

y) Kad u izrekah bez subjekta glagol *biti* s kakvim samostavnikom kao predikatom stoji, onda takav predikat može imati vanjski objekt u akusativu pored sebe. Sasvim obični su ovaki primjeri:

Prepade se, *sramota ga bilo*. V. 3, 27.
 Dvije *te volje*, kao *kadiju* leću zobat'. Posl.

Mješte takvoga akusativa govori se i dativ:

Volja ti je, care, *besjediti*, V. 2, 52.

Manje običan čini se ovaj primjer:

A kakva je, *tri je jada bila!* V. 2, 40.

Uporedi: *Sad su meni dvoji troji jadi*. V. 1.

Kao što glagol *biti* nalazi se i glagol *stajati* kao predikat s kakvim samostavnikom, kod kojega se nalazi kadkad akusativ mješte običnijega genetiva, na pr.:

Sta ju cika kao zmije ljute. V. 2, 6.

Stoji cika malo i veliko. O. 237.

Kad je glagol *imati* neprelaznoga značenja, onda obično uz njega stoji genitiv, n. pr.:

Dje je sreća tu je i nesreća,
Dje nesreća tu i *sreće ima*. V. 2, 74.

Često kod toga glagola, pošto je postao neprelaznim, i nominativ stoji, na pr.:

I u buhe *žuč ima*. Posl.
Tamo *ima gora Romanija*. V. 3, 2.
Nemoj kazat' Pivljaninu Baju,
Da na meni *panc'jeri imaju*. V. 3, 70.

Kadkad taj glagol i u tom značenju ima akusativ uz sebe, t. j. kad znači toliko kao *biti*, na pr.:

Više mora *ima vodicu*; i tuj *ima vrulu*; i tuj *ima varnicu*. Miklošić (Synt. p. 356).

Kao što uz predikat izražen samostavnikom pored glagola *biti* akusativ stoji, tako se akusativ kao objekt nalazi kadkad uz rieč *žao* mješte običnijega genetiva (Cf. Miklošić. Synt. 368). Na pr.:

Ža' mi bješe viteze junake. Mikl. Synt. 368.
Ža' Hotašu bilo Crnogorce. O. 39.
Žali je mu snahin vienac bilo
Nego glavu svog' sina Andrije. P. Petr. Vijen. 51.

δ) Miklošić (Synt. p. 390) veli: „Der sing. acc. der ein mass bezeichnenden substantiva erhält die geltung eines unabänderlichen wortes und vertritt den nominativ anderer sprachen. attribut und praedicat stehen demgemäss im neutrum. ob bei dieser den slavischen sprachen eigenthümlichen ausdrucksweise von dem acc. der existenzialsätze ausgegangen wurde oder von der anwendung des acc. auf die frage wie viel? darüber kann gestritten werden.“ –

Prvo mnijenje potvrđuju, čini se, ovaki primjeri:

Sam je cv'jetak *stotinu* dukatah. B. 1, 53.
Dokle dnevi *polovinu* bilo. V. 5, 67.
I *hiljadu* bješe ranjenoga. V. 5, 137.
Begovo je *polovicu* Duvna. Juk. 71.

Imaše mu *stotinu* godina. O. 207.

C'jena mu je *hiljadu* cekinah. Juk. 159.

Mješte akusativa u takvih primjerih nalazi se i nominativ, što se može iz uporedjivanja ovakih primjera vidjeti:

Sve to gleda Piviću Mijate

I njegovih *hiljadu* svatovah. Juk. 347.

I ručaše *hiljadu* svatova. Mikl. Synt. 391.

Uporedi: I prati ga *stotina* Latina. V. 2, 89. –

Polovinu nestalo mu drusta. V. 3, 36.

Sakupi se *stotinu* svatova. Mikl. S. 391.

Uporedi: Pogibe ti *hiljada* svatova. V. 2, 56. –

Nije prošlo ni *nedjelju* dana. V. 1, 651.

Uporedi: A ne bješe ni *nedjelja* dana. V. 1, 289. –

Još ne bješe noći *polovinu*. H. 13.

Uporedi: Dokle dodje, *pola* noći prodje. V. 1, 318.

Rieči *pola* i *sila* često kao nesklanjane rieči i onda u nominativu stoje, kad bi se akusativ ili kakav predlog s dotičnim padežem očekivao, na pr.:

Nakovnja je *pola* presjekao. V. 2, 67.

Pola koplja u zemlju zagnao,

A *pola* se odlomilo bilo. V. 2, 78.

Kad je bilo oko *pola* dana. V. 1, 253.

No kad bjehu na *pola* planine. V. 3, 46.

Kolik' jagnje od *pola* godine. V. 2, 87.

Uporedi prema tomu: Čekaću te *polu* od sahata. V. 3, 18.

Te se vidi do *polu* svatova. V. 2, 56. –

Jer si tako *sila* vidjela krasote. Radičević, 1, 10.

Uporedi: Madžurana govorila: *silu* mene naberite. V. 1, 256.

Akusativ mjere nalazi se kadkad, gdje bi mogao biti predlog *za* s akusativom, na pr.:

Tavnov'o sam u Zadru bijelu,

Os'jek'o se *hiljadu* dukata. V. 3, 22.

Dukat uze ljeba bijeloga,
Drugi dukat vina i rakije
Treći dukat svake djakonije. V. 2, 21.

Uporedi: Kupio gaće *za marjaš*, a popio *forintu* alvaluka. Posl.

Akusativ mjere može se kod različnih predloga naći bez obzira na to, koji bi padež zbog predloga imao doći, na pr.:

Svako pero po od *litru* zlata. V. 3, 21.
 Od *dan* do *dan* nedjelicu dana. V. 2, 74.
 Brže bolje do *nedelju* dana. B. 2, 155.
 Iz *tri puta* se mluk učiniše, O. 473.
 Te se vidi do *polu* svatova. V. 2, 56.
 Ja ću junak sa *stotinu* druga. Juk. 74.
 Po s *tri koplja* u visinu skače. V. 2, 38.

Uporedi prema tomu ovake primjere, gdje se padež ravna po predlogu:

Ova svadba do *mjeseca* dana. V. 3, 33.
 Vrlo mlado od *meseca* dana. V. 2, 26.
 Odskočilo sunce s *koplja*. Vuk. Rječn. koplje.

f. Instrumental stoji: α) mjesto lokativa.

A kad bio *poljem* izpod grada. V. 2, 40.
 Kad su bili *poljem širokijem*. V. 3, 21.
 Kad bješe *gorom zelenom*. V. 1, 421.
 Nije, pobro, daždic *Kosovijem*. V. 3, 30.
 Te sretite *poljem* gospodara. V. 2, 89.
 Ma kad bjehu, moj Bože, *planinome zelenome*. M. 27. 31.

Miklošić (Synt 685) za takve primjere kaže: „(Der instrumental bezeichnet) den ort der ruhe mit dem nebengedanken der verbreitung über denselben.“ U istom smislu i Daničić (sint. 554).

Nalik na gornje primjere je i ovaj:

U riječi, *kojom* obje bjaha,
 Pogledala na daleko mlada. V. 1, 642.
 Uporedi: U riječi, *u kojoj* bijahu,
 Al' se treće otvorile ovce. V. 4, 60.

β) Kod nekih sada transitivnih glagola nalazi se instrumental izražavajući sredstvo, kojim se kakva radnja, osobito micanje, izvadj. Takav instrumental, kao stariji i u poesiji običniji padež, sve više u običnom govoru ustupa mjesto akusativu. Na pr.:

Sabljom manu, odsječe mu glavu. V. 2, 31.

Uporedi: *Manu sablju* od Prilipa Marko. V. 2, 57. –

Zeman dodje, da *sv'jetom prom'jenim*. V. 2, 74.

Uporedi: Već ne žalim *svijet prom'jeniti*. V. 3, 31 (1823). –

Ne čudim se sjeveru, koji *morem muti*. H. 49.

Uporedi: Rogom *vodu mućaše*. V. 1, 199. –

Ko l' bekrija, *naginje čutur*om. V. 2, 89.

Nožem vrže Nikolić Tomašu

Te pos'ječe bega Ljubovića. O. 72.

Ljuljnu Marko *teškom topuzinom*. V. 2, 42.

Pak *poteže pernim buzdovanom*. V. 2, 37.

Miklošić (Synt. 695) veli za takve primjere: „Diese fügung, die weniger durch den einfluss anderer sprachen, als durch fortschreitende abstraction immer mehr eingeschränkt wird, scheint aus der ursprünglich intransitiven bedeutung dieser verba entsprungen zu sein.“ – Više puta se takvim glagolom dodaje povratno zaim *se*, te oni u povratnom značenju imaju instrumental uza se mješte sada običnijega akusativa uz aktivnu formu glagolsku. Na pr.:

Baciću se *zlaćenom jabukom*. V. 2, 15.

Uporedi: Bacala Toda *jabuku*. V. 1, 394. –

On se meće *gloginjom*, a devojka *trnjinom*. V. 1, 487.

Uporedi: Mladi momci *kamen meću*. V. 1, 463. –

U šetnji se *zborom* zadjedoše. O. 387.

Uporedi: Zadjesti *kavgu, govor, boj*. Vuk Rječn. zadjesti. –

Poteže se buzdovanom Marko. V. 2, 38.

Janjičare ć' u topove zbijat',

Bacaću se njima na Maltiju. V. 3, 16.

γ) Ono, što se kao unutarnji objekt obično akusativom izražava, kaže se kadkad i instrumentalom, na pr.:

Kada vrba *groždjem* rodi,
Suvi javor *jabukama*. Posl.

Uporedi: Višnjičica *rod* rodila. V. 1, 5139. –

Skokom skaču. Juk. 88. Uporedi: *Skok* skakahu. 0.441. –

Oni bježe *bjegom* bez obzira. Juk. 340.

Uporedi: *Bjegu* ti mi bjegaše. M. 16, 24. –

Ono reče, *suzama* prosula. V. 2, 13.

Uporedi: Stade Turčin *suze* prosipati. V. rječn. prosipati.

δ) Da predikat u našem jeziku često stoji u instrumentalu, to uči slovnica. Premda je takav instrumental u običnom govoru sasvim običan, ipak se njime pjesnički jezik osobito odlikuje, na pr.:

Stvoriću se *zmijom* šestokrilo. V. 2, 85.

Uporedi: Devojka odmah djipi, stvori se *paunica*, Prip. 20.

ili: Ja ću s' stvorit *u bela leptira*. V. 1, 485. –

Da bismo se *solju* prometnuli,
N e bismo im ručak osolili. O. 34.

Uporedi: Svi mi da se *u so* prometnemo,
Ne bi Turkom ručka osolili. V. 2, 50. –

Metnuću te do sebe *vezirom*. V. 2, 77.

Uporedi: Da ga metne veljega *vezira*. V. 3, 13.

ili: Medju ćoravim ko ima jedno oko među ga *za cara*. Posl.

I tako zvani proleptičan predikat nalazi se u instrumentalu, na pr.:

Tvoja Pavlovica *starom* postarala, ...
Mlada Pavlovica *mladom* s' pomladila. Jačk. 159.

Uporedi: On je baci na mermer-avliju,
Mrtva tužna na avliju pade. V. 2, 10.

To isto važi o predikativnom, dodatku, na pr.:

Devom mila, a *nevom* gnjila. Posl.
Robom ikad, a *grobom* nikad. Posl.
Kad je mili domom došal,
Tad je milu *snahum* našal. Jačk. 82.

g. Razni padež i s predlozi zamjenjuju se jedan drugim. Na pr.:

Kod njih došla sveta deva Marija. V. 1, 202.

Uporedi: *A ti bane danas k meni dodje.* V. 2, 44. –

Kad prodjoše svati mimo dvora. V. 3, 80.

Uporedi: *Prodjoh dragoj mimo dvor.* V. 1, 391. –

U nju su ti b'jele ruke grada vrijedne. V. 1, 72.

Uporedi: *U ratara crne ruke a bijela pogača.* Posl. –

Već on gleda s onu stranu Save. V. 1, 441.

Uporedi: *S druge strane mjesec prosi.* V. 1, 229. –

S onu stranu te vode Bojane,

S onu stranu turska leže vojska. V. 1, 751.

Uporedi: *S one strane Morave beo čador razapet.* V. 1, 578. –

Bijesnoga vuka počeraše

Su njegove sive sokolove. V. 4, 8.

Mješte: s njegovimi s. sokolovi. –

Igra li mu pred dvor kolo. V. 1, 11.

Mješte: igra li pred dvorom. –

Kad su bili na to sinje more. V. 1, 722.

Mješte: kad su bili na tom s moru. –

Da joj druge u svu zemlju nije. V. 2, 40.

Mješte: u svoj zemlji. –

Kada budeš u taštine dvore. V. 1, 6.

Al' ti nije u volju večera? V. 3, 73.

Uporedi: *Al' ti nije gospodar po volji?* V. 3, 28. –

Je l' ti u ćud moja Andja seka? V. 3, 28.

Uporedi: *Al' ti nije po ćudi djevojka?* V. 2, 89. –

Da sinovcu budeš u nevolju. V. 3, 20.

Uporedi: *Oni će ti biti u nevolji.* V. 2, 79. –

Kad su bili u najveće piće. Pjev. 108.

Uporedi: *U piću su teške pijanice.* V. 2, 29. –

U vino ih sanak prevario. V. 2, 11.

Uporedi: *I u vinu ćeif zadobiše.* V. 3, 3. –

U knjigu je vezir besjedio. O. 31.

Mješte: u knjizi je besjedio. –

A kad došli *u Zaluti malo*j. O. 2.

Uporedi: Kada, more, *u Udbinju dodje*š. V. 3, 21. –

Ta *od Šarca* boljeg' konja nema,

Nit' *nada mnom* boljega junaka. V. 2, 74. –

Donese ga junak *pod šatorom*. V. 4, 2.

Mješte: donese ga *pod šator*. –

Tumačenje tih pojava spada u slovnicu; ovdje samo toliko budi rečeno, da se svi takvi pojavi osnivaju na subjektivnom smatranju smjera radnje ili stanja i upravo za to spadaju pod figuru antiptosu. Na pr.: *Kada dodjemo na sudu* (V. 1, 214) imalo bi se po običnom načinu kazati na pitanje *kamo: kada dodjemo na sud*. A govornik po svome subjektivnom smatranju uzima onaj kašnji momenat, kad je već radnji učinjen kraj, pa kaže na pitanje *gdje: kada dodjemo na sudu*. Obratno u primjeru: *Da si brže na vašu Cetinu* (V. 3, 24) misli se u bivanju primicanje k stvari, dakle se uzima na pitanje *kamo* momenat micanja prije mirnoga bivanja mješte samoga mirnoga bivanja na pitanje *gdje*. Sličnim načinom mogu se svi gornji primjeri razjasniti.

5. Enalaga u osobah (ἑτεροπρόσωπον).

Više puta gramatične osobe jedna drugu zamjenjuju. Takvu zamjenu Phoebammon navadja pod imenom ἑτεροπρόσωπον i ἀποστροφή, Pseudo-Plut. (§ 57): κατὰ πρόσωπα μεταβολή, smatrajući apostrofu kao jednu, vrstu od nje, Donatus (III, 2, 3): *soloecismus per personas*, Longinus (de subl. s. 26): τῶν προσώπων ἀντιμετάθεσις. (Cf. Gerber I, 548.)

a) Mjesto prve osobe govori se: α) druga, na pr.:

Onda on zamislivši se malo reče sam sebi: E lijo, sad *si* dolijala.
Posl. 79.

Tako se i u ovoj alegoriji prva osoba zamjenjuje drugom:

Uhvati je (t. j. Andjeliju) Tale budalina,
Pa je baci za se na kulaša,
Pa pobježe preko polja š njome,
A popjeva tanko glasovito:
Siv sokole, dje *si* doletio,
Da *hoćeš* li zdravo izletiti
I iznijet tiku prepelicu? V. 3, 35.

β) Mjesto prve osobe kaže se više puta treća, kad prva osoba o sebi ne

govori zaimenom *ja* nego kakvom drugom riečju, na pr.:

Ovo *nije* Strahiniću bane,
 No ja jesam carevi delija. V. 2, 44.
 Sama misli i sama govori:
 Šta će ova sinja kukavica (t. j. *ja*)! V. 2, 98.

Ovamo idu takodje primjeri navedeni pod antimerijom *b, α*. Osobiti način te figure biva onda, kad govornik rieči drugoga navadjajući u upravnom govoru mješte zaimena prve osobe zaima treće osobe izgovara, da se ono, što on govori, ne bi primienilo njemu. Taj način govora nazvali bismo *eufemističnim*. Na pr.:

A četiri krivo svedočiše:
 „Jeste, care, bog i *njina* (t. j. *naša*) duša!“ V. 2, 30.
 Udari se rukom po koljenu:
 „Jao *njemu* (t. j. *meni*) do boga miloga!“ V. 3, 24.
 Ona žali sva tri pobratima:
 „Aoh *njojzi* (t. j. *meni*) do tri pobratima!“ V. 1, 558.
 Pa je toke rukam' ustavljao:
 „Stan'te toke, ostale *mu* puste!“ V. 3, 23.
 A tu turska dva srdara kažu:
 „Čujte Turci, *njemu* (t. j. *moja*) braćo draga!“ O. 417.
 Tade reče bego Mušoviću:
 A da bi *ga* (t. j. *me*) ne rodila majka,
 No kobila, koja konja moga!“ V. 4, 41.
 Do groba: „Jao *njoj*!“ a od groba: „Ko je moj?“ Posl.

b) Mješte druge osobe govori se: α) prva osoba višebroja, kad onaj, koji drugomu govori, o radnji drugoga tako govori, kao da i sam u tom učestvuje i sudjeluje, premda toga ne čini:

Sanak Jovu govoraše:
 Hodi Jovo u bešiku,
 Da se sank *naspravamo*,
 I u jutru *podranimo*,
 I vodice *donešemo*,
 Našu majku odmienimo. V. 1, 273.

β) Mjesto druge osobe govori se treća osim drugih slučajeva onda, kad govornik one osobe, kojoj govori, ili ne vidi ili ne poznaje, premda je ona

pred njim, na pr.:

Pa govori lijepa djevojka:
Ko *su* braća Dinjar-Banjanina,
Hajte amo na tavnička vrata. V. 2, 88.

Al' eto ti od paše dželata
Baš na vrata tavnici prokletej,
Pak dozivlje Liješa vojvodu:
Ko *je* ovdje Liješ od Pipera?
Nek *izidje* pred tavnicu kletu.
Uporedi dalje na istom mjestu:
Opet dželat sa tavnice više,
Te dozivlje Vuksana vojvodu:
Izidj' amo Vuksan' od Rovaca. V. 4, 4.

c) Mjesto treće osobe govori se: α) prva, na pr.:

Što *mi* je s svijetom, to *mi* je s cvijetom. Posl.
Ako se ne *nakusasm*o, ne *naqrebosm*o se. Posl.
Uporedi: Ako se kusom ne *nakusa*, jezikom se ne *naliza*. Posl.

Takve obće izreke ne važe samo o pojedincu nego o svakom, za to u njih ima mjesta trećoj osobi.

β) U takvih obćih izrekah često se govori druga osoba mjesto treće:

Što *ti* bog da, niko *ti* ne ugrabi. Posl.
Ne *niči*, dje *te* ne siju. Posl.
Uporedi: Dje se *ko* ne *sije*, neka ne *niče*. Posl.

Druga osoba se često mjesto treće govori, kad govornik (ili pjevač) pripoviedajući i slušaoca u svoj govor pomieša, na pr.:

Da *ti* se je nagledati, *druž*e!
Ka' se momci grabe na oružje.
A šta ću *ti* duljit lakrdiju... O. 64.
Uporedi: Da je *kome* pogledati bilo,
Kad udari u katane Marko
Kao soko medju golubove. V. 2, 42.

Govornik više puta progovara oblikom druge osobe na onu (udaljenu) osobu, o kojoj u govoru svome pripovieda:

Mladić došavši u carev dvor – šta ćeš da vidi?
Navrvlješe okolo njega bog zna koliko jagnjića. Prip. 127.

Amo ide takodje tako zvani istoričan imperativ; i tu govornik kao u pred-
njem primjeru progovara na onu osobu, o kojoj pripovieda, izazivajući je na
onu radnju, koju ona osoba istom vrši:

Dijete spopadne bukvu, pa *povuci* tamo, *povuci* amo, ali ne može
da je iščupa. Prip. 1.

U oči udara, što se ne nalazi takvih primjera u naših narodnih pjesmah.
I *apostrofa* osniva se na zamjeni treće osobe drugom.

d) Gdje se obično nikakva osoba ne kaže kod tako zvanih neosobnih gla-
gola, dodaje se kadkad izvjestan subjekt; mi bi ga po analogiji unutarnjega
objekta nazvali *unutarnjim subjektom*, jer se i on u samoj glagolskoj radnji
sastoji. Na pr.:

Onda se je jemu *senja zasenjala*. Valj. 300.

Grom zagrmi na svetoga Savu. O. 261.

Kad u jutru *Jutro osvanulo*. V. 2, 62.

6. Enalaga u vremenih (ἐτερόχρονov)

I vremena rado se zamjenjuju jedno drugim. Takvu zamjenu naziva Phoe-
bammon ἐτερόχρονov, Pseudo-Plut. (§ 54): ἐξ ἀλλήλων τῶν χρόνων,
Donatus (III, 2, 3): *soloecismus per tempora*, Diomedes (p. 449): *temporum
immutatio*. (Cf. Gerber. I, 551.)

a) U neodvisnih izrekah često se oblik jednoga vremena drugim zamjenju-
je, rjedje to biva u odvisnih izrekah.

α) Aorist govori se mješte futura, kad se buduća radnja predstavlja tako
izvjestna, kao da je već prošla (Cf. Mikl. Synt. 787):

Pa idite dvoru bijelome,

A ja *odoh* Smederevu gradu. V. 2, 83.

Kuvaj meni bijele kolače,

A ja *odoh* kovati djogina. V. 3, 22.

Nemoj ljubo dokazat' Sekuli,

Ja na stanak u Kosovo *podjoh*. V. 3, 30.

Ne *ljubih* ti pasa medju oči,

Da bih znao, da bih poginuo. V. 3, 70.

„Vrat’ se natrag mila snaho, karaću ga ja“. –
 „Il’ ti karat’, il’ ne karat’, ne *vratih* se ja“. V. 1, 402.

Mlad Ali-beg momkom odgovara:
 Ne *prodjoh* se barjaktar-djevojke,
 Da biste me svi odustanuli. V. 1, 383.

β) U istom smislu nalazi se perfekt mjeste futura:

Jaši vranca, bježi u Kotare,
 Oboje *smo izgubili* glave. V. 3, 21.
 Ajde vranče, živ te bog ubio!
 Vidiš, da *sam izgubio* glavu. V. 2, 77.

Aorist i perfekt na izmjenice stoje mjesto futura u ovome primjeru:

Vuk Mališi riječ besjedio:
 Hajde tamo Mališa srdaru,
 Ako tebe *utekoše* Turci,
 Ti *si* jutros u jad *udario*;
 Ako li ti *izgiboše* Turci,
 Ela javi ovce uz planinu. V. 4, 54.

γ) Imperfekt nalazi se po koji put mjesto presensa:

No mi doved’ vranca, konja moga,
 E *ćah* sići u Brda kamena. V. 4, 47.
 Još kaduna bratu se moljaše,
 Da napiše listak b’jele knjige,
 Da je šalje Imoskom kadiji:
 Djevojka te l’jepo *pozdravljaše*,
 A u knjizi l’jepo te *moljaše*. V. 3, 80.

δ) Pluskvamperfekt stoji mjesto aorista:

Kad to začu mlada Kandosija,
 Svoje lice *zaklonila bila*. V. 2i 28.
 Kad to začu četedžija Tale,
 On družini *bio govorio*. V. 3, 47.
 Što se Jovan bio zatjecao,
 To je Jovan *bio satvorio*. V. 3, 43.

ε) Futur se kaže mjesto aorista. Kad je govornik (t. j. pjevač) u mislih prisutan kod one radnje, koju istom spominje, onda mu je druga, koja iza te

sliedi, u budućnosti, te je kao takvu budućim vremenom izražava:

A svekrva, da je bog ubije!
 Ne vjerova, i *zakukati će*. H. 18.
 No ne veli Turčin: ako bog da,
 Mili bože ni *dati* mu ne *ćeš*! O. 382.

Kadkad se govornik u mislih stavlja u vrijeme prije kakve već prošle radnje, te ju kao buduću oblikom budućega vremena izražava, a za tim u jedanput u običan način pripovijedanja prelazi:

Ja *ću* moga otca *prosit*,
 On *će* meni *doslobodit*
 V gornje zemlje putovati.
 Kad *sam* junak tamo *došal*,
 Počeli me zastavljati. Jačk. 49.
 Bog mi daj dočekat sobote večera,
Ću se *pojt* pogledat, ča mi mila dela.
 Kad *sam* tamo *došal*, mila je srdita;
 Ča sam kasno došal, govorit nî htîla. Jačk. 55.

ζ) Futur eksaktan nalazi se kadkad mjesto perfekta:

Ako bog da i sreća donese,
 Te s' ne *bude* junak *oženio*,
 Ja *ću* mlada baš za njega poći. V. 3, 72.
 Nut' ti boru, moja mila majko!
 Da me *budeš* za Ivana *dala*,
 Sad bi ono moji svati bili. V. 1, 342.
 Pošlji meni moga brata djordu,
 Daću t' za nju lipo dugovanje,
 Štono bi ti i za brata dao,
 Da mi g' *budeš* živa *ostavio*. V. 3, 86.

η) Presens mjesto futura stoji u ovakih primjerih:

Ne l' se sinoć nama zaklinjaše,
 Da ne *staneš* kod tudjina kono? V. 1, 8.
 Devojka se klela, cveće da ne *nosi*. V. 1, 457.

θ) Futur stoji mjesto presensa:

U ruci joj fenjer i svijeća,
Ona gleda dobroga junaka,
Hoće l' biti Janković Stojane. V. 3, 22.

b) U primjerih, koji ovdje sliede, stoji takodje jedno vrijeme mjesto drugoga, ako se gleda na onu sadašnjost u kojoj govornik govori; ali u našem jeziku ravna se kadkad vrijeme odvisne izreke prema vremenu glavne tako, da u odvisnoj izreci nalazimo:

α) presens, ako se radnja te izreke u isto vrijeme sbiva, kad i radnja glavne izreke, bez obzira na to, u koje vrijeme radnja glavne izreke spada. Na pr.:

Još kad jadni nabasali Turci
N a onoga Mandušića Vuka,
Koji *nema* nijednoga druga. V. 3, 35.
Ode roblje, kud *je* kome drago. V. 4, 29.
Odkud *biju* Arnauti ljuti,
Odonud mi dod'jaše topovi. V. 3, 8.
Dvoje su se zamilili mladi
U proleće, kad im *cveta* cveće. V. 1, 343.

* * *

Kazaću ti, kad *sam* za mejdana. V. 2, 67.
Ta znaće se njino razbojište,
Dok *je* Cera i Vidojevice. V. 4, 27.
Kad *vidim*, onda ću i vjerovati. Posl.
Tvoja će majka većma plakati,
Kad tvoje druge na vođu podju,
A lepe Ruže na vodi *nema*. V. 1, 42.
Ko nas godje *vidi* od Turaka,
Svak' će mislit', njima indat *ide*. V. 4, 28.
Britku ću mu sablju zatopiti,
Da se ne *da* izvadit iz kora. V. 2, 25.

Obratno može se i glavna radnja presensom izraziti, ako se u isto vrijeme s odvisnom radnjom događa, bez obzira na vrijeme odvisne izreke, na pr.:

Kad dopade bratu u busiju,
Al' na bratu glave *nejma*. V. 2, 10.

β) Radnja odvisne izreke kaže se kadkad prošlim vremenom, kad se događa prije glavne radnje, bila ta u ma kojem vremenu, na pr.:

Ako *zapeh* str'jele moje,
Ustr'jeliću tebe, Janko. V. 1, 266.

Zmaj sokolu poručuje:
Ako *puštih* živa ognja,
Gn'jezdo ću ti opaliti. V. 1, 664.

* * *

Ja ću onda pašu pogubiti,
A vi svaki svoga pogubite,
Pa hajdete na bijelu kulu,
Da vidite, što *j'* od paše *bilo*. V. 3, 5.
Er ako me *ugledaše* ti carevi janičari,
Tu je meni glavu moju izgubiti. M. 29, 11.

I tu biva obratno, da se glavna radnja prošlim vremenom izražava, kad se prije odvisne događja, bez obzira na vrijeme odvisne radnje:

Ak' ostaneš care u ćeliji,
Onda *si* se grija *ostajao*. V. 2, 19.

γ) Radnja odvisne izreke kaže se kadkad budućim vremenom, kad se ona događja poslie glavne, bez obzira na to, u koje vrijeme glavna radnja spada, na pr.:

Dade za nj'ga tri tovara blaga
I tri konja, što *će* *nosit'* blago. V. 3, 2.
Pa otide u Klisuru, –
Kud *će* *proći* Grčiću Manojlo. V. 3, 6.
Stade Luko razredjivat' vojsku,
Kud' *će* koji *ud'rit'* poglavara. V. 4, 33.

Glavna radnja izražava se kadkad budućim vremenom, kad se ona poslie odvisne događja, ne obzirući se na vrijeme odvisne radnje:

Čijeg' Tale zarobio roba,
N'jedan glave *iznijeti* ne *će*. V. 3, 35.
Kad pozaspal Turčin, onda *će* *dojt* Marko. Jačk. 136.

c) Trajna i trenutna radnja zamjenjuju se kadkad jedna drugom. α) Trajna radnja kaže se, gdje bi se trenutna očekivala:

Odma ga je Osman *poznavao*. H. 17.

Te donesi onu čašu zlatnu,
 Štono sam je skoro *kupovao*. V. 2, 22.
 Da ja znadem kad ćeš na Doljane,
 Ja bih mlada sanduk *prodavala*,
 Te bih tebe konja *kupovala*. H. 196.

γ) Trenutna se radnja kaže, gdje bi se očekivala trajna:

Vojno mi je pijanica:
 Noćom *ode*, noćom *dodje*,
 Sa mnom mladom ne govori. V. I, 667.
 U Indiji teško bezakonje: –
 Kum svog' kuma na sudove ćera, –
 I *dovede* lažljive svedoke,
 I *oglobi* kuma vjenčanoga. V. 2, 1.

7. Enalaga načina (ἐτεροσχημάτιστον).

Načini mogu se medju sobom jedan drugim zamjenjivati, a i oblikom vremena, infinitiva i participa može se način zamjenjivati. Takvu zamjenu zove Phoebammon ἐτεροσχημάτιστον računajući ovamo i zamjenu opredieljenoga glagola participom, to isto čini Pseudo-Plutarch (§ 58) navadjajući i zamjenu opredieljenoga glagola infinitivom (§ 53). Donatus (III, 2, 3) zove tu zamjenu: *soloecismus per modos verborum*. (Cf. Gerber. I, 554.) Gerber (I, 556) veli: „In der That sind Tempusformen auch geeignet, modale Verhältnisse auszudrücken. „Das *wird* etwas zu bedeuten haben“ ist modal; „Wenn die Feinde uns bemerkten, so *waren* wir verloren“ ist modal; und so mag wohl die Sprache überhaupt die Modusformen von Anfang an im Gebrauch nicht mit hinlänglicher Bestimmtheit von den festeren Tempusformen unterschieden haben“.

U našem jeziku osnivaju se osim indikativa svi načini na enalagi t. j. na zamjenjivanju. Imperativ izražava se optativom. Onaj oblik, koji sada važi kao imperativ, bio je nekad optativ, koje značenje on više puta i sad još ima, na pr.:

Karaj je majko, ne *karaj*;
Udri je majko, ne *udri*;
 Ona je moja te moja. V. 601.

Mješte: *Karala* je ti, ne *karala* itd.

Kamo veter z vejom, tamo junak z verom.
 Ne *daj* bog mu dobra, nit pri cirkvi groba,
Suši mu se telo kak vu leto seno,

Pokaj mu se glava na sto drobne tala,
Suši mu se srce na makovo zrnce. Valj, 299.

Mješte: Ne dao mu b. d. – sušilo mu se telo itd.

Naš pogodbeni način (kondicional ili potencial) nije ništa drugo nego indikativ prošloga vremena t. j. aorist glagola biti složen s participom perfekta; optativ zamjenjuje se sada obično participom perfekta aktivnog. Izprva imao je kondicional značenje optativa i potencijala (uporedi: Miklošić. Synt. p. 807 ec.). Značenje optativa ima kondicional kadkad i u današnjem govoru, na pr.:

Dva mi djula na djerdjev padoše,
 Bog *bi dao*, da bi dobro bilo. V. 1, 345.

A crna mi zemlja omiljela;
 Bog *bi dao*, te bi dobro bilo. V. 3, 78.

A kad više u gosti mi doša',
 Da *bi* Bog *da*', mene ne našao. V. 3, 64.

Stani jure brzi konju, da *bi*, konju, *zaginiuo*! M. 1, 36.

S vremenom se je počeo pomoćni glagol u kondicionalu izpuštati, te sada sam particip ima značenje optativa, a podpun oblik kondicionala ima sada obično značenje potencijalno. Ono, što se grčkim konjunktivom kaže, nadoknadjuje se u našem jeziku ponajviše indikativom i riečcom *da*; često se i imperativ (upravo permisiv) sastoji iz indikativa s riečju *neka*. Ali sve je to sada u našem jeziku obično, kod tih pojava ne ćemo dakle dalje govoriti o *enalagi načina*, nego u ovakih slučajevih:

a) Indikativ govori se kadkad mješte participa perf. akt. u značenju optativa, na pr.:

Dodje čaša Hasan-agi Kuni,
 Nazdravi je u svoju družinu:
 Zdravi *ste* mi moja braćo draga! V. 3, 39.

Mješte: Zdravi mi bili!

Na muštuluk, braćo naša, dobro *ste došli*! V. 1, 75.

Pod carem je konja privatila:
 Car čestiti dobro *si došao*! V. 2, 30.

I on podje Milošu zlatnom čašom napijati:
 Zdrav *si* zete Milošu, u moje i tvoje zdravlje! M. 6. 123.

b) Indikativ govori se kadkad, gdje bi se kondicional očekivao, u ovakih primjerih:

Šćaše Gavran društvo prepanuti,
Al' mu ne da harambaša Limo. V. 3, 42.

Mješte: Gavran *bi* drusto *prepanuo*. – Uporedi prema tomu ovaj primjer:

Doista *bi* Marko *poginuo*,
Al' opazi Gluhac Mihailo. O. 372. –
To mu reče, bojno koplje pušti,
Od prve ga obraniti šćaše,
Bog pomože Strahiniću banu. V. 2, 44.
Opkoliše Duku zulumčara,
Sćahu njega živa uvatiti,
No se ne da Duka uvatiti. V. 2, 31.

c) Indikativ govori se mjesto imperativa i to: α) indikativ futura, na pr.:

Pobratime Roganović-Turo!
Razdvojićeš na četvoro vojsku,
Te opkoli cijele Rudine. V. 4, 7.

β) Indikativ presensa nalazi se kadkad mješte imperativa, n. pr.

Tad govori Jurišiću Janko:
Voljan *jesi* care na besjedi.

Uporedi: Voljan *budi* care govoriti. V. 2, 52.

γ) Indikativ perfekta s riečcom *da* stoji mješte imperativa:

Odmah *da si* na noge *skočio*,
Razvij barjak na bijelu kulu. V. 5, p. 318.

d) Particip perfekta aktivnoga u značenju optativa rado se govori asimilacijom u odvisnih izrekah, kad isti način i u glavnih izrekah ima, na pr.:

Pa je starac tiho govorio:
Kad *izišli* ključ i Dunava,
Simeun se grija *oprostio*. V. 2, 14.

Uporedi: Pa da ključ u more zabacim:

Kada ključ i mora *izadju*,
Onda ćeš se greka oprostiti. V. 2, 15. –
Moje t' oči više ne vidile!
A kad više u gosti mi *doš'o*,
Da bi bog da', mene ne našao! V. 3, 64.

Ak' *uzela* mila brata svoga,
Božja od vas ne ostalo traga! V. 2, 27.

Ko je Srbin i srpskoga roda,
A ne *doš'o* na boj na Kosovo,
Ne imao od srca poroda. V. 2, 47.

Što *nosili*, svijetlo vam bilo!
Što *rodili*, sve vam sveto bilo! V. 2, 23.

'Vako bilo svakoj družu,
Koja majke ne *slušala*! V. 1, 385.

Sretni bili, kud *odili*! V. 1, 216.

Čestit bio, kud *odio*!
Sretan bio, gdigod *bio*! V. 1, 220.

e) Imperfekt pomoćnoga glagola *biti* uz infinitiv nalazi se kao i particip perfekta akt. istoga glagola u značenju optativa. Miklošić (Synt. p. 786) veli: „Das imperfect einer bestimmten verbalform bezeichnet im bulg. das bedingte und entspricht dem conditionalis praet.“ – U primjerih, koji ovdje sliede, izražava se imperfektom želja o prošloj radnji, koja se je trebala dogoditi, ali se nije dogodila, na pr.:

„Daj mi grle jedno zrno.“
„Ne dam, grle, nijednoga;
Bješe brati, ma ne spati.“ V. 1, 672.

Uporedi: *Bio rvat'* na Kosovu. Posl. –

Ne *biše* ti, ljuba, ključarice *slušat*,
Neg ti *biše*, ljuba, sestricu *opitat*. Jačk. 176.

Uporedi: Ti ne *bio prodavati* kuma. V. 2, 6. –

Bješe mi ga *davati*, dokle mogah žvatati. Posl.
Ne ću zato Lazaru ni r'ječi progovoriti;
Bješe mu se *moliti* kako tvomu gospodaru. M. 6, 95.

Riedko se želja prošle radnje prostim participom perf. akt. bez pomoćnoga glagola izražava, na pr.:

Mislila sam od zla ne *mislila*! V. 3, 84.

f) Infinitiv nalazi se više puta mjesto opredijeljenoga glagola u smislu različnih načina. Tako stoji on: α) u smislu indikativa. U tom slučaju mogao bi se možda većinom razjasniti elipsom. Na pr.:

Ono su ti primorski hajduci,
 Sve *izginut*' jedno kod drugoga,
 Ne *će pobjeć*' jedan od drugoga,
 Ono su ti sve braća rodjena,
 Svi *izginut* jedan za drugoga,
 Ne *pobjeći* jedan od drugoga. V. 3, 24.

Blago onoj, koja će te ljubiti!
 Ja za tobom *čeznut*' i *uzdisat*',
 Sve plaćući tebe *spominjati*. H. 1.

Volim kuma neg' zlatna goluba:
 Golub *biti*, pa i *odletiti*,
 A ja s kumom rujno vino *piti*. V. 1, 98.

Osta rdja u košulji;
 Ni šta *prati*, ni *krpiti*,
 Ni o plotu *objesiti*. V. 1, 118.

Skupi mene draga s te madjarske vuze.
 Za me ti prosijo sto zlati cekinov.
 Rajši ti *brojiti* nego te *zgubiti*. Valj. 304.

β) Infinitiv govori se kadkad u smislu optativa izražavajući želju, na pr.:

Znati mi i kokotom orati. Posl.
Bit' mi brata željeti,
 Na glamnje mu ne sedjeti. Posl.
 Ili vuk ne *doći*, ili šušne ne *naći*. Posl.
 Al' besedi Srna barjaktare:
 Jali, more, moju (čelenku) ne *izneti*,
 Jali tvoju š njom na par *odneti*. V. 3, 87.

γ) Više puta takav infinitiv stoji u pogodbenom značenju, te se može uzeti u smislu kondicionala ili indikativa s riečcom *da*, n. pr.:

Ja ti ne ću iz tvog' dvora poći,
Znat' mi sidjet' tri bijela dana. H. 37.
 N o ću odit' put grada Pariza,
Bit' mi znati izgubiti glavu. V. 5, p. 57.
 Ali Bušić Stjepane ljubi svojom odgovara:
Znati mi se, ljubice, sa Kosova ne vratiti,
 Ja ti ne ću ostati od vojske kneza Lazara. M. 6, 41.

Ah *znat'* mi se neoprostit' sužnjice, ne dam tebe za
života moga t. j. da mi je znati da itd. Mikl. Synt. 860.

Uporedi:

I *da znam* još svim doć nesrećam na ruke,
Ne ću zled ni prirok da me se prijat mož'.
Pjesme Menčetića (Zagr. 1870) str. 407.

Uporedi i ovo:

Da bih znal dan i noć patit jad i muke,
N e ću zled ni prirok da me se prijat mož'. Menč. 178.

δ) Infinitiv stoji kadkad kod uzklika mjesto indikativa s riečcom *da*. (Cf. Mikl. Synt. 852; Krüger griech. Spr. 3. Aufl. § 55, 1, 6.) Ne našavši za sad u nar. pjesmah takvoga primjera, neka tu stoje ovi:

Šta, u crkvu *mi Turci uljesti!* Milutinović, Obilić, str. 80.

(Mješte: *mi da uljemo!*) –

Svim ti, bože, mi svi smrtni dužni!
I kom' s' više neg' ostalim dav'o, ...

Od njeg' više iskat' imaš pravo;
No čim igda *ja* ti s' *odužiti!* Milut. Ob. 23.

Uporedi u latinskom.

Mene incepto desistere victam! Verg. Aen. 1, 37.

Uporedi:

Tu ut unquam te corrigas! Cic. in Cat. 1, 9.

ε) U konsektivnih izrekah nalazi se kadkad infinitiv mješte opredjeljenoga glagola, na pr.:

A kakav bi bio starješina,
Te *suditi* jednom zemljom ravnom,
Pa se tebe sestra ne *bojati*. V. 2, 40.

I prije su veselja bivala, ...
Tvoga jada nidje nije bilo,
Da podigneš zemlju u svatove,
A daleko kosti *zanijeti*
Braći našoj preko mora sinja. V. 2, 89.

ζ) Ovamo još računamo infinitiv, koji se nalazi mjesto indikativa s riečcom *da* u ovakih finalnih izrekah:

Na to su nas i rodile majke,
Jal' *dobiti*, jali *poginuti*. V. 3, 41.

Pa što kome bog i sreća dade:
Ja *povratit'* šalu za sramotu,
Jali svoju *izgubiti* glavu. V. 3, 68.

η) Vanredni su primjeri kao ovaj:

Dobro nije moj brate Alile!
Dočekati: izginuti listom,
Nedočekat: zazor i sramota. V. 3, 24.

Mi to ovako razumiemo: Ako dočekamo, izginut ćemo; ako ne dočekamo, zazor je.

g) Particip perfekta pasivnoga stoji kadkad u značenju optativa izostaviv part. perfekta akt. pomoćnoga glagola *biti*:

Djurdjev danče, kad mi opet dodješ,
Kod matere mene da ne nadješ:
Jal' *udata*, jali *ukopata*;
Pre *udata*, nego *ukopata*! V. 1, 405.
T. j. bila jal' *udata*, jali *ukopata*.

8. Enalaga u rodu glagolskom.

Pseudo-Plutarch (§ 55) veli Καὶ διαθέσεις δὲ ἀναλλάσσονται ... καὶ τίθεται ἀντὶ ἐνεργητικῶν παθητικὰ ἢ μέσα ... καὶ τοῦναντίον τὸ ἐνεργητικὸν ἀντὶ τοῦ παθητικοῦ, t. j. rod glagolski zamjenjuje se tako, da mjesto aktiva stoji pasiv ili medij i obratno aktiv mjesto pasiva. Donat (III, 2, 3) naziva takvu zamjenu: *soloecismus per significationem*, Diomed (p. 400): *soloec. per qualitates verborum*. (Cf. Gerber. I, 561.)

Gerber (I, 561) veli: „Das Verbum zeigt die Form des Activs, wenn sein Subject als thätig erscheint, die des Mediums, wenn seine Thätigkeit sich ausserdem auf das Subject zurückrichtet .. Soll das Subject *nur* in dem Verhältniss erscheinen, dass es die Thätigkeit an sich erfährt, so wird dies durch die Form des Passivs ausgedrückt ... Da nun die Medialform nach einer Seite auch diese Bedeutung des Passivs an sich bezeichnet, so wurde dieses vielfach von jener vertreten.“

U našem jeziku izražavaju glagoli aktivnoga oblika s povratnim zaimenom se ono, što drugdje medij; takvi povratni glagoli u našem jeziku mogu imati sasvim obično i pasivno značenje. U pjesmah ima i ovakih primjera:

A meni se *preprosi* djevojka. V. 1, 504.

U kojoj sam tavnov'o tavnici, ...

Podavno se *jesam izpustio*. V. 3, 22.

Od Srbalja malo ko pogibe,

No se *rani* Šariću Cvijane. V. 3, 20.

Ti se ne *znaš* od roda kakva si. V. 2, 14.

Budući da povratni glagoli u pasivnom značenju nisu riedki, za to takvih pojava ne ćemo dalje spominjati. Ni ono nije ništa neobično, da glagoli aktivnog oblika imaju značenje pasivno, kao *kisnuti*, *osirotjeti*, *podivljati*, *omrknuti*, *osvanuti*:

Omrkao, a ne *osvanuo*! Vuk rječn. omrci itd.

Kao figuru smatramo zamjenu roda glagolskoga u ovakih slučajevih:

a) Kadkad aktivni glagoli stoje u pasivnom značenju kao da je povratno zaima kod njih izostavljeno (cf. Mikl. Synt. p. 265):

Turski bubnji *biju*. Jačk. 227.

Bubnji *tuku*, a svirale *svire*,

Udaraju zile i boriye. B. 2, 168.

Viju li mu svileni barjaci? V. 1, 112.

Evo knjiga, evo i poslanik,

Knjiga *piše* i poslanik kaže. O. 26.

Sva tamnica *obasjala* suncem. H. 26.

U to zora b'jela *otvorila*. V. 4, 60.

b) Kadkad transitivni glagoli stoje u povratnom značenju bez dodatoga zaimena *se* (cf. Mikl. Synt. p. 270, d.). Na pr.:

Okrenuše uz Lovćen planinu. V. 5, p. 304.

Uporedi: Otolen *se* svati *okrenuše*. V. 5, p. 298. –

Kreće vojska ravnom Rumelijom. V. 5, p. 77.

Da je Crnom Gorom *udario*. V. 5, p. 199.

c) Neki prelazni glagoli stoje u neprelaznom značenju, kad instrumental mješte sada običnijega akusativa kod sebe imaju:

Okom treni, kolom *kreni*. V. 1, 260.

Pak *poteže* pernim buzdovanom. V. 2, 37.

Uporedi: *Poteže se* buzdovanom Marko. V. 2, 38. –

Trže sobom tamo i onamo. Pjev. 77.

Dok je Sinan dušom *izdanuo*. V. 4, 45 (1833).

Više primjera vidi kod antiptose *f*.

d) Gdje kojim neprelaznim glagolom dodaje se kadkad bez promjene značenja povratno *zaim* *se*. (Cf. Mikl. Synt. 266 na kraju):

Ustaj gore nevo naša

To začula mlada neva, pa *se ustala*. H. 300.

Da *se šeta* po moru na ladji. Prip. 218.

Uporedi: Kud mu Ruža *šeće*. V. 1, 348. –

Pa *se skoči* od zemlje na noge. V. 3, 3.

Zaplaka se malo i veliko. O. 16.

Uporedi: *Zaplakalo* devet sirotica. V. 2, 48. –

Neprelazni glagoli više puta imaju uza se vanjski objekt, kao da su prelazni, na pr.:

Da ti *kukaš* sreću tvoju. K. 101.

Naj me konjič *plače*, da me ljuba ne će. Valj. 299.

Plava je konja jezdjela, zelenu goru *hodila*. V. 1, 421.

Više primjera vidi kod antiptose *e. β*.

f) Neki neprelazni glagoli uzimaju se kadkad kao prelazni u uzročnom značenju, te imaju vanjski objekt u akusativu uza se, na pr.:

Svu gospodu za sofru *sjedao*. V. 2, 50.

U večer me rano *lijegaše*,

A u jutro docna *ustajaše*. V. 1, 228.

Jovo konja *trče*. H. 258.

Svi svatovi konje provadjaju,

Salt ne *šeta* zmija lastavicu. V. 2, 50.

Ode Jovo *odigra* alata. V. 1, 553.

Doigrah ga do vodice. V. 1, 417.

Vino i starca *zaigra*. Posl.

Pa na susret konje *potekoše*. V. 3, 21 (1823).

Odjaši me od konja djogata. V. 4, 41 (1833).

Izgorje ti majku oganj živi. V. 2, 8.

Ne ću ti je *zimovat'* kod majke. V. 1, 334.

Još djevojka ćaše tugovati,

No je svati mukom *zamukoše*. H. 31.

Pak *zaplaka* redom i Bošnjake. V. 5, p. 429.

g) Neki s predlozi složeni glagoli obično su samo povratni, a kad im se izostavi zaime *se*, onda postaju prelazni uzročnoga značenja, na pr.:

Vi gladnoga nijeste *najeli*,

A žednoga nijeste *napili*. H. 317.

Ko bi ga *naio*, dušu bi stekao. Posl.

Šćaše Gavran društvo *prepanuti*. V. 3, 42.

Nasmijati koga. Vuk. Rječn. nasmijati.

I svu Lek zemlju *rasplakao*. V. 2, 40.

Čudno li te Vlasče *prepanulo*. V. 2, 44.

Kao što se kod glagolskih oblika aktivno i pasivno značenje zamjenjuje, tako to biva po koji put i kod pridavnika.

a) Po gdjejkoji pridavnici, koji su obično pasivnoga značenja, uzimaju se kadkad u aktivnom značenju. Vidi metonimiju *d*.

b) Obratno uzimaju se gdjejkoji pridavnici aktivnoga značenja u pasivnom značenju, na pr.:

Zemlja naša *strašna* od Turaka (t. j. *strašljiva*). V. 2, 89.

Kad ispade Jovan na labudu,

Željna li ga sluge ugledaše (t. j. *željno očekivana*) V. 2, 8.

Dobježaše od vojske glavari

Bezobrazni Skadru na Bojanu (t. j. *osramoćeni*). O. 198.

9. Enalaga u konstrukciji izrekâ.

Izreke mogu jedna za drugom slediti, nespojene ili spojene, ako to smisao ište. To je λέξις εἰρομένη, nanizan govor; Aristoteles (Rhet. III, 9) naziva ga starim, jer ga (kako veli) prije svi upotrebljavahu, a sada malo tko. Na-protiv tomu mogu se odvisne izreke u glavne upletati, te više njih jednu cie-lost, period, sačinjavati; to Aristoteles (l. c.) naziva λέξις κατεστραμμένη ἢ ἐν περιόδοις. Često biva i to, da se po dvie izreke u jednu stežu. Takvi i još drugi načini, kojima se izreke namještaju, spajaju i udešavaju, mogu se jedan

drugim zamjenjivati. Gerber (I, 566) veli: „So bietet sich der Sprache auch in Bezug auf *Wechsel und Vertauschung der Satzbildungen* eine unabsehbare. Menge von Mitteln, denselben Inhalt in mannigfaltigster Färbung des Sinnes unter verschiedenen Formen erscheinen zu lassen.“ –

U naših nar. pjesmah skroz vlada nizanje jedne izreke na drugu, iznimke su vrlo riedke. Izreke su većinom uzporedjene (koordinovane) ili glavna s jednom, rjedje sa više podređenih (subordinovanih). Među sobom su izreke spojeno ili nespojene (asyndeta), često se veznik kod svake izreke ponavlja (polysyndeta). Posebni pojavi u konstrukciji izrekâ kojima se običan način zamjenjuje, jesu ovaki:

a) Budući u nar. pjesmah nije obično, da jedna izreka drugu prekida, za to ondje, gdje kod glavne izreke ima više odvisnih, često jedna (veće važnosti radi) napried teži, te zauzima onako mjesto, koje joj po prirodnom redu ne pripada. Tim načinom postaju neobični obrazci reda izrekâ, kao što se neki takodje u latinskom i u grčkom nalaze. Na pr.:

Nijesi l' mi božju vjeru dala,
Kad mi bude najveća nevolja,
Da se meni u nevolji nadješ? V. 3, 6.

Ako po načinu Nägelsbachovom (lat. Stilistik. p. 417) naznačimo glavnu izreku slovom A, a izreku od nje odvisnu sa a, pak od te ovisnu sa α , onda red izrekâ u navedenom primjeru ima ovaj obrazac: $A\alpha$: a. Kad bi te izreke prirodnim redom jedna za drugom sledile, bio bi obrazac njihovoga reda ovaki: $A/a/\alpha$; a kad bi jedna drugu prekida, bio bi obrazac ovaki: $A/a(\alpha)a$, te bi gornji primjer ovako glasio: Nijesi l' mi vjeru dala, da se meni, kad mi bude nevolja, na nevolji nadješ. Isti obrazac ima u ovom primjeru:

Osijeci sedam mazgi blaga,
Ko ostane, s tobom da dijeli. V. 3, 42.

U navedenih primjerih je ona izreka, koja od glavne odvisi, u prvom stepenu odvisna, a ona koja od te odvisi, odvisna je u drugom stepenu, a koja opet od te odvisi, odvisna je u trećem stepenu, te se bilježi brojem 3, a svaka u daljem stepenu odvisna sve višim brojem. Na pr.:

Izvadi mi gospodsko odjelo,
Što sam, sestro, bio pripremio,
Kad s' oženim, ja da se obučem, V. 2, 40.

Obrazac reda u izrekah toga primjera ovaki je: $A/a/3$: α , a obrazac prirodnoga reda bio bi ovo: $A/a/\alpha/3$.

U primjerih tu navedenih sve po jedna izreka o drugoj ovisi; ali ima i takvih

primjera, da od jedne glavne izreke visi više podređenih, koje su među sobom jedna od druge neodvisne. Kao što se više glavnih izreka bilježi velikimi slovi: A, B, C itd., tako se bilježi više odvisnih izreka prvoga stepena, koje sve odvisu od jedne iste glavne, slovi: a, b, c itd., i ako od jedne odvisne izreke prvoga stepena više njih odvisi, u drugom stepenu, bilježe se one redom slovi: α , β , γ itd. (Cf. Nägelsbach l. c.). I u tom slučaju ima u nar. pjesmah neobičnih pojava. Na pr.:

Od šta si se danas prepanuo?
Ako su ga kraste ištatile,
Ako bidnu glavni prijatelji,
Za to riječ progovorit' ne će. V. 2, 89.

U tih izrekah ima ovaki obrazac: a: (b: A). Tu je izreka *b* odvisna od *A*, izreka *a* nije odvisna samo od *A* nego od (b: A) skupa, što je u obrascu zaporkami naznačeno. (Cf. Nägelsbach. Styl. p. 421 ec.)

A ja sam se tamo pofalio,
Kad sam tebe u baba prosio,
Štogodj bide kićenijeh svata,
Da ne bide ljepšega junaka
Od Maksima od sina mojega. V. 2, 89.

Obrazac reda u tih izrekah je ovo: (A/a)/ α : b. Izreka *a* je odvisna od *A*, izreka *b* odvisna je od (A/a) skupa, što je u obrascu zaporkami naznačeno, a izreka α odvisna je od *b*. (Cf. Nägelsbach. Styl. p. 427.) U prirodnom redu svome mogle bi te izreke ovako sliediti: a: A/b/ α , a kad bi jedna drugu prekidale, mogle bi ovako glasiti: A ja, kad sam tebe prosio, tamo sam se pofalio, da, štogodj bide k. svata, ne bide ljepšega junaka. Obrazac tih izreka je ovaki: A(a)A/b(α)b.

Vanredan je ovaj primjer:

Kad dodjoše vrhu na čardake,
Kudgodj Marko zemlju prohodio,
Ničemu se nije začudio,
Nit' se Marko od šta zastidio,
Tu s' začudi Marko i zastidje,
Kad u Leke sagleda čardake. V. 2, 40.

Obrazac toga reda ćemo ovako zabilježiti: a: – a: A, B – C/b. Tu je prva izreka (a) odvisna od pete (C), druga (a) odvisna je od treće (A), posljednja (b) odvisna je od predposljednje (C), a četvrta (B) je s trećom (A) koordinovana. Prvoj (a) bilo bi prirodno mjesto pred petom (C), a tim što je prva s

prirodnoga mjesta svoga premještena, dobiše dvie glavne s jednom odvisnom (a: A, B) mjesto u sriedi medju trećom glavnom i njenom odvisnom izrekom, s kojima u nikakvoj svezi ne stoje.

Koliko je drugdje obično, u nar. pjesmah naših dosta je riedko, da jedna izreka drugu prekida, kao na primjer u ovom obrazcu: A(a)A:

Sve mu, što je, po istini kaza. V. 2, 6.

Opet Ture, da s' okane, ne će. V. 3, 1.

Pak ti trči, štogodj brže možeš,
Krušedolu b'jelu manastiru. V. 2, 91.

Na istom obrazcu osniva se ovaj: A/a(α)a:

Kakva ti je golema nevolja,
Te, kad paseš po zagorju travu,
Za dan paseš, za drugi boluješ? V. 1, 370.

Još rjedje biva, da je jedna izreka drugom propletena, te tim postaju obrasci, kakvih se samo u latinskom i grčkom jeziku naći može. (Cf. Nägelsbach. Styl. p; 417–419.) Na primjer:

Njega Stojan ni da sluša ne će. V. 3, 35.

Tu je obrazac ovaki: a(A)a/A, t. j. zavisna izreka prima jedan dio glavne u svoju sredinu, a kraj glavne sliedi za svršetkom odvisne.

Obratno može glavna izreka primiti odvisnu u svoju sriedu tako, da najprije stoji jedan dio glavne, pak jedan dio odvisne, za tim opet komad glavne, pak kraj odvisne, za kojim onda kraj glavne sliedi. Tu je obrazac ovaki: A(a)A(a)A. Na primjer:

A to paša ni da sluša ne će. V. 3, 17.

One jadne porez sastavljale,
Al' ga niko da odnese nema. V. 2, 78.

c) Kadkad se glavna i odvisna izreka jedna drugom zamjenjuju, na pr.:

Ona podje starom plandovištu,
Te pogleda šehar Sarajevu,
Kad planduju sarajevske ovce. H. 192.

Mješte toga moglo se kazati: Kad ona podje i pogleda ... a ono ovce planduju. –

Otidje djače ključe da uzme,
 Kade mi nahodi dilber Janu,
 Dje ju zaklala šećerli Stana. V. 1, 303.
 Mješte: Kad otide djače ... nahodi mi dilber Janu. –

Malo tako bilo postojalo,
 Malo bilo, za dugo ne bilo,
 Kad eto ti Janković Stojana. V. 3, 36.

Koliko je b'jela i rumena,
 Kada pije vodu oli vino,
 Vidi joj se proz grlo bijelo. V. 3, 62.

Mješte: Toliko je b'jela i rumena, da joj se vidi proz grlo.

Da sličnih primjera i u latinskom jeziku ima, to uči latinska slovnica.

d) Često se u nar. pjesmah nalaze uzporedjene izreke, gdje bi se očekivale podredjene, na pr.:

Opazićeš dvije tanke jele,
 Svu su goru vrhom nadvisile. V. 2, 74.

Mješte toga moglo se kazati: – jele, koje su nadvisile. –
 Sede sunce, a pade sumrač,
 Tad otide krčmarica Jela. V. 3, 26.

Mješte: Kad sede sunce – otide k. J. –

Još Zlatiji dobra sreća bila,
 Hasan-age doma ne bijaše. V. 3, 28.

Mješte: Još Zlatiji d. sreća bila, što H. age doma ne bijaše. –

Uvrh sovre jedna kupa sjedi,
 Kupa bere devet litar' vina. V. 2, 40.

Mješte: Kupa sjedi, koja bere d. l. v. –

Kulaš bješe hendek iskopao,
 Dva b' Alila ondje ukopao. V. 3, 20.

Mješte: K. bješe h iskopao, da bi dva A. ondje ukopao. –

Maksimija poča besediti:
 Gospodaru Novaković-Grujo!
 Kad nežališ moje ruse kose,
 Dosta su ti ruku pretištale,
 Zašt' ne žališ moje oči čarne?

Dosta si ih junak poljubio. V. 3, 7.

e) Kad su isti dielovi dviju ili više uzporedjenih izreka iste rieči, onda se obično samo jedan put govore, kao na pr.:

Ševe tice nebom lete, sitno žubore. V. 1, 364.

Ruka ruku *mije* a obraz obadvije. Posl.

Ali neobično je, kad se ista rieč kao različan dio izreke u dvjema izrekama nalazi, pa se ipak samo jedan put kaže, tako da se u drugoj izreci ima iz prve popuniti, na pr.:

Nisi *junak*, niti te rodio. V. 3, 42.

Tu je u prvoj izreci rieč *junak* predikatom, a ta ista rieč ima se u drugoj izreci kao subjekt razumjeti. –

U nas je moma još ne prošena. –

Vi ćete doći, mi *je* ne damo. –

Bogme ćeš dati, i naša biti. V. 1, 1.

Tu se subjekt zadnje izreke i objekt predzadnje ima razumjeti iz genitiva: *je* u trećoj izreci. –

To jeste voda zaboravna:

Ko s' umije i ko se napije,

Svoja će *mu* vjera omrznuti,

Zaboravit' svoju porodicu. V. 2, 95.

Tu se subjekt zadnje izreke razumije iz dativa *mu* u predzadnjoj izreci. –

Ono je moja djevojka,

Cmilje će meni darovat',

A *ružu* metnut' u njedra,

Mirisat' mene i njojzi. H. 209.

Tu se ima subjekt zadnje izreke razumjeti iz akusativa *cmilje* i *ružu* u prednjih izrekah. Tako je i u ovih primjerih:

Poštrapaše *n'jeme* i *slijepe*;

Progledaše i progovoriše. H. 323.

Dosta si *me* vinom napojio,

Bijelijem ljbom naranio,

A često se sunca ogrijao,

Pustio si mene veresijom. V. 2, 44.

f) Dvie izreke, od kojih je jedna glavna, druga odvisna, lako se stegnu u

jednu, kad imaju obie isti subjekt. U tom slučaju kaže se zajednički subjekt samo jedan put, a glagol odvisne izreke može se pretvoriti u infinitiv. Manje obični primjeri jesu ovaki:

Ja tu ostah noću prenoćiti. V. 1, 432.

Osta Vuče čekat' na mejdanu. V. 3, 54.

On me reče, mila majko,

Il' uzeti, il' umreti. V. 1, 613.

Rekla mi je draga doći,

Rekla doći, pak ne dodje. V. 1, 547.

Ako li je subjekt odvisne izreke različan od subjekta glavne izreke, onda se takodje glagol odvisne izreke može pretvoriti u infinitiv, a subjekt i druge rieči, koje se na njega odnose kao nominalni predikat i predikativan dodatak, kadkad stoje u nominativu ili u dativu ili u akusativu. Na pr.:

Ženiti se mlad rano je, a *star* docne je. Posl.

Bolje *nam* je sva *tri* izginuti,

Neg' sramotno danas *pobjegnuti*. V. 2, 39.

Da *m'* je ovdje *samoj biti mlada* gospodja. V. 1, 474.

Muka se *srećnu roditi*, a nije *mu* o hrani *misliti*. Posl.

Šteta *tebi poginut!* od mene. V. 3, 70.

Bolje je *biti* i *izbijenu* nego posve *ubijenu*. Posl.

Bolje je i *ranjen* nego *ubijen biti*. Posl.

Bolje bi *mi* bilo na svitu ne *biti*,

Neg' ovo *junaku* progonstvo *trpiti*. Jačk. 227.

Bolje se 'e *vojščanu* po polji *šetati*,

Neg' *mi* je *fratru* po vàs dan *klečati*. Jačk. 306.

Kuda su *te* začuli moje ime *klikovati*. M. 2, 56.

Vidla je *junaka* pod brîgom *ležati*. Jačk. 175.

g) Odvisna izreka može se i tako s glavnom stegnuti u jednu, da se opredjeljeni glagol odvisno izreke u particip pretvori, a njezin subjekt može biti isti kao i glavne izreke, te se kaže samo jedan put, na pr.:

I panj je lijep obučen i nakićen, Posl.

No ko vidje, čini s' nevidio. V. 2, 89.

Tu se malo zabaviše Turci

Gledajući sestru Stojanovu. V. 3, 35.

Više puta su subjekti glavne i odvisne izreke različni; kad se u takvom slučaju glagol odvisne izreke pretvori u particip, nalazi se njegov subjekt kadkad u nominativu (absolutan nominativ):

Tako *oni* tijo *govoreći*,
Al' divojki dodje knjiga bila. V. 3, 83.

Još to *oni* u rieči *bili*,
Puče puška iz gore zelene. V. 1, 559.

Više takvih primjera vidi kod anakolutije.

Kadkad ima se subjekt participa razumjeti iz kakvoga odvisnoga padeža glavne izreke, na pr.:

Teško *Turkom trgujući* s Markom. V. 2, 58.

Teško *mene* i *tebe* sokole
Lov *loveći* s Turci bez Srbalja,
Lov *loveći*, krivo *dijeleći*. V. 2, 70.

Pa otide novoj banovini,
Štono *mu* je care poklonio
Vojujući po zemlji bugarskoj. V. 2, 31.

Istrunu *mi* jagluk i marama
U marami groždje *odnoseći*,
A jaglukom suze *utirući*,
Sa mojom se dragom *rastajući*. V. 1, 612.

Ražali se *Novaković-Gruji*
Gledajući nekoga Stevana. V. 3, 7.

Već *Miloša* zaboljela ruka
Ustežući vilovna djogata. V. 4, 32.

Nadje *jadnu gospu kukajući*. V. 2, 77.

Ljuta *kadu* uvati groznica
Gledajući na strašne hajduke. V. 3, 64.

Pak se fali u selu drugama,
Da su *tebe* zaboljele ruke
Ljuljajući nekoga bratića. V. 1, 754.

Kda *ju* začul Aleksander lipo *igrajući*. Jačk. 145.

Kada *ga* je začuo vitez Janko *klikujući*. M. 1, 72.

Mene majku ostavi grozne suze *prolijući*. M. 3, 67.

Predikativan dodatak u takvih izrekah nalazi se i u nominativu, premda se

subjekt njegov iz kakvoga drugoga padeža glavne izreke razumjeti ima:

A čardače ognjem izgorio!
 Veće si *mi* mladoj dodijao
 Šetajući *sama* po čardaku. V. 1, 406.
 Da *gospodji* zafaita nema
 Putujući *sama* Smederevu. V. 2, 82.

Kadkad se subjekt takvoga participa razumie iz posesivnoga zaimena ili posesivnoga genitiva glavne izreke, na pr.:

Dok su *moje* oči iskapale
 Sve *pletući* od zlata košulju. U. 2, 89.
 Da ne puca jadno srce *moje*
 Gledajući sirotice svoje. V. 3, 89.
 Al' se *tvome* srcu dodijalo
 Sve *noseći* dibu i kadifu. H. 21.
 U *Šarića* izgorjela tava
 Zetu Peru *prigajući* jaja. H. 182.

Ima primjera, u kojih se particip nalazi bez izvjestna subjekta, na pr.:

Pokraj furune *sjedeći* ništa se ne dobija. Posl.
 Izgoreše Mostarske svijeće *esapeći* Sarajevsko blago. Posl.
 Ne može se carstvo zadobiti
 Na dušeku sve duvan *pušeći*. V. 4, 24.
 'Z Belgrada *idući* čut biše javkanje
 Žen i vse dîčice miljahno plakanje. Jačk. 298.

h) Kao što se od dviju izreka često pravi jedna, tako se obratno i od jedne mogu načiniti dvie. Primjere vidi pod epanalepsom *a* i *b*.

S enalogom srodne, to jest na njojzi osnovane jesu ove dalje sintaktične figure:

10. Endiadis (hendiadys, ἔν διὰ δυοῖν).

Ta se figura sastoji u tom, da se po dva imena ili glagola jedan drugomu uzpo-
 redjuju mješte da je jedan drugomu podređen.

Izraz ἔν διὰ δυοῖν nalazi se kod Servija, koji ga upotrebljava kod Vergilijevih
 rieči (Georg. II, 192): *pateris libamus et auro*; i kod Aen. (1, 61): „*molemque
 et montes insuper altos id est: molem montium. Et est figura hendiadys, ut una
 res in duas dividatur*“. – Gerber (1, 570) veli: „Das ἔν διὰ δυοῖν bezeichnet die

parataktische Darstellung von Satzgliedern statt der *syntaktischen*, indem entweder Nomina nebeneinander treten, statt ihre Beziehung auszudrücken, wie etwa: „mit Leidenschaft und Liebe“ statt „mit der Leidenschaft der Liebe“, oder: „mit leidenschaftlicher Liebe“; oder Verba, wie etwa; „Sei so freundlich und erwarte mich“ statt: „Sei so freundlich, mich zu erwarten.“

Primjeri:

Sakupiše *silu* i *svatove* (t. j. *silne svatove*). V. 2, 12.

Dok najači *sila* i *Turčija* (t. j. *silna Turčija*). V. 4, 55.

Poja' konja, ode u krajinu

Do careve *sile* i *ordije*. V. 3, 40.

Spremiše se *kita* i *svatovi* (t. j. *kićeni svatovi*). V. 2, 29.

Nu potruđi *čudo* i *gospodstvo* (t. j. *čudno gospodstvo*). V. 2, 44.

Gradi nodje Ravanicu crkvu, ...

A pokrivaj *pločom* i *kamenom* (t. j. *pločom od kamena*). V. 2, 36.

Svet' Ilija (uze) groma nebeskoga,

A Marija *munju* i *strijelu*. V. 2, 2.

Pred svijema *glas* i *knjigu* čita (t. j. *glas iz knjige*). O. 2.

B'jelom *rukom* i *kalemom* piše (t. j. *kalemom u ruci*). V. 1, 498.

Udari ga *rukom* i *prstenom* (t. j. *prstenom na ruci*). V. 2, 4.

A udri ga *čizmom* i *mamuzom* (t. j. *mamuzom na čizmi*). V. 3, 20.

No su oni činili juriša

Sve sa *sabljom* i *rukom* desnicom. V. 3, 36.

Već prosipaj *riznicu* i *blago* (t. j. *iz riznice blago*). V. 2, 82.

Drugom *rukom* *buzdovanom* tuče (t. j. *buzdovanom u drugoj ruci*).
O. 306.

Sad ću stati na *dvor* na *kapiju* (mješte: *dvoru na kapiju*). V. 2, 7.

Uporedi: Pa je stala *dvoru* na *kapiju*. V. 2, 7.

* * *

Hodi mene *uzmi* gospodara (t. j. *hodi da uzmeš*). V. 2, 27.

Idi jaši *ždrala* visokoga. V. 2, 36.

Bržaj nosi *knjigu* *babu* mome. H. 31.

Idi *reci* *jadna* *tvojoj* *majci*. V. 1, 464.

Idi ti *kaži* *mom* *dragom*. V. 1, 565.

Hodi *dodji* ka *Jerusalimu*. V. 3, 11.

11. Ipalaga (ὑπαλλαγή).

Taj izraz nalazi se kod starinskih pisaca u različnom smislu. Ono značenje, u kojem taj izraz noviji pisci većinom upotrebljavaju, nalazi se kod Servija. On veli kod Vergilija u Georg. I, 59: *Eliadum palmas (mittit) Epiros equarum: „hypallage est, nam hoc dicit: Epiros creat equas optimas, quae apud Elidam palmas merentur in Jovis Olympici curuli certamine“*. Tako i k Aen. 6, 278: *ibunt obscuri sola sub nocte per umbras, „pro: obscura nocte soli“*. – (Cf. Gerber. I, 571.)

Gerber (l. c.) veli: „Es treten hiernach bei der Hypallage solche Satztheile grammatisch in Beziehung, welche nach dem Sinne zu anderen gehören; namentlich also stellen sich Adjectiva zu anderen Substantiven, wie: ein gutes Glas Wein, statt: ein Glas guten Weines; auch kann in Folge einer geänderten Beziehung Antimeria eintreten, wie: „Er hält der Leier Zier“ statt: die zierende Leier; oder Antiptosis, wie: „Sie rührte ihm leise die Schulter“, stat: ihn an der Schulter. – Na strani 572 veli: So stellt sich auch wohl die Apposition an Stelle des Hauptworts. – A malo pred tim na istoj strani veli: Der Anlass zum Eintreten einer Hypallage wird im Allgemeinen darin zu suchen sein, dass Worte in eine ungewöhnliche Beziehung gebracht, nothwendig die Aufmerksamkeit auf den Begriff lenken, welchen sie dem Satzbilde hinzufügen; man kann sie nicht wohl übersehen.

Po tome dakle sastoji se ipalaga u tom, da se dielovi izreke medju sobom zamjenjuju; ili se spajaju oni dielovi izreke, koji po običnom smislu skupa ne idu. Na pr.:

Žalosne ga suze propanule. V. 2, 8.

Mješte: *žalosna ga suze propanule*. –

Kada *prvi* zapjevaju *pjevci*. V. 2, 25.

Mješte: kada *prvi put* zapjevaju *pjevci*.

Gospodareve oči konja goje. Posl.

Mješte: *gospodar očima konja goji*.

Meni ga je onda srce i duša obljubila. M. 17, 33.

Mješte: *ja sam ga onda srcem i dušom obljubila*. –

Ja ne mogu svima biti ljuba,

Nego jednom, kog' *mi srce ljubi*. V. 1, 424.

Mješte: koga *ja srcem ljubim*.

Što je vajde, e dobra djevojka,

Kad je *guja jeste zaprosila*,

Ljuta guja, Grčiću Manojlo. V. 3, 6.

Mješte: kad ju je G. Manojlo, ljuta guja, zaprosio.

Valja da je grješnik težak,

Na kog hoće da *obori*

Taku silu svrh nebesah

Sud njegove pravde vječne. M. Č. 13.

12. Ifen (ὕφέν).

Ifen znači najprije to, što naš *spojnik*. Veber (u slovn. hrv. str. 211) veli: „Spojnik je kratak potez, koji se meće u sredinu slovakah, da se naznačuje, da idu skupa; i stoji: (osim drugih slučajeva) medju dva samostavnika, koji nepromijenjeni čine jedan pojam; na pr. samur-kalpak“. – Sličnim načinom definira Diomedes (II, p. 429). Servius (k Verg. Aen. 1, 198) veli: ante-malorum ὕφέν“. Tako i Donatus (k Terent. Andr. 1, 2, 4) rieč „semper-lenitas“ naziva hyphen. (Cf. Gerber. I, 455.) – Gerber (l. c.) naziva hyphen, „wenn Wörter, welche der usus trennt, so verbunden werden, dass sie als ein zusammengesetztes erscheinen“. – Na str. 456 veli: Was das Hyphen betrifft, so erscheint es theils als schüchterne Verbindung noch neuer Compositionen, theils als erzwungene bei gewagten. Sprachen, welche leicht zusammensetzen, wie die Deutsche, machen auch leicht aus dem Hyphen ein wirkliches Compositum.

Miklošić (Synt. p. 341) veli: Die congruenz fehlt gegen die regel. die abweichung ist durch die innige verbindung des attributes oder der apposition mit dem nomen begründet. bei der attributiven verbindung von adjectiven, welche die form des sing. nom. masc. bewahren, indeclinabel sind. A na strani 342 veli: Was vom attribute, gilt auch von der apposition, bei welcher nicht selten der nominativ gewisser substantiva, am häufigsten vor nomina propria, jeden andern casus vertritt. die sprache bezeichnet den casus nur an einem der zusammengehörigen worte. (Cf. Daničić. srb. sint. str. 48.)

Ifen se dakle sastoji u tom, da se dvie samostalne rieči kao u jednu cielost spoje tako, da se samo zadnja sklanja. Dakle ne samo znak spajanja (spojnik) nego i rieči njim spojeno zovu se kao figura u ὕφέν. Na primjer:

Na njemu je *pancijer-košulja*. V. 3, 35.

Pošetala *šećer-Kajna* Šehova. H. 222.

Prodj' se bego *barjaktar-djevojke*. V. 1, 583.

Al' eto ti *dijete-Maksima*. V. 2, 89.

Te je šalje *Srijem-zemlji* ravnoj

Na koljeno *Zmaj-despotu* Vuku. V. 2, 43.

A na glavi *samur-kapu* i čelenke. H. 261.
 Za nekakva *soko-Omer-pašu*. H. 105.
 A navrnuh *žuber-vodu*. V. 1, 500.
 Da razbije *kamen-vrata* gradu. V. 1, 657.
Jelen-rogom Barca osedlala. V. 1, 234.
 I obuče *svilen-košulju* –
 I prigrnu *zelen-ćurka*. H. 261.
 Pa privati *Bogićev-zelenka*. H. 16.
 Poš'o s bogom moj *siv-zelen sokole!* V. 1, 554.
 Pod njim konjic *žut-beo*. V. 1, 629.

13. Prolepsa (πρόληψις).

Više puta se subjekt ili predikat, kadkad i oboje, rjedje objekt, iz podređene izreke, koja bi imala za glavnom sliediti, uzima napried u glavnu izreku kao odvisan dio te izreke; a glagol odvisne izreke ili ostaje nepromijenjen, kadkad se pretvori u infinitiv, ili (ako znači biti, postati i tima slično) sasvim izostaje, te tim od dviju izreka postaje jedna.

Gerber (I, 573) veli: Von den neueren Grammatikern wird es Prolepsis genannt, wenn einem Worte eine Eigenschaft beigelegt wird, welche erst in Folge der im Verbum bezeichneten Thätigkeit ihm zufällt; das Prädikat giebt in attributiver Beziehung, wie wenn es heisst: „Ihnen schloss auf ewig Hekate den *stummen* Mund“, was ein folgender Satz als Wirkung auszusprechen hätte. Bei den Alten findet sich der Terminus nicht gerade in dieser Bedeutung. – To je ono, što drugi zovu *proleptičan predikat*. Cf. Slovn. grčko jez. prev. Fr. Petračić. § 361, 8. Na primjer:

Te uzima čašu molitvenu, –
Punu rujna natočio vina. V. 2, 98.
 t. j. natočio je r. vina, te ona postade puna. –
 Uze torbu na lijevu ruku,
 Od zobnice jedne te do druge,
 Dok je svoju *punu* napunio. V. 2, 29.
 On je baci na mermer-avliju,
Mrtva tužna na avliju pade. V. 2, 10.

Gerber (I, 543) veli: Buttmann (gr. Gram. § 151) nennt dieselben Constructionen wie οἶδα γῆν, ὁπόση ἐστὶ (für οἶδα, ὁπόση ἐστὶ γῆ) Attraction,

Krüger (gr. Spr. § 61, 6): *Prolepsis, Anticipation*. Upravo je tu ujedno i atrakcija i prolepsa. Gerber (l. c.) veli: Man begreift, wie der Acc. an Stelle des Nom. treten musste, wenn man jenen als durch Attraction zu einem Verbum trans. geführt erkennt, man versteht die Veranlassung zur Anwendung der Figur, wenn man sie Prolepsis nennt. –

Ovamo idu ovaki primjeri:

Već *te* vidim, da si dobar junak. V. 2, 43.

t. j. vidim, da si *ti* dobar junak. –

Dok ne vidim *tvoga brata glave*,

Dje se mrtva po avliji valja. V. 2, 10.

t. j. dok ne vidim, dje se glava *tvoga brata* mrtva valja.

I u Leke čudno čudo kažu. V. 2, 40.

t. j. kažu, da u Leke čudno čudo ima. – Miklošić (Synt. p. 394) veli:

„Der acc. bezeichnet beim infinitiv das subjekt desselben“. – Na kraju iste strane veli: „ähnlich ist: tamo dolje jezer polje kažu, ibi dicunt campum esse.“ – Takvi su i ovi primjeri:

U Ivana *lepu sestru* kažu. V. 1, 721.

Ovde nama kažu *mom u neudatu*. V. 1, 161.

Šta bi dao onome junaku,

Koji bi ti *živa kaz'o Marka?* V. 2, 67.

t. j. koji bi ti kazao, da je Marko živ.

Kakvu njemu *staru majku* kažu! V. 1, 727.

Jel *ga* kažu odviše *junaka*. V. 3, 42.

Ma *me* za to *kriva* naći ne ćeš. O. 59.

t. j. ne ćeš naći, da sam ja kriv.

I dativ može biti proleptičan i atrahiran, kad se nalazi sa infinitivom mješte nominativa s opredjeljenim glagolom, na pr.:

Šteta *tebi* poginut' od mene. V. 3, 70.

t. j. šteta je, da ti pogineš od mene.

Kadkad se objekt odvisne izreke premješta (anticipira) u glavnu izreku (Cf. Krüger, griech. Spr. § 61, 6, 7). Na primjer:

On *me* reče, mila majko,

Il' uzeti, il' umreti. V. 1, 613.

t. j. on reče, da će me il' uzeti, il' umreti.

I ovaki pojavi osnivaju se na prolepsi:

Prvi su *ga* petli zapevali
Kod ubava mesta Požarevca,
A jarko *ga* sunce ogrejalo
Kod malena sela Dubrovice. V. 2, 82.

t. j. prvi su petli zapevali, *a on bijaše* kod mesta Požarevca; a jarko je sunce ogrejalo, *kad on bijaše* kod sela Dubr.

Uporedi: Drugi pjetli u polju cetinjskom,
A Novica u polje cetinjsko, M. Č. 9. –

Bela *ga* je zora zabelila
Na Kosovu krasnom polju ravnom. V. 2, 47.

Na moru *ga* jutro osvanulo. V. 3, 29.

Na dva sata sunce *ih* zaselo,
Na dva sata daleko od Senja. V. 3, 26.

U tih primjerih uzima se subjekt odvisne izreke u glavnu kao objekt uz neprelazni glagol, a opredijeljeni glagol odvisne izreke izostaje.

I uskraćenih izrekah komparativnih često se nalazi atrakcija, na pr.:

I rodila *ka' jabuku* sina. H. 24.
t.j. rodila sina, *kao što je jabuka*.
Sjutra dan mi konja izvedite,
Silna hata *k'o gorskoga diva*. P. Petr. Šćep. 20.

t. j. silna hata, *kao što je gorski div*.

Uporedi: Ona će ti svagda vjerna biti,
Rodiće ti, *ka' i ja* junaka. V. 2, 25.

Dohvati nekaku sviralu dugu prevjenu i šarenu *kao najveća* zmija.
Prip. 192.

Ali gdje koje komparativne izreke mogu se još većma skratiti tako, da se i komparativna riečca izostavi, tim se ono, što bi u odvisnoj izreci imalo subjektom biti, izjednačuje s prispodobljenom stvarju prelazeći u glavnu izreku kao odvisan dio te izreke. Na primjer, mješte da se kaže: „Ovaki junak nije dohodio, ja takvoga ni vidjela nisam *kao što njega*, ni stasa ni obraza *kao što njegova*“, a ono se kraće prolepsom kaže ovako:

'Vaki junak nije dohodio,
Ja *ga* takvog ni vidjela nisam,
Ni *njegova* stasa ni obraza. V. 3, 72.

Na to nalik je i ovo:

Da kaka je! jadi je ubili!
Ljepote *joj* u svijetu nema. V. 3, 22.

t. j. ljepote *kao što je njena* u svijetu nema; pak mješte da je prolepsom kazano „*njene* ljepote u svijetu nema“, uzima se mješte posesivnoga zaimena dativ u posesivnom značenju, što u našem jeziku ništa riedko nije. Po analogiji takvih primjera čini se da je kazano i ovo:

Posestrima krčmarica Jana –
Razumna je uma i pameti,
Guslara *joj* u svijetu nema. V. 2, 8.

t. j. guslara u svijetu nema, *kao što je ona*.

Ako li si sele naumila
Uzet', sele, dilbera junaka,
Kome snage ni ljepote nema,
Niti ima stasa i obraza
U svoj zemlji na četiri strane. V. 2, 40.

t. j. nema snage, *kao što je njegova*; mješte toga može se prolepsom kazati: *njegove* snage – ili: *njemu* snage nema, a mješte toga: *komu* snage nema.

(Izvadiše) i vrančića ljube Ličanina,
Kog' bržega u krajini nema. V. 3, 21.

t. j. bržega nema, *nego što je on*. Mješte toga: bržega nema *nego njega*, pak: *njega* bržega nema, a mješte toga: *kog'* bržega nema.

Ono su ti sve braća rođena,
Ono su ti pod kamenom guje,
Kojih žešćih u primorju nema. V. 3, 24.

t. j. nema žešćih, *nego što su oni*.

14. Anakolutija (ἀνακολουσία, ἀνακόλουθον).

Anakolutija je nedosljednost u gradjenju izreke, tako da svršetak njen ne odgovara početku, t. j. izreka se drugčije svršuje, nego što se počela.

Anakolutija kao umjetni naziv nalazi se kod Servija (k Verg. Aen. 2, 321, tako i 8, 541); takodje zovu διπλόη συντάξεως, kad stoje dvie različne

konstrukcije u odnošaju na istu rieč, kao na pr. Il. 1, 133: ἐθέλεις ὄφρ' αὐτὸς ἔχῃς γέρας, αὐτὰρ ἔμ' αὐτῶς ἦσθαι δευόμενον; – Eustath. (p. 409, 46) navedja iz Soph. Aj. 983: ὦ δυσθέατον ὄμμα καὶ τόλμης πικρᾶς, i naziva taj pojava διπλὴ συντάξεως, jer je trebalo, veli, kazati: ὦ δυσθέατον ὄμμα καὶ τόλμη πικρά. (Cf. Gerber, I, 579 ec.)

Primjeri anakolutije nalaze se tamo amo i u naših nar. pjesmah:

Ono brdo ponajviše!
Tu je crkva sagradjena. H. 3, 41.
U našega milostiva kuma
Na ruci mu zlatan golub guče. V. 1, 98.
 (Zvaću) od Falema maloga dizdara,
Mali porast, plećih širokijeh. V. 3, 37.
Ruke su joj od bisera,
Kose su joj suvo zlato. H. 213.
Sedamdeset i četiri prosca,
Što su sestri doslen dohodila,
Svakom sestra nahodi mahanu. V. 2, 40.
Sobet čini care u Kruševcu,
Sve vojvode na sobet dozvao,
Stavlja redom jednog do drugoga:
U začelje slavni car Lazare,
A do sebe od Konjica Ivka. –
Do Miloša braću Miličinu:
Mladi Petar i mladi Nikola,
A najmladji nejaki Momire –
A do Jova Petra Braničevca,
A do Petra ostala gospoda. V. 2, 36.

Ovamo ide tako zvani absolutan nominativ (cf. Krüger, gr. Spr. § 56, 9, 4):

Onoliko malahno to njihovo govorenje,
Ali Mitar pokliknu iz zelene iz planine. M. 8, 27.
Tako oni tijo gdvoreći,
Al' divojki dodje knjiga bila. V. 3, 83.
Tako oni tijo govoreći
Puče puška iz kaurse vojske. V. 3, 86.

Jesu (nas dojke odranile), majko, al' je skupo stalo

Ta *dvoreći* Duku zulumčara

Goli bos za tri godinice. V. 2, 31.

Videć aga kriepost taku

Zazebe ga na dnu srca. M. Č. 4.

Dok objema izpanula duša

Pitajući jedan za drugoga. V. 4, 2.

A čardače ognjem izgorio!

Veće si mi mladoj dodijao

Šetajući sama po čardaku. V. 1, 406.

Sedmi dio. Fonetične figure.

Ovamo idu figure, koje se osnivaju na podudaranju glasova sa prikazanimi stvarmi i na međusobnom podudaranju jednakih slova, rieči i izreka.

A. Podudaranje glasova sa prikazanimi stvarmi.

Takvi pojavi uzimaju se pod *onomatopeju*. Gerber (II, 1, 121) veli: „Die Lautbilder der Sprache sind weder Schallnachahmungen, der äusseren Natur entnommen, noch Empfindungslaute, Naturschrei, wie er aus dem Innern hervorbricht; es sind die se beiden Arten von Lauthervorbringungen erweislich nur in ganz seltenen Fällen das Material gewesen, aus welchem die Kunst der Sprache Wurzeln bildete. – (p. 122): Anders stellt sich dies im Gebiete der bewussten Sprachkunst, welche für ihre Bildungen sich nicht mehr unmittelbar, mit dem Rohstoff der Natur in Verbindung zu setzen hat, vielmehr in den Lauten der Wörter und der Interjektionen ein zu Schallnachahmungen und Empfindungslauten zu verwendendes Material vorfindet“. – Ovamo ide dakle:

1. Interjekcija (interjectio).

Interjekcije mogu se smatrati kao korieni izražavajući neki podpun smisao, ali za to, što se njimi izražavaju prirodni po sebi lako razumljivi glasovi, nije bilo povoda, da se one kao prave rieči s daljimi oblici razviju. Ako se interjekcije i nisu razvile do pravih rieči, ne valja ih opet ni kao onake glasove smatrati, kao što ih priroda nadraženom organizmu nehotice izmamljuje. Takvi su glasovi drugčiji. Dapače i u interjekcijah čuju se razčlanjeni (artikulirani) glasovi; iz njih se nutarnja čuvstva (kao radost, bol itd.) ili vanjski prirodni

glasovi odjekuju. Od interjekcije kao *fonetične figure* izključuju se neke prave rieči, koje se inače takodje medju interjekcije broje (kao vokativi, neki imperativi, partikule i t. d.), nego ovamo idu samo oni glasovi, koji potresanje organisma simbolički označuju ili oponašanje vanjskoga glasa izražavaju.

Na interjekcije kao retorične figure (veli Gerber) nije se do sada pazilo. Neki stari gramatici brojili su ih medju prislove, drugi ih opet odieliše od njih. Ime *interjectio* već se nalazi kod Quintiliana i drugih. Donat (II, 17) veli: „*interjectio est pars orationis interjecta aliis partibus orationis ad exprimendos animi adfectus*“. Diomedes (I, p. 413): „*et fere quidquid motus animi orationi inseruit, quo detracto textus integer reperitur, numero interjectionis accedet*“. Za to dakle interjekcije važe kao figura, što se one u govor pletu, premda ih smisao ne ište, ali se njimi duševna strana govornikova jače iztiče. Istina, da su već i neki stari pisci izraz strasti kao figuru smatrali, ali ne kao fonetičnu. (Cf. Gerber, II, 1, p. 122–124.) – Ovamo idu:

a) interjekcije, koje unutarne osjećaje simbolički izražavaju:

Ja se najmi u popa,

Ah, na moju zlu sreću. V. 1, 695.

Ja o mužu, *lele* mužu! umreti oću. V. 1, 696.

Ej kondire! moj kondire! što si tako lep? V. 1, 104.

Ha, nu hodi moja mila majko!

Da ti vidiš čudo neglejano. V. 2, 13.

b) Ovamo idu onake interjekcije, kojima se oponaša glas vanjskih događaja, kao na pr.: *Fis!* – *Šlis!* kad se kazuje, da je ko koga udario. – *Trt mrt; tue muc.* – Što *kuc*, to *muc*. (Vidi te rieči u Vukovom rječniku.) – *Frk* para, pazar te našao! Posl. *Frk* je baci na silna Labuda. V. 2, 8. *Cucu, cucu* na konju, vuci t' majku zakolju. Vuk, rječn. *cucu. Caka, caka*, tri dni lakat (otkala). Posl.

c) Amo idu neke često u pripjevih upotrebljavane rieči, koje obično (ili bar sada) ne znače ništa. Gerber veli (II, 1, 115): „*In der volkstümlichen Lyrik oft in den Refrains zu musikalischer Wirkung*“. – Jan Kollár (Nár. spiewanky, II, p. 471) govori o takvih riečih ovako: „Pažnju zaslužuju u slovačkih nar. pjesmah takodje one česte – kako ih imenovati imamo? – *onomatopeje* ili *uzkličnici*, ili pjesništvo i govor prirode, ili izrazi čuvstva, ili kako? – Neke bivaju samo za popunjavanje slika, na pr. *Tadana, tadana* – ubili Adama; druge pažnju slušaoca pooštravaju, druge imaju satirički značaj, ironički smjer, druge ijeroglifičkim glasovi podkrepljuju sadržaj pjesme itd.“ – Za tim navadja velik red primjera iz rečenih pjesama. I u naših nar. pjesmah ima dosta takvih primjera:

O jabuko, *tedena*, zeleniko, *redena*! V. 1, 262.

U kovača gusta bašča,

Tananana, gusta bašča.

Tininini, gusta bašča. V. 1, 714.

Begemina šeta po bijelu dvoru;

Oja, oja, oja! Begemino moja! H. 796.

Kadkad se u takvih pripjevih kriju starodavna mitologična imena:

Djuradj kosi po pobrdju, *lado* le mile!

Konja penje po zaladju, oj *lado* oj! V. 1, 288.

Neven vene, le, za goricom, le, le *leljo* le! V. 1, 375.

2. Onomatopeja (ὀνοματοποιία) u užem smislu.

Gerber (II, 1, 126 ec.) veli: „Wie bei den Interjektionen unterscheiden wir bei den Wörtern die Schallnachahmung von der symbolischen Figuration der Laute. Ersterer Art ist z. B., wenn Ovid (Met. VI, 376) die Frösche quacken lässt; quamvis sint sub aqua sub aqua maledicere temptant (Voss: Ob sie die Fluth auch bedeckt, auch bedeckt noch schimpfen sie kecklich). Der zweiten Art ist, wenn er (ibid. I, 315) durch ein häufiges *a* eine ähnliche Vorstellung in uns erweckt, wie sie der Anblick weit gedehnter Fläche hervorruft: Pars maris et latus subitarum campus aquarum, oder wenn Horaz (Epod. 2, 35) durch den Rhythmus der Wörter den Sprung des Hasen, den eiligen Flug des Kranichs zeichnet: pāvīdūmvē lēpōrem et advenam lāquēo gruem, jucunda captat prae-mia. Die erstere Art will ein *Gleiches* geben, die zweite ein *analoges*, d. h. nur in Proportion Gleiches. Nicht selten wird bei Darstellung eines Hörbaren es schwanken, welche Art vorliege. – Lichtenberg (Verm. Schr. B. 1. p. 279) unterscheidet in der von ihm aufgeführten Zahl von Wörtern, die er „eine Bilderschrift für das Ohr“ nennt, die onomatopoetischen, wie: quäkt, gluckset, blökt, nicht von symbolischen, wie: klingt, schreit, weinet u. a.“

Već stari pisci razlikovahu obie vrste, kao Platon, Aristoteles, osobito pako Dionysius Hal. (de comp. vb. cp. XV–XX.) On veli, da pisac takve rieči fonetičnoga značenja izbira, s malom promjenom udešava ili nove stvara. Tako udešenu rieč naziva već Aristotel (poët. 21) πεποιημένον; takodje Dionysius Thrax (Anecd. Gr. ed. Bekker vol. II, p. 637): Πεποιημένον δέ ἐστι τὸ παρὰ τὰς τῶν ἤχων ιδιότητος μιμητικῶς εἰρημένον, οἷον φλοῖστος, ῥοῖζος, ὀρυμαγδός. Tryphon (p. 196) razlikujući sedam vrstâ onomatopeje naziva posljednju πεποιημένον, ὡς τὸ τετριγῶτας καὶ κελαρίζει καὶ λάψοντες γλώσσησι. Obratno Cocondrius (p. 231) oponašanje glasova

zove ὀνοματοποιία a pod nazivom πεποιημένον razumie neke druge pojave. Gregor Cor. (p. 220) definira ovako: ὀνοματοποιία ἐστὶ μέρος λόγου πεποιημένον κατὰ μίμησιν τῶν ἀποτελουμένων ἤχων, οἷον λίγξε βιός· αὐλῶπις τρυφάλεια χαμαὶ βόμβησε πεσοῦσα· φωνῆς δὲ τὸ τοιοῦτον, οἷον ἡ ὀλολυγὴ καὶ ὁ μυκηθμός, καὶ τοὺς ἐλεεῖνὰ κατήσθιε τετριγῶτας. – Cicero (de or. III, 38 i Or. 20) „*facta verba*“ naprotiv stavlja „*verbis natis*“, i spominje (Part. or. 5): *verba novata* aut similitudine aut imitatione. Cornificius (IV, 31) zove onomatopeju: *nominatio*, Quintil. (VIII, 6, 31): *fictio nominis*. (Cf. Gerber II, 1, 127–30.)

Gerber (II, 1, 131) veli: „Adelung (D. Styl. 1, 312) bezeichnet die Figur der Lautsymbolik als „*Congruenz*“, sofern die einzelnen Laute die Wirkung hervorbringen, und nennt es „*Harmonie*“, wenn diese durch „den ganzen Gang der Rede“, den Rhythmus, zu Stande kommt. – – – Man sieht aus den Beispielen, welche Adelung von der „eigentlichen Onomatopoeie“ giebt, dass er unter ihr nur die schallnachahmenden Interjektionen befasst.“ – Tako od naših pisaca Pechan (str. 20) veli: „*Kongruenza* jest svaka rieč, koje se glasovi slažu sa značenjem njezinim: na pr. grom, puška, kokoš.“ – Filipović (I. c. 20) veli: *Kongruenza* je slika u kojoj se zvukom rieči oponaša ono što se njimi naznačuje.“ A na str. 21 veli: „*Harmonija (sklad)* postaje kada se neki rad oponaša mjerilom rieči.“ –

A. Šenoa (I. c. str. XVI) navadja: „Onomatopoësis. Pjesnik kuša, da oponaša riečju naravski zvuk.“ – Ja nigdje ne nadjoh naziva „onomatopoësis“ već ὀνοματοποιία, što mi možemo onomatopeja izgovarati, ili onomatopoiija.

Gerber (II, 1, 132) veli: „Nach Ausscheidung der rhetorischen Interjektionen würde eine besondere Grenze zwischen Onomatopoeie und Lautsymbolik für den Gebrauch in der literarischen Sprache nicht mehr zu ziehen sein.“ Tim manje bi onda nuždni bili nazivi congruentia i harmonia.

Evo primjera onomatopeje: a) Rieči iz kojih se po prilici onaj prirodni glas čuje, kojega one sobom znače:

Ko hrče, ne srče. Posl.
 Ovo li je brajov *duduk*,
 Čim *duduče* za ovcama. V. 1, 701.
 Ljuto *pisnu* kao guja ljuta. V. 3, 74.
 (Turci) gone plijen od Sovljaka...
 Stoji *bleka* ovac' sa janjcima,
 Stoji *meka* janjac' za ovcama,
Veka stoji koza za jarići,
 A jarića *dreka* za kozama,
 Stoji *rika* krava za teladma,

A teladi *me*ka za kravama,
*Bu*ka stoji mačvanskih volova,
Ne poznaju svojijeh čobana. O. 302.

b) Prirodni glas onoga, o čem se govori, čuje se kadkad iz pojedinih glasova više rieči, od kojih svaka sobom što drugo znači

Pun'te puške, a *tucite* Turke. O. 357.

A kad *pu*če puška Jovanova,
Onda *pu*če trideset pušaka. V. 3, 43.

Udariše jasni talambasi, V. 3, 38.

Kad se Vuko dovati oružja,
Stade uka uz Rudine Vuka. V. 4, 60, 398.

Na vuka vika, a iza vuka lisice vuku. Posl.

c) Manje se osjeća prirodni glas onoga, što rieči sobom znače u ovakih primjerih:

Stoji *zve*ka drobnijeh djerdana,
Stoji *škri*pa žutijeh kavada,
Stoji *kle*pet mestva i papuča. V. 3, 18.

Jednako je bojak na Loznici:
Puške prašte, atopovi gude,
Ispod neba lijeću lubarde:
Sve baljemez baljemeza više,
A lubarda lubardu doziva. O. 352.

d) Ponavljanjem jednakih glasova u više različnih rieči pobudjuje se u slušaoca onaka predstava, kakvu bi i sam predmet prouzrokovao:

A kad *ala alu* pojahala (t. j. Marko Šarca). V. 2, 40, 64.

Da je kome stati te gledati!
Puške *bre*če, a junaci *je*če,
Nož *sije*va, krvca se *prolje*va. O. 258.

Kako srpske sablje sijeavaju,
A dušmanske glave zijevaju. O. 36.

Al' je sunce, al' je mjesečina,
Ali alem mali kamen dragi? H. 63.

Mukom muče robske sluga,
Mukom muče plien svoj grabe.

„Aman, aman!“ starac pišti,
 I Novica sin mu zaman
 „Aman, aman!“ suzan vrišti,
 Stoji aga gorsko zviere,
 Gvozden stupac, kamen tvrdi.
 Dokle dahnù, rukom mahnù,
 Starac Durak skoro izdahnù
 „Medet, medet!...“ dželat ljuti
 Već mu i grlo dotle sputi.
 Durak huknù, sve zamuknù. M. Č. 5.

B. Podudaranje jednakih slova.

1. Aliteracija (alliteratio).

Ta se figura sastoji u tom, da se više rieči istim suglasom počinje, a kadkad i samoglasom.

Gerber (II, 1, 163) veli: „Alliteration ist ein neues Wort, nach Adelung (D. Styl. I, 282) von J. Jovianus Pontanus eingeführt. Er citirt Pontanus (Dial. Actius): Ea igitur sive figura, sive ornatus, condimentum quasi quoddam numeris affert, placet autem nominare *alliterationem*, quod e literarum allusione constet. Fit itaque in versu, quoties dictiones continuatae, vel binae vel ternae ab iisdem primis consonantibus, mutatis aliquando vocalibus, aut ab iisdem incipiunt syllabis, aut ab iisdem primis vocalibus. Delectat autem alliteratio haec mirifice in primis et ultimis locis facta, in mediis quoque, licet ibidem aures minus sint intentae. Vossius, Inst. or. P. II, p. 320: *annominatio* – recentiores *alliterationem* vocant. Der Name *Stabreim* rührt daher, dass in der ahd. Alliterationspoesie die beiden Versabschnitte (Kurzzeilen) durch drei höchstbetonte Sylben von gleichem Anlaut zu dem rhythmischen Ganzen (der Langzeile) verbunden wurden, welche *Stäbe* (Liedstäbe) genannt wurden, gleichsam Stützen des Sinnes. Die Stäbe in der ersten Hälfte der Langzeile hiessen nach der nordischen Kunstsprache die *Stollen* (Nebenstäbe), der in der zweiten Hälfte hiess *Hauptstab*.“ – Pag. 174: Zwar bildeten auch Vokale eine Alliteration, die insofern als Laute derselben Art galten. – Simrock übersetzt so (Edda, p. 366):

Einst war das Alter, da Ymir lebte.

Rapp (Physiol. d. Sprache I, 214) sieht den Grund dieser Erscheinung in dem bei langsamen Sprechen jedem Vokal vorangehendem Spiritus lenis, so

das eigentlich nur dieser, nicht der Vokal selbst alliterierte.“ –

Od naših pisaca Pechan (l. c. p. 19) veli: „Aliteracija jest nagomilanje sličnih suglasica, osobito na početku rieči“; Tomić (l. c. p. 21): „Gdje ima u stihovih jednakih ili sličnih suglasnika osobito na početku rieči: to se zove alliteracija“; Filipović (l. c. p. 20): „Aliteracija nastane, kada se nagomilavaju iste suglasice, osobito na početku rieči.“ – Suglasi ne moraju se nagomilavati, i po jedan ponavljani jednaki suglas u početku više rieči čini aliteraciju. –

Subotić (l. c. str. 126) veli: „Ako su prva neglasna pismena (= suglasi) rieči jednaka, tu je *slik na čelu* (*alliteracija*); – – ako su pak neglasna, koja se na kraju rieči nalaze, ravna, imamo *slik na kraju*. I ovo su *slikovi pismena*.“ – Mi bi tim „slikovom pismena“ dodali još treći slučaj, i to onaj, kad se isti suglas u sriedi više rieči nalazi, to bi dakle bio *slik u sriedi*. Samo prvi slučaj zove se aliteracija. Za aliteraciju navadja Subotić ove primjere:

„Do dve vile vodi –
Lava i labuda, i sivog sokola –
Vidiste li svatove, vode li nam snašicu“ –

Mi dodajemo ove primjere:

Ma ću pitat' mile moje majke. V. 1, 342.
Ona poji po putu putnike. V. 2, 97.
Vojsku kupi Kulin kapetane. V. O. 310.
Sinoć malu momu dovedoš. V. 1, 418.
To se čudo čak do cara čulo. V. 1, 233.

Za *slik na kraju* veli Subotić: „Ovih slikova po prirodi našeg jezika malo ima, budući da se naše rieči redko sa neglasnim svršuju, a ovo se baš iziskuje, da se *slik na kraju* rodi. Njekoliko stihova radi primjera:

„Dan da jedeš, a dva da se igraš –
Natrunjenu trunjem i pelenom –
Majke nemam, da joj kažem –
Zumbul momče, karanfil devojče“ –

Slik u sriedi najviše onda ima efekta, kad se druži s aliteracijom, na pr.:

Vidjeh čudo, ne nagledah ga se,
Dje idjaše patka potkovana. V. 1, 712.
U mog' paše pošla od sto groša. H. 73.
Paša piše sitne burjuntije. B. 2, 98.

Mrtva Mara ni dušom ne diše. H. 133.

Neg' da s drugom dragom ašikuje. V. 1, 359.

I kroz rake ruke sastaviše. V. 1, 340.

Aliteracijom karakteriše se osobitim načinom starogermanska poezija, a nalazi se tamo amo i u latinskom jeziku (Cf. Gerber II, 1, 173) i u grčkom (Cf. Rehdantz Demosth. indic. p. 1 ec.).

2. Asonancija (assonantia).

Ta figura postaje tim, da se u više rieči samoglasni podudaraju. – Gerber (II, 1, 172) zove je „Uebereinstimmung des Vokals“; a na str. 177 veli: „Die Assonanz, der zum Endreim die Gleichheit des schliessenden Consonanten fehlt, ist nach ihrem Vorkommen bei den Romanen, namentlich den Spaniern, mehr ein nicht zur Vollkommenheit entwickelter Endreim zu nennen, als eine besondere Reimart. – Na str. 163 veli: Von der Assonanz, nur als Verbum von den Alten gebraucht, vermag ich den Namengeber nicht aufzufinden; Ernesti (lex. techn. Gr.) übersetzt $\pi\alpha\rho\acute{\eta}\chi\eta\sigma\iota\varsigma$: verborum *assonantia* quaedam.“ –

Pechan (l. c. 19) veli: „Asonanca je nagomilanje rieči s istim ili sličnim samoglasom u korenu.“ – Tomić (l. c. 21): „Assonancija je ponavljanje jednoga te istoga samoglasa u korenu rieči.“ – Takvo ponavljanje biva ne samo u korenu nego i u nastavcima, pak ne samo pojednoga nego i po dvaju i više samoglasâ u različnim riečih. – Subotić (l. c. 126) veli: „Ako su glasna pismena (rieči) jednaka, daju *slik u glasu* (assonancu).“ Na strani 127 navadja on ove primjere:

„I nama dati i naša biti –
I od večere s pravdom stečene –
Oj devojkó plava,
Čula ti se vala
Čak do Carigrada.“ –

Primjera asonancije ima u naših nar. pjesmah mnogo; mi dodaemo još ove primjere:

Izpod vedjah oko sokolovo. M. Č. 18.

Zaigraše dobre konje poljem. M. Č. 28.

Sada jedna pravo ne znam sama. H. 97.

Ej ljeljenče, jedne ti smo sreće. V. 1, 369.

Udariše jasni talambasi. V. 3, 78.

Otud ide svekre Petre. V. 1, 251.
Eto sablje, evo naše glave. V. 1, 234.
Pa car šalje dva ulaka mlada,
Dva ulaka, dva svoja nećaka. V. 1, 234.
Jedni jadi ženi mi se dragi. V. 1, 357.
A za vrana za mlada bećara,
Za nj bih dala srce iz njedara. H. 72.
Sabljom manu, ods'ječe joj glavu. V. 2, 31.
Doke vince uljeze u lice. V. 2, 12.
Pade slana okolo Mostara,
Sitna krupa okolo Klobuka. V. 1, 711.
Pak j' otišla za goru na vodu. V. 1, 370.
Pred dvorovi na zlatni stolovi. V. 1, 234.
Na njojzi su od sedefa nalune,
Po nalunam' sandalgaće panule. V. 1, 382.
Vita jelo, uzaman zelena!
A družino, uzaman vesela! V. 3, 26.
Što si tako jednolika
I u pasu tankovita? V. 1, 235.
Ah moja vodo studena!
I moja ružo rumena! V. 1, 319.
A od kiše biva veselija,
Sunce sija, ona rumenija. V. 1, 392.

Više puta se asonancija i aliteracija sdružene pojavljuju:

Muči ljubo, *mukom umuknula!* V. 2, 75.
O voine, za nevolju vojno! V. 1, 721.
No je *pušku pustu prepunio.* V. 3, 42.
Na vuka vika, a iza vuka lisice vuku. Posl.
Krivo ralo Lazarevo
Krive laze razoralo. Posl.
Alivera sina rodi,
A Todora suze roni. V. 1, 374.
Al' je sunce, al' je mjesečina,
Ali alem mali kamen dragi? H. 63.

C. Podudaranje slovaka.

Figure, koje u taj red idu, nalaze se kod više starinskih pisaca pod obćim imenom *πάρισον*. Gerber (II, 1, 148) veli: „Isokolon wurde die gewöhnliche Bezeichnung für die Gleichheit der Kola, und *Parisosis* nannte man es, wenn hierzu noch die Gleichheit des Klanges kam.“ Cf. Aquila Rom. p. 30; Alexand. (περὶ σχημ. Sp. III, 40); Ps. Plut. (de vit. Hom. 37) cet. – Na str. 149 veli Gerber: „Man liess weiter auch die Forderung der gleichen Kola fallen, so dass das Parison gleichbedeutend wurde mit *Homoeoteleuton*.“ Cf. Eustath. (ad Il. I, 141; II, 382). – Na strani 150 veli Gerber dalje: „Aber man nahm auch ein Parison im Anfang an, welches speziell *ὁμοιόαρκτον* oder *ὁμοιοκάταρκτον* genannt wurde. Maximus Planudes (Schol. ad Hermog. Walz, Rhet., t. V, p. 511, 6, cf. p. 551, 4) sagt: ἡ παρίσωσις γίνεται κατ' ἀρχὴν καὶ τέλος κατ' ἀρχὴν μὲν οἷον προ σήκει προ θύμως ὃ καὶ ὁμοιόαρκτον λέγεται κατὰ δὲ τὸ τέλος, οἷον ἐθέλ εἰν ἀκού εἰν, ὃ ἐστὶν ὁμοιοτέλευτον. Ebenso unterscheidet Tiberius (περὶ σχημ. Sp. v. III, p. 74 sq.) Parison im Anfang und am Ende, und ausser dem bei dem letzteren das ὁμοιοτέλευτον von dem ὁμοιοπτωτον bei welchem der Gleichklang durch gleiche Casus bewirkt werde. – Bei Quintilian (IX, 3, 75 sq.) hat das *πάρισον* die allgemeinste Bedeutung als Gleichklang: „ut plerisque placuit.“ – Još ima naziv *παρομοίωσις*, koji se nalazi već kod Aristotela (Rhet. III, 9) i kod više drugih. Taj izraz obuhvaća takodje figure toga reda ali još i druge kao aliteraciju itd. (Cf. Gerber II, 144 ec.; 150.) U taj red idu ove figure:

1. Omeoarkton (ὁμοιόαρκτον, slik na početku rieči).

Ta figura postaje, kad se početne slovke više rieči podudaraju. (Vidi gore navedeni citat Maxima Planuda). – Subotić (l. c. 128) zove taj pojav: „Složen slik: Slik na čelu sa slikom u glasu“, t. j. aliteracija sa asonancijom, i navadja ove primjere:

„U tudje selo za tudju seju –
Pa se moli mladu momku –
Pa ću pasti na rumenu ružu.“ –

Mi dodajemo ove primjere:

Pale patke u slano more. V. 1, 434.
Kad se vila vide na nevolji. V. 2, 38.

Nek se ženi želila ga majka, V. 1, 356.

Ma je kralje s kraja gleda. V. 1, 469.

Pa razredi po drumu družinu. V. 3, 43.

A kad puče puška Jovanova,

Onda puče trideset pušaka. V. 3, 43.

Puške pun'te a tucite Turke. O. 357.

Lazo laže, a Mato maže. Posl.

Nuto majka iz medje medjeda! V. 1, 528.

Da dobavi bilje i bilježje. H. 24.

2. Omeoteleuton (ὁμοιοτέλευτον).

Omeoteleuton jest svako podudaranje slovaka na krajevih rieči, t. j. po dvie ili više rieči imaju na kraju jednake slovke. Primjere kao: τί ἂν ἔπαυες δεινόν, εἰ ἄνδρ' εἶδες ἄργόν; već Aristoteles naziva ὁμοιοτέλευτον (cf. Gerber II, 1, 144). Na strani 151 veli Gerber: „Für gleiche Endungen und gleiche Casusendungen hatten Einige den gemeinsamen Namen ὁμοιοκατάληκτον, – – sonst (wie bei Anonym. περὶ σχημ. Sp. v. III, p. 185) sind ὁμοιοτέλευτον und ὁμοιοκατάληκτον gleichbedeutend. – Soweit das ὁμοιόπτωτον zu den Gleichklängen gehört, bezeichnet es also Reime, welche durch die Casusendungen bewirkt werden. Ps. Plutarch (de vit. 273 Hom. 35) sagt: Ὅμοιοτέλευτον σχῆμα, ἐν ᾧ τὰ κῶλα εἰς ὁμοίας τὸν ἦχον λέξεις τελευτᾷ, τὰς αὐτὰς συλλαβὰς ἐν τοῖς πέρασιν ἔχοντα, οἷόν ἐστι (Od. 15, 75): Χρῆ ξεῖνον παρεόντα φιλεῖν ἐθέλοντα δὲ πέμπειν (cf. Odyss. 6, 43 sq.); ὅταν δὲ εἰς ὀνόματα ὁμοίως κλινόμενα λήγωσιν αἱ περίοδοι ἢ τὰ κῶλα, καὶ ταῦτα εἰς πτώσεις ὁμοίας, Ὅμοιόπτωτον τοῦτο ἰδίως ὀνομάζεται οἷόν ἐστιν (Ilias 2, 87): ἥ τε ἔθνεα εἴσι μελίσσάων ἀδινάων, πέτρης ἐκ γλαφυρῆς αἰεὶ νέον ἐρχομένων. Cf. Alexander περὶ οχημ. (Sp. v. III, 35 sq.); Zonaeus (p. 169); Anonym. (περὶ σχημ. p. 185 sq.). Die Aufstellung des Homoeoptoton als einer besonderen Figur des Gleichklangs ist indessen schief, da sie eine grammatische Congruenz hervorhebt, welche nur zufällig auch den Gleichklang bedingt. Der Terminus bezeichnet also z. B. bei Eustath. (zu Il. 2, 173): Ὅτι, Διογενὲς Λαερτιάδῃ, πολυμήχανε Ὀδυσσεῦ, σχῆμά ἐστι κλητικόν, ὁμοιόπτωτον καλούμενον – sicherlich keine Klangfigur. Cf. Herodian (περὶ σχημ. Sp. III, 97). – – Diomedes (p. 442) unterscheidet geradezu zwei Arten des Homoeoptoton „cum uno similique casu totius sensus elocutionis impletur, ut apud Sallustium: maximis ducibus, fortibus strenuisque ministris“, und „cum oratio excurrit in eosdem casus et similes fines, ut Ennius:

merentes flentes lacrimantes ac miserantes.“ – Aquila Rom. (H. p. 30) setzt bei dem Ὅμοιόπτωτον den Gleichklang der Casusendungen als nöthig, das Ὅμοιοτέλευτον ist der allgemeine Ausdruck für Gleichklänge am Ende der Wörter. Ebenso im Carmen de figg. (B. p. 67), wo Ὅμοιοτέλευτον wiedergegeben wird mit *Confine*, Ὅμοιόπτωτον mit *Aequeclinatum*, cet.“ –

Volkmann (Rhet. p. 411) veli: „Das ὁμοιόπτωτον besteht in der mehrfachen Wiederholung desselben Casus innerhalb einer Periode, auch wohl unmittelbar hintereinander.“ –

Izostavljajući primjere, koji čine slik u modernom smislu, navadjamo za tu figuru ovake slučajeve:

a) Nenaglašen samoglas i za njim suglas podudaraju se na krajevih rieči. Subotić (l. c. 128) veli: „Slik u glasu sa slikom na kraju“ t. j. *asonancija* s podudaranjem krajnjega suglasa. On navadja ove primjere:

„Čizme nosim, a bos odim
U naručju nosiš sina Panteliju,
Za ručicu vodiš ćerku Andjeliju.“ –

Takvi su i ovi primjeri:

Rano legnem, a docne ustanem. V. 1, 326.
Docna ležeš, rano me ustaneš,
Kad me budiš, kandžijom me ljubiš. V. 1, 328.
Kad se ženi vrabac Podunavac. V. 1, 718.
To je bio strašan tucak junak. V. 3, 57.

b) Nenaglašen samoglas i pred njim suglas podudaraju se na krajevih rieči. I Subotić (l. c. 128) spominje taj slučaj: „Slik u slogu krajnom neoznačenom:

Sakuj meni od zlata junaka,
Maziću ga, k'o rođena majka.“
Vihar puše, alkatremom diše. H. 69.
Marko tuče, a Bojica sječe. O. 245.
Sve gledaste, danas ne vidjeste. V. 1, 365.
Zabun asta, maj osladi usta. V. 1, 390.
A iz lica izgubi se krvca. V. 3, 26.
Otide djače, ključa da uzme. V. 1, 303.
Na Madjara oči izkolači. B. 1, 50.
Pala magla na Bojanu. V. 1, 116.

Te da gadja sa ledja junaka. V. 3, 26.

Danica je čekala mjeseca. H. 61.

c) Podudaranje može se početi u predzadnjem slogu, kojega ne sgadja ritmičan udarac. Subotić (l. c. 130) kaže za takve pojave: „Nikakvi ženski slikovi nisu oni slogovi, od koji nijedan označen glasom nije, n. p. *smilila* – *pripalila*.“ –

Sa straom će stajati

I s oprezom gledati. V. 1, 210.

Leturgiju pojaju,

Božje slovo slušaju. V. 1, 211.

Vrani se konji igrahu,

Srebrna sedla lomljahu,

Na dalek' dje se spravljahu

Po ćercu bana Jovana,

Po ljubi cara Šćepana;

Kad svati za nju idjahu,

Zelene višnje trgahu,

Na konja nevi davahu. ...

Ali je tješi za'vica,

Šćepana bana sestrice: ...

Mene su dalje vodili,

Kada su za me hodili,

Zelene višnje sadili;

Kad su se sa mnom vraćali,

Zorene višnje trgali. V. 1, 415.

d) Primjeri omeoptota, t. j. podudaranja slovaka u jednakih padežih:

Oj ti zrno šenično, ti ne budi jezično. V. 1, 122.

Naša snašice, dobrodošlice! V. 1, 84.

S hudom srećom, udovicom mladom. V. 1, 328.

A malenu vlašku Goru crnu

Ne mogosmo nigda osvojiti. O. 165.

Pod onom gorom zelenom

A pod planinom visokom. V. 1, 415.

Ispira ga rakili safunom,

Istira ga pamukli čaršafom. B. 1, 66.

Da ti tražim lagane hećime,
Da ti gradim mekane meleme. V. 3, 32.

Nemoj ga slati gorama,
Ni mi ga šalji vodama;
Nego ga paši str'jelama,
Pa mi ga pošlji stranama. V. 1, 39.

Do te svete vodice,
Da operem ručice,
Da se mašim ramena
Krista boga ranjena. V. 1, 212.

3. Slik (rima, Reim).

Kad se omeoteleuton počinje kod onakih samoglasa, na kojih je ritmičan udarac, onda imamo slik na kraju rieči. – Gerber (II, 1, 179): „Der eigentliche *Reim* (*Endreim*) besteht in dem Gleichklang betonter Sylben von deren Vokal ab – zugleich mit dem Gleichklang solcher tonlosen Sylben, welche etwa noch folgen.“ –

Osim naziva *slik* upotrebljavaju neki takodje naziv *srok*. O postanku naziva *rima* vidi Gerber (II, 1, 162).

U naših narodnih pjesmah *slik* još nije pravilno i na stalnih mjestih upotrebljavan, kao što to u umjetnih pjesmah biva. On se u ženskih pjesmah često nalazi na kraju susjednih stihova, a u junačkih pjesmah ima ga češće u jednom te istom stihu. Često je samo asonancija ili omeoteleuton, gdje je htio biti pravi *slik*. Budući da narodni pjevač *slika* navlaš ne traži, nego ga upotrebljava, gdje mu se sгодnom prilikom tako reći sam nudi i nameće: za to biva takodje ovo, da u nar. pjesmi *slik* osim glasbenoga efekta više puti ima i simbolično značenje, t. j. on čini po prilici onakav utisak na slušaoca, kao što bi ga predstavljani predmet sam neposredno opažen prouzrokovao.

Slik se može razlikovati: a) po objamu svome, te on biva *jednoslovčan* (*männlicher, stumpfer Reim*), na pr.:

Zlatni kove i srebrni, lijepo ti sjaš!
Prvijenče, mudra glavo, da mnogo ti znaš! V. 1, 117.

Slik biva *dvoslovčan* (*weiblicher, klingender Reim*), na pr.:

Naša neve prela, tkala,
Sve svatove darovala. V. 1, 48.

Slik biva kadkad *troslovčan* (*gleitender Reim*; Subotić zove ga *srednjim* [l. c. str. 127]). Na pr.:

Momčić ide *strančicom*,
 Nakiti se *grančicom*. V. 1, 474.
 Porasla je *jelika*
 Pokraj puta *velika*. H. 206.

Po koji put nalazi se i *četveroslovčan* slik, na pr.:

Kako srpske sablje *sijevaju*,
 A dušmanske glave *zijekaju*. O. 36.
Bijelile, kad se *dijelile*. V. 1, 731.
 U smilju se *sastajasmu*,
 U bosilju *rastajasmu*. V. 1, 372.

Slik biva *obilan* (*reicher Reim*), kad se pred slovkami, u kojih se slik počinje, i suglasi podudaraju, na pr.:

Neka znade, da sam *dolazila*,
 Da sam moje drago *oblazila*. V. 1, 483.
 Sarajevo rano *zatvoreno*,
 A u jutru zorom *otvoreno*. V. 1, 516.
 Nema lada oko *vinograda*,
 Eno lada oko Budim-*grada*. H. 187.
 Danas jeste *nedelja*,
 U njoj s' ništa *ne delja*. V. 1, 209.
 Svaki nosi na *saruku ruku*. H. 145.

b) Slik na kraju stihova može biti različno namješten, i to tako, da se neprekidno po dva i dva stiha u sliku podudaraju:

O djevojko, dušo *moja!*
 Što govori majka *tvoja?*
 Hoće li te mene *dati?*
 Misli l' mene *zetom zvati?*
 Oli dala, ol' ne *dala*,
 Ti se moja *vazda zvala!* V. 1, 428.

Slik na kraju stihova može biti izprekršten, na pr.:

Da bi mi *umriti*
 A smrti ne *znati*,
 Da bi mi *viditi*,
 Ki će me *plakati*.

Hoće l' me plakati
 Majka al sestrīca,
 Al će me plakati
 Nevirna ljubica. Šenoa, Antol. 7.

Veoma često nalazi se u nar. pjesmah isti slik redom uz više stihova na kraju – *nagomilan slik* – n. pr.:

Tekla voda tekeliĵa,
 Nad njom rasla ševtelija,
 Pod njom sjedi Andjelija,
 Otud ide star delija. V. 1, 398.

Ima još i drugih načina, kako se slik na kraju stihova namješta; ali to biva više u umjetnih nego u narodnih pjesmah.

c) Slik može biti u dva susjedna stiha na različnih mjestih, kao što se iz ovih primjera vidi:

Od boga ti velika grijota,
 A od ljudi zazor i sramota. V. 2, 89.
 Nadje Todor Šarac- Mahmut-agu,
 I kod njega starac- Merdan-agu. V. 3, 24.
 Odkako je svijet postanuo,
 Nije ljepši cvijet procvatio. V. 3, 82.
 I pomesti dvora bijeloga,
 I oplesti duge pletenice. H. 157.

d) Slik može biti u jednom istom stihu skoro na svih mogućih mjestih. Na pr.:

Pisnu vrisnu Omerova majka,
 Pisnu vrisnu, svoju snau kune. V. 1, 345.
 Mrke brke nisko objesio. V. 2, 44.
 Pravo zdravo na Ledjanu gradu. B. 1, 63.
 Milo bilo, razgovori s' bane. V. 2, 44.

* * *

Ali alem mali kamen dragi. H. 63.
 Milo bi ti bilo pobjegnuti. V. 2, 29.

* * *

Presti ne ću, a ne umem vesti. V. 1, 234.
 Koga voliš, nego dobra djoga. V. 2, 44.
 Malo bilo vreme postajalo. V. 2, 43.
 Ptice poju, cvetaju ružice. V. 2, 546.
 Viknu srdar, ka' da jelen riknu. O. 208.
 Pala tama od neba do talah. B. 1, 60.

* * *

Dodje vreme, breme da se ima. V. 2, 12.
 Ni danica lica pomolila. V. 3, 39.
 No su muke ruke u njedarca. H. 133.

* * *

Niti trenu nit' se prenu Mara. V. 1, 727.
 Bolan Tale, što ti fale kažu? B. 1, 57.
 A planine u dubine mora. B. 1, 59.
 Dan osvane i ograne sunce. V. 2, 45.
 To izusti, laku pusti dušu. V. 2, 89.

* * *

Zle ti srne, a košute crne! V. 4, 52.
 Puške breče, a junaci ječe;
 Nož sijeća, krvca se proljeva. O. 228.

* * *

Sad su meni dvoji troji jadi. V. 1, 357.
 Medju ove dvije zmije ljute. O. 175.

* * *

Pobraše joj cmilje i bosilje. V. 1, 550.
 U bijelu Senju na kamenju. V. 3, 26.
 No da vidiš jada iznenada. V. 2, 44.
 Neobične slike i prilike. V. 3, 24.

* * *

Metnu Turčin prvu *belu strelu*. V. 2, 61.

I njegova oba mrka brka. V. 2, 44.

* * *

Badžak diže a *nadžak* poteže. B. 2, 162.

Časnog krsta i krasnog zakona. V. 2, 3.

* * *

Te pogleda uz *polje Mijolje*. V. 3, 36.

Turčin pade u travu na glavu. V. 3, 27.

* * *

Metahu se kamena s ramena. V. 3, 65.

Kad svanulo i granulo sunce. H. 13.

Kad svanulo i sunce granulo. V. 3, 51.

Jagić (u progr. gimn. Zagr. 1861, str. 10) veli: *Leoninska rima* zove se, kad se prva i druga polovica jednoga istoga stiha sriče (rimuje). (Cf. Gerber II, 1, 171.) – U našem junačkom desetercu najčešće ima slik na kraju prvoga i drugoga članka (t. j. 3. i 4. slovka podudara se sa 9. i 10. slovom).

e) Kadkad nalazi se jedan isti slik u dva susjedna stiha na više mjesta, na pr.:

Tu sjedoše, da *piju rakiju*,

Šećer *iju*, a *rakiju piju*. V. 2, 28.

Gdi ko *stao*, onde i *legao*;

Gdi *legao*, onde i *zastao*. V. 3, 76.

Nema *lada* oko vinograda,

Eno *lada* oko Budim-grad. H. 187.

Biograde mali Carigrade!

Dok *bijaše*, lijep ti *bijaše*,

Kroz tebe se proći ne *mogaše*

Od dućana i od bazdrdjana,

Od *čošaka* i od *mušabaka*,

Od *momaka* b'jelijeh *zambaka*. H. 188.

f) Kadkad nalaze se u jednom stihu po dva različna slika:

Kuda kuca, tuda koža puca. 143.

Tvoje ruke to su moje muke. V. 1, 482.

Devom mila, a nevom gnjila. Posl.

g) U dva susjedna stiha nalaze se kadkad po dva i tri različna slika:

Koliko je na marami *grana*,
Toliko mu na srdašcu *rana*;
Koliko li po granama *kuka*,
Toliko mu na srdašcu *muka*! V. 1, 365.

A tako me ne rodila majka, –
 I muškijem ne *pasala pasom*,
 I turskijem ne *nazvala glasom*! V. 3, 35.

D. Podudaranje jednakih i sličnih rieči, a ujedno različnih koje u značenju koje u obliku.

Figure toga reda spadaju pod obći naziv παρήχησις. Eustath. (k Ilijadi 1, 480) dieli parehesu na četiri vrste. Za prvu vrstu navadja kao primjer (Od. 24, 465): Εὐπείθει πείθοντο. Mi ćemo takve primjere navesti pod nazivom παρηγμένον. U drugoj vrsti navadja ovake primjere: μῦθος καὶ θυμός, βαλὼν καὶ λαβὼν καὶ τὰ τοιαῦτα. Taj pojav zove se drugčije *anagram*. Za treću vrstu ima ovaj primjer (Il. 1, 406): ἔδδισαν οὐδὲ τ' ἔδησαν. Eustat je εἰ i ἦ izgovarao kao *i*, dakle po takvom izgovaranju taj primjer ide u *anaklasu*, a kako je pisano ide pod *paronomasiju*. Za četvrtu vrstu navadja primjer (Il. 2, 628): Φυλέα φίλον μακάρεσσι. Takvi primjeri mogu se pod *paronomasiju* računati. Zonaëus (περὶ σχημ. Sp. III, 169) navadja kod paronomasije ovake primjere: οὐ τὴν ὕλακ ἤν ἀλλὰ τὴν φυλακ ἤν i τῆς ἐμῆς εἴτε ἀπονοίας, εἴτε ἀνοίας i veli: ὁ καὶ παρήχησις ὀνομάζεται. Eustath (k Ilijadi 4, 323) navadja primjer: γέρας – γερόντων kao σχῆμα ἐτυμολογίας i ujedno kao παρήχησις. Cornificius (IV, 21) navadjajući različne načine, kako *annominatio* (t. j. παρονομασία) postaje, računa k njojzi takodje: „genus, quod versatur in *casuum commutatione* aut unius aut plurium nominum“, a to je *poliptoton*. I Gerber (II, 1, 156) kaže: „Parechesis ist der allgemeinste terminus für Gleichklänge, sofern diese nicht der Concinnität des Satzbaues dienen oder von der Formirung der poetischen Darstellung gefordert werden, sondern nur eben die Klänge verschiedener Wörter gegen einander spielen (alludiren) lassen, um eine Beziehung zwischen ihnen anzudeuten“.

1. Antanaklasa (ἀντανάκλασις).

Ta figura sastoji se u tom, da se po dvie po vanjskom obliku većinom jednake, ali po odnošaju ili značenju različne, rieči podudaraju.

Gerber (II, 1, 225) veli: „Mit besonderer Kraft wird ein Begriff hervorgehoben, wenn er durch ein Wort bezeichnet wird, welches so in der Wiederholung steht, dass der Gegensatz zu seiner gewöhnlichen Bedeutung fühlbar wird. Ovid (Met. 1, 310) bezeichnet so eine Gegend während der Deukalionischen Fluth: *Terra ferax, dum terra fuit, sed tempore in illo pars maris*“.

Rutilius Lup. (H. p. 5; p. 8) ima za tu figuru dva naziva: ἀνάνκλασις i διαφορά. Prva biva: „cum id, quod ab altero dictum est, non in eam mentem quae intelligitur, sed in aliam aut contrariam accipitur“. Kao primjer navadja, što se kod Quintiliana (IX, 3, 68) pod imenom ἀντανάκλασις nalazi: „Cum Proculejus quereretur de filio, quod is mortem suam *expectaret*, et ille dixisset, se vero non *expectare*: immo, inquit, rogo *expectes*“. A διαφορά biva: „cum verbum iteratum aliam sententiam significat, ac significavit primo dictum. Na pr.: Hunc tu – deserere potuisti, cujus aerumnae quemvis etiam extrarium *hominem*, modo *hominem*, commovere possent?“ – Tu ima ta neznatna razlika, da se zove figura anaklasa, kada dvojica govore, te onu rieč koja se podudara svaki u drugom smislu razumie i govori; a diafora zove se, kada takve rieči jedna ista osoba u neprekidanom govoru govori. Isto tako definira se ta figura u Carm. de figg. (H. p. 64–65), gdje je ἀνάνκλασις prevedena riečju *reflexio*, a διαφορά riečju *distinctio*. Aquila Rom. (H. p. 31): Πλοκή, *copulatio*. Ea figura elocutionis, in qua idem verbum aut nomen, bis continuo positum, diversa significat, ut est illud: Sed tamen ad illum diem Memmius erat Memmius“. Isto tako Mart. Capella (H. p. 431) i Alexander (Sp. III, 37), Phoebammon (p. 55), Donat k Terent. (Eun. prol. 27 i 41); Jul. Rufinian (p. 54) zove tu figuru ἀντίστασις, te je prevadja riečju *contentio*; Cornific. (IV, 14) *traductio*; Cicero (de or. III, 54): ejusdem verbi crebrius positi quaedam *distinctio*. (Cf. Gerber II, 1, 225–26.) – Volkman (Rhet. p. 407 ec.) računa antanaklasu pod paronomasiju. (Cf. Hermogen. περὶ ἰδ. Sp. II, 367.)

a) Ista rieč u istom gramatičnom obliku dolazi dvaput u izreci, ali svaki put kao drugi dio izreke, na pr.:

Tudja majka vražja majka. Posl.

Tu je prvi put rieč „majka“ subjekt, a drugi put predikat.

Božić je božić, a pecivo mu je brat. Posl.

Kad Ali-beg novi beg bijaše. V. 1, 583.

Moj svekrv je kot i pravi svekrv,
A svekrva je kot su i svekrve;
A dîver je po dîverski dîver,
A zalva je zalva kot i zalve. Jačk. 52.
Lepa Maro *lepa* ti si. V. 1, 420.

Tu je rieč „lepa“ na prvom mjestu atribut, na drugom predikat.

Lijepo je ruho i na panju *lijepo*. Posl.
Silan bego, silan ti bijaše. H. 20.
Tavna noći, tavana ti si! V. 1, 667.
Ostala je ostala družina
Na planini na Ogorelici. B. 1, 60.

b) Ovamo idu rieči iste osnove ali različnih gramatičnih oblika, koji slučajno jednako glase, na pr.:

Misli care *misli* svakojake. V. 2, 46.
Pa uzima divit i hartiju,
Čini čini seji Ivanovoj. V. 1, 646.
O te *krši* zub svoj zaman *krši*. M. Č. 19.
Ruga sjedi pokraj puta, te se *ruga* svakome. Posl.
Al' se b'jele b'jele saručine. B. 1, 60.
Ljucki čoeck ljucki i govori. Posl.
A krn mjesec o po neba trepti,
Tužna svieća pozorišta tužna. M. Č. 34.
Druga ruka mrtvoj druga. Posl.
Naslonja se cmilje na bosilje,
Svaka draga na svojega draga. V. 1, 361.
Težâk ako ja postanem,
Téžak žitak na se vzamem. Jačk. 219.
Kuma kuma ako nije darovala, nije mu ni brige zadala. Posl.
Kad je bilo noći u po noći, V. 2, 12.
Klin klin izbija, a sjekira oba. Posl.
Pusta pamet dodje mi na pamet, kad što popijem. Posl.

c) Ovamo računamo rieči sasvim različne osnove i značenja, koje slučajno podjednako glase. Takav je ovaj primjer kod Quintiliana (IX, 5, 68): *amari*

jucundum est, si curatur, ne quid insit *amari*.

Lijep kao *lijep* na plotu. Posl.

Od *vode vode*, a od vina nose. Posl.

U toj crnoj *gori* žarki oganj *gori*. Glasn. 2, 15.

Svekru babi od *svile* košulju,
Svile mu se kosti u bolesti. V. 1, 357.

Na dolami zlatna *puca*,
Nek zloradu srce *puca*. V. 1, 427.

2. Poliptoton (πολύπτωτον).

Ta figura postaje, kad se ista rieč uz različne oblike, osobito padeže a i brojeve itd. sklanjana ponavlja.

Gerber (II, 1, 185): „Wenn die Verschiedenheit der Wörter durch verschiedene Casusendungen oder andere Flexionen bewirkt wurde, nannte man solche Wiederholung: πολύπτωτον“.

Cicero (Or. 39) tu figuru spominje bez tehn. naziva: cum ejusdem nominis casus saepius commutantur. Aquila Rom. (H. p. 33) prevadja πολύπτωτον: „*ex pluribus casibus*“ i kaže: hanc figuram ex eo nominaverunt, quod, cum saepius initium ab eadem parte orationis fiat, illa ipsa pars declinationibus casuum aut generibus aut numeris immutatur. Tako i Rutil. Lup. (H. p. 7), Quintil (IX, 3, 36), Mart. Cap. (H. p. 482). U Carm. de figg. (p. 67) zove se ta figura „*multiclinatum*“.

Primjeri:

Oči vide više nego *oko*. Posl.

Kad u *jutru jutro* osvanulo. V. 2, 62.

Tu se staše dvije *svaće*,
Svaća svaći govorila, V. 1, 701.

Ako *spendzu* ti brojiš, *spendze* ti se ne nabrojio;
Ako *sanak* ti spavaš, *sanka* ti se ne naspao. M. 13, 5.

Djul-djevojka pod *djulom* zaspala,
Djul se kruni, te djevojku budi,
Djevojka je *djulu* govorila:
A moj *djule* ne kruni se na me. V. 1, 392.

O Mihate turski dušmanine!
Dje se *muka* kod *glave* nagnala,

Pa ta *muka glavi* ne pomogla,
 I tu *muku* opalila munja!
 Dje se *glava* kod *muke* nagnala,
 A ta *glava muc*i ne pomogla,
 I tu *glavu* posjekli krvnici. V. 3, 62.

3. Paregmenon (παρηγμένον).

Gerber (II, 1, 185) veli: „Wenn die Verschiedenheit der Wörter durch verschiedene Ableitungsformen bewirkt wurde, nannte man solche Wiederholung: παρηγμένον“. – Hermogen (περὶ εὐρέσ. Sp. II, 251) primjere kao πείθει τὸν Πειθίαν naziva παρήχησις. Gore je kazano, da je paregmenon vrsta parehese. – Gerber (II, 1, 159) veli: „Die Neueren haben – die Paronomasie oder, wie Quintilian (IX, 3, 66) übersetzt, die *adnominatio*, zur Bezeichnung der Wiederkehr desselben Wortes in anderer Flexion oder Ableitungsform gebraucht. Adelung (d. Styl, B. 1, p. 284) sagt: „Die Annomination verbindet Wörter Eines Stammes mit einander, um durch den Gleichklang die Aufmerksamkeit auf den Stamm und Hauptbegriff zu lenken“. – Doch bietet sich (veli Gerber dalje) für dieselbe u. A. der terminus παρηγμένον. Für den jetzt üblichen Gebrauch des Namens liesse sich Eustathius anführen, der (zu Il. 2, 235): Ἀχαιῖδες οὐκέτ' Ἀχαιοί eine παρονομασία nennt, ebenso: οὐ Φίλιππος, ἀλλὰ Φιλίππιον κεκράτηκε τῆς Ἑλλάδος; ferner (zu Il. 2, 788) ἀγορὰς ἀγόρευον, βουλὴν βουλεύει. Ali Eustat razlikuje takvo podudaranje glasova u riečih iste osnove od rieči, koje su takodje iste osnove, ali se u njih manje glasova podudara. On navadja (Il. 1, 480) ἰστὸν ἐστήσατο kao τρόπος ἐτυμολογικός, tako i (k Il. 4, 323) γέρας γερόντων naziva: σχῆμα ἐτυμολογίας (i ujedno παρήχησις, kao što već gori spomenu-smo). – *Figurom etimologičnom* (u raztegnutom pojmu) naziva Jagić (u progr. gimn. Zagr. 1861, str. 20) ovake slučajeve: 1. „Subjekt i epitet istoga su korena, pa je zato i dodatak pridavnični suvišan: Kolika je noćca noćasnja, V. 1, 315. 2. Subjekt se sa predikatom slaže tako, da su obadva istoga korena: Namjera je starca namjerila. 3. Obično se zove *figurom etimologičnom* ona konstrukcija, kada glagol prima za objekt rieč istoga koriena, koja je već u samom glagolu sadržana bila. Ta] se dodatak suvišnim čini onda, kada objekt sam stoji. Na pr.: Dan daniše, pa i zanočiše. Ovaj objekt može biti kao partitivan genitiv u genetivu: Što je koji roblja narobio. 4. Ja brojim nadalje k *figuri etimologičnoj* sve one slučaje, gdje se poznatim načinom slaže predikat s instrumentalom; Muč' Todore, mukom se zamuk'o! V. 2, 30. U mjesto glagolja imademo pridavnik u primjerih, kako su: grlom grlatija; glavom glavatiji“.

– Sve takve slučajeve računamo osim drugih u paregmenon.

Gerber (II, 1, 186) kaže: „Das παρηγμένον stellt allein Jul. Rufinianus de schem. lex. (H. p. 51) auf, bezeichnet es als der Paronomasie oder Annomination ähnlich, „cum ex supra dicto verbo aliud derivatur# und giebt unter A. als Beisp. Virg. (Aen. 5, 446): *ultra ipse gravis graviterque* ad terram pondere vasto concidit; (ibid. 6, 247): *Voce vocat* Hecaten. Er übersetzt es mit *derivatio*. – Plato nennt (Gorg. p. 493 und Crat. p. 398) das etymologische Ableiten: παράγειν. – Im carmen de figg. (H. p. 67) ist der gleichbedeutende terminus: μετακλισις oder *declinatio* angegeben: *declinatio, cum verbum declino* parumper. „A primo puerum *rectum* est condiscere *recte*“, – Vossius (Inst. or. P. II, p. 508) dehnt die Anwendung des Paregmenon möglichst weit aus, z. B. auf *Composita*, wie Hom. Od. 23. 97: μητερ ἐμῇ δύσμητερ.

Tomić (hrv. stil. str. 21) definira: „*Anominacija* jest često ponavljanje jedne te iste rieči, ali ne u istoj formi, a naznačuje jednu misao, koja se često dodira glasbe – poezije“. – Filipović (stil. str. 22) veli: „*Igra s riečmi* sastoji se u tome, da se spoji nekoliko rieči kojim je ista korenica; ili ako se ista ili slična rieč u raznom smislu upotrijebi“. – Prva definicija obuhvaća naš poliptoton i paregmenon, a druga naš paregmenon, anaklasu i paronomasiju.

Mi ćemo tu figuru nazivati paregmenon, jer paronomasija (*annominatio*) kod više starih pisaca drugo znači, kao što će se malo dalje vidjeti. Pod tom figurom razumijemo dakle ponavljanje rieči razne vrste ali iste osnove, takodje ponavljanje istih rieči različno sastavljenih i sastavljenih pored prostih. Na primjer:

Tebe *prose prosci* na sve strane. B. 1, 41.

Modar *plamen* iz usta mu *planu*. V. 3, 14.

Dobra *kobca sukobila* Marka. V. 2, 61.

Tu se *srela sreća* i *nesreća*. V. 3, 39.

Kude mi te troji *kudioci*. V. 1, 373.

Te kad bi se *igre naigrali* V. 2, 43.

Prijatelju *časa nepočasi*. V. 2, 89.

Mladosti se *mladovali*.

Lepa *žitka naživili!* V. 1, 216.

Tripot ga je *zobi nazobio*. V. 2, 82.

Svak se *čudu čudi*. V. 1, 556.

Brazdu brazdi, vodu mami. V. 1, 453.

Dan daniše, pak i *zanoćiše*. V. 2, 89.

L'jepu šetu pošeta Milica Lazarovica. M. 7, 1.
L'jepu jezdu jezdijahu dva Jakšića mila brata M. 11, 1.
Mjerom mjeri, a cijenom cijeni. Posl.
Gorica listom listala. V. 1, 298.
Odskokom skoči jabuka. V. 1, 68.
Muč' Milice, mukom umuknula! V. 2, 43.
Razboli se bolom brez bolesti. V. 2, 96.
Tri putnika putem putovaše,
Putujući sretoše devojku. V. 1, 585.
Tonom tone, tonući besjedi. V. 1, 721.
Sluge moje hitro pohitajte. V. 2, 44.
Kako bude večer po večeri. V. 2, 43.
Koliko noće noćas bi. V. 1, 316.
Vriedan sluga vriednieg gospodara. M. Č. 17.
Brze sluge brže poslušashe. M. Č. 28.
O lijepe ljepotice! V. 1, 224.
Turski Turčin ladne vode ište. B. 1, 54.
Svu noć sjala sjajna mjesečina. H. 1.
Evo tebi nosim tužne glase i priglashe. M. 16, 7.
Narančo, vojko nevojko!
Ti puno cv'jeta ćetala,
A malo roda rodila! V. 1, 456.
Nit' se miče ni pomiče Rade. V. 3, 51.
Nametkinja kućna razmetkinja. V. 1, 766.
Il' mi se ukloni, il mi se pokloni. V. 2, 67.
Stupa četa tiho i gluho
Posred tisieh glusieh tminah. M. Č. 14.
A jer krstu ne podoba junak
Nego kršten, žudim krstite me. M. Č. 22.
Kam', djevojko, mama i pomama?
Dok bijaše u mile majčice,
Sve bijaše mamom pomamila,
I ženjeno i neoženjeno,

Oženjeno žene puštavalo,
 Neženjeno ženiti se ne će. V. 1, 410.

Vino piju mladi *Crnogorci*
 U Cetinji usred *Gore crne*,
 Medju njima *crnogorski* kneže,
 I do njega pope *Crnogorče*,
 Služi vino mlada *Crnogorka*,
 Mila snaha *crnogorskog* kneza. V. 4, 3.

4. Etimologisiranje.

Kadkad etimologična sličnost (bilo prava ili prividna) daje povod, te se dvie različne rieči u glasovih podudaraju. Neki primjeri mogli bi se k paregmenu brojiti, drugi k antanaklasi, ali se odlikuju tim, što u etimologičnoj sličnosti rieči povod svoj imaju.

Taj naziv upotrebio je Jagić (progr. gimn. Zagr. 1861, str. 9) navadajući isto takve primjere, kao što i ovdje sliede. Tako i Rehdantz (Demosth. indic, p. 190) u Sophocl. Ai. v. 430 nalazi: „*Etimologisirung* seines Namens“. – Gerber (II, 1, 157) govoreći o parehesi ima naziv: „*etymologische Porechesen*“ kod ovih primjera Plautovih: (Mil. glor. II, 3, 18): Quod ego, *Sceledre*, *scelus* ex te audio? (Trin. III, 2, 43); Is *mores* hominum *moros* et *morosos* efficit“. – Na drugom mjestu (II, 1, 233 ec.) zove takve pojave *alusijom* (*Allusion* oder *Anspielung*). Na strani 234 veli: „*Allusio* gebraucht Jul. Caes. Scaliger (Poet. III, 56) in Verbindung mit „*Agnominatio*, *Paronomasia*“. – Dalje veli: “Die Anspielungen stützen sich zweilen auf (wirkliche oder angenommene) etymologische Verwandtschaft der Wörter, wie bei Aeschylus (Prom. 85): ψευδωνύμως σε δαίμονες Προμηθεῖα καλοῦσιν, αὐτὸν γὰρ σε δεῖ προμηθεῖως. Hom. (Od. 1, 59): οὐ νύ τ’ Ὀδυσσεὺς Ἀργείων παρὰ νηυσὶ χαρίζετο ἱερὰ ῥέζων Τροίῃ ἐν εὐρείῃ; τί νύ οἱ τόσον ὠδύσαο Ζεῦ; Florus (1, 16, 6): *caput* urbium *Capua*.

Budući je naziv alusija već za druge pojave, od ovih sasvim različne, upotrebljen, mi ovdje uzimamo naziv etimologisiranje, koji i samu stvar dobro označuje. Na primjer:

Srdo moja ne *srdi* se na me. V. 1, 473.

Beču grade ne *beči* se na me. V. 3, 8.

Falila se *Falisava*. V. 1, 401.

Tekla voda, vojno le, *tekeliya*. V. 1, 86.

Lazi lazi Lazare! V. 1, 198.

Pobraše joj cmilje i bosilje;
 Ljuto cmili lijepa djevojka. V. 1, 550.

Ljubičice ljubi mene,
 Grličice grli mene. V. 1, 360.

Jednu kitu nevena cvijeća,
 Da on vene iz srdakca svoga;
 Drugu kitu tratora cvijeća,
 Da on traje u jadu godine;
 Treću kitu maka bijeloga,
 Da se smakne s ovoga svijeta. V. 1, 534.

Koji mi je u Zagorju,
 Zagorje ga izgorelo;
 Koji mi je u Polomlju,
 Polomlje ga polomilo. V. 1, 465.

Dok je junak družbu sakupio: –
 Ljuta Stegu i crna Gavrana,
 Stega stega, crni Gavran veže. V. 3, 63.

Ja bih pošla i dar ponijela:
 Svekru babi od svile košulju,
 Svile mu se kosti od bolesti!
 A svekrvi čember i okruglu,
 Oko nje se zemlja okružila! V. 1, 357.

5. Paronomasija (παρονομασία, annominatio).

Ta se figura sastoji u tom, da se prema jedne rieči stavlja druga, koja s prvom slično glasi razlikujući se od nje samo po kojim slovom u osnovi, a značenje im je različno, često i protivno.

Već je gore spomenuto (gdje je govoreno o parehesi), da Zonaeus primjere kao: οὐ τὴν ὑλακίην, ἀλλὰ τὴν φυλακίην *paronomasijom* naziva. Tako i Jul. Rufinian (H. p. 51) navadja primjere kao (Terent. Andr. 1, 3, 13): Nam inceptio est *amentium*, haud *amantium*; (id. Heant. 2. 3, 115): tibi erunt parata *verba*, huic homini *verbera*; (Verg. Aen. 1, 399): *Puppisque* tuae *pubesque* tuorum takve primjere računa on k paronomasiji prevadjajući taj naziv riečju *adnominatio* ili *adfictio*. U Carm. de figg. (H. p. 67) kazano je kod paronomasije: *Supparile* est, alia aequisono si nomine dicas *Mobilitas*, non *nobilitas*; bona *gens*, mala *mens* est; *Dividiae*, non *divitiae*; tibi *villa favilla* est.

Već je spried kod paregmena kazano, da Eustat i neki noviji pisci kao

Adelung i dr. one pojave zovu paronomasijom, koje mi pod paregmenon računamo, to isto čini i Diomedes (p. 441) navadjajući primjere kao fugam fugit, facinora fecit etc. Aquila Rom. (H. p. 30) nazivajući paronomasiju: levis immutatio, dodaje primjer: legem flagitasti, quae tibi non *deerat*; erat enim diligentissime scripta. Takve primjere mi pod paregmenom računamo.

Anonym. περὶ σχημ. (Sp. III, 36) ima za paronomasiju primjer: οὐκ αἰσχύνῃ Αἰσχίνῃ; to mi uzimamo pod antanaklasu (c.). Tiberius (Sp. III. 71) pod paronomasiju broji primjere kao (Dem. Chers. p. 96): μέλλει πολιορκεῖν – μέλει τῶν τὴν Ἀσίαν οἰκούντων Ἑλλήνων; i (Dem. παραπρ. p. 434): ἐγὼ δὲ οὐ τοῦτο δέδοικα, εἰ Φίλιππος ζῇ ἢ τέθνηκεν, ἀλλ’ εἰ τῆς πόλεως τέθνηκε τὸ τοὺς ἀδικοῦντας μισεῖν καὶ τιμωρεῖσθαι. Hermogenes (περὶ ἰδ. Sp. II, 367) prvi od tih primjera naziva: καθ’ ὁμοιότητα λέξεως, a drugi παρονομασία. Mi brojimo oba primjera k antanaklasi. Cornificius (IV, 21) razlikuje više načina, kako annominatio postaje, kao: attenuatione aut complexione ejusdem litterae: venīt – venīt (= veniit); productione ejusdem litterae (āvium – āvium); brevitate (cūriam – Cūriam). Takve pojave mi k antanaklasi računamo. Dalje veli Corn. da annominatio postaje: addendis litteris (temperare – obtemperare) – to je nam paregmenon; dalje veli: demendis litteris (lenones – leones) – to i mi zovemo anominacijom; dalje veli: transferendis (vano – navo) – to se drugčie zove anagram; dalje: commutandis (deligere – diligere), tako i: conscripti – circumscripti – nam je oboje paregmenon.

Komu je volja, može naše primjere navedene pod paregmenom računati takodje pod paronomasiju; ali mi držimo, da je razlika medju jednim i drugim primjeri tolika, da ih valja dieliti u dvie različne figure.

Mi dakle pod paronomasiju računamo ovake primjere:

Na putu *ružica*, a kod kuće *tužica*. Posl.

Uzeo naše *ognjilo*, pa mu nadjeo ime *ocilo*. Posl.

Tamburice moja *dangubice*. H. 160.

Djevovanje moje *carevanje*. V. 1, 409.

Lipo ti sta *drugovala* i lipo se *dragovala*. M. 2, 2.

Lažni *sv’jete*, moj lijepi *cv’jete*. V. 2, 74.

Što nije *gledati*, nije ni *glodati*. Posl.

Ko ljeti *hladuje*, zimi *gladuje*. Posl.

Bogatstvo pokriva *horjatstvo*. Posl.

Obećava mu *mazno* na *prazno*. Posl.

6. Anagram (ἀνάγραμμα).

Ovamo računamo taj slučaj, kad se po dvie i više rieči sastoje iz istih slova ali u promijenjenom redu. – Gerber (II, 2, 129) veli: „das Anagramm, eine Buchstabenversetzung, durch welche aus einem gegebenen Worte andere gebildet werden, z. B. aus *laudator* : *adulator*. Eustath. (45, 45): ὅτι δὲ Ἡρα ὁ ἀήρ, δηλοῦται, φασί, καὶ ἐκ τοῦ ἀναγραμματισμοῦ. ἐξ ὧν γὰρ ἡ Ἡρα γραμμάτων, ἐκ τούτων λαλεῖται καὶ ὁ ἀήρ, wie ferner: χόλος, ὄχλος; ἀρετή, ἐρατή; φλύαρος, φλαῦρος u. a. m. – Aus dem Namen *Alstedius* wird *sedulitas*, und da lieferte also J. H. Alstedius ein carmen:

Ut possis mea mens doctisque deoque placere,
Sit pia sedulitas, sedula sit pietas.

Kod nas su riedki primjeri, koji ovamo idu:

Otvor' vrata, vatra me sapali, V. 1, 647.

Ne mari marva za jednoga mrava. Posl.

S gornjim lat. pentametrom uporedi ovo iz Gundulićeve pjesme: Suze sina razm. 1, 1:

Grozno suzim gork plač sada,
Gorko plačem grozne suze.

E. Podudaranje jednakih rieči i izreka različnim načinom namještenih.

1. Anafora (ἀναφορά).

Tako zovu obično ponavljanje jedne ili više istih rieči u početku više izreka ili članova.

Tako tu figuru zove Demetrius (Sp. III, 294); Hermogenes (περὶ ἰδ. Sp. II, 335) zove je ἐπαναφορά, tako i Alexander (Sp. III, 20) i drugi. Phoebammon (Sp. III, 46) veli da ἀναφορά i ἐπαναφορά isto znači, cf. Longin (περὶ ὕψους Sp. I, 271); Quintil. (IX, 30, 30): ab iisdem verbis plura acriter et instanter incipiunt; Cornificius (IV, 13) zove tu figuru: *repetitio*, tako i carm. de figg. (H. p. 64); Aquila Rom. (H. p. 29 i 32) ima osim toga naziv: *relatio*; Jul. Rufinian (H. p. 49): *iteratio*. Rimski gramatici zovu je: *anaphora* i prevadjaju: *relatio*. Tako Donat (III, 5, 2); Charis. (IV, 6, 8); Diomed. (440);

Isidor. (orig. I, 35, 8 i 9) zove tu figuru anafora, kad je u početku stihova, a epanafora, kad je u početku više članova stiha; tako i Beda (H. p. 609); Rutilius Lupus (H. p. 6) ima naziv ἐπιβολή. (Cf. Gerber II, 1, 195 ec.)

Od naših pisaca Pechan (poet. str. 15) pod nazivom: „*repeticija-ponavljanje*“ ne shvaća samo anaforu nego i epiforu; Filipović (stil. 21) navadja: „*Opetovanje*. Ta slika postaje, kad se ista riječ nekoliko puta opetuje budi u početku, u sredini ili na kraju izreka.“ – Kod starih pisaca ima za take slučaje posebnih naziva.

Anafora se u naših nar. pjesmah veoma često nalazi. Na pr.:

Naporeda jezde dobre konje,
Naporeda nose koplja bojna. V. 2, 38.
Svaki nosi po tridest strijela,
Svaki nosi po dvadest pušaka. V. 3, 47.
 Kulu gradi crni Arapine,
 Kulu gradi od dvadest tavana. V. 2, 66.
 Kome ćeš se privoleti carstvu?
 Ili voliš carstvu nebeskome,
 Ili voliš carstvu zemaljskome? V. 2, 46.

Ovamo može se računati i taj slučaj, kad se iste rieči u sriedi više izreka ili stihova podudaraju. Gerber (II, 1, 208) veli: „Die Wirkung der Wiederholung von Ausdrücken ist geringer, wenn diese weder unmittelbar nacheinander erfolgt, noch an den bedeutenden Stellen der Sätze. – Die Stellen können für die Wiederholung auch bedeutend gemacht werden, z. B. dadurch, dass sie einander in den Sätzen entsprechen, wie bei Ovid (Met. VII, 246):

Tum super invergens liquidi carchesia Bacchi,
Aeneaque invergens tepidi carchesia lactis.“ –

Tako u naših pjesmah:

Vita jelo *uzaman* zelena!
 A družino *uzaman* vesela! V. 3, 26.
 Jednom *se je prepanula od djuvegije,*
 Drugom *se je prepanula od vrana konja.* H. 229.

Gerber (II, 1, 197) veli: „Die Anaphora kann ganze Sätze ergreifen, dadurch ἰσόκωλα herbeiführen und so dem *Parallelismus* der Gedanken einen treffenden Ausdruck verleihen. Ovid (Met. 1, 325):

Et superesse videt de tot modo millibus unum,
Et superesse videt de tot modo millibus unam.

Cf. Demosth. Chers. p. 106. Ovamo idu ovaki naši primjeri:

Ako ću krivo, ne smijem od boga;
Ako ću pravo, ne smijem od bega. Posl.
Za devojkom veže devet mile braće,
A za momkom veže devet mili druga. V. 1, 252.
Tko vas haje, plode l' krši vinom;
Tko vas haje, plode l' krši žitom;
Tko vas haje, plode l' krši svilom? M. Č. 18.
Ali stojiš zlovoljno, er si žedan hladna vina?
Ali stojiš zlovoljno, er si gladan b'jela ljeba? M. 20, 22.
„Harač, harač!“ Odkud raji harač?
Odkud zlato, koji krova nejma,
Mirna krova, da ukloni glavu?
Odkud zlato, koji njive nejma,
Nego tursku svojiem znojem topi?
Odkud zlato, koji stoke nejma,
No za tudjom po brdieh se bije?
Odkud zlato, koji ruha nejma?
Odkud zlato, koji kruha neima? M. Č. 32.
Njemu veli vjeran sluga Lazo:
Voljan budi care na besjedi!
Kad me pitaš, pravo da ti kažem:
Nije meni konjic ološao,
Niti mi je ruho ostarilo,
Nit' je malo golijemna blaga,
Svega dosta u dvoru tvojemu.
Voljan budi care na besjedi!
Kad me pitaš, pravo da ti kažem:
Koje sluge docnije dodjoše,
Sve si sluge care oženio,
Mene care nekće oženiti. V. 2, 32.
Znaš li bane, ne znali te jadi!
Da sam sada na Goleč-planini, ...
Poznao bih tebe i djogina. ...
Znaš li bane od malene Banjske!
Poznajem ti čelo, kako ti je,
1 pod čelom oči obadvije,
I poznajem oba mrka brka.

Znaš li bane, ne znalo te čudo!
 Kad zapadoh ropstva u vijeku,
 Panduri mi tvoji uhitiše, ...
 Te robovah i tamnicu trpljeh...
 Znaš li bane, znaš li Strahiniću?
 Kad zapita i mene upita: ...
 Mo'š li s' robe, junak, odkupiti? V. 2, 44.

2. Epifora (ἐπιφορά).

Tako se zove ponavljanje jedne ili više rieči na kraju više izreka ili članova. I naziv ἄντιστροφή često se upotrebljava za tu figuru, ali noviji pisci zovu je većinom *epifora*. Rutilius Lupus (H. p. 6) ima naziv ἐπιφορά, i carmen de figg. (H. p. 65) s prevodom: *desitio*. Hermogen (περὶ ἰδ. Sp. II, 335) ima naziv ἄντιστροφή, isto tako Alexander (Sp. III, 29), Tiberius (Sp. III, 74), Zonaeus (ibid. p. 166), Anonym. (ib. p. 182), Eustath. (k Il. 13, 546, p. 945). Isti naziv ima kod Rimljana Aquila Rom. (H. p. 33) s prevodom: *conversum*; Mart. Capella (ib. p. 481) s prevodom: *conversio*. Kod J. Rufiniana (H. p. 52) ima za tu figuru naziv: ἐπιστροφή, preveden: *reversio*; kod Kornificija (IV, 13) zove se: *conversio*; kod Cicerona (de or. III, 54): *in extremum conversio*; Quintilian (IX, 3, 30) veli: *plura in iisdem verbis desinunt*. – Primjeri:

Tu sam čudan šičar *zadobio*,
 I tu sam ti sablju *zadobio*. V. 2, 58.
 Car će otić' s Turcima *u šetnju*,
 A carica s bulama *u šetnju*. V. 3, 23.
 Nit' je junak, k'o što su junaci:
 Na njemu je ćurak od kurjaka,
 Na glavi mu kapa od kurjaka. V. 2, 66.
 I prodaje sablju dimišćiju:
 Gola sablja tri stotin' dukata,
 Kore su joj tri stotin' dukata,
 A gajtani tri stotin' dukata. V. 2, 58.
 Djedi vaši rodiše se tudier,
 Oci vaši rodiše se tudier,
 I vi isti rodiste se tudier. M. Č. 17.

Gerber (II, 1, 200) veli: „Wie die Anaphora kann auch die Epiphora ganze Satzglieder umfassen, wie z. B. bei Ovid (Met. 1, 361):

Namque ego, crede mihi, si te quoque pontus haberet,
Te sequerer, conjunx, et me quoque pontus haberet.

Gore navedeni primjer iz „Čengiće-age“ upravo ovamo spada; amo idu i ovaki primjeri:

Za tim prodje godinica dana,
Ni Todora, ni od njega glasa;
Jedna prodje, a i druga dodje,
Ni Todora, ni od njega glasa;
Druga prodje, a i treća dodje,
Ni Todora, ni od njega glasa. V. 2, 94.

Zviznu pala nekoliko putah,
Zadrktaše ta vješala tanka,
Al nepisnu Crnogorčad mlada,
Niti pisnu, niti zubi škrinu.
Proz poljanu mrka krvca teknu,
Niti pisnu, niti zubi škrinu.
Poljana se napuni tjelesah,
Niti pisnu, niti zubi škrinu. M. Č. 2.

Al' besedi Vučko Ljuboviću:
Kad ću mnoge razcveliti majke,
Bolje neka plače moja sama;
Kad ću seje s braćom rastaviti,
Bolje neka stoji moja sama;
Kad ću ljube u rod opremiti,
Bolje neka ide moja sama. V. 3, 61.

Medju sobom vino doniješe,
Do dva čabra crvenoga vina:
Jedan daše konju od megdana,
Krvav konjic do ušiju dodje;
Drugi popi na pohodu Marko,
Krvav Marko do očiju dodje. V. 2, 40.

Tad zavrišta devet dobri konja,
I zalaja devet ljuti lava,
I zaklikta devet sokolova;
I tu majka tvrda srca bila,
Da od srca suze ne pustila. ...
Daleko je snaje ugledale, ...
Zakukalo devet udovica,

Zaplakalo devet sirotica; ...
I tu majka tvrda srca bila,
Da od srca suze ne pustila.
 Kad je bilo noći u ponoći,
 Al' zavrišta Damjanov zelenko, ...
 Pak on žali svoga gospodara,
 Što ga nije na sebi donio.
I tu majka tvrda srca bila,
Da od srca suze ne pustila. V. 2, 48.

Lîpo su procvali crljeni klinčaci,
 A sad im je tužnim daleko putovat,
 Va tujoj tujini za kralja vojevat.
 Joj meni klinčacu, daleki su puti,
 A ja mladi junak moram povenuti,
 Ar mi je tužnomu daleko putovat,
 Va tujoj tujini za kralja vojevat.
 Ah joj, cval sam mudro kot ta rozmarija,
 Rasal sam mladenac visoko i tanko;
 A sad mi je tužnom' daleko putovat,
 Va tujoj tujini za kralja vojevat. Jačk. 123.

Ovamo ide i *pripjev*. Šenoa (antolog. XXVI) razlikuje *dopjevak* (*refrain*), dodatak na kraju kitice, i *pripjevak* t. j. dodatak na kraju svakoga stiha. Mi računamo jedno i drugo pod epiforu. Gerber (II, 1, 200) veli: Zur Epiphora ist auch der *Kehrreim*, *Refrain* zu rechnen, sofern er meist am Ende der Strophen wiederkehrt. – Zu Virg. Ecl. 8, 21: Incipe Menalios mecum, mea tibia, versus bemerkt Servius, es sei dies „*versus intercalaris*“; zu Theocr. Id. I, 64 sagt der Scholiast: Ἀρχετε βουκολικᾶς, Μοῖσαι φίλοι, ἄρχετ' αἰοιδᾶς – τοῦτο δὲ λέγεται πρόσσμα, καὶ ἐπιμελώδημα καὶ ἐπώδη.“ – Na spomenutom mjestu kod Teokrita povraća se isti stih na početku veće cjeline stihova, spada dakle pod anaforu. – Pripjev se u nar. pjesmah često nalazi, na pr.:

Slavuj slatki razgovore!
 Što nije čuti pjesne tvoje? (Pripjev uza svaku vrstu.)
 Ne čudim se sve ni tebi,
 Već se čudim toj danici,
 Što te taji u tamnici, itd. H. 282.

3. Simploka (συμπλοκή).

Ta figura postaje tim, da se anafora i epifora sduže, t. j. po dvie izreke (kadkad i više) počinju se istimi riečmi, a i na kraju su im jednake rieči.

Gerber (II, 1, 201): Die Figur der Symploce vereinigt Anaphora und Epiphora. Alexander (Sp. III, 30) veli (περὶ συμπλοκῆς ἢ συνθέσεως): Τοῦτο τὸ σχῆμα μικτόν ἐστιν ἐκ τῆς ἀναφορᾶς καὶ τῆς ἀντιστροφῆς, διὸ καὶ οὕτω κέκληται· καὶ γὰρ ἐν ἀρχῇ τῶν κώλων καὶ ἐπὶ τελευτῆς τὴν αὐτὴν ἔχει λέξιν, ὡς Αἰσχίνης, ἐπὶ σαυτὸν καλεῖς, ἐπὶ τοὺς νόμους καλεῖς, ἐπὶ τὴν δημοκρατίαν καλεῖς. Tako i Zonaeus (l. c. p. 166) i Anon. περὶ σχημ. (l. c. p. 183). Cornif. (IV, 14) zove tu figuru: *complexio*; Cicero (de or. 54, 206) veli: in eadem verba impetus et concursio. Aquila Rom. (H. p. 33) prevadja συμπλοκή: *connexum*; Mart. Capella (ib. p. 482) piše *connexio*; Rutil. Lup. (H. p. 7): κοινοότης, isto tako Carm. de figg. (ib. p. 65) s prevodom: *communio*; Isidorus (or. II, 21, 12): *exoche*. – Primjeri:

Tu se Komnen čudu dosetio,
 Veza konja za jednu *jeliku*,
 Veza Hajku za drugu *jeliku*. V. 3, 26.
 Ti povedi hiljadu svatova,
 Od hiljade više *ni jednoga*,
 Od hiljade manje *ni jednoga*. V. 2, 92.
 Posijeci po jednom prstu, *boli*;
 Posijeci po drugom, *boli*. Posl.
 Često put se krst i Turčin nadju. ...
 Ter se grle rukam' gvozdenijem,
 Ter se ljube kljunom gvozdenijem. M. Č. 52.
 Kad te vidim, vele mene;
 Kad ne vidim, lele mene. Posl.
 Tvrda vjera, ostavit' te ne ću,
 Tvrda vjera, prevarit' te neću. V. 2, 64.
 Kad je preša: dje si Teša?
 Kad nije preša: oklen si Teša? Posl.

Kao što anafora i epifora svaka na pose, tako mogu one i sdužene t. j. simploka ciele izreke zauzimati, na pr.:

Može biti, da je ljutit Marko;
 Može biti, da je pijan Marko. V. 2, 40.

Da bih dala vezena jagluka,
 U tom nema za te halvaluka;
 Da bih dala tanka boščaluka,
 Ni tu nema za te halvaluka. V. 3, 19.

Sirota je Zlatka ostanula,
 Pa je babo dade na dojilje;
 Na dojilju tri godine bila;
 Pa je babo dade na češljanje,
 Na češljanju sedam godin' bila. V. 3, 22.

Ili grmi, il' se zemlja trese,
 Il' udara more u bregove?
 Niti grmi, nit' se zemlja trese,
 Nit' udara more u bregove. V. 2, 1.

Dva su bora na poreda rasla,
 Medju njima tankovrha jela;
 To ne bila dva bora zelena,
 Ni medj' njima tankovrha jela. V. 2, 5.

Metnu Marko prvu belu strelu,
 Prestrijeli dve stotin' aršina;
 Metnu Turčin drugu belu strelu,
 Prestrijeli tri stotin' aršina;
 Metnu Marko drugu belu strelu,
 Prestrijeli pet stotin' aršina;
 Metnu Turčin treću belu strelu,
 Prestrijeli šest stotin' aršina, V. 2, 61.

Od istoka haračlije jašu,
 Vode golu na repovieh raju;
 Od zapada haračlije jašu,
 Vode golu na repovieh raju;
 Jašu zmaji s sevjera i s juga,
 Golu raju na repovieh vode. M. Č. 26.

Medju one izreke ili stihove, koji se ponavljaju, mogu i drugi smješteni biti, na pr.:

*Koji ono dobar junak bješe,
 Što jedan put britkom sabljom maše,
 Pak dvadeset odsiječe glava?
 Ono jeste Banović Strahinja.*

*Koji ono dobar junak bješe,
 Što dva i dva na koplja nabija,
 Preko sebe u Sitnicu tura?
 Ono jeste Zrdja Zlopogledja.
 Koji ono dobar Junak bješe, ...
 Sa krstašem u ruci barjakom,
 Što nagoni Turke na buljuka?...
 Ono jeste Boško Jugoviću. V. 2, 50.*

Više puta se pitanje u odgovaranju tako ponavlja, da se među prvi i drugi dio ponovljenih riječi pitanja odgovor smjesti, na pr.:

*Jesi l' Tale proučio fale,
 Bolan Tale, što ti fale kažu?
 Štono grču crni gavranovi?
 Što svijaju orli mrcinjaši?
 A što kliču žuti jastrebovi? –
 Al' mu veli od Orašca Tale:
 Ja sam skoro fale proučio,
 Meni, Mujo, jedno fale kažu:
 Tri busije naše izgiboše,
 A u svakoj po trijest Turakah;
 S toga grču crni gavranovi,
 A svijaju orli mrcinjaši,
 A poklikću žuti jastrebovi. B. 1, 57.*

*Što te pitam, da mi pravo kažeš:
 Što ni bjehu bolji naši stari,
 Što im bolje prolažahu stvari,
 I bolje ih paše milovahu,
 I veziri bolje darivahu? ...
 No da reče Karimane stari:
 Moj sestriću, Ograšenoviću!
 Što me pitaš, pravo da ti kažem:
 Što ni bjehu bolji naši stari
 Oni jesu čete četovali, ...
 Iz kaura iznosili glave,
 Pa pašama glave poklanjali,
 A vezire robljem darivali;
 Sa toga ih paše milovahu,
 A veziri darom darivahu. V. 3, 37.*

4. Epizeuksa (ἐπίζευξις).

Phoebammon (Sp. III, 46) veli, da epizeuksa biva onda, kad ponavljane rieči neposredno jedna za drugom sliede; tako i Herodian (Sp. III, 99) neračunajući pri tom umiešane partikule, kao na pr.: (Aesch. in Ctes. 133) Θῆβαι δὲ Θῆβαι, πόλις ἀστυγείτων, i Carm. de figg. prevadjaujući ἐπίζευξις riečju *geminatio*. Apsines (τέχν. ῥητ. Sp. I, 406) navedeni primjer zove διπλασιασμός, tako i schol. ad Eur. (Phoen. 1054). Diomedes (p. 441): Epizeuxis est ejusdem dictionis in eodem versu sine aliqua dilatione geminatio cum impetu pronuntiationis; tako i Donatus (III, 5, 2); Charisius (IV, 6, 10); Isidorus (I, 35, 10); Beda (H. p. 609) koji veli, da se drugčie ta figura takodje *palilogia* zove. Naziv παλλιλογία nalazi se kod Eustathia (k Il. 5, 31) i drugih. Quintilian (IX, 3, 28) veli: verba geminantur vel amplificandi gratia – vel miserandi. (Cf. Gerber II, 1, 193.)

Mi pod epizeuksom razumiemo figuru, koja se sastoji u tom, da se u jednoj izreci ista rieč (ili više njih) uzastopce bez prekidanja ili najviše jednom riečju prekinuta ponavlja, na pr.:

Bosioče, bosioče u širinu rasti. V. 1, 10.

Miluj, miluj draga dušo moja. V. 1, 639.

Na kraj, na kraj silna mobo. V. 1, 247.

Oj golube, moj golube!

Ne padaj mi na maline. V. 1, 518.

Duša mu raja ne vid'la,

Nego se *vila* i *vila*. V. 1, 371.

Vala bogu, *vala* istinome. V. 2, 43.

Pogledaj vojno, *pogledaj*,

Je li ti slika prilika. V. 1, 7.

Tuge, moje *tuge*, vsaki dan ste druge!

Ljubav, naša *ljubav*, kê si se razasila. Jačk. 100.

Ah *dje mi si*, *dje mi si* dundo Janko vojevoda! M. 17, 64.

Ovamo računamo i onaj pojav, kad se u nar. pjesmah zadnja rieč svakoga stiha kao neki *odjek* opetuje. (Uporedi takodje primjere kod Gerbera II, 1, 182.) Na primjer:

Ja imadoh *kokota* – *kokota*,

Privuče se *lisica* – *lisica*,

Ukrade mi *kokota* – *kokota* itd. H. 240.

Majka Pavlu govori – govori:
 Što se sinko ne ženiš – ne ženiš,
 Doma Maru ne vodiš – ne vodiš? H. 268.

Igralo kolo pod Vidin – pod Vidin;
 Pusti me majko, da vidim – da vidim.
 Eto ti brata, idi s njim – idi s njim,
 Neka mi brata, ne ću s njim – ne ću s njim. itd. V. 1, 265.

Kao što se pojedine riječi uzastopce bez prekidanja ponavljaju, tako se mogu i cijele izreke ponavljati (kao što se već gore u posljednjem primjeru vidjeti može). Na pr.:

On se njima molio:
Nemojte me streljati,
Nemojte me streljati,
 Ja ću vama pevati. ...
 Stade slavuj pevati:
Teško drugu bez druga,
Teško drugu bez druga,
 I slavuju bez luga. V. 1, 655.

Povîj meni mila ti,
Povîj meni mila ti,
Povîj meni mila pravo,
 Ljubiš li me srcem pravo?
 Nî ti trîba ni pitat,
 Nî ti trîba ni pitat,
 Neg va oči pogledati. Jačk. 3.

Er ako me ugledaše ti carevi janičari,
 Er ako me ugledaše ti carevi janičari,
 Tu je meni Mladjenju glavu moju izgubiti. M. 29, 10.

Cio dugi stih prekidan pripjevom ponavlja se u ovom primjeru:

Cvilu to mi cviljaše drobna ptica lastovica,
 Ona mala ptica,
 Cvilu to mi cviljaše drobna ptica lastovica,
 Ona cvilu cviljaše Zadru gradu na pridvratju,
 Ona mala ptica,
 Ona cvilu cviljaše Zadru gradu na pridvratju.
 Biše mi se cvileći mala ptica zakasnila,

Ona mala ptica,
Biše mi se cvileći mala ptica zakasnila – itd. M. 3, 1.

5. Anadiplosa (ἀναδίπλωσις).

Jedna ili više rieči, koje na kraju jedne izreke stoje, ponavljaju se u početku druge izreke.

Za tu figuru ima različnih naziva. Cic. (de or. III, 54, 306) naznačuje ju riečmi: *revocatio verbi*; Quintil. (IX, 3, 44): *prioris sententiae verbum ultimum ac sequentis primum frequenter est idem, quo quidem schemate poëtae utuntur saepius*. Hermogenes (περὶ ἰδ. Sp. II, 336) zove je ἐπαναστροφή; Anon. περὶ σχημ. (Sp. III, 133): ἀναστροφή, koji naziv i Hermogen. (l. c. p. 337) ima. Taj naziv ima i Eustathius, ali u širem smislu, za tu figuru k Il. 22, 126 p. 1262. Tiberius (Sp. v. III, p. 70) kaže, da se ἀναστροφή zove takodje ἐπαναδίπλωσις; Aquila Rom. (H. p. 32) zove je ἀναδίπλωσις, *reduplicatio*; tako i Carm. de figg. (H. p. 65) prevadjajući *replicatio*; tako Mart. Capella (ibid. p. 481). Jul. Rufinian (H. 50) zove tu figuru παλιλλογία, *regressio*; Diomedes (p. 440) veli: *anadiplosis est congeminationis dictionis ex ultimo loco praecedentis et principio sequentis*; tako isto Charisius (IV, 6, 7); Isidorus (or. I, 35, 7); Beda (H. p. 609). (Cf. Gerber II, 1, 204.)

Na primjer:

Te si tako rano *uranila*,
Uranila u svetu nedjelju V. 2, 3.
Kada sjutra bijel *dan osvane*,
Dan osvane i ograde sunce. V. 2, 45.
Što protuži rano *u nedelju*,
U nedelju prije jarkog sunca? V. 2, 21.
Čekaj mila čekaj, žal će tebi biti,
Žal će tebi biti tvoga udavanja. Jačk. 99.
Još ću tebe, Damjane, ljepš'jem darom darovati,
Ljepš'jem darom darovati, l'jepom Marom bratinicom. M. 26, 24.

S anadiplosom nalazi se sdružena simploka, na pr.

Gdi se gode krajina *uzbija*,
Uzbija je *Ali-aga* s *Markom*;
Gdi se gode gradovi *uzimlju*,
Uzimlje ih *Ali-aga* s *Markom*. V. 2, 61.

U Ilije mlada osta ljuba,
 Mlada ljuba od petnaest dana;
 U Stojana mladja osta ljuba,
 Mladja ljuba od nedelje dana. V. 3, 25.

I anadiplosa nalazi se često celimi izrekami izražena:

Već me pitaj majko, *kom sam ruku dala*,
Kom sam ruku dala i srce predala. V. 1, 561.

Što ti je, mlada djevojko, što *proljevaš grozne suze*,
Grozne suze proljevaš, a otiraš crnu krvcu? M. 5, 43.

Gdi je gondže palo, tu je *zemlja pukla*;
Gdi je zemlja pukla, tu je gunja nikla. V. 1, 670.

Piše vino i veseliše se,
 Dok u *jutru bili dan osvanu*;
 Kad u *jutru bili dan osvanu*,
 Otidoše preko Velebita. V. 3, 61.

Rani majka Materino zlato,
 Dok je zlato do kudjelje bilo;
 A kad zlato do kudjelje bilo,
 Skovaše joj srebrnu kudjelju. ...

Rani majka Materino zlato,
 Dok je zlato do djerdjefa bilo;
 A kad zlato do djerdjefa bilo,
 Kupila joj djerdjef od merdžana. V. 1, 647.

Maša s' majka u džepe dolami,
 Pak izvadi dve trnjine crne;
 Al' to nisu dve trnjine crne,
 Već su ovo dva kćerina oka. V. 1, 732.

Nešto pišti u zelenoj travi:
 Il' je vila, ili ljuta guja?
 Nit' je vila, niti ljuta guja,
 Veće pišti Smiljanić Ilija. V. 3, 32.

Anadiplosa sa simplokom sdružena kroz ciele izreke nalazi se u ovom primjeru:

Da bi mi dîvojka kot sunce svîtila,
 Kot sunce svîtila, kot voda hodila,
 Kot voda hodila, kot kamen mučala;

Još mi ne b' dīvojka ljudem ugodila.
 Da bi mi dīvojka vsa polja požela,
 Vsa polja požela, brīge podkopala,
 Brīge podkopala, gore podvalila,
 Još mi ne b' dīvojka ljudem ugodila. Jačk. 100.

6. Gradacija (gradatio, κλιμαξ).

Hermogenes (περὶ ἰδ. Sp. II, 337) za κλιμακωτὸν καλούμενον σχῆμα veli: ἔστι δὲ οὐδὲν ἄλλ' ἢ πλεονάζουσα ἀναστροφή; Tiberius (Sp. III, 72): ἡ μὲν ἀναδίπλωσις ἐν δύο κώλοις γίνεται, ἡ δὲ κλιμαξ ἐν πολλοῖς. Obojica navadjaju kao primjer Demosth. (coron. p. 288): οὐκ εἶπον μὲν ταῦτα, οὐκ ἔγραψα δέ, οὐδ' ἔγραψα μὲν, οὐκ ἐπρέσβευσα δέ, οὐδ' ἐπρέσβευσα μὲν, οὐκ ἔπεισα δὲ Θῆβαίους. Sliku *ljestava* u toj figuri razjasnjuje Alexander (Sp. III, 31), Tiberius (Sp. III, 72), Aquila Rom. (H. p. 34); Isidor (II, 21, 4) kaže za tu figuru: hanc figuram nonnulli *catenam* appellant, propter quod aliud in alio quasi nectitur nomine, atque ita res plures in geminatione verborum trahuntur. Već je pred tim Rutil. Lup. (H. p. 8) svoj naziv ἐπιπλοκή prispodabljaјуći riečju *catena* tumačio; a Carm. de figg. (H. p. 65) prevadja taj naziv riečju *connexio*. Aristot. (de gen. an. 1, 18), Longin. (περὶ ὕψους Sp. 1, 289), Eustath. (p. 181, 36) imaju naziv ἐποικοδόμησις. Cicero (de or. III, 54), Cornificius (IV, 25), Quintil. (IX, 3, 55) imaju naziv *gradatio*; Aquila Rom. (H. p. 34) voli κλιμαξ riečju *ascensus* nego *scala* ili *gradiculus*, „ut quidam“, prevadjati; Jul. Rufin. (H. 52) ima naziv *gradatus*; Diomed (p. 443) i Isidor (or. II, 21, 4): *gradatio*. (Cf. Gerber II, 1, 205.)

Aquila Rom. navadja kao primjer (Cic. pro Mil. 23, 61): Neque vero se *populo* solum sed etiam *senatui* commisit, nec *senatui* modo, sed etiam *publicis praesidiis et armis*, neque *his* tantum, sed etiam ejus *potestati*. Gerber (II, 1, 207) navadja ovaj primjer (Klopst. Mess. 2. Ges.): Ja euch auch, die quälet die ewige *Nacht* des Abgrunds, Und in der *Nacht* des Strafenden *Feuer*, im *Feuer Verzweiflung*, In der *Verzweiflung* Ich! euch will von dem Tod er befreien! –

Gerber (l. c. p. 205) definira ovako: Wenn die Steigerung, welche durch die Wiederaufnahme des Wortes erfolgt, weiter fortgesetzt wird, so giebt dies die Figur der Climax. – Ne ponavlja se tu dakle uvijek čista anadiplosa.

Ta figura dakle postaje, kad se uz više izreka ili članova jedna rieč (a i više) iz prve izreke u drugoj, i opet jedna rieč iz druge izreke u trećoj itd. ponavlja. Na primjer:

Jere ima Petar džeferdara.
Dje obrne, hoće *nišaniti*,
Dje *nišani*, hoće *pogoditi*,
Dje *pogodi* melem ne treba. V. 4, 47.

Sanak snio mali Hasan-aga,
Da g' zapade usahla *jabuka*,
U *jabuci* zrno *biserovo*,
U *biseru* ljuti zmaje spava. H. 35.

Tad Stari Vlah oni *poharaše*,
Poharaše pa i *popališe*,
Popališe pa i *porobiše*. V. 4, 62.

U polju je *stanak* pustinjakov,
A u *stanku* jedna *izba* mala,
A u *izbi* čudno čudo kažu. M. Č. 54.

Ako tebe i *okara* majka,
Ak' *okara*, *udarit'* te ne će,
Ak' *udari*, *oćerati* ne će,
Ak' *oćera*, bježi mene dušo! H. 163.

Livada kazuje stadu bijelome,
Stado kaza svojemu pastiru,
Pastir kaza na putu putniku,
Putnik kaza na vodi vozaru,
Vozar kaza orahovoj ladji itd. V. 1, 444.

Ne kun' mene djevojčice!
Nikad sreće ne imala!
Ako li je i imala,
Nikad sina ne rodila!
Ako li ga i rodila,
Na vojsku ga ne spremila!
Ako li ga i spremila,
Sa vojske ga ne ščekala! H. 210.

Djevojka se krivo bratom klela:
Živ mi bratac, nikad s' udat' ne ću;
Ako bih se počem i udala,
Živ mi bratac, na konja mu ne ću;
Ako bih mu po čem uzjahala,
Živ mi bratac, sjahati mu ne ću itd. H. 175.

Što propušta Selim alajbeže,
 Ne puštaju dva Beširovića;
 Što puštaju dva Beširovića,
 Ne puštaju dva Karahovića;
 Što puštaju dva Karahovića,
 Sve siječe od Orašca Tale. V. 3, 36.

Ne pozabi one rîči, ke sam ti ja s'noć govoril,
 Ke sam ti ja s'noć govoril, bi li nas dva skupa zdali,
 Bi li nas dva skupa zdali, bi li mene zeta zvali. Jačk. 48.

7. Okruživanje (κύκλος).

Gerber (II, 1, 202) veli: Wenn zu Anfang und zu Ende desselben Satzes dasselbe Wort wiederholt wird, so heisst dies κύκλος. Hermogenes (περὶ εὐρ. Sp. II, 252) veli: κύκλος – γίγνεται ὅταν ἀφ' οὗ ἄρξηται τις ὀνόματος ἢ ῥήματος, εἰς τὸ αὐτὸ καταλήξῃ πάλιν μήτε πτωσιν ἐναλλάξας μήτε σχῆμα μήτε χρόνον μήτε ἀριθμὸν μήτε ἄλλο τι, οἷον σ ο ἰ μὲν γὰρ ἦν κλέπτῃς ὁ πατήρ, εἴπερ ἦν ὁμοίος σ ο ἰ (Dem. Phil. 4, p. 151); tako i Anonym. περὶ σχημ. (Sp. III, 116). Eustath (p. 818) takve primjere (kao Il. 10, 466) zove: κύκλος ῥητορικὸς. Aquila Rom. (H. p. 32) i Mart. Capella (ib. 481) imaju naziv: προσάποδοσις, *redditio*; Jul. Rufinian (ibid. p. 50) ἐπαναδίπλωσις ili *inclusio*, navadjajući kao primjer Verg. (Georg. III, 47), gdje opetovana rieč u različnom padežu stoji, isto tako Verg. Aen. 11, 358. Quintilian (IX, 3, 34) bez naziva veli: respondent primis et ultima. Charisius (p. 281) i Donatus (p. 398) imaju naziv ἐπανάληψις. Gerber (l. c. p. 203) navadja medju drugimi ovaj primjer: *Weinet um mich*, ihr Kinder des Lichts; er liebt mich nicht wieder, ewig nicht wieder, Ach, *weinet um mich* (Klopst.)

Već iz ovdje navedenih a i drugih primjera vidi se, da ponavljana rieč ne mora biti na početku i na kraju samo jedne iste izreke, niti mora biti svagda u istom gramatičnom obliku, niti samo jedna; u zadnjem (njemačkom) primjeru ponavlja se cijela izreka. Ta figura sastoji se dakle u tom, da se ista rieč (jedna ili više) nalazi na početku i na kraju stiha, izreke ili perioda, na pr.:

Lijepo je ruho i na panju *lijepo*. Posl.

Dobra kada i od roda *dobra*. V. 3, 80.

Arap djever, stari svat *Arapin*. V. 2, 66.

Mudar bješe Kulin kapetane,

Vidje Kulin, da je kneže *mudar*. O. 311.

Vjeru ko lomi, njega će vjera. Posl.
Vidite li? Bog vas ne vidio! V. 2, 34.
Sinoć meni crna knjiga dodje,
Crna knjiga, a u doba *crno*. V. 1, 545.
Iženio mladje i starije,
Mene, babo ne šće oženiti. V. 3, 6.
Ostav' me se bila vilo, jadi te se ostavili! M. 3, 27.
Cvala jesi roža, lîpo jesi cvala. Jačk. 121.
Vjeru vjeruj, spasit će te vjera. M. Č. 23.
Kajite se, dok imate dana,
Dok je doba, djeco kajite se. M. Č. 20.

Već se je spried vidilo, da se u toj figuri ciela izreka ponavljati može; to biva i u naših nar. pjesmah dosta često, i to tako, da se manja ili veća cjelina istom izrekom (kadkad i više nego jednom) počinje i svršuje. Na pr.:

Ako me kaniš vzeti, jur je, sadaj doba,
Jur su, mili, prošli vazmi i božići,
Vazmi i božići i pisani danki.
Ako me kaniš vzeti, jur je sadaj doba. Jačk. 32.
Čupić radi, da glasnik ne ode:
Sabljom sječe, a mrkovom gazi,
Drugom rukom buzdovanom tuče,
Na sve strane Čupić posla ima,
Jer on želi, da glasnik ne ode. O. 306.
Veli tako Liješ od Pipera:
Meni, braćo, jeste najžalije:
Skoro sam se junak oženio,
Ostade mi u dvoru ljubovca
Ni karana niti svjetovana; –
To je meni sada najžalije. V. 4, 4.
O ti majko, milo dobro moje!
Što će reći, mila moja majko!
Ne mogu mi niti ustajati,
Ni srebrno brdo udarati,
Ni zlaćeni čunak prolaziti,
Sto će reći, moja mila majko? V. 1, 642.

Blago meni do boga višnjega!
Bog mi dade sina iznenada,
 Mojoj Grozdi braca rodjenoga;
 Moja Grozda vrlo brata željna,
Bog joj dade brata iznenada. V. 2, 30.

A veli mu Alija dizdare:
 Ne meći mi stravu na družinu,
 No ako se jesi prepanuo,
 E si mrke Vlahe ugledao,
 Hajde bježi korjeničkoj župi,
 Ne meći mi stravu na družinu. V. 4, 60.

Al' bosedo dva putnika stara:
 Boga tebi, djakone Stevane!
 Koja tebi velika nevolja,
 Te si tako rano uranio,
 U nedelju predje jarkog sunca
 Predje sunca i pre leturgije,
 Pa ti seješ belicu pšenicu?
 Ili si se junak pomamio,
 Ili si se danas poturčio,
 Časnog krsta pod noge sgazio,
 I svoju si veru izgubio,
 Te si tako rano uranio
 U nedelju predje jarkog sunca,
 Predje sunca i pre leturgije,
 Pa ti seješ belicu pšenicu? V. 2, 3.

I poduži govor može se istom ili sličnom izrekom početi i završiti na primjer: V. 2, 89, 159 = 173; – V. 2, 67, 180 = 192; – V. 3, 78, 257 = 282; – V. 4, 33, 226 – 229 = 263 – 266; – V. 2, 40, 238 = 263; – V. 2, 44, 89 = 152; – V. 3, 24, 293 = 583; – V. 3, 78, 257 – 258 = 282 – 283.

Tako se može odgovor završiti onom izrekom (jednom ili više), koja je u početku pitanja, na pr.:

Još je njemu seja besjedila:
Što si tako brate potavnjeo? –
 Besedi joj nejačak Jovane: –
 Meni jeste golema nevolja:
 Dok sam osam brata oženio, –

Devet b'jelih kuća načinismo,
Za to sam ti pocrnjeo sejo. V. 2, 9.
 K njojzi dolaze, pak joj besede:
Što ti je platno od suza mokro?
Što l' žuto zlato od jada jadno?
 Al' Janja njima tijo besedi:
 Evo danaske devet godina,
 Kako ja tajim bolnog Djuricu:
 Danjom boluje, noćom vojuje,
 Sve mi donosi ruo krvavo –
S tog mi je platno od suza mokro,
S tog žuto zlato od jada jadno. V. 1, 668.
 Vidi početak i svršetak pjesme: V. 2, 64.

8. Antimetabola (ἀντιμεταβολή).

U toj figuri druži se često anadiplosa s okruživanjem. Ona postaje tim, da se po dvie rieči jedne ili dviju izreka u sljedećoj izreci jednoj ili dvjema prevrnutim redom povraćaju. Tu je dakle red onih rieči, koje se podudaraju, hiastičan.

U istom smislu definira tu figuru pod nazivom ἀντιμεταβολή Alexander (Sp. III, 37) dodajući ovaj primjer. οἷς μὲν γὰρ ἐγὼ δεινός, οὐχ ὁ παρὼν καιρός, οἷς δ' ὁ νῦν καιρός, οὐκ ἐγὼ δεινός. Quintilian (IX, 3, 85) za tu figuru navadja primjere: non ut edam vivo, sed ut vivam edo, i (Cic. Cluent. 2, 5): ut et sine invidia culpa plectatur et sine culpa invidia ponatur. Carmen de figg. (H. p. 64): ἀντιμεταβολή – *permutatio* fit, vice cum convertimus verba. Jul. Rufinian (H. p. 5) zove tu figuru μετάθεσις – cum quod ante dictum est postponitur, et quod post dictum est antepositur, ut: Eripis, ut perdas, perdis, ut eripias. Naziv ἀντιμεταβολή nalazi se još kod više pisaca. Anonym. (Sp, I, 437) ima naziv ἀνὰ διπλωσις kod ovoga primjera: πόλεμον εἰς τὴν Ἀττικὴν, εἰς τὴν Ἀττικὴν πόλεμον.

Gerber (II, 1, 225) veli: Die *Antimetabole* kann als ein besonderer Fall des *Chiasmus* gefasst werden, indem nämlich die *Kreuzstellung* dieselben Wörter wiederbringt, so dass besonders eine zur Darstellung von Antithesen höchst geeignete Form zu Stande kommt. Sofern durch die Antimetabole das Verhältniss zweier Begriffe zu einander als umkehrbar dargethan wird, gewährt sie auch dem logischen Verstande eine Ueberraschung.

Primjeri:

Ili *loncem* o *kamen*, ili *kamenom* o *lonac*, teško loncu svakojako.
Posl.

Kad ima *hljeba*, nema *sol*i, a kad ima *sol*i, nema *hljeba*. Posl.

Ja *umio*, a ne *imao*, ja *imao*, a ne *umio* (sve jedno je). Posl.

Plaćuć pjeva, pjevajući plače. M. Č. 39.

Prolijeću konji bez junakah,
A junaci bez dobrih konjah. O. 64.

Viknu *Živko*: Kuku mene *striko*!
Reče *striko*: A što ću ti *Živko*? O. 112.

Turci viču *Muja i Aliju*,
Crnogorci *blaženu Mariju*;
Dje dopire *blažena Marija*,
Ne pomaže *Muja ni Alija*. O. 113.

Oni gone plijen od Sovljaka: –
Stoji bleka ovac' za janjcima,
Stoji meka janjac' za ovcama;
Veka stoji koza za jarići,
A jarića dreka za kozama;
Stoji rika krava za teladma,
A teladi meka za kravama. V. 4, 28.

Da bog dade svakom, tko što hoće!
A i meni, što je meni drago.
volim drago neg' carevo blago!
Što će meni sve carevo blago,
Kad ja nemam, što je meni drago? V. 1, 312.

Dje je sreća, tu je i nesreća;
Dje nesreća, tu i sreće ima. V. 2, 74.

Antimetabola, simploka i anadiplosa jedna drugom propletene su u ovom primjeru:

I ja njemu: Hajde s bogom dragi!
Ako tamo mnogo zastajao,
Mnogo stao, malo zadobio;
Ako tamo malo zastajao,
Malo stao, mnogo zadobio. H. 90.

(U riečih; *mnogo* – *malo* – *malo* – *mnogo* izražena je antimetabola; rieč: *zastajao* dvaput na kraju stiha stojeći s riečmi: *ako tamo* u početku od dva

stiha čini simploku; tako i rieč: *zadobio* dvaput na kraju stiha stojeći čini s riečmi: *ako tamo* po drugi put simploku; rieči: *mnogo zastajao – mnogo stao* čine anadiplosu, isto tako rieči: *malo zastajao – malo stao*.)

Kako u prednjih primjerih pojedine rieči, tako se mogu i ciele izreke u prevrnutom redu povraćati. Gerber (II, 2, 284) veli: Der Chiasmus als eine *Antimetabole der Zeilen* findet sich z. B. in „Die drei Frühlingstage“:

Jugend, Rausch und Liebe sind
Gleich drei schönen Frühlingstagen;
Statt um ihre Flucht zu klagen,
Herz, genieße sie geschwind!
Herz, genieße sie geschwind,
Statt um ihre Flucht zu klagen!
Gleich drei schönen Frühlingstagen
Jugend Rausch und Liebe sind.

Ovamo idu ovaki naši primjeri:

Tu se neću kano drugda:
Tko je junak, na ždrijelo!
Na ždrijelo, junak tko je!
Tu ne jeknu jeka kršna. M. Č. 12.

Djegodj nadjoh za tebe djevojku,
Tu ne nadjoh za me prijatelja;
A dje nadjoh za me prijatelja,
Tu ne nadjoh za tebe djevojku. V. 3, 6.

Svetli care, a moj roditelju!
Što sam tebi, babo, sagrašio,
Te me danas oćeš da obesiš
Na znan danak, na vaskrsenije?
Sva se moja braća i družina
Sad raduje svetom vaskrsenju,
A ti mene oćeš da obesiš!
A što sam ti sagrašio, babo? V. 2, 30.

Car Sulejman jasak učinio,
Da s' ne pije uz ramazan vino,
Da s' ne nose zelene dolame,
Da s' ne pašu sablje okovane,
Da s' ne igra kolom uz kadune;
Marko igra kolom uz kadune,

Marko paše sablju okovanu,
 Marko nosi zelenu dolamu,
 Marko pije uz ramazan vino. V. 2, 71.

9. Regresija (regressio, ἐπάνοδος).

Često biva, da se uzporedjene (koordinirane) rieči iste vrste najprije skupa kažu, a za tim podijeljene svaka u drugoj izreci povraćaju. Quintilian (IX, 3, 35) navadja: ἐπάνοδος, *regressio*, repetendi genus, quod simul proposita iterat et dividit: *Iphitus et Pelias* mecum, quorum *Iphitus* aevo jam gravior, *Pelias* et vulnere tardus Ulixei (Verg. Aen. 2, 435). Osim toga tu figuru spominje Jul. Rufinian (H. p. 53) nazivajući je takodje *reversio*; Ps. Plutarch (de vit. Hom. 34) s primjerom Il. 5, 592 ec.; Alexander (Sp. III, 30) s primjerom Il. 16, 250. ec.; Phoebammon (Sp. III, 46) s nazivom ἐπανάδοσις, što se po svoj prilici ima čitati ἐπάνοδος; Tiberius (ibid. p. 80); Zonaeus (ib. p. 166).

Gerber (II, 1, 210) veli: Dieser terminus ist durchaus entbehrlich, da hier von einer Figur nichts vorhanden ist. Es ist vollkommen angemessene Darstellung, zuerst von einem Gesamtausdruck das Gemeinsame auszusagen, dann von seinen Theilen das Besondere. – Istina, da ima primjera, u kojih je taj način govora sasvim običan; u drugih bi se moglo i drugčije kazati, tako gornji Quintilianov primjer mogao bi glasiti: *Iphitus et Pelias* mecum, quorum ille aevo jam gravior, hic et vulnere tardus Ulixei. Figura se dakle i tu sastoji u povraćanju istih rieči.

Taj način govora nalazi se dosta često u naših nar. pjesmah:

Te joj nose *skuće* i *rukave*:
Skuće nose, da se ne obrose,
A rukavce, da se ne otrune. V. 1, 647.

Tamnica je kuća neobična: –
 Tude idu *zmije* i *jakrepi*,
 Hoće *zmije*, da oči popiju,
A jakrepi lice da nagrde. V. 2, 56.

Nika nema *kuće* ni *baštine*:
Kuća mu je kamena pećina,
A baština zelena planina. V. 1, 676.

I po tri puta se takvim načinom iste rieči govore, na pr.:
 Dve se vode putem preticale:
 Jedno *Sava* a drugo *Morava*,
Sava nosi drvlje i kamenje,

A *Morava* šajku okovanu,
A u šajci *brata* i *sestricu*:
Bratac spava, a *sestrica* veze,
Seja brata iglicom budila. V. 1, 595.

Poraslo je *cmilje* i *bosilje*:
Cmilje raste pokraj mora slana,
A *bosilje* pokraj vode ladne;
Naslonja se *cmilje* na *bosilje*,
Svaka draga na svojega draga. V. 1, 361.

Kad to vidje postidan Stojane, –
Pa se baci *gunjom* i *jabukom*.
Ljuta bila *seja* Ivanova:
Žutu *gunju* u travu bacila,
A *jabuku* nogom oturila;
Gunja pade u zelenu travu,
A *jabuka* u vodu studenu. V. 1, 646.

Što procvilje u Banjane gornje?
Da l' je *vila*, da li *guja* ljuta?
Da je *vila*, na više bi bila;
Da je *guja* pod kamen bi bila;
Nit' je *vila*, niti *guja* ljuta,
Već to cvili Perović Batriću, V. 4, 1.

Rieči, koje se tim načinom ponavljaju, stoje kadkad u *hiastičnom redu* kao što napried u antimetaboli. Na pr.:

Bogom braćo, dva dželata mlada!
Vodite me carici materi,
Da mi prosti i *muku* i *ranu*:
Ranu njenu, što me je ranila,
Muku njenu, što je premučila. V. 2, 30.

Ne znam ništa, nit' mi kogodj kaže,
Koga grli, i koga li ljubi.
Ljubila ga medju oči guja,
A crna ga zemlja zagrlila! H. 97.

Godinica loša ti mi dodje!
A i *meni* a i *konju mome*:
Mome konju ne rodi livada,
A *meni* se preprosi djevojka. V. 1, 504.

Takav red (ali ne ujedno takvo ponavljanje) rieči u slučajevih, koji su tim slični, zove se u Carm. de figg. (H. p. 69) προῦπάντησις. Tomu nazivu dodaje se ovo: Fit *praeoccursio*, si reddas priu' posteriori. Ut: „Pluvias cernas *nolle* istos ac *cupere* illos: Arantes *cupiunt* imbrem *noluntque* viantes.“ – Zonaeus (Sp. III, 170) taj pojav naziva προαπάντησις dodajući ovaj primjer: καλὸν παιδεία καὶ πλοῦτος, ἐφ' ὅσον ὁ μὲν τὸ σῶμα κοσμεῖ, ἡ δὲ τὴν ψυχὴν καλλύνει. Tako isto Anonym. (περὶ σχημ. Sp. III, 187). Alexander (Sp. III, p. 40) ima za to naziv προσυναπάντησις s primjerom (Il. 4, 450): ἐνθ' ἅμα οἰμωγὴ τε καὶ εὐχολὴ πέλεν ἀνδρῶν ὀλλύντων τε καὶ ὀλλυμένων; t. j. οἰμωγὴ ὀλλυμένων – εὐχολὴ ὀλλύντων. U primjerih navedenih od Zonaea i Alexandra nema regresije; ali ti primjeri mogu se lako u regresiju pretvoriti ovako: καλὸν παιδεία καὶ πλοῦτος, ἐφ' ὅσον ὁ μὲν πλοῦτος τὸ σῶμα κοσμεῖ, ἡ δὲ παιδεία τὴν ψυχὴν καλλύνει. – ἐνθ' ἅμα οἰμωγὴ τε καὶ εὐχολὴ πέλεν ἀνδρῶν· εὐχολὴ μὲν ὀλλύντων, οἰμωγὴ δὲ ὀλλυμένων. Iz tih se dakle primjera vidi, da regresija može biti figura.

Regresija i okruživanje druže se u ovom primjeru:

Što je sine, te suze prolivaš?
 Il' si gladan, il' si žedan sine?
 Ako s' gladan, eto djakonije;
 Ako s' žedan, eto vina ladna:
 Nemoj grozne suze prolivati. V. 3, 72.

Regresija, gradacija i simploka propleću se u ovom primjeru:

„Sinoć sam ti čudan sanak snio,
 Da je trava po avliji nikla,
 I po travi čudna rosa pala,
 I po rosi str'jele popanule“.
 Draga dragom tiho odgovara:
 Ne boj mi se moje mило drago!
 Što je trava po avliji nikla,
 To su jadi i moji i tvoji,
 Tvoji za mnom, a moji za tobom;
 Što je rosa po travi popala,
 To su suze i moje i tvoje,
 Tvoje za mnom, a moje za tobom;
 Što su str'jele po rosi popale,
 To su kose i tvoje i moje,
 Tvoje za mnom, a moje za tobom. V. 1, 640.

(Rieči: trava – rosa – str'jele – čine u prvih stihovih gradaciju, a u daljih stihovih povraćajuć se čine regresiju; rieči: tvoji – moji – čine u tri puta regre-

siju; a simploka je u drugoj polovini celimi izrekami izražena.)

Po dvie i više uzporedjenih izreka mogu se isto tako kao što po dvie i više rieči jedne vrste najprije skupa navesti, a po drugi (i treći) put rastavljene u svezi s drugim izrekami povraćati. Na pr.:

Sinoć sunce igrajući zadje,
A jutroske potmolo izadje.
Štono sinoć igrajući zadje,
Ono Jovo majci s vojske dodje;
A što jutros potmolo izadje,
Ono s' Jovo majci razboljeo. V. 1, 661.

Kako ću joj tužan djever biti!
Kad joj stanem čašu nazdravljati,
Il' ću reći: zdrava, snaho moja,
Il' ću reći: zdrava, draga moja?
Ako rekнем: zdrava, snaho moja,
Ja ne mogu srcu odoljeti;
Ako l' rekнем: zdrava, draga moja,
Mom ću pobru volju pokvariti. V. 1, 544.

Poletio soko tica siva –
I on nosi ticu lastavicu.
To ne bio soko tica siva,
Veće bio svetitelj Ilija;
On ne nosi tice lastavice,
Veće knjigu od bogorodice,
Odnese je caru na Kosovo. V. 2, 46.

Sarajevo što si potavnjelo?
Ili te je vatra pogorela,
Ili te je kuga pomorila,
Il' Miljacka voda poplavila?
Da je mene vatra pogorela,
B'jele bi mi dvore ponovila;
Da je mene voda poplavila,
Barem bi mi oprala sokake;
Već je mene kuga pomorila,
Pomorila i staro i mlado,
Rastavila i milo i drago. V. 1, 673.

Šta se b'jeli u gori zelenoj?
Al' je snijeg, al' su labudovi?

Da je snijeg, već bi okopnio,
Labudovi već bi poletjeli,
Nit' je snijeg, nit' su labudovi,
Nego šator age Hasan-age. V. 3, 80.

Medju sobom vijeć' učinile: –
Jedna veli: da ga zakoljemo;
Druga veli: da ga utopimo;
Treća veli: da ga ubijemo.
Al' govori jadno momče mlado:
N'jesam jagnje, da me zakoljete;
Nit' sam zmija, da me ubijete. V. 1, 549.

Već je meni skudjena devojka:
Jedni vele: oda zla je roda,
Drugi vele: ljuta kao guja,
Treći vele: sanljiva, dremljiva.
Ljuto kune lepota devojka:
Koji vele, da sam od zla roda,
Ne imao od srca poroda!
Koji veli: ljuta kao guja,
Guje mu se oko srca vile!
Koji veli: sanljiva, dremljiva,
Ne imao u bolesti sank! V. 1, 64.

Jelen vili potijo besedi: –
Ja sam im'o moju košuticu,
Pak j' otišla za goru na vodu;
Il' je gdegod s puta zalutala,
Ili su je lovci uvatili,
Ili me je sasvim ostavila
I jelena drugog preljubila.
Ako bude s puta zalutala,
Da bog dade, da me skoro nadje;
Ako l' su je lovci uvatili,
Bog neka im moju sreću dade;
Ako l' me je sasvim ostavila
I jelena drugog preljubila,
Da bog da je lovci uvatili. V. 1, 373.

Regresija i simploka mogu se sdružiti:

Sokole sivi; ja te ne ranim,
 Ja te ne ranim, čime se rani;
 Ja te ne pojim, čime se poji;
 Ja lice grdim, tebeka ranim;
 Ja suze ronim, tebeka pojim. V. 1, 648.

Ja tavnovah za sedam godina,
 Nit' ja znadoh, kad mi ljeto dodje,
 Nit ja znadoh, kad mi zima dodje,
 Osim jedno, moja stara majko!
 Zimi bi se grudale djevojke,
 Probace mi po.grudu snijega,
 Po tom znadem, da je došla zima;
 Ljeti bace stručak bosioaka,
 Po tom znadem, da je ljeto, majko. V. 2, 64.

10. Strofa (στροφή, kitica).

U narodnih pjesmah ima osobit način strofâ, koje se osnivaju na simploki, a sastoje se u tom, da se po dva tri itd. stiha u istom redu ali s manjom ili većom promjenom pojedinih rieči povraćaju. Neke ženske pjesme sastoje se ciele iz takvih strofa, u drugih kako ženskih tako i junačkih pjesmah nalaze se na mnogih mjestih strofe različne forme i dužine upletene.

a) Strofe u ženskoj pjesmi, koja se ciela iz strofa sastoji:

α) Ustaj gore naša neve, saba zora je!
 Čeka tebe domaćine, da ga daruješ.

β) Ustaj gore naša neve, saba zora je!
 Čeka tebe prvijenče, da ga daruješ.

γ) Ustaj gore naša neve, saba zora je!
 Čeka tebe stari svate, da ga daruješ. V. 1, 121.

α) Podji s bogom naša neve, ne obziri se
 Na bratove b'jele dvore:
 I tvoj rabro baba ima,
 Dvore mu je sagradio
 Bolje neg' u baba tvoga.

β) Podji s Bogom neve naša, ne obziri se
 Na majčine svjetovanje:
 I tvoj rabro majku ima,

Ona će te svjetovati
Bolje nego majka tvoja.

- γ) Podji s bogom neve naša, ne obziri se
Na bratine vrane konje:
I tvoj rabro braću ima,
Konje su mu ugojili
Bolje neg' u braće tvoje. itd. V. 1, 60.

b) Strofe u pitanju i odgovoru:

- α) No govori curi djuveglija:
Oj punice djevojačka majko!
Ili si je od zlata salila,
Ili si je od srebra skovala,
Ili si je od sunca otela,
Ili ti je Bog od srca dao?
- β) Zaplaka se djevojačka majka:
Mio zete Milić-barjaktare!
Niti sam je od zlata salila,
Niti sam je od srebra skovala,
Niti sam je od sunca otela,
Veće mi je Bog od srca dao. V. 3, 78.

c) Strofe u pripoviedanju kakovoga naloga i dalje izjave njegove:

- Čauši se smjerno pokloniše:
α) Gospodaru Kraljeviću Marko!
Gospoda se teško zavadila
Na Kosovu polju širokome
Kod bijele Samodreže crkve,
I oni se otimlju o carstvo,
Medju se se hoće da pomore,
Zlaćenima da pohodu noži,
A ne znadu, na kome je carstvo;
Tebe zovu na Kosovo ravno,
Da im kažeš, na kome je carstvo“.
- Ode Marko u gospodske dvore,
Pak doziva Jevrosimu majku:
β) „Jevrosima, moja mila majko!
Gospoda se jesu zavadila

Na Kosovu polju širokome
Kod bijele Samodreže crkve,
I oni se otimlju o carstvo,
Medju se se hoće da pomore,
Zlaćenima da pobodu noži,
A ne znadu na kome je carstvo;
Mene zovu na polje Kosovo,
Da im kažem, na kome je carstvo. V. 2, 34.

d) Strofe u kakvom nalogu i pripoviedanju izvršivanja njegova:

Al' besedi Musiću Stevane:

„Vaistino, moje čedo drago!

- α) Ja ću leći sanak boraviti,
Ti večeraj, pa se napij vina,
Pa pošetaj pred gospodskog dvora,
Pa pogledaj čistom vedrom nebu;
Je li jasan mesec na zaodu,
Je l' danica na iztoku zvezda,
Je li nama putovati vreme
Na Kosovo lepo polje ravno
Na ročište čestitome knezu. –

- β) Leže Steva u meke duškeke,
Povečera Vaistina sluga,
Povečera i napi se vina,
Pa išeta pred gospodskog dvora
I pogleda čistom vedrom nebu:
Jeste jasan mesec na zaodu,
Jest danica na iztoku zvezda,
Jeste njima putovati vreme
Na Kosovo lepo polje ravno
Na ročište čestitome knezu. V. 2. 47.

e) Strofe u govoru upravljenom uzastopce na razne osobe:

Knjige gleda a govori Marko:

- α) „A moj babo, Vukašine kralju!
Malo l' ti je tvoje kraljevine?
Malo l' ti je? Ostala ti pusta!
Već s' o tudje otimate carstvo.

- β) A ti striče, despota Uglješa!
Malo l' ti je despotstva, tvojega?
Malo l' ti je? Ostalo ti pusto!
Već s' o tudje otimate carstvo.
- γ) A ti striče, vojvoda Gojko!
Malo l' ti je vojvodstva tvojega?
Malo l' ti je? Ostalo ti pusto!
Već s' o tudje otimate carstvo. V. 2, 34.

f) Strofe u navadjanju pisama na razne osobe upravljenih:

- α) Pa on knjigu na koljenu piše,
Te je šalje na Hercegovinu
Na koljeno Šarac- Mahmut-agi
I do njega Starac- Merdan-agi:
„Eto knjiga, dvije age stare!
Da ste brže meni na Udbinu
U subotu, koja prva dodje!
Poved'te mi do tridest Turaka,
Sve atlije i dobra konjika“.
- β) Pa je drugu knjigu nakitio,
Te je šalje od Avale Porči
I do njega Topal-Kamataru:
„Eto knjiga, dvije age drage!
Da ste brže meni na Udbinu
U subotu, koja prva dodje!
Poved'te mi po tridest Turaka,
Sve atlije i dobra konjika.
- γ) Pa je treću knjigu nakitio,
Te je šalje na tursku Kladušu
Na koljeno Hrnji Mustaf-agi
I njegovu gojenu Alilu:
„Eto knjiga, dva brata rođena!
Da ste brže meni na Udbinu
U subotu, koja prva dodje!
Poved'te mi po tridest Turaka,
Sve atlije i dobra konjika“. itd. V. 3, 24.

g) Strofe u razgovoru:

- α) Progovara Smiljanić Ilija: –
Već me nosi mome b'jelu dvoru,
Da mi majka moje rane vida,
Ljuba moja da stere postelju,
Seja moja da me vodom poji.
- β) Veli njemu Mandušiću Vuče:
„Da te nosim, pobro, mome dvoru,
Mati moja da ti rane vida,
Ljuba moja da stere postelju,
Seja moja da te vodom poji.“
- γ) Progovara Smiljanić Ilija:
„Aja bogme, dragi pobratime!
Tudja majka rane povredjuje,
Tudja ljuba bregovito stere,
Tudja seja gorkom vodom poji“. V. 3, 32.

h) Strofe u kontrastu:

- α) Kud udari Pivljanine Bajo,
Kud udari Bega Ljubovića,
Prosijeca svilu i kadifu,
A iz svile živa vatra sipa.
- β) Kud udara beže Ljuboviću,
Kud udara Pivljanina Baja,
Prosijeca svilu i kadifu,
A iz svile crna krvca lije. V. 3, 70.
- Al' govori Musa Arbanasa:
- α) „Ako t' i jest rodila kraljica
Na čardaku na meku dušek, U
čistu te svilu zavijala,
A zlaćenom žicom povijala,
Odranila medom i šećerom;
- β) A mene je ljuta Arnautka
Kod ovaca na ploči studenoj
U crnu me struku zavijala,
A kupinom lozom povijala,
Odranila skrobom ovsenijem. V. 2, 67.

i) Strofe u prispodobah razna vida:

Što se ono u planini sjaše?

- α) Je li svila medju svilarima,
Ali zlato medju zlatarima,
Ali svita medju terzijama,
Ali Mare medju djeverima?

- β) Nije svila medju svilarima,
Nit' je zlato medju zlatarima,
Nit' je svita medju terzijama,
Nego Mare medju djeverima. V. 1, 63.

Što procvilje u selo Banjane?

- α) Al' je zmija, al' bijela vila,
Al' je oraj polomio krila,
Ali soko tiće pogubio?

- β) Nit' je zmija, nit' bijela vila,
Nit' je oraj polomio krila,
Niti soko pilad pogubio. O. 8.

- α) Progovara Bogdan momče mlado:
S Bogom ostaj rumena ružice!
L'jepo ti se razcvatila bješe,
Ali će te drugi mirisati.

- β) Al' govori Bogdanova ljuba:
Sretno poš'o struk sitna bosiljka!
L'jepo ti se razgranao bješe,
Ali će te druga uztrgnuti. V. 1, 725.

- α) Oj devojk, pitoma ružice!
Kad si rasla, na što si gledala?
Il' si rasla na bor gledajući,
Ii' na jelu tanku ponositu
Ii' na moga brata najmladjega?

- β) Oj junače, moje jarko sunce!
Nit' sam rasla na bor gledajući,
Ni na jelu tanku ponositu,
Nit' na tvoga brata najmladjega,
Već sam mlada prema tebi rasla. V. 1, 422.

- α) „Otvor' vrata dušo Maro!
Da ti vidim b'jelo lišće.“
„Hajd' otole mlado momče!
Jesi l' iš'o u čaršiju

I vidio list hartije?
Onako je lišće moje.“

- β) „Otvor' vrata dušo Maro!
Da ja vidju crne oči.“
„Hajd' otele mlado momče!
Jesi l' iš'o niz to polje
I vidio crno lišće?
Onake su oči moje.“
- γ) „Otvor' vrata dušo Maro!
Da ti vidju b'jelo čelo.“
„Id' odatle mlado momče!
Jesi l' bio u zlatara,
Jes' vidio amajliju?
Onako je čelo moje.“ itd. H. 276.

j) Strofe u pripoviedanju jednovrstnih predmeta i događaja:

- α) Nemoj nikog' vodit od krajine
Do Hajkunu svoju vjernu ljubiu,
Koje danas u Turčina nema;
- β) A ja ne ću nikoga voditi
Neg' Andjušu moju seju milu,
Koje danas u primorju nema. V. 3, 54.
- α) Puče puška Stojanova pusta,
Za njom puče hiljada pušaka
I ukide hiljadu Turaka
- β) Puče puška Šarića Cvijana,
Za njom puče hiljada pušaka
I ukide hiljadu Turaka
- γ) Puče puška Vida Žeravice,
Za njom puče pet stotin' pušaka
I ukide pet stotin' Turaka. V. 3, 35.
- Vas je ova zemlja porodila...
- α) Djedi vaši rodiše se tudier,
Oci vaši rodiše se tudier,
I vi isti rodiste se tudier;
Za vas ljepše u svijetu nejma.
- β) Djedi vaši za nj lievahu krvcu,
Oci vaši za nj lievahu krvcu,

Za nj vi isti krvcu prolievate:
Za vas draže u svijetu nejma. M. Č. 17.

- α) A Madžari igru započese,
Prvu igru, trka junačkoga;
Kad potrča Oblačiću Rade,
On natrča tri stotin' Madžara
I šesdeset dece Karavlaa
Madžar-Janka od Erdelj-krajine.
- β) A Madžari igru započese,
Drugu igru, kola madžarskoga;
Kad zaigra Kaica Radonja,
On nadigra tri stotin' Madžara
I šesdeset dece Karavlaa
Madžar-Janka od Erdelj-krajine.
- γ) A Madžari igru započese,
Treću igru, skoka junačkoga;
A kad skoči Oblačiću Rade,
On nadskoči tri stotin' Madžara
I šesdeset dece Karavlaa
Madžar-Janka od Erdelj-krajine.
- δ) A Madžari igru započese,
Započese kamena s ramena;
Kamen dodje Kaici vojvodi,
Kad se baci Kaica vojvoda,
On nadbaci tri stotin' Madžara
I šesdeset dece Karavlaa
Madžar-Janka od Erdelj-krajine. V. 2, 81.
- α) No kad bismo na prvom konaku,
Tu nas stiže i prva počera,
Crni konji, a crni junaci,
Crne nose oko glave čalme,
Po jednom se vatrom preturismo,
Od njih niko ne ostade, majko,
Od nas niko ne pogibe, majko.
- β) No kad bismo na drugom konaku,
Tu nas stiže i druga počera,
B'jeli konji, a bješnji junaci,
Bijeće im oko glave čalme,

Pojednom se vatrom preturismo,
Od nas niko ne pogibe, majko,
Od njih niko ne ostade, majko.

- γ) No kad bismo na trećem konaku,
Tu nas stiže i treća poćera,
Crna struka i dugačka puška,
Pregorele noge do koljena,
Po jednom se vatrom preturismo,
A po drugi biti započesmo,
Od njih, majko, niko ne pogibe,
Od nas, majko, niko ne ostade. V. 3, 31.

Strofično ponavljanje stihova vrlo je omiljelo u narodnih pjesmah; takva ponavljanja ima i u većoj mjeri, na primjer: V. 3, 6, 162–265; – 3, 24, 60–99; 3, 24, 400–470; 3, 24, 506 do 567; – 3, 51, 41 itd.

STILISTIKA

www.stilistika.org